

Lazari Bayfii Annotationes in Legem II de captivis, et postliminio reversis in quibus tractatur de re navali. Eiusdem annotationes in tractatum de auro et argento legato quibus vestimentorum, et vasculorum genera explicantur. Antonii Thylesii de coloribus libellus. À coloribus vestium non alienus / [Lazare de Baïf].

Contributors

Baïf, Lazare de, 1496?-1547.
Estienne, Charles, 1504-approximately 1564.
Telesio, Antonio, 1482-1533? Libellus de coloribus.

Publication/Creation

Parisiis : Ex officina Rob. Stephani, 1536.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/f78m2r9x>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

7/6 625
—

R

S
5/12/05
521

50 a

15056

LAZARI BAYFII

annotationes in L.II.

DE CAPTIVIS, ET POSTLIMI-
NIO REVERGIS. IN QVIBVS
TRACTATVR DE RE NAVALI.

EIVSDEM ANNOTATIONES IN
tractatum De auro & argēto leg. quibus, Vesti-
mentorū, & Vasculorum genera explicantur.

ANTONII THYLESII DE COLO-
ribus libellus, à coloribus vestium non alienus.

PARISIIS.

EX OFFICINA ROB. STEPHANI.

M.D.XXXVI.

Cū priuilegio senatus.

LAZARI BAYE II

Annotations in L. II.

DE CLAVIS ET POSTULAT

DE CLAVIS ET POSTULAT

DE CLAVIS ET POSTULAT

DE CLAVIS ET POSTULAT

DE CLAVIS ET POSTULAT

DE CLAVIS ET POSTULAT

DE CLAVIS ET POSTULAT

DE CLAVIS ET POSTULAT

PARISIIS

EX OFFICINA ROBERTI STEPHANI

MDCCLXV

Guarantia legatus.

FRANCISCO

Valesio regi felicifs.

LAZARVS BAYFIVS VICTORIAM.

MARCO Varroni asseuerati disciplinas omnes, Rex regum Christianissime, in Gracia intra mille annorū tempora & inuētas & perfectas, facile credat is, qui ad huiusce nostri seculi felicitatem, quam mirabiliter sub te principe fruimur, animum conuertere non grauabitur. Te enim & authore & adiutore, his paucis quibus Galliarum clauum tenes annis plus promouisse literarū linguarūque studia videbit, quā quantum sub aliis omnibus ab aduētū Francorum in Gallias nostris principibus. Sunt de Regibus nostris, qui Iudæorum gentē superstitioni deditā ē Gallia exterminauerint: tua maiestas, exclusa Iudæorum superstitione, Iudæorum linguā Lutetiæ Parisiorum sic vigere voluit, vt habeat non paucos, qui literarum Hebraicarū cognitione cum ipsis Iudæorum Rabinis possint

decertare. Græcos autē eos in tua Gallia aluisti, qui
valeāt reuocata Massiliēsiū memoria cum ipsis
αὐτοχθόνι non solum de disciplinarum elegātia, sed
etiā de ipso atticismo *πατριστικῶς* contendere. Iam
verò eam militaris disciplinæ curam suscepisti, vt
nemo vel Christianorum vel Barbarorum princi-
pum paratiores habeat equestres exercitus, qui cū
maiorum artibus, tum vero tuis institutis edocti,
mira alacritate sunt ad dimicādum. Quid dicam
de robore militum legionariorum? quos tu nuper
ad Romanorum exēplum in tota Gallia describē-
dos deligēdosque summo studio non modo cu-
raſti, sed quorum etiā delectum oculis tuis lustra-
ſti: vt Gallia tua non solum equitatu, quo semper
floruit, sed etiā peditatu iam suos fines sine vllō
externo milite tueri possit. Nec rei naualis cura o-
missa. Testis est præclara illa Franciscis ad Gratia-
rum portum tuo iussu (contracta ad effectum eius
operis multitudine fabrorum naualium) ædifica-
ta. Quæ nō modo *τενάρηλος*, vt Antigonis illa ab
antiquis celebrata: sed *ἑπταρῆλος* iure dici debeat,
& *ἀνάλητος*. quippe quæ in medio Oceano arcis
instar inter reliquas naues esse possit: nihilq; præ-
ter ignē, Syrtes, & breuia timeat, omnibus ipsa ex
æquo formidolosissima aduersariis. Testes sunt &
phaseli illi (vulgus galeonas vocat) quos noua ra-
tione in ora maritima Britāniæ minoris (quæ Ve-
netia à Cæsare dicitur) ædificādos curaſti: qui non

solum in concluso mari nauigare possint, sed in
vastissimo atque apertissimo Oceano tēpestatibus
imperēt, vsque adeo apti sunt (vt Catulli dictū vsur
pē) siue palmulis opus sit volare, siue linteo. Iam
vero triremes Massiliæ plures vn⁹ tu maiorū tuo-
rum naualibus adiecisti, quā eorum (pace bea-
tissimorum dixerim) quisquam vnquam optaue-
rit. Principes enim mediterranei nescio quo pacto
rem nauticam (quod ad mare internum attinet)
neglexerant, ad Oceanūque Britāniæ animum
solum intenderant. Quocirca nos qui nullo no-
stro merito, sed aliquo literarum nomine com-
mendati, à tua verè regia liberalitate & sacerdotio
aucti, & magistratu ornati sumus, ne ingrati iure
habeamur, quæ Venetiis cum essem, à loci celebri-
tate admonitus, è Græcorum Latinorūque mo-
nimentis nauigia collegi, tuæ maiestati mihi om-
nibūque sacrosanctæ dicare cōstitui Rex regum
potētissime. Putaui etiam non solum negotii, sed
etiam otii, quo illic plurimo mihi per tuam indul-
gentiam frui licuit, reddendam tibi rationem. Et
fane quod mihi à negotiis publicis superfuit tem-
poris, id omne in euoluēdis vtriusque linguæ au-
thoribus cōsumpsi. Quod ipsum ita esse facile iu-
dicet, qui hæc nostra legere non grauabitur. Illud
vnum, quod illis legendis non sine admiratione
animaduerti, in præsentia tuæ dignitati consyde-
randum proponam: miram fuisse antiquorum in

nauibus ædificandis, instruendis, armandis celeritate. Primo Punico bello classem Duellii imperatoris ab arbore excisa, L V die nauigasse: ducenas & viginti naues effectas diebus X L v cōtra Hieronem Regem. Secundo Punico bello Scipionis naues, eo instante operi, die X L V quàm ex syluis detracta materia fuerat, instructas armatasque in aquã deductas. Quid si ex Polybio addidero Romanos contra Carthaginienses septingentas quinqueremes amisisse: Carthaginienses eodem bello ad quingentas? Quis id credat? Nec mirum si hæc fidem non habebunt apud homines nostros, qui & Venetorum quinqueremem vnã admirantur, & tuam totidem ordinum, quæ illam symmetria superabit, gratulabundi expectant. Verum de tuæ maiestatis fide, qui omnem antiquitatem memoria tenes, non magis laboro, quàm de impetranda à clementissimo principe venia sum sollicitus, si nos in tot reficiendis instaurandisque nauibus alicubi lapsi fuerimus: qui etiam tuæ maiestatis potius, quàm dioseurorum turbulentissima fortunæ tempestate in alto iactati, fidem & auxilium implorare debeamus. Vincat tua maiestas ac valeat. Lutetiæ Parisiorum. VI I I Cal. Septemb. M. D. XXXVI.

Quas inspicias inter legendum in his opusculis passim depictas, nauium, vestium ac vasculorū figuras, Lector, eas scito cum ex antiquis. monumentis, tum maxime ex vetustioribus illis marmoribus, quæ etiam hodie Romæ conspiciuntur, desumptas fuisse. Quæ quod & erant antiquissimæ, & morem veterū promptius atque apertius (iis præsertim qui sunt antiquitatis studiosi) reuocare videbantur, suis locis, vt vides, insertæ sunt. Nolim autem te tantam iis fidem adhibere, vt ad vnguem effictas fuisse credas etiam in ipsis marmoribus. Id enim non ignoramus, marmora quātumuis antiqua, nonnihil interdum habere, quod artificis libidini potius quàm veritati respondeat. Vnde plurimum deceptos credimus eos qui certitudinis aliquid in marmorum antiquorum statuis hætenus posuerunt: Cuiusmodi quiddam in triremi videre poteris, quæ certe Bayfii iudicio, triremibus antiquorum non respondet. Quæ enim fieri posset, vt ea ratione τετραπαιοντής, quæ quadraginta ordinum nauis dici potest, in mari nauigare posset? Tibi itaque tantum hoc referre possumus Lector, eam prope modum quam vides nauium atq; aliarum rerum formam ex antiquissimis marmoribus ad expressam effigiē translata: iudicium autem, quandò incertissimum visum est, doctis relictum fuisse, nobis in hoc negotio haud parum satisfecisse demum existimati, si tibi tuisque studiis nostram hanc mediocrem diligentiam placuisse & iuuisse cognouerimus.

Ex tractatu de capti

VIS, ET DE POSTLIMINIO,
& De redemptis ab hostibus libro quadragesi
monono Pandectarum.

L. II. Marcellus,

NAVIBVS LONGIS ATQVE O-
NERARIIS PROPTER BELLV-
SVM POSTLIMINIVM EST: NON
PISCATORIIS, AVT SI QVAS A-
CTVARIAS VOLVPTATIS CAV-
SA PARAVERVNT.

NTEQ VAM ad hu-
ius legis interpretatio-
nem aggredior, Lecto-
rem præmonitum vo-
lò, vt existimet me in
studiosorum gratiam
id oneris suscepisse.

Qui (si modo affecu-
tus sum quod volebã)

hisce meis vigiliis nõ mediocriter iuuari poterũt,
modo ne grauentur ista nostra in manus sumere,
& tanta animi vel æquitate vel alacritate percur-
rere, quanta nos ea diligentia, quantoque tum stu

B.i.

dio, tum sudore conscripsimus. Euoluendi nobis fuerunt omnes qui extant vtriusque linguæ auctores, ut inde sumeremus ea quæ ad naualis nostri, & armamentarii ornamentum facere viderentur, in quibus sane colligendis, & vndique conquiendis; non parum molestiæ nobis fuit: in habendo autem delectu iudicium adhibui, quale quātūmq̃ potui, conferendis collidendisque inter se Græcorum & Latinorum locis, ut (si qua fieri posset) aliquam ex his scintillam veri excuterẽ. Quod quidem, ut videre est in toto opere, conati sumus: & tamen fatemur in tanto rerum antiquarum naufragio multa necessario nos latuisse: quæ neque colligere, neq; animaduvertere, nedum reficere potuimus: vsque adeo iacent illa vndis obruta, & in profundo demersa, & *ὡς ἑσθλὴ* Pōti sepulta. Quæ si quis in lucem reuocare poterit, ei me plurimū debere præ me feram: eūmq̃ rei & naualis & nauticæ peritissimum cōfitebor. Tibi in præsentī quæ potuimus è naufragii reliquiis colligere, lector asserimus. Quæ, si tibi probantur, sumus aliquid: fin minus. sed nolo in initio operis malè ominari. Ip si certe in hoc otio nihil potius habuim⁹, quo ad traducendum hoc tempus vteremur. In hoc tractatu nō ineptum fuerit eum ordinem sequi, qui nobis præscriptus est à Marcello iureconsulto. Quare de longis nauibus primò dicemus: mox de onerariis: deinde de piscatoriis: postremo de

actuariis: quibus auctarii nomine ipse adiiciam
reliqua, quæ non aliena ab instituto opere & sus-
cepto videbuntur.

DE NAVIBVS LONGIS.

Philosthephanus apud Pliniū in septimo nat.
historiæ author est Iasonem primū nauigasse
longa naue: nec id alienum videtur ab eo quod
scriptum est à Diodoro Siculo quinto βιβλιοθήκης,
καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τὸ πῆλιον ναυπηγῆσθαι τὸ σκάφος πλὴν
μεγέθους καὶ τῇ λοιπῇ κατασκευῇ πλὴν τότε σωθήσαν ὑπὲρβάλλον,
ἀλλ' οὐδ' ὁμοίαις πλεῖν οὐδ' τότε ἀνθρώπων καὶ μικροῖς παντελῶς
ἀκατίοις. Id est, Et primum quidem ædificatam cir-
ca Pelium nauem, & magnitudine & reliquo ap-
paratu consuetum eo tempore modum exceden-
tem, quod illius ætatis homines ratibus ferè & par-
uis acatiis vehi mos esset. Et paulo post subdit,
πλὴν δὲ ναῦν ἀρῶν περὶ τοὺς θῆναι καὶ μὲν τινὰς τῇ μυθο-
γραφίᾳ ἀπὸ τῆς οὐκ ἀρχιτεκτονήσαντος ἀρχῆς καὶ συμπλο-
ύσαντος ἕνεκα τῆς διεσπασμένης αἰὲς τὰ πονεῖντα μέρη τῆς νεώς. ὥς δ'
ἔτι οἱ λέγουσιν ὅτι καὶ τὸ τάχος ὑπὲρβολῆς ὥς αὖ τῇ ἀρ-
χαίᾳ ἀρῶν τὸν ταχὺν περὶ τοὺς θῆναι. Id est, Vocatam
autem Argô nauem, vt nonnulli fabularum scri-
ptores asserūt, ab Argi cuiusdam nomine, qui qui-
dem eam extruxerat, simūlq; nauigarat, quò si quæ
navis partes laborarēt, eas ipse reficeret ac curaret.
Sunt & alii qui existimēt, id naui nominis ob ex-

imiam illius celeritatē inditum, ἀρὸν quippe (αἰῦτ)
celerē veteres appellauisse. Tullius in primo Tus-
culanarum eam dicit nominatam Argô, quia Ar-
giui in ea delecti viri vecti petebant pellem inau-
ratam arietis. Illius autem nauigationis mentio
est apud Herodotū in κλειώ, his verbis, μὲν δὲ ταῦ-
τα Ἕλληνας αἰτίης τῆς δουτέρης ἀδικίης χυλῶσαι, καταπολώσαν-
τας γὰρ μακρῇ νηὶ ἐς αἰχὴν τε πλὴν κολχίδος καὶ ἡδὲ φασὶν πο-
ταμὸν ἐνθόπην διαπρηξάμενους καὶ τὰλλα τῇ εἵνεκεν ἀπίκον-
το ἀρπάζσαι τῷ βασιλεῖσι θυγατέρα μηδείην. Id est, Post
hæc autem Græcos alterius iniuriæ authores fuis-
se. Nauigātes siquidem ad Colchorum regionem
& fluuium, quem Phasim vocant, cum obtinuis-
sent ea, quorum gratia in loca illa venerant, re-
gis præterea filiam nomine Medeam rapuisse. Et
vocabatur Argô à fabro nauali qui eam ædifica-
uit, si Apollonio credimus in primo Ἀργοναυτικῶν,

Νῆα δ' ἡδὲ κρατίως ἀργεῖ ἔπειθ' ἀπὸ δημοσίων ἦσαν

ἔζωσαν πάντες ὡπλίσαντες ἐν τῇ νηὶ ὅπως. Sic ex tempore
vertimus iuniorum gratia, vt possit intelligi,

In primis nauem diuuis artibus Argi

Exstructam, intus compingunt habili armamento:

Etiam si Pherecides dicat, eam nomen sumpsisse

ab Argo, filio Phryxi, ταύτην δὲ φασὶν πρῶτον ναὺν χυλῶ-
σαι μακρὰν: ἄλλοι δὲ λέγουσι δαναὸν Πρωτόμυλον ἔπειθ' αἰγυπία

πρῶτον κατασκευάσαι, ὅθεν καὶ δαναὶς ἐκλήθη. Id est,

Hanc autem aiunt primam fuisse lōgam nauem:

alii Danaum dicūt ab AEgypto pulsum primum

eius generis nauem parasse, vnde & Danaïs vocata fuit. Hæc ideo adiecimus ex Commentariis in Apollonium, vt scias nullam de Danao factam mentionem apud Plinium, cum ex multis authoribus diuerfos referat longæ nauis inuētores, cum ait, AEgeſias Paralum, Cteſias Samyram, Saphanus Semiramin, Archimachus AEgeonem. Nauium longarū multa mentio apud Tullium, Cæſarem, & reliquos receptos authores, quibus legendis facile agnoſcitur diſcrimen inter longas & onerarias. Tullii epistoſarū familiariū libro duodecimo, Lentulus S. P. Q. R. Quam ſuſpicionē conſecutæ res aliquot ſunt, maxime quod ſubito ex Lycia Sex. Marius & C. Titius legati Dolabellæ à claſſe diſceſſerūt, nauique longa profugerūt, onerariis relictis. in quibus colligendis, non minimum temporis, laboriſque conſumpſerant. Cæſar in quarto Commentariorum, Quibus adductis eos in fidem recepit, nauibus circiter L X X X. onerariis coactis contractiſque: quot ſatis eſſe ad duas legiones transportandas exiſtimabat. quicquid præterea nauium longarū habebat, quæſtori, legatis, præfectiſque diſtribuit. Idem in tertio, Quibus de rebus Cæſar à Cratſſo certior factus, quod ille aberat longius, naues interim longas ædificari in flumine Ligeri quod influit in oceanū, remiges ex prouincia inſtitui, nautas, gubernatoresque comparari iubet. Idem in quarto, Ad hæc

cognoscenda prius quàm periculum faceret, idoneum esse arbitratus, C. Volusenu cum naui longa præmittit. Idem in eodem, Quod vbi Cæsar animaduertit, naues longas quarum & species Barbaris erat inusitatio, & motus ad usum expeditior, paululū remoueri ab onerariis nauibus & remis incitari, & ad latus apertum hostium constitui: atque inde fundis, tormentis, sagittis hostes propelli, ac submoueri iussit. quæ res magno vsui nostris fuit. Nam & nauium figura, & remorum motu, & inusitato genere tormentorum permoti barbari constiterunt, ac paulum modo pedem retulerunt. Liuius in septimo tertiæ decadis, Inde Tarentum profectus in ipsis faucibus portus posuit castra: naues, quas Liuius iuuandis com meatibus habuerat, partim machinationibus onerat, apparatusque mœnium oppugnandorum, partim tormentis & saxis, omnique missilium telorū genere instruit, onerarias quoque non eas solum quæ remis agerentur. Quorum verbis planum fit longas incitari remis, onerarias vero nequaquam. Græci naues longas μακρὰ πλοῖα vocant. Polybius in sexto, τῶνδε βοηθησάντων ἐκνεύσας δύο μακρῶν πλοίων αὐτῶνδρων. Id est, Cum autem hi auxilium tulissent, duabus ipse longis nauibus cum ipsis hominibus potitus est. Appianus de bello ciuili, ὁ δὲ καὶ τὰς πεσολαβῶν ἀνέχετο χημῶνος ὡς δὲ ὀγκύδων: αἱ γὰρ ἦσαν αὐτῶν νῆες ὀλίγαι μακρὰὶ τετραὶ καὶ σικελίαι ἐφ' ἑσθ' ἑν. Id est, Hic autem cum

& hæc in suam potestatem recepisset, per hyemem onerariis inde recessit: paucæ enim, quas habebat, longæ naues Sardinia & Sicilia præsidio erant. Herodotus in loco suprâ citato utitur μακρῇ νηί, id est longa naue, ad differentiam στρογγύλων, quibus utitur idem Herodotus in eadem, in hæc verba, οἱ δὲ Φωκαῖες ἔτοι ναυτιλίῃσι μακρῇσι πρῶτοι ἑλλήνων ἐχρήσαντο. καὶ τὸν τε Ἀσφίνην καὶ τὴν τυρσηνὴν καὶ τὴν ἰβηρίαν καὶ τὴν τάρτησον ἔτοι εἰσὶν οἱ καταδέξαντες: οὐκ αὐτίκ' ἔτι στρογγύλῃσι ναυσὶν ἀλλὰ πεντηκοντόρησι. Id est, Græcorum primi Phocenses longis nauigationibus vsi sunt, Adriaticum Tyrrhenumque mare, Hiberiam atque Tartessum occuparunt: nauigabant autem non onerariis nauibus, sed actuariis quæ quinquaginta remis agerentur. Thucid. in primo, φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα πολλὰς γενεαὺς ὑπερὰ χιλιόμενα τῶν φαικῶν, τεῖν ὀλίγαις χιόμενα, πεντηκοντόροις δὲ ἐπὶ, καὶ πολλοῖσι μακροῖς ἔξηρυμμένα ὥστερ' ἐκείνα. Id est, Videntur autem hæc multis post Troianorū res seculis facta fuisse. Et paucis quidem utebantur triremibus, actuariis autem quæ quinquaginta remis agerentur, & longis præterea nauibus instructi erant, non secus ac illi.

εἰκόσորος, quæ viginti remis agebatur, apud antiquos talis fuit.

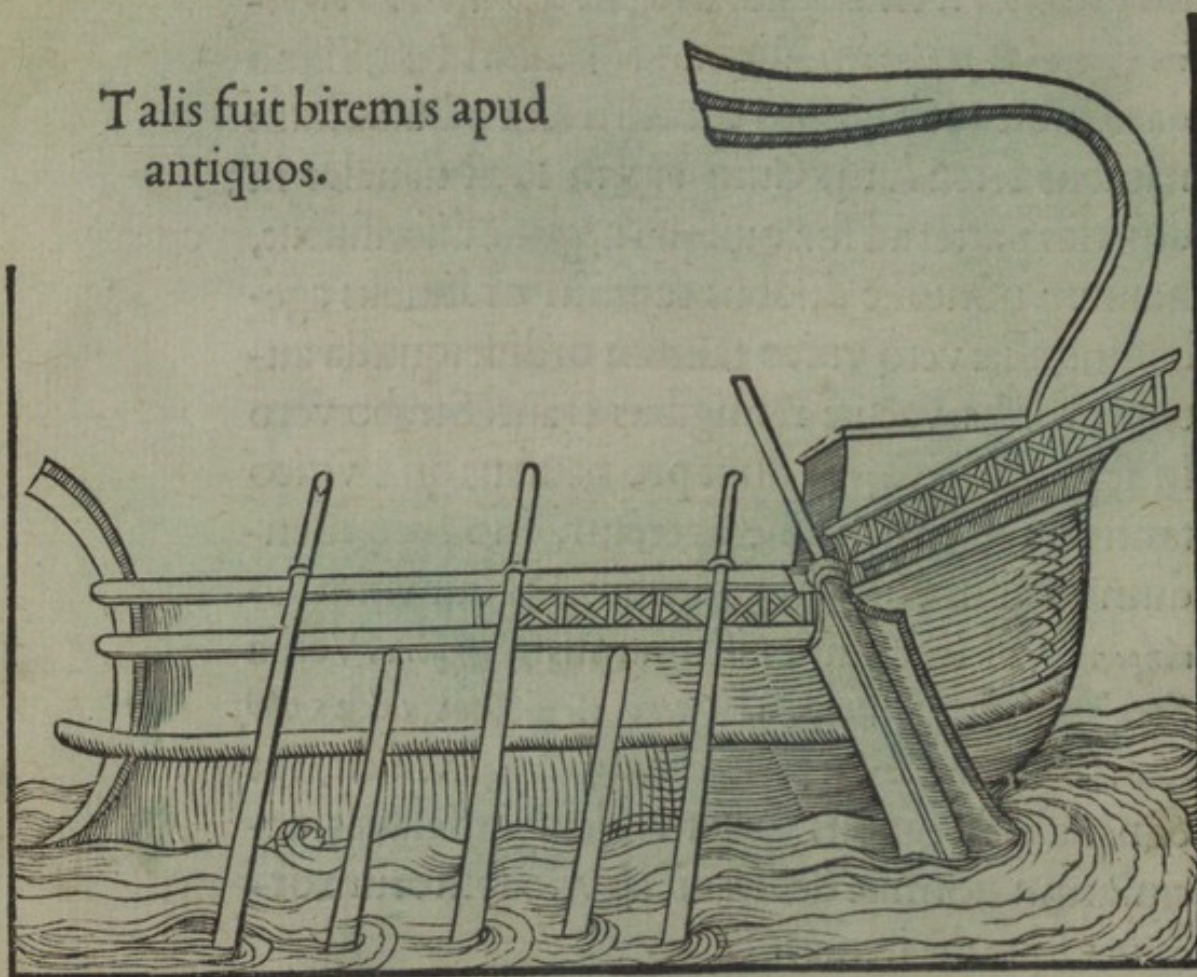
Minores plerunque viginti triginta aut quinquaginta remis agebantur, & à Græcis dicebantur εἰκόσորος, τριακόντορος & πεντηκόντορος, cuiusmodi sunt eæ quas Veneti barcas lōgas vocant. Diodorus in secūdo De successoribus Alexādri, ἀγαθοκλῆς δὲ δύο τριακοντόρας μὲν πρὸ μάχης νηαυπηγὰς μὲν πρὸ ἐτέρων ἀπὸ πτόλιν εἰς συρράξεις ἐρέτας ἐμβάδας δὲ κρατίσας. Id est, Agathocles autē post prælii finem duas naues, quæ triginta agerentur remis, ædificandas curauit:

quarum alteram Syracusas misit, valentissimis ei impositis remigibus. Herodotus οὐ μελπομένη, τεισὶ τριακοντόροις ἐς τὰς μεμβληκάρῃ ἀπαγόντας ἔπλωσε. Id est, Tribus x x x. remorum actuariis, ad Membleari liberos & successores delatus est. Plutarchus in Theseo, τὸ δὲ πλοῖον οὐ ὧ μὲν τῶν ἡϊθέων ἔπλωσε καὶ πάλιν ἐσώθη τὸν τριακόντορον ἄχρι τῶν δεμητίδῃ τῶ φαληρέως χρόνων διεφύλαττον Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῇ ξύλῳ ὑφαιρῶντες. ἄλλα δ' ἐμβάλλοντες ἰχυρὰ καὶ συμπηγῶντες ἕτως, ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξομένην λόγον ἀμειδιόεσμενον παραδείγμα τὸ πλοῖον εἶναι: τῇ μὲν ὥς τὸ αὐτὸ, τῇ δὲ ὥς τὸ ἀντὶ δξαμένης λεόντων. Id est, Nauem autem illam in qua cum iuuenibus nauigarat, & iterum inde redierat, quæ quidem triginta remis agebatur, ad Demetrii vsque Phalerei tempora conseruarunt Athenienses, veteres quidem amouentes tabulas. In earum autem locū sufficientes alias validas, atque ita cōpingentes, vt in eorum quæ augentur, Philosophorum disputatione illa dubia, exemplum huius nauis propositū fuerit. Asserebāt enim alii eandē, alii contendebant contrā non eandem permanere nauē. Quæ verba Plutarchi ideo protuli, vt sciri posset nostros iureconsultos secutos fuisse sententiam eorum, qui censuerūt eandē rem permanere, quorum decretū positum est ab Alfeno in tractatu De iudiciis. l. Proponebatur, his verbis, Itēque si nauis adeo sæpe resecta esset, vt nulla tabula eadem permaneret, quæ nō noua fuisset, nihilominus eā-

dem nauem existimari. Paulus etiam in. l. Inter sti-
 pulantem. §. Sacram. ff. De verborū oblig. illius na-
 uis meminit. πεντηκοντόρες meminerunt Herodotus
 & Thucidides in locis suprà citatis, & idem Hero-
 dotus in Melpomene, ἔτω δὴ σέλασσι δύο πεντηκοντόρες
 εἰς πλὴν πλαταιάν. Id est, Sic quidē duas quinquagin-
 ta remorum actuarias in plataeam miserunt. Dio-
 dorus in secundo de successor. Alex. πῶς δὲ τῇ ἐν
 σκελίᾳ πραγμάτων ἀγωνίων ἀφρακτα καὶ πεντηκοντόρες ναυ-
 πηγεῖς ἐκείνου ἐκείδασκε στρατιῶτας διαχίλις. Id est, Cum au-
 tem ille de rebus Siculis anxius esset, aphractis, &
 quinquaginta remorum actuariis ædificatis, duo
 milia militum in illas imposuit. Polybius in pri-
 mo, παρεσκευάζον δὲ καὶ τὰ πῶς λοιπὴ τῇ πλοίων δυνεῖς καὶ
 πεντηκοντόρες καὶ τὰ μέγιστα τῶν ακατίων. Id est, Parabāt au-
 tem quæ reliqua erāt nauigia, triremos, quinqu-
 aginta remorum actuarias & maxima acatia. Et
 id genus nauigiorum cōmuni vocabulo μονήρη di-
 citur ab authore nescio quo, fortasse Polybio pro-
 lato à Suida in vocabulo δίκηροτα. Quæ ita habent
 πλοῖα μονήρη δὲ, εἰς τὴν αὐτὴν κατεσκευάζοντο. quo loco
 μονήρη dicit ea quæ pluribus quidē remis agerentur,
 sed vnico tantum per trāstra & sedilia remo, & nō
 binis aut ternis, aut etiā pluribus incitarentur. quæ
 fortasse κέλητες etiam dicta sunt, translatione sum-
 pta ab equis celitibus, de quibus in actuariis dice-
 mus. Xenophon autem in secundo ἑλληνικῶν δίκηρό-
 τας & μονοκρότας naues dixit eas, quæ cum triremes

(opinor) essent, propter tamen absentiam remigum, & sociorum naualium duobus tantum vel vnico per transstra remige incitarentur: cum tamē possent ternis agi, si adfuissent remiges. Verba Xenophōtis sic habent, ἐσήμενον ἐς τὰς ναῦς βοηθεῖν καὶ κράτος, διεσχεδαμλύνων δὲ τῶν ἀνθρώπων ὄντων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίχροτοι ἦσαν, αἱ δὲ μονόχροτοι, αἱ δὲ παντελῶς κεναί. Id est, Signo dato iussit totis viribus concurrerent ad auxilium nauibus ferendum. Cum autem focii nauales in diuersas partes ad sua quisque negotia discessissent, nauium nonnullæ duobus tantum ordinibus agebantur, aliæ verò vnico tantum ordine: quædā autem prorsus vacuæ remigibus erant. Strabo vero in septimo μονόχροτον dixit pro nauibus quæ vnico tantum remorū ordine agerētur. quo loco mendum inest in vulgatis codicibus. Legitur enim μονήχρατον, vbi legendū existimamus μονοκρότα. Verba Strabonis hæc sunt, καὶ νεώρια ἐν οἷς ἀνέθηκε καὶ ἑξήκω πλὴν δεκάνας ἀχρονόוניον ἀπὸ μονοκρότα μέχρι δεκάρας. Id est, Sūt & naualia in quibus Cæsar vndeuginti naues, decimarum nomine dedicauit ab vno remorum ordine vsque deciremes.

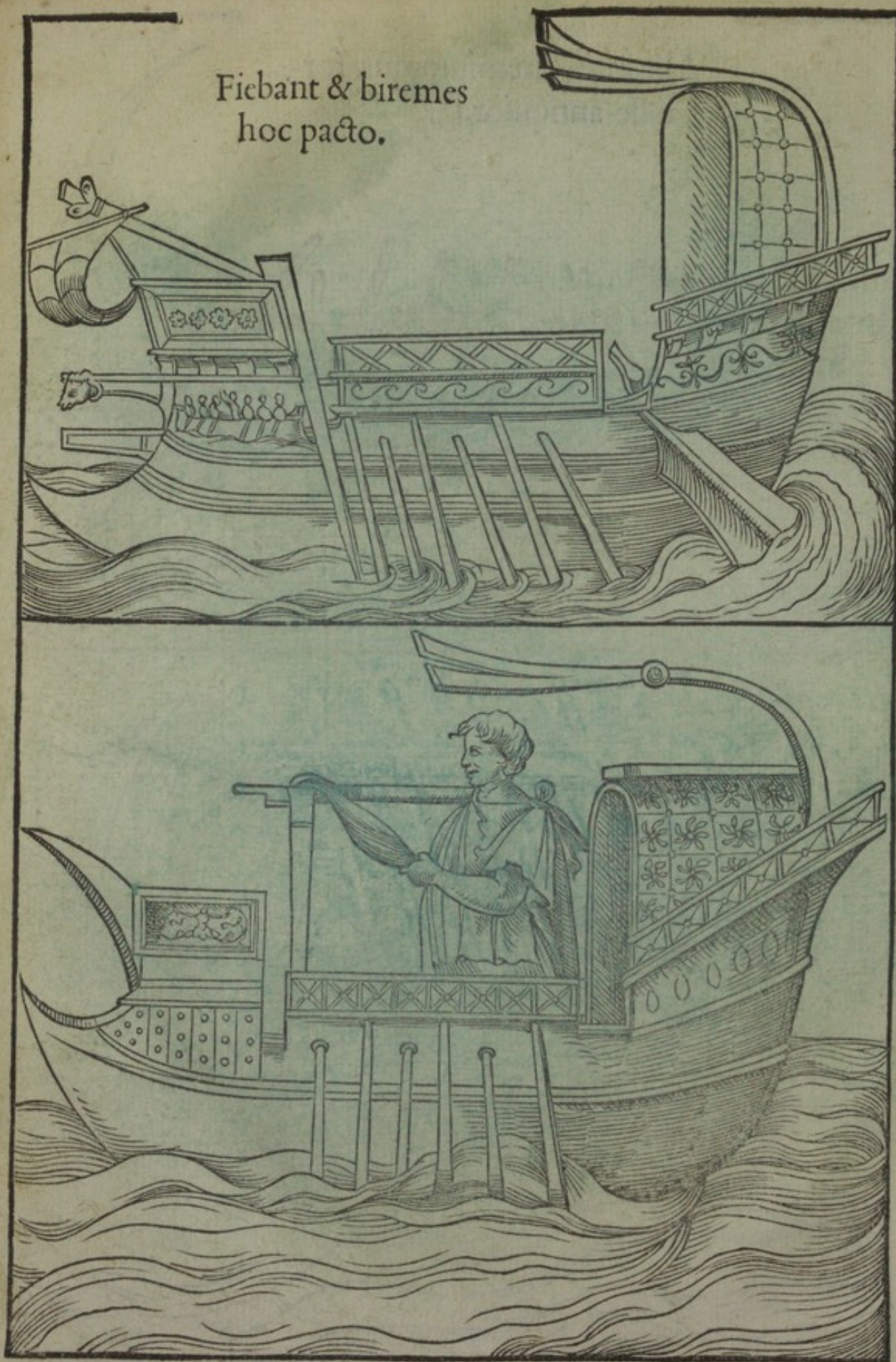
Talis fuit biremis apud
antiquos.

Alia ratio biremium, quæ for-
tasse antiquior.

Fiebant & biremes
hoc pacto.

Rursum alia biremium for-
ma, sed prioribus fere re-
spondens.

Etiam hac forma
pictam biremem
vidimus.

Illæ porro quæ binis remis agebātur, à Romanis dictæ sunt biremes, à Græcis δίκροτα potius quàm διῆρες vsurpatum video, etiamsi apud Suidam διῆρες πλοῖον legatur: quod tamen ipsum non memini me legisse apud probatum authorem. Polybius in sexto videtur noluisse vti eo vocabulo, sed potius διχρότω: vt palàm fiet ex ipsius verbis quæ ita habent, οἱ αἶς ἦν καὶ πλοῖα πεντάκροντα, τέτων κατὰ φρακτα μὲν εἴκοσι διχρόντα ταῖς κατασκευαῖς, τὰ δὲ λοιπὰ τετράκροντα καὶ δίκροτα καὶ κέλπηες. Id est, Inter quas erant

naues quadraginta quarum x x. conſtratae omni
 nautico apparatu egregie inſtructae, reliquae trire-
 mes, biremes, & actuariæ erant. Vides vt cum po-
 tuiſſet ſcribere *δίρεις*, vt dixit *τρίρεις*, maluit dicere *δί-
 κροται*: credo quod ſic uſurpatum videbat à proba-
 tiſſimis authoribus linguæ Græcæ quos ſequeba-
 tur. Appianus quoque Alexandrinus in Mithri-
 datico, his verbis, *ἡ νῆες κατὰ φρακτοὶ τριακόνσαι, δίκροται
 δὲ ἑκατὸν ἢ ἡ ἄλλη ταρχασκοὺν τέτων*. Id eſt, Tercentū cō-
 ſtratae naues, dicrota centum, cum reliquis harum
 armamentis. Idem in eodem, *ὁλκάδες δὲ βασιλικῆς ἰστῶ
 παραπλεύσεως, ῥοδία δίκροτος ἐπ' αὐτῶν ἀνήχθη*. Id eſt, Cū
 autem regis oneraria nauis velis præteriret, bire-
 mis Rhodia in eam impetum fecit. Quin & Tul-
 lius epistoſularum ad Atticum x v i. eo vocabulo
 uſus ad amicum eſt, dum ait, Nam & ipſe Domi-
 tius bona plane habet dicrota: ſuntq; nauigia præ-
 terea luculenta Sexti Buciali, cæterorumque. Nam
 Caſſii claſſem, quæ planè bella eſt, nō numero. Idē
 Tullius in quinto ad Atticum, *ἄφρακτα* Rhodiorū
 & dicrotū Mitylenorum & aliud cataſcopium.
 Quare fit vt exiſtimem apud A. Hirtiū, aut ſiquis
 eſt alius qui quartum de bello ciuili librum con-
 ſcripſit, dicrota octo, nō dicrotas legendū, vt habe-
 tur in vulgatis, Capit ex eo prælio pentiremē vnā,
 triremes duas, dicrota octo, cōplures remiges O-
 ctauianos. Cæſar ipſe in i i i. de bello ciuili bire-
 mes dixit, his verbis, Quatuor biremes ſubiectis

scutulis, impulsas vectibus in interiorē partem transduxit. Liuius decad. tertiæ libro quarto, Legati ab Orico ad M. Valerium prætorem venerūt præsidētem classi Brundusio, Calabriæque circa litoribus nuntiātes Philippum primū Apolloniā tentasse leuib. biremibus C. X. flumine aduerso subuectum, deinde vt ea res tardiore spe fuerit, ad Oricum clam nocte exercitum admouisse. Tulli⁹ in Verrē actione septima, Reprimebat enim tibi & imperandi vim, & rogandi conatū preclara illa nō populo Rom. reddita biremis: sed prætori donata cybea. Tranquillus in Iulio Cæsare, Naua-
 li prælio in modum cochleæ defosso lacu biremes, ac triremes, quadriremesque Tyriæ Aegiptiæque classis magno pugnatorum metu conflixerūt. Biremes autē leues dictæ à Liuiο in loco suprā scripto, à Romanis dicebātur Liburnicæ, si Appiano credimus in Illyrico, ἐγένοντο λίβυρνοι χλῖος ἑτόδον ἰλλυριῶν, οἱ τὸν ἰόνιον καὶ τὰς νήσους ἐλήσενον ναυσὶν ὠκείαις τε καὶ κέρφαϊς: ὅθεν ἔτι νῦν ῥωμαῖοι τὰ κέρφα καὶ ὀξέα δίσκροτα, λίβυρινίδας περὶ γερύσιν. Id est, Fuerunt Liburni alterum Illyriorū genus, qui Ioniū mare, & quæ in eo sunt, insulas prædabantur celeribus & leuib. nauigiis: vnde etiam nunc leues & celeres biremes Romanis Liburnicæ vocantur.

Fiebant autem ab antiquis Liburnicæ, siue biremes celeres ferè hoc pacto.

Lucianus in Dialogo qui ἔρωτος inscribitur, ἐπὶ ἰταλίαν μοι πλεῖν ὁξυνοσμελίῳ ταχυνοσμελίῳ σκάφος διῆρεται τῶν τῶν δεικρῶν, οἷς μάλιστα χρῆσθαι λιβυνοὶ δοκῶσι, ἔθνος ἰωνίῳ κόλῳ παρῶκοσμελὸν. Id est, Cogitanti mihi in Italiam naue proficisci, apparatus est naus quædam levis & expedita ex earum biremium genere, quibus maxime uti videntur Liburni, natio quæ sinum Ionium accolit. Traquillus in Augusto, Tempestate in traiectu bis conflictatus, primo inter pro-

motoria Peloponnesi & Aetolia, rursus circa mō-
 tes Ceraunios, vtroque parte Liburnicarum de-
 merfa, simulque eius in qua vehebatur fufis arma-
 mentis & gubernaculo diffracto. Quo loco Tran-
 quillus Liburnicas pro leuibus biremib⁹ dixisse vi-
 detur. Plutarch⁹ in Catone videtur Liburnica an-
 numerare inter eas naues, quæ non erant aptæ ad
 belli conflictum, sed ad præcurrendum potius &
 speculandum, his verbis, ὅρμησε μὲν γὰρ ἐσχλείσαι τῷ κα-
 τῶνι πλὴν τῇ κερὶ ἡγεμονίᾳ, ἦσαν δὲ πεντακκσίαι μὲν ἐκ ἐλάττω
 αἱ μάχιμοι, λιβυρνικά δὲ καὶ κατασκοπικά ἢ ἀφρακτὰ πλε-
 οπλήθη. Id est, Voluit enim Catoni totius classis im-
 perium deferre: erant autem ad belli vsum idoneæ
 non pauciores quingentis: Liburnicæ vero, specu-
 latorix & apertæ complures. Tamen ex eodē Plu-
 tarcho in Antonio videre est, Liburnicas etiam ha-
 buisse καταστώματα, dum ait, οὐ τῷ δὲ λιβυρνίδες ὥφθη-
 σαν διώκσαι παρὰ καίτερος, ὁ δὲ ἀντίπρωρον ὑδιστρέφει πλὴν
 ναῦν κελύδεις τὰς μὲν ἄλλας ἀνέσφι. Ευκλῆς δὲ ὁ λάκων ἐνέκειτο
 ὁβραὸς λόγχην τινα κραδάνων ἀπὸ τῶ καταστώματος ὡς ἀφί-
 στων εἰς αὐτόν. Id est, Interea Liburnicæ apparuerūt quæ
 à Cæsare missæ persequiebantur Antoniū. ille au-
 tem obuerti nauem iubens, reliquarum quidē im-
 petū repressit. At Euricles Lacædemonius acer &
 infestus instabat, in catastromate hastam vibrans
 tanquam in eum iaculaturus. Cū enim dicit κρα-
 δάνων ἀπὸ τῶ καταστώματος, palam est eam Liburnicā,
 in qua erat Euricles, habuisse καταστώματα, & sic ad

belli vsum maxime aptā fuisse: & sanè Cæsar Augustus, ὃ πρὸς ὕψος ὃ δὲ ὄγκον ὡς δεικτικῶς πεπηγῆαι ναυσὶ: εἰς τὸ φοβεῖται δὲ καὶ ἰαχεῖαις καὶ πεπληρωμέναις ἀκρεβῶς ἐξηρτυμένους, ἐν τὰς αἰετὶ καὶ θρονισίῳ σωέχων τὸ ναυτικόν. ἔπεμπε πρὸς ἀντιπῶνιον ἀξίῳ μὴ διαρῖσειν τὸν χρόνον. Id est, Instructus autem Cæsar nō nauibus illis altis & amplis, quæ ostentationis gratia parantur: sed agilibus, celeribúsque & iis viris probè oppletis, Tarenti & Brundisii classē continebat. Misit autem ad Antonium nuntium petens vt ne amplius tempus otiosi tereant, vt inquit Plutarchus in Antonio. Liburnicam imitatur nautilos piscis authore Plinio in nono cap. X X I X. dum ait, Inter precipua autem miracula est qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in summa equorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissā omni per fistulam aqua velut exoneratus sentina facile nauiget, postea duo prima brachia retorquens, membranā inter illa miræ tenuitatis extendit, qua velificante in auras, cæteris subremigans brachiis, media cauda vt gubernaculo se regit: ita vadit alto Liburnicarum gaudens imagine, siquid pauoris interuenit hausta se mergēs aqua. Quæ Liburnicæ nomē à patria sortitæ sunt: quoniā naues dicim⁹ AEgyptias, Asiaticas, Syriacas, Rhodias, Liburnicas atque Achaicas, & eiusmodi: vt Cæsar in tertio de bellis ciuilibus, Præerat AEgyptiis nauibus Pōpeius fili⁹, Asiaticis Decius Lælius & C. Triari⁹, Syriacis C. Cassius, Rhod-

C.iii.

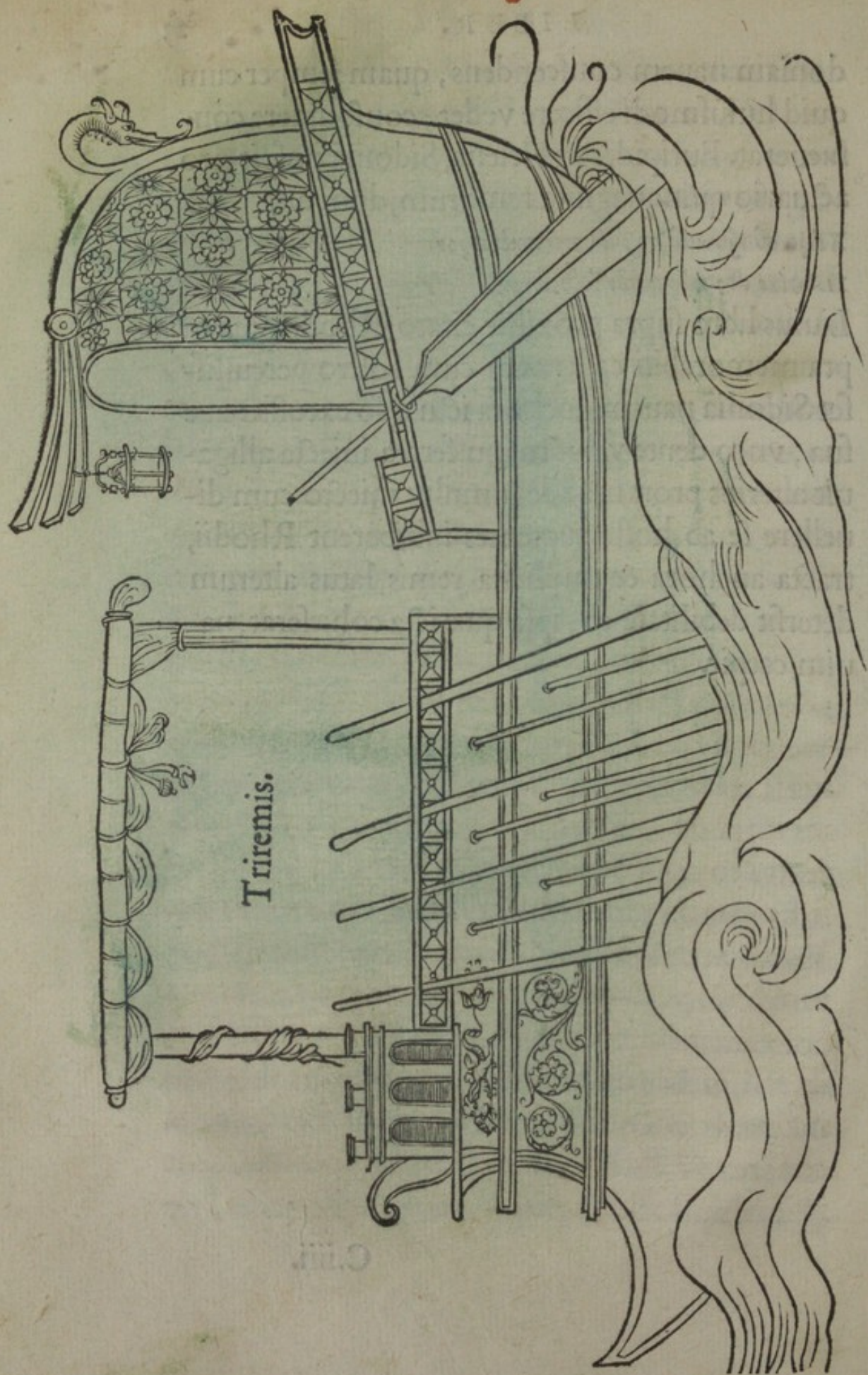
diis C. Marcellus cū C. Pōponio: Liburnicæ atque Achaicæ classī Scriboni⁹ Libo & Marcus Octau⁹: toti tamen officio maritimo M. Bibulus præpositus cuncta administrabat, ad hunc summa imperii respiciebat. Idem Cæsar in tertio, Et nauibus lōgis Rhodiis decem, & Asiaticis paucis Alexandria peruenit. Tullius de diuinatione, Postremo à Rhodia classe deserti. Trāquillus etiā in loco suprā citato. Liuius decadis quartæ libro septimo, Rhodii celebratis exequiis aduersus classē, quā fama erat ex Syria venire X I I I. suis nauibus & vna Coa quinqueremi ad terram Gnidiorū, vt ibi in statione essent, profecti sunt. Punicæ etiam naues à Liuiio dictæ decadis quartæ libro septimo, Iā omnes in cōspectu erant, duæ Punicæ naues antecedeabant Romanam classē. Idem in eodem, Ad inferēdum hostibus terrorem, C. Liuius cum duabus quinqueremibus Romanis & quatuor quadriremibus Rhodiis, & duabus apertis Smyrneis in Lyciā est missus. Idem, Et erant naues Rhodiæ lōgæ omnium celerrimæ tota classe. Nauis Sidoniæ mentio est apud Herodotum ἐν ἐρλυνίᾳ, ἐνθαῦτα ὁ ξέρξης μετὰ τὰς ἐκ τῆς ἄρματος ἐς νέα σιδωνίην ἵζετο ὑπὸ σκηνῇ χιυσῆν. Id est, Hic Xerxes relicto curru Sidoniam nauem conscēdens, sub aureo tentorio sedit. Et in eadem, ὡς δὲ ἐπεθύμησε καὶ ἐποίησε ταῦτα ἐσθλὰς ἐς σιδωνίην νέας ἐς τὴν πόρᾳ ἐσθλῶν αἰεὶ ὅπως τοι ἐθέλοι ποιεῖν. Id est, Vt autē horum eum desyderium cœpit, & hæc faciebat. Si-

doniam nauem conscendens, quam semper cum
quid huiusmodi efficere vellet, conscendere con-
sueuerat. Euripides in Helena, Sidoniā posuit pro
actuuario quinquaginta remorum, dum ait,

Χώρει σὺ καὶ ναυῶ τοῖς δὲ πεντηκόντορον

Σιδωνίαν δὲ καὶ ῥαγμάτων ἰδιότητας.

Liuius libro supra proxime citato, Rhodia vna ca-
pta memorabili casu: nam cum rostro percussis-
set Sidoniā nauem, anchora ictu ipso excussa naue
sua, vnco dente velut manu ferrea iniecta alliga-
uit alterius proram: inde tumultu iniecto cum di-
uellere se ab hoste cupientes inhiherent Rhodii,
tracta anchora & implicita remis, latus alterum
deterfit debilitate ea, ipsa quæ icta cohæserat, na-
uim coepit.

Triremis à Græcis τειήρης dicitur. Herodotus ἐν τῷ βιβλίῳ, παρεσκευάσθητο μὲν δηνικαίας τειήρεις, πολλὸν δὲ κάρτα ὄμιλον πῶσιόν τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων. Id est, Apparauit autem ducentas triremes, & magnam vnā Persarum, aliorumque auxiliariorū copiam. Idem ἐν πολυμνίᾳ, τῶν δὲ τειήρων ἀριθμὸς μὲν ἐχέμετο ἐπὶ καὶ δηνικαίαι καὶ χίλια. Id est, Erant autem mille ducentæ septem numero triremes. Et haud ita multo post, τεκκόντοροι δὲ καὶ πεντηκόντοροι καὶ κέρκιστοι καὶ ἰσπατω- γὰ πλοῖα μικρὰ συνεληθόντα ἐς τὸν ἀριθμὸν ἐφάνη τειχίλια. Id est, Triginta autem & quinquaginta remorum naues cercuri, & hippagines, & parua præterea nauigia, in vnum omnia coacta numerum, ter mille esse visæ sunt. Demosthenes in prima cōtra Philippum, καὶ ἰσπατωγὰς τῆτοις, εἰς: τί πρὸς τῆτοις ἐτι; Ταχέας τειήρης δέκα. δεῖ γὰρ ἔχοντος ἐκείνου ναυτικὸν καὶ ταχέων τειμερῶν ἡμῶν ὅπως ἀσφαλῶς ἡ δύναμις πλέη. Id est, Atq; his hippagoga nauigia. quid præterea? decem celes triremes. Nam cum classem ipse habeat, celes triremes nobis esse oportet, quò exercitus noster tuto nauigare possit. Tullius actione tertia in Verrē, mille fuisse naues Persarū author est, vt parum ab Herodoti numero abesse videatur, his verbis, Vt ne Persæ quidem, cum bellum toti Græciæ, diis hominibúsq; indixissent, & mille numero nauium classem ad Delum appulissent, quicquā conarentur aut violare, aut attingere. Plutarchus in Themistocle citat αἰαχέλον ἐν πέρις, ξέρει δὲ καὶ γὰρ

οἶδα, χιλιάς μὲν ἦν πῶν τὸ πλῆθος. Id est, Xerxi autē, probe enim noui, mille numero naues erant. Triremem inuenit primus Aminocles Corinthius, auctore Plinio ex Thucydide in primo, qui tamen aliter dicere videtur, dum ait, φαίνεται δὲ καὶ ἑαμίσις ἀμεινοκλῆς κορίνθιος ναυπηγὸς ναῦς τριήρης πέντε καὶ ἑκατὶ. Videtur autem & Samiis Aminocles Corinthius Naupegus naues quatuor ædificasse. videtur tamen asseuerare triremes primū ædificatas Corinthi, dum ait, καὶ τεῖναις ἐν κορίνθῳ πρῶτον τὴν ἑλλάδος ἐναυπηγηθῆναι. Id est, Et triremes primū apud Corinthū in Græcia ædificatas fuisse. Quibus verbis facile colligere est, apud Plinium legendum Aminoclem: nō Amoclem, vt vulgo scriptum video.

Quadriremem instituere Carthaginenses, auctore Aristotele ex Plinio, quæ περήρης à Græcis dicitur. Polybius in primo, καὶ δὲ τινὰ τόπον ἔχοντα βράχεια σω-
 ἔση χωρία μετὰ πολλῆς ταλαιφρείας ἐφ' ᾧ περήρης ἐκτρέχουσα
 νυκτὸς ἐκάθισε καὶ τοῖς θαλεμίοις ὑπαρχέριος ἐχέμετο διαφέρουσα τῇ
 κατασκευῇ τῆς ναυπηγίας. Id est, Quodā autem loco,
 in quo erant breuia resedit agger: idque multo mi-
 litum labore, in quem quadriremis nocte excur-
 rens impexit, quā statim aduersarii nacti sunt ex-
 cellentem, & probe ædificatam. Vide, si otium est,
 Sipōtinum: & quantum in vertendo Polybio sibi
 permiserit, facile agnosces. Διόδωρος βιβλιοθήκης vn-
 deuicesimo, τῶν περήρης μὲν εἴκοσι καὶ ἑπτὰ, πεντή-
 ρεις δὲ δέκα, εἰνήρης δὲ τρεῖς, τετρήρης δὲ δέκα, ἄφρακτοι δὲ λ. Id est

Harū erāt quadriremes quidem nonaginta, quin-
queremes decem, nouem ordinum tres, decem or-
dinum decem, apertæ autem triginta. Tullius septi-
ma in Verrē, Princeps Cleomenes in quadriremi
Cēturipina malum erigi, vela fieri, præcidi ancho-
ras imperauit: & simul vt se cæteri sequerentur, si-
gnum dari iussit: hæc Centuripina nauis erat incre-
dibili celeritate velis: nam scire isto prætore nemo
poterat quid quæque nauis remis facere posset. Et
paulo post, Erat enim sola illa nauis constrata, &
ita magna vt propugnaculo cæteris posset esse:
quæ, si in prædonum pugna versaretur, vrbis in-
star habere inter illos pyraticos myoparones vi-
deretur.

Tectæ siue constratæ navis
forma, qualis apud anti-
quos fuit.

Quod autem Tullius constratā dixit, aliquan-
do hæsitavi num eadem esset quæ & tectæ dicitur
à Cæsare. Quas tectas lōgas inuenere Tasii. Nam
antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. Au-
thor Plinius in septimo. Cæsar in secundo de bel-
lo ciuili, Appulsæque ad proximū littus trireme
cōstrata, & in littore relicta, pedibus ad rumetum
profugerat. Idem in tertio, Atque omnes naues
incendit x x x v. in quibus erant x x. constratæ.
Idem Cæsar alibi tectas vocat in primo de bel

lo ciuili, Massilienses vsi L. Domitii consilio, naues longas expediunt numero X V I I. quarum erant X I. tectæ. Idem in tertio, Illæ triremes omnes, & quinqueremes aptæ, instructæque omnibus rebus ad nauigandum, præter has X X I I. erant, quæ præsidii causa Alexandria esse consueuerant, constratæ omnes, quas si occupassent classe Cæsaris erepta, portum ac mare totum in sua potestate haberent, commeatu, auxiliisque Cæsarem prohiberent. Aulus certe Hirtius omnem tollere dubitationē videtur, dum ait, Magnoque impetu quatuor ad eam constratæ naues, & complures apertæ contenderunt, cui coactus est Cæsar ferre subsidium. Vides vt cōstratas & apertas ponat, tanquā diuersas: quod perinde est, atque si dixisset, alias tectas fuisse, alias apertas. Tullius actione septima in Verrem, Poterone in eos esse vehemēs, qui naues inanes non modo habuerunt, sed etiam apertas: in eum dissolutus qui solus habuerit constratam nauem, & minus exinanitam? Loquitur enim de quadriremi centuripina. Aulus Hirtius in quarto de bello ciuili, Itaque paucis diebus cōtra omniū opinionem quadriremes X X I I. quinqueremes quinque confecerunt, ad has minores apertasque complures adiecerunt. Idem in eodem, haud ita multo infra illum locum, Ex his quinqueremes quinque erant, & quadriremes decem: reliquæ infra hanc magnitudinem, & pleræque apertæ. Li-

uius decadis quartæ libro sexto, Biduum in apparatu morati, tertio die cētum nauibus, quarum septuaginta tectæ erant, ceteræ apertæ, minores omnes ferè erant, profecti, Phoceam petierunt. Nec tamen video Marcū Tulliū tectas appellasse, quantum mea memoria est, sed ferè semper cōstratas: tegebantur enim aliquando & minores. Cæsar in tertio bell. ciuil. Similiter Vatinius qui Brundusio præerat, tectis instructisque scaphis elicuit naues Lælianas, atque ex his longius productam vnā quinqueremem, & minores duas in angustiis portus cœpit: itēmq; per equites dispositos aqua prohibere classiarios instituit. Idem in secundo, Massilienses post superius incommodum, veteres ad eundem modum ex naualibus productas naues refecerant, summæque industria armauerāt: remigum, gubernatorūque magna copia suppetebat, piscatoriāsque adiecerant atque contexerant, vt essent ab ictu telorum remiges tuti: has sagittariis, formentisque compleuerant. Idem in tertio, Scaphas nauium magnarum circiter sexaginta, cratibus pluteisque cōtexit, eoque milites delectos imposuit. Has autem Græci *καταφράκτες* vocāt, etiam si Sipontinus apud Polybium haud scio quā recte pro *καταφράκτη* quinqueremē nobis reddiderit, eō fortasse quòd magis idoneæ essent quæ consternerentur. Eo enim tempore quo primum Po. Ro. statuit ē rep. esse, cum Carthaginēsis de Si-

cilia, atque adeò maris interni imperio naualibus
 copiis dimicare, cētum & viginti nauium classē
 ædificādam curarunt: in qua centum fuere quin-
 queremes, & viginti triremes. Nam antea quidem
 eo ipso tempore quo Messanam copias traducere
 ceperunt, ὅχ' οἶον (inquit Polybius) κατάφρακτος αὐτοῖς
 ὑπῆρχε ναῦς: ἀλλ' ὅδε καὶ θόλα μακρὸν πλοῖον, ὅδε λέμβος, ὅδε
 εἰς. Hoc est, Non solum nullā nauem tectam con-
 stratā mve habebāt: sed nec prorsus vlla nauis lon-
 ga, aut lembus vllus ipsis præsto fuit. Quare à Ta-
 rentinis & Locrensis, ἔτι δὲ ἐλευσίων καὶ νεαπολιτῶν
 συγχρησάμενοι πεντηκοντόρους καὶ τεύερες, ὡδὶ τῶν παρὰ βό-
 λως διεκόμενοι ὅν' ἄνδρας. ἐν ᾧ δὴ καὶ τῶν καρχηδονίων χεῖ-
 ριν προθυμὸν ἐπαναχθέντων αὐτοῖς, καὶ μίας νεώς καταφράκτως
 διὰ πλὴν πρὸς θυρίαν πρὸς πρὸς ὥστε ἐποκειμένην ἡνάσθαι τοῖς
 ῥωμαίοις ὑπερχειρόν, ταύτην παραλείψαματι χρωσάμενοι τότε πρὸς
 ταύτην ἐποιήθησαν πλὴν τῆς παντὸς σέλας ναυπηγίαν. Id est, præ-
 terea autem ab Eleatis & Neapolitanis, triremes,
 & quinquaginta remorum actuarias, cum com-
 modatò accepissent, in his summa cū audacia mi-
 lites transfuexerūt. quo quidem tempore cum for-
 te Carthaginēses circa fretum in Romanos irrue-
 rent: & nauis quædam constrata, propter prom-
 ptitudinem reliquas omnes præcurreret, casu im-
 pacta impeditaque, in Romanorum ditionem ve-
 nit. Ea itaque, vt exemplo vsi, ad illius similitudi-
 nem classē suā vniuersam ædificarunt. Con-
 stratæ vero naues dicebantur eò quòd haberēt κα-

ταστρώματα, & ad id erant maxime aptæ quadriremes. Polybius in secundo, ἐπλήρωσεν κίνη τὰς τῶν ἀχαιῶν δέκα ναῦς καταφράκτους. Id est, Impleuerūt in cōmune decem Achæorum naues cōstratas, & quæ haberent καταστρώματα. Subdit enim, τότε ὡδὶ πηδῶντες ὡδὶ τὰ καταστρώματα τῶν ἀχαιῶν νεὼν κατεκράτην, ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν ὡδισατῶν, καὶ τὸ τῶν ὁπῶν πλεῖστων μὴ πολλοῖαν ἐκτρέφειν περὶ πηλίκων, μίαν δὲ πεντήρη σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι ἐβύθισεν. Id est, Tunc in Achaicarū nauium catastromata insilientes, superiores euaserūt, propter propugnantium multitudinē. Atque hoc pacto quatuor quidem quadriremes in suam potestatem receperunt: quinqueremem autem vnam cum ipsis hominibus demerserunt, atque depressoerūt. Loquitur enim de eisdem Achæorū nauibus.

Triremibus si binos ordines addideris, quinqueremem facies: si plures, maiorem. Nam quinquere mis figuram antiquam nullam adhuc vidimus, præterquam in numismate quodam. Sed dubitamus an illud, quemadmodum permulta alia, mentiatur antiquitatem.

Quinqueremem instituit Nefichthon, si Plinio credimus, quæ πεντήρης à Græcis dicitur. Herodotus in Ἑρστώ, καὶ ἦν ἡ δὴ τοῖσι ἀθηναίοισι πεντήρης ὡδὶ σπνίφ, λοχήσεντες οὖν πλὴν θεωρίδα νῆα εἶλον πλήρη ἀνδρῶν τῶν πρώτων ἀθηναίων. Id est, Erat enim Atheniēsis Theorida nauem occuparunt, Atheniensium primoribus refertam. Appianus in Mithridatico, ὥστε

καὶ τεινὴς αὐτοῖς ἀνδράσι ἀναδεδίαιτοι, καὶ ἀκροστόλια πολλὰ
 καὶ σκύλα ἐς τὸν λιμένα φέροντες ἐπαυελθεῖν. πεντήρης δὲ σφῶν
 εἰλημμένης ὑπὸ τῇ πολέμειαν ἀγνοῶντες οἱ ῥόδοι ὡς ζήτησιν
 αὐτῆς ἐξ ταῖς μάλιστα ταχυναυίσταις ἀνέπλεον. Id est, Ita-
 que trireme cum ipsis hominibus, nauibus suis al-
 ligata, multis nauium rostris, nec paucis spoliis o-
 nusti ad portū rediere. Cum autem ipsorū quin-
 queremis ab hostibus capta esset, eius ignari Rho-
 dii ad conquirendam eam sex maxime celeribus
 nauibus regressi sunt. Mirum est quòd Aulus Hir-
 tius, siue Opius in bello Alexandrino quinquere-
 mem, pentiremem vocet, vocabulo semigræco se-
 míque Latino, dum ait, Capit ex eo prælio penti-
 remem vnam, triremes duas, dicrota octo cōplu-
 resque remiges Octauianos. Sic enim legendum
 censeo non dycrotas. Idem in Aphricano bello,
 Naues onerarias, quæ lōgius à portu in salo stabāt,
 incēdit: & pentiremes duas vacuas à defensoribus,
 nullo repugnante, cepit. Marcus Tullius vbique
 quinqueremes dicit, & optimi quique authores.
 Pontem constratum, paludemque dixit idem Hir-
 tius derelictorum de bello Gallico, Turres crebras
 excitari in altitudinem trium tabulatorum, ponti-
 bus traiectis cōstratisque coniungi, quorum fron-
 tes viminea lorica munirētur, vt hostis à dupli-
 ci propugnatorū ordine depelleretur. Idem in eo-
 dem, Pontibus palude cōstrata, legiones traducit.
 Et in eodē, Nisi flumen Ligerim, quod erat pon-

te propter magnitudinem conſtratum, copias traduxiſſet. Tullius libro primo de Oratore, Illa vero deridenda arrogãtia eſt, in minoribus nauigiis rudem eſſe ſe confiteri, quinqueremes aut etiã maiores gubernare didiciſſe. Ipſe (quantum aſſequi poſſum coniectura) exiſtimo quadraginta fuiſſe ſedilia in tabulato alterius lateris quinqueremis, quæ quadringentis remigibus agebatur: vt ex verbis Plinii colligere eſt libro trigeſimoſecundo, vbi de echeneide, dum ait, Fertur Actiaco Marte tenuiſſe prætoriam nauim Antonii properantis circuire, & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam. Ideoque Cæſariana classiſ impetu maiore protinus venit. Tenuit & noſtra memoria Caii principis ab Aſtura Antium remigantis, vt res eſt etiam auſpicalis piſciculus. Siquidem nouiſſime tum in urbem reuerſus ille imperator, ſuorum telis conſoſſus eſt. Nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta cum è tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, & exilientibus protinus qui id quærerent, circa nauim inuenere adhærentẽ gubernaculo: oſtenderũtque Caio indignãti hoc fuiſſe quòd ſe reuocaret, quadringentorumque remigum obſequio contra ſe intercederet. Quibus ſanè verbis palàm fit illam quinqueremem actam à remigibus quadringentis, vt in altero latere ducenti fuerint. qui ſi diſtribuãtur in quinos ordines, neceſſe eſt quadraginta ſedilia fuiſſe in altero tabu

lati latere. Hæc idcirco adieci, ut Veneti videant an illa eorum quinqueremis, quæ XXVII. tantū opinor transtris constat, ædificata sit ad antiquarū quinqueremiū rationem. De echeneide non adii-
ciam. quæ Plutarchus in Sympotiacis tractat, e-
tiam si minime videantur aliena: sed ad illum au-
thorem grauiſſimum, lectorem reiicimus. Quod
autem Tullius, aut etiam maiores dixit, de sex, se-
ptemque ordinum naue intellexiſſe videtur: quas
Liuius Græco vocabulo hexeres hepteresque vo-
cat, quartæ decadis libro ſeptimo, Regia classiſ ſe-
ptem & triginta maioris formæ nauium erat, in
quibus tres hepteres & quatuor hexeres habebāt:
præter has decem triremes erāt: & ii aſſeſſe hoſtes
ex ſpecula quadam cognouere. Idem in eodem,
Maxime exterruit hepteres regia à multo mino-
re Rhodia naue vno ictu demerſa. Idem in eodē,
Hoſtium classiſ trium & nonaginta nauium fuit,
maximæ formæ naues, tres hexeres habebāt, duas
hepteres. Robore nauium & virtute militum Ro-
mani longè Regios præſtabant: Regiæ naues agi-
litate, & arte gubernatorum, & ſcientia remigum.
Appianus Alexandrinus de bellis ciuilibus libro
quarto, Ἐνδὲς ὁ πομπήιος ἐς πλὴν ἀνάνειαν δέσπολει ναυσὶ πλ-
λαῖς αἰείτοις, ἐξήρης λαμπρᾶς ὠθηθεῖσιν. Id eſt, Cedens
Pompeius, in AEnariam conceſſit nauibus mul-
tis, iſſque præſtantiffimis, naui ipſe hexere ſplendi-
diſſima vectus. Polybius, τὰς μὲν ἐν ἐξήρεϊς δύο ὄχθας

ἐφ' ὧν ἔπλεον οἱ στρατηγοὶ μάρκος ἀτίλιος, καὶ λούκιος μάλλι-
 ος πρώτας ἐν μετίπῳ παραλλήλας ἔταξαν. Id est, Duas i-
 gitur hexeres, quibus Marcus Attilius, & Lucius
 Manlius duces vehebatur, primas in fronte, æqua-
 liter inuicem distantes, constituerunt. Lucanus in
 tertio, vbi de Bruti prætoria naue loquitur, hexe-
 rem descripsisse videtur,

Celsior at cunctis Bruti prætoria puppis
 Verberibus senis agitur, molémque profundo
 Inuehit, & summis longe petit æquora remis.

Hepteres, quæ septem ordinum navis erat.

Hept terem Polybius ἑπτήρη vocat in primo, ἔχων ἑπτήρη πλὴν ῥηνομελύνην πύρεσσι τῆ βασιλείας. Id est, Habēs hept terem, quæ Pyrrhi regis quōdam fuerat. quo loco septiremem vertit Sipontinus, nec Liuium sequi curauit. Diodorus Siculus libro vigesimo, τῶν δ' ἦσαν αἱ μέγιστα μὲν ἑπτήρης, αἱ πλεῖστα δὲ πεντήρης. Id est, Ex his maximæ quidem hepteres erant, plurimæ autem quinqueres. ὀκτῆρης vero fuisse liquet ex Athenæo. ἐννήρης plane & δεκῆρης cōstat fuisse ex Diodoro Siculo, in loco suprā citato. Fuerunt ἐνδεκῆρης & τεισκαίδεκῆρης, & τριακοντήρης, & εἰκοσῆρης: vt palam fit ex Athenæo in quinto, his verbis, πολλῶν δὲ ὁ φιλάδελφος βασιλείῳ πλεότῳ διέφερε, καὶ πλεονέχων πάντα ἑσπεύοντο τὰ κατασκευάσματα φιλοτιμῶς, ὥστε καὶ πλοίων πλήθει πάντας ὑπερέβαινε, τὰ γὰρ μάλιστα ἦν τῇ πλοίων παρ' αὐτῷ τριακοντήρης δύο, εἰκοσῆρης μία, πένταρες δὲ τεισκαίδεκῆρης, δωδεκῆρης δύο, ἐνδεκῆρης δεκαπένταρες, ἐννήρης τριάκοντα, ἑπτήρης τριάκοντα ἑπτὰ, ἐξήρης πέντε, πεντήρης ἑπτακάδεκα. τὰ δὲ ἄλλα πῆρς μέχρι τειρημολίας διπλάσια τῶν: τὰ δὲ εἰς τὰς ἡσας πεμπόμυνα, καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ὧν ἦρχε, καὶ πλὴν λιγύην, πλείονα ἦν τῇ περὶ ἀρχαίων. Id est, Philadelphus autem multos reges opibus superauit, eratque apparatus omnium ambitiosè studiosus. Nauium itaque copia & numero omnes superabat. Quæ vero maxima habebat apud se nauigia, hæc erant: triginta ordinū, duæ: viginti, vna: tredecim ordinū, quatuor: duodecim, duæ: vndecim ordinū, quatuordecim: nouem ordinum, tri-

ginta: hepteres, trigintaseptem: hexeres, quinque: quinqueremes, decem & septem. Earum autē nauium, quæ à quadrireme ad trieremiolas vsque descendebant, duplus erat ad has numerus. Quæ autem ad insulas deductæ fuerant, & in vrbes quibus imperitabat ipse, & Lybiam, plures erant quater millenis. Alexander Magnus, authore Plinio, instituit naues ad duodecim ordines. Philostephanus Ptolemæum Soterem instituisse vult ad quindecim. Plutarchus tamen πεντεκαιδέκην adscribit Demetrio, dum ait, ὅλεις γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων ἔτε πεντεκαιδέκην ναῦν πέντερον, ἔτε ἑκαταδέκην: ἀλλ' ὕστερον πεπαρασκευάσθη πτολεμαῖος ὁ φιλοπάτωρ ἐναυπηγήσασθαι μῆκος τετρακισίων ὀγδοήκοντα πηχῶν, ὕψος δὲ ἕως ἀκροστολίου πεντήκοντα δούριον δόντων, ναύταις δὲ χεῖς ἐρετῶν ἐξηρτυμένον τετρακισίοις, ἐρέταις δὲ τετρακισιλίοις, χεῖς δὲ τῶν ὀπλίταις διχτυμένῃν ἐπὶ τὰ τῶν παρόδων, καὶ τὸ καταστρώματος ὀλίγω τετρακισίων ἀφείδοντας, ἀλλὰ δεῖαν μόνην ἐκείνην παρέχων, καὶ μικρὸν ὅσον τετρακίσθαι τῇ μόνιμῃν οἰκοδομημάτων. Id est, Antea enim neque quindecim ordinum nauem, neque sedecim quisquam hominum nouerat: postea tamen quadraginta ordinum ædificandam curauit Ptolemæus Philopator, in longitudinem quidem productam ad cubitos ducentos octoginta: altitudine autem ad summmitatem vsque nauis, duodequingenta cubitorum. Instructa autem erat quadringentis nautis, ex-

D.iiii.

tra remiges, qui quater mille numero erāt. Capiebat prāter hos naus in aditibus vnā & catastro-
mate armatos milites paulo minus ter millenis.
Verum solam hac naus sui spectationē exhibuit
ab immobilibus ædificiis parum admodum diffe-
rens. Athenæus in quinto *διαποσοφιστῶν* ex *καλλιξένω*
eadem ferè cum Plutarcho referre videtur, sed ta-
men apertius & diffusius, his verbis, τὴν πετάρρα κεντήρη
ναὺν κατεσκεύασε ὁ φιλοπάτωρ τὸ μῆκος ἔχουσαν *διαποσοφιστῶν*
ὀγδοήκοντα πηχῶν, ὀκτὼ δὲ καὶ τετράκοντα ἀπὸ παρόδου ὡδὶ
παρόδου, ὕψος δὲ ἕως ἀκροστολίου πετάρρα κεντὰ ὀκτὼ πηχῶν
ἀπὸ δὲ τῆς περὶ μνηστικῶν ἀφλάτων ὡδὶ τὸ τῆς θαλάσσης μέρος
αὐτῆς τρεῖς πρὸς τοῖς πεντήκοντα πήχους: πηδάλια δ' εἶχε τέτταρα
τετράκοντα πήχη: κώπας δὲ θρανητικὰς ὀκτὼ καὶ τετράκοντα
πηχῶν τὰς μεγίστας: αἱ δ' αὖ τὸ μόλυβδον ἔχον ἐν τοῖς ἐγκλεισ-
τοῖς, καὶ κενεῖναι λίαν εἴσω βαρεῖαι κατὰ ζυγίῳ δυνάμει ὑπῆρχον
ὡδὶ τῆς χρείας. δὲ πρῶτος δὲ ἐκένει καὶ δὲ περὶ μνηστος, καὶ ἐμβο-
λα εἶχεν ἑπτὰ: τῶν ἐν μὲν ἡγόμενον, τὰ δ' ἑπομένοντα,
τὴν δὲ καὶ τὰς ἐπὶ ὡδὶ. ἑποζώματα δ' ἐλάμβανε δώδεκα:
ἐξαποσοφιστῶν δὲ ἦν ἑκατὸν πηχῶν. θυρῶν δ' ἦν καὶ ὡδὶ ὀδολήν:
θαυμαστὸν δ' ἦν καὶ ὁ ἄλλος κόσμος τῆς νεώς. ζώα μὲν γὰρ εἶ-
χεν οὐκ ἐλάττω δώδεκα πηχῶν καὶ περὶ μνηστος καὶ πρῶτος: καὶ
πᾶς τόπος αὐτῆς κηροργατεία κατὰ πεποιήκετο. τὸ δὲ ἔγκλωπον
ἅπαν μέχρι τῆς πρόπρος κισίνην φυλλάδα καὶ θυρῶν εἶχεν πέν-
τε. πολὺς δ' ἦν καὶ ὁ τῆς ὡδὶ κόσμος, ἀνεπλήρης δὲ τὰ πρὸς-
τιόμην τῆς νεώς μέρη. ἡνομένης δὲ ἀναπείρας ἐδέξατο ἐρέτας
πλείους τῆς περὶ κηλίων: εἰς δὲ τὰς ὑπηρεσίας περὶ κηλίων: εἰς
δὲ τὸ κατὰ ζώα ὡδὶ δάκτας τε κηλίων ἀπὸ τῶν ἐκ τὸν

καὶ πεντήκοντα καὶ χεῖς ὑπὸ τὰ ζύγια πολλῶς ἀνθρώπων,
 ἔτορον ἐπισιτισμῷ τε καὶ ὀλίγῳ. καὶ ἐβλήθη δὲ πρὸς μὲν ἀρχὴν
 ἀπὸ ἐσχείας τινός, ὃ φασι παρῆναι πεντήκοντα πλοίων πεντη-
 κῶν ξυλεία. ὑπὸ δὲ ὄχλῳ μιᾷ βοῆς καὶ σκαλπίων κατήκτο.
 ὕπερον δὲ τῶν ἄλλων φοινίκης τις ἐπενόησε πρὸς καὶ ἰσχυρὴν τάφρον
 ὑποσκάμνους ἴστω τῇ νηὶ χεῖ μῆκος, ἣν πολλοὶον τῷ λιμένος
 ὠρυξε. ταύτῃ δὲ τὰς δεμελίσας κατωκοδόμησε λίθῳ σερῶ πρὸς
 πάντε πῆχας τὸ βάθος: καὶ διὰ τῶν φάλαγγας ἐπικαρ-
 σίας χεῖ πλάτος τὸ τάφρος διώσας συνεχεῖς τεβάρηχυν εἰς βά-
 θος τόπον ἀκρωτήσας, καὶ ποιήσας εἰσρεῖν ἄλλοι τὸ θαλάσσης
 ἀνέπλησεν αὐτὴ πάντα τὸν ὠρυχθέντα τόπον: εἰς ὃν ῥαδίως ἀπὸ
 τῇ τυχόντων αἰσρῶν εἰσῆγαγε πρὸς ναῦν, τὸ ἀνοιχθὲν κατ' ἀρ-
 χὰς ἐμφράξας μετεξήντησε πάλιν πρὸς θαλάσσαν ὀργάνοις: τότε
 δὲ χρομένους ἐβραδῆναι τὸ πλοῖον ἀσφαλῶς ὑπὸ τῇ περὶ
 μένων φαλάγγων. Id est, Quadraginta ordinū nauem
 construxit Philopator, quæ in lōgitudinem habe-
 ret ducentos octoginta cubitos: octo autem & tri-
 ginta in latitudinem ab aditu in aditum, in altitu-
 dinem autem vsque ad summitatem & oram na-
 uis quod ἀκρωτήριον dicunt. X L V I I I. cubitos ha-
 bebat, à summitate autem extrema puppis ad eam
 partem quæ mari alluitur tres & .L. cubitos. guber-
 nacula autem habebat quatuor singula in longitu-
 dinem triginta cubitorum, remos vero longiores
 quos θρανητικὰς vocant. X X X V I I I. cubitorū: qui
 propterea quòd plumbum haberent in capulis, &
 quòd ad interiorem partē grauiores essent libra-
 mento, vsui habiles ad remigandū erant. Fuit præ-

terea duplici prora duplicique puppe, rostraque septem habebat: quorum vnum quidē extabat: quædam autem contractiora erant, minoræque, nonnulla vero ad epotidas erant collocata. Zonas autem perpetuas habuit X I I. quarum quæque sexcentorum erat cubitorum. Erat autem mira & egregia symmetria: admirabilis præterea & alius navis ornatus. ad cuius proram & puppim erant expressa animalia non minora duodecim cubitorum, & in omni parte multiplici ceræ pictura variegebatur. Tota vero ab ea parte, qua remi collocati erāt, vsque ad carinam ipsam in ambitu thyrsos habebat, cū perpetuis hederæ foliis. Multus autem erat & armamentorū ornatus, quibus instruebantur partes vt quæque eis indigebāt. Cum autem experimēti causa deduceretur, suscepit remiges plures quatuor milium, ad reliqua autem ministeria quadringētos. In catastromate verò & aditibus habuit propugnatores bis mille octingētos quinquaginta, præter magnam multitudinem hominum quæ ad iuga erat, magnam præterea vim continebat rei frumentariæ deducta autem fuit initio ab Eschario quodam, qui eam nauem compegisse dicitur materia quinquaginta navium quinquere-mium. Deducebatur autē à turba cum magno clamore & tubarum sonitu. Postea verò quidā e Phœnicia excogitavit deductionem ducta fossa æquali naui longitudine, quam ad portum fodiendam

curauit. Huic fossæ fundamenta iniecit è solido lapide in altitudinem quinque cubitorum, per quæ transuersales trabes in latitudinem fossæ traiciens inter se cohærentes relicto loco IIII. cubitorum vacuo:factoque incili aqua marina totum locum defossam compleuit:in quem facile opera viliorum hominum induxit nauem, obturans eam partem quam ab initio aperuerat:rursusque aquam marinam extraxit machinis, quo facto consedissem nauem tuto in prædictis trabibus. Ante verò quam à nauium longarum cōmemoratione discedo, non omittam me cōiectura affecutum, quinquereemes fuisse altiores,quàm vt è quadrireme armati milites in eam transilire possent. Quòd si lector in animum induxerit mecum attendere ad verba Liuii,facile,vt opinor, in eandem sententiã discedet. eà sunt decadis tertiæ libro decimo,Classis Punica ad Vticam stationem habebat ex ea tres quadriremes,seu clam misso à Chartagine nuntio vti fieret, seu Asdrubale qui classi præerat,siue publica fraude auso facinus,quinqueremem Romanam superatam promontorium ex alto repente aggressæ sunt. sed neque rostro ferire celeritate subterlabentem poterant, neque transilire armati ex humilioribus in altiore nauem:& defēdebatur egregiè quoad tela suppeditarunt. Quod ex verbis ipsis apertius mihi videtur,quàm vt aliter explanandum sit. Quod autem de cōiunges supra dictum est,aduerte lector:cū

enim vnico .v. scribitur nauem instructam & paratam in aqua significat, vt videbis apud Plutarchum in Antonio, in hæc verba, ἀντώνιος δὲ, ἅμα ἡμέρᾳ τῶν θηλειῶν ὠδὶ πλεόντων, φοβηθεὶς μὴ τῇ ὠδισατῶν ἐρήμῃς ἔλασι τὰς ναῦς, τὰς μὲν ἐρέτας ὁπλίτας ὠδὶ τῇ κατασρωμάτων παρέταξεν ὅπως ἐνεκα: τὰς δὲ ταρσὺς τῇ νεῶν ἐγείρας καὶ πτερῶς ἐκαπερόθεν, ἐν δὲ σάματι πᾶσι τὸ ἄκτιον ἀντιπρόσθετος σιωεῖχε, ὡς ἀνὴρες καὶ παρεσκευασμένους ἀμυνέσθαι. Id est, Antonius autem, cum prima luce adnauigarent hostes, veritus ne propugnatoribus destitutas naues caperent, remiges armari iussit, eosque in castrumate in speciem disposuit vt viderentur: remos autem qua parte lati sunt, erigi iubens & arriigi vtrinque, ad Actii fauces obuertas continebat naues, tanquam instructas & paratas ad decertandum. Quo loco ἀνὴρες ipse interpretatur cum καὶ παρεσκευασμένους subdit: quod Suidas non videtur intellexisse. Idē in Bruto, μὴ ναῦν ἀνὴρα, μὴ στρατιώτην εἶναι, μὴ πόλιν ἔχοντες. Id est, Non instructā nauem, nō militem vllum, non ciuitatem denique habentes. Et in Sylla, μυθιστάτης μὲν ἔχων ναῦς αὐτόθι διακοσίας ἀνὴρες. Id est, Mithridates quidē illic naues habens remigio instructas ducentas. Herodotus ἐν ἑρακλίου κρατῆρες dixit, καὶ εἶχε πλοῖον κρατῆρες ἑτοιμον, εἰ παλήσειε ὁ ναυτικός σόλος. Id est, Et habebat nauem instructam & paratam, si forte maritimus exercitus moueretur. Euripides in Iphigenia in Tauris, Καὶ ταῦθ' ὁρῶμεν ἑλλάδος νῆας σκάφος

Τὰ ῥσφ κροτήρει πύτυλον ἐπὶ ῥω λύον
 Ναύτας πεπνυμένους ὡδὶ σκαλμῶν, πλάτας
 ἔχοντας. Polybius in primo aliter locutus est, ut vi-
 debis, αἱ δὲ νῆες τῷ στόματι ὅς ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν ἐφ' ὅσον ἦν
 διωκτὸν ἔχισα τοῖς πινάκοι περὶ γαῖαν ἐπείχον ἐπὶ ῥωκίας πρὸς
 πύλιν ἐμβολιὴν ἢ σύλληψιν τὴν ἐκπλεῖν μελλούσης νεώς. Id est, Na-
 ues autem quæ in faucibus erant utrinque quàm
 proximè ad paludes accedi poterat, expectabant
 remigio instructæ, ad irruendum in nauem eam
 quæ exitura erat, atque ad eam capiendam paratæ.
 Latini aptas instructasque remigio vocant. Lilius
 decadis tertiæ libro primo, Classis præterea data
 ad tuendam maritimam oram: quia qua parte bel-
 le vicerāt, ea tum quoque rem gesturos Romanos
 credi poterat, quinquaginta quinqueres, quadri-
 res duas, triremes quinque, sed aptæ instructæ-
 que remigio triginta & duas quinqueres erant,
 & triremes quinque. Τριημιολίας videmus factā mē-
 tionem ab Athenæo in quinto, & mediuffidius sæ-
 penumero dubitavi quodnam id esset navi-γίου ge-
 nus. Hæc idem esse queat, cum iis quas Polybius ἡ-
 μιολίας ναῦς vocat: Appianus vero ἡμιολίας: etiam si idē
 Polybi' libro XV I. τριημιολίας vocet eas (opinor)
 quæ non tot remis agerentur, quot iustæ triremes:
 ait enim, μετὰ δὲ τούτων ὀνέα τριημιολία ἢ τριήρεις τρεῖς
 ὑπῆρχον. Id est, Cum his autem nouem trieremioliæ
 & triremes tres erant. Appianus certe in præmio
 eas videtur ponere infra magnitudinem iustarum

triremium, dum ait, *τειήρης δὲ ἄφ' ἡμιολίας μέχρι πεντή-*
ρης πεντακίσσαι καὶ χίλιναι. Id est, Triremes autē ab he-
 miolia vsque ad quinqueremem mille quingen-
 tæ: ut *ἡμιολίαι* essent biremes quidem, sed quæ a
 puppi ad malū vsque binis remis, a malo ad pro-
 ram vnico tantum agerentur: ut hodie quoque vi-
 dere est in nonnullis earum, quas fustas Veneti vo-
 cant. Tu lector siquid nosti rectius istis, candidus
 imperti: mea enim est coniectura. Tibi possū pro-
 ferre scripta authorum, qui huiusce rei mētionem
 fecere: quibus legendis, poteris fortasse meliora af-
 ferre, certiusque iudicium hac de re facere. sed Ap-
 pianum videamus, *ναυσὶ δ' ἐφέροντο, πεντήκοντα μὲν πεν-*
τήρησι, ἑκατὸν δὲ ἡμιολίαις: ἀφράκτοις δὲ, καὶ κερκάραις, καὶ
εὐροχύλοις πολλοῖς. Id est, Ferebantur autem nauibus,
 quinqueremibus quidem quinquaginta, hemio-
 liis centum: apertis vero, cercuris, & onerariis com-
 pluribus. Diodorus Siculus libro decimonono,
αὐτὸς δ' ἀναλαβὼν ναῦς ἡμιολίας νυκτὸς κατέπλευσε πλεσίον
τ' ὅλως. Id est, Ipse autē hemioliis nauibus sum-
 ptis secundū urbem de nocte delatus est. Polybius
 in quinto, *καταρτίσας δὲ καὶ μὲν καταφράκτας ναῦς, ὀκτώ*
δὲ ἀφράκτας, τριάκοντα δ' ἡμιόλους ἔπει δὲ θύειτο. Id est,
 Duodecim itaque constratis nauibus instructis,
 octo apertis, triginta autem hemiolis per Euripū
 nauigabat. Quibus locis *ἡμιόλους* & *ἡμιολίας*, pro eo-
 dem fere poni existimo. Sed hoc loco subiiciam,
 quæ in fragmentis Polybii ex libro decimosexto

scriptū legimus. Cuius quidem nobis copiam fecit Victor Faustus, dū Venetiis à Rege Christianissimo legatus cōmorarer. Ea sunt hæc quibus describit pugnam naualem ad Chium factam inter Philippum & Attalum, vt in contextu videbis, ὁ δὲ

Θίλιππος τῇ μὲν χτὶ πλὴν πολιορκίαν ἀντιπαραστήσας αὐτῷ, τῇ δὲ πελεμίων ἐφορμήντων πλείους κατάφρακτοις ναυσὶ ἠπείρετο: καὶ δυσχρήτως διέκλιτο περὶ τῆς μέλλοντος, ἔκ ὧς διελθὺν δὲ τῇ παρόντων αἵρεσιν, ἀνήχθη παρὰ πλὴν τῇ πελεμίων πρὸς δόκιμα. ἔτι γὰρ αὐτὸν ἤλπιζον οἱ περὶ τὸν ἀττάλον πρὸς σκαρπερήσιν τῇ τῇ μετὰ τὸν κατὰ σκιδυῖ. μάλιστα δ' ἐπὶ δόξα ποιεῖσθαι τὸν ἀνάπλεον ἀφινδίων περὶ σκιδυῖ κατὰ χήσιν καὶ τὸ λοιπὸν ἀσφαλῶς ἤδη κομμοθήσασθαι παρὰ πλὴν γλῶ εἰς πλὴν (χίμον. διελθὺν δὲ παρὰ πλὴν τοῖς λογισμοῖς. οἱ γὰρ περὶ τὸν ἀττάλον καὶ θεοφιλικὸν ἅμα δ' σιωπᾶν αὐτὸν ἀνατόμενον, εἴχοντο τῇ περὶ κειμένον δὲ δόξα, σιωπᾶν δὲ τὸν ἀνάπλεον αὐτῶν χημάς. Διελθὺν δὲ πλὴν, ἅπερ περὶ σκιδυῖ, τὸν Θίλιππον κατὰ πᾶν εἶπον ἔτι μὲν εἶναι ὡς τῇ ἐπὶ κειμένων. ἔκ μὲν ἀλλὰ χημάς. ταῖς ἐρεσίαις ἐνερῶς πρὸς δόξα. ἀττάλος δ' ἐπὶ δὲ χημά καὶ κατὰ χημά. τῇ πελεμίων, θεοφιλικὸς δὲ τοῖς ἐνώνυμοις. Θίλιππος δὲ πᾶν κατὰ λαμβανόμενος τοῖς καιροῖς διὰ τὸ σιωπᾶν τοῖς ὡς τῇ δὲ χημά, καὶ παρὰ χημάς ἀντιπρὸς ποιῆν τὰς ναῦς καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πελεμίοις ἐρῶμενος, αὐτὸς ἐπὶ τὰς νησίδας ἀναχωρήσας μὲν τῇ λέμβων, τὰς μετὰ τῇ πᾶν κειμένας, ἀπεκάρχθη τὸν κλιδυον. ἦν δὲ τῇ μὲν τῇ Θίλιππος κλιδυον ἐπὶ πλὴν δὲ σιωπᾶν εἰς τὸν ἀπῶνα κατὰ φρακτοὶ φρεῖς καὶ περὶ τῇ κλιδυον, σιωπᾶν δὲ τῇ φρακτοὶ λέμβοι δὲ σιωπᾶν ταῖς πρὸς τῇ ἐκαστὸν καὶ περὶ τῇ κλιδυον, τὰς γὰρ ὡς τῇ κλιδυον κατὰ φρακ-

τίσαι πάξας. τὰ δὲ τῶν πολεμίων σκάφη κατάφρακτα ἢ ἢν
 ἐξέκοντο καὶ πέντε σὺν τοῖς τῶν βυζαντίων· μετὰ δὲ τούτων ἐνέει
 τειρημολίαι καὶ τελῆρες ῥῆς ἕως ἡρῆν. λαβέσθης δὲ πλὴν κα-
 ταρχλὺν τῆς ναυμαχίας, ἐκ τῆς ἀπάλᾳ νῆος δὲ θάλασσαν πάντες οἱ σύ-
 νηκτος ἀπαρχήλτως σὺν ἑαλλοῖν ἀλλήλοισι. ἀπάλως μὲν ἐν συμ-
 πῶν ὁκτῆρι καὶ πενταβλῶν ταύτην καίρειν καὶ ὑφαλον πλῆλυν,
 ὡς πλὴν τῶν ἐπὶ τῷ καταστροφῆς ἀγωνιζομένων, τέλος ἐδύβι-
 σε πλὴν ναῦν. ἡ δὲ τῷ φιλίππῳ δεκῆρης, ναυαρχὸς ἔει, παρχλό-
 γως ἐγλήτε τοῖς ἐχθροῖς ἕως χείρας, ἕως πῶς ἔει ἂν αὐτῇ τει-
 ρημολίαις, ταύτην δὲ πλῆν πλῆλυν βιαία καὶ μέσον τὸ κῦτος
 ἕως ἐν θρανίπῳ σκαλμῶν, ἐξέει, τῷ κυβερνίτῃ πλὴν ὀρμὴν τῆς
 νῆος ἐκίτι δυνάμει ἀναλαβεῖν· διὸ καὶ περὶ σκευαμένους τῷ
 πλοῖς αὐτῆς ἐδύχευετο, καὶ δυσκίνητος ἦν πρὸς πᾶν, ἐν ᾧ καί-
 ρῳ δύο πεντήρεις περὶ πῶς καὶ ῥῶς πλὴν ναῦν ἔει ἀμ-
 φοῖν τοῖν μεροῖν καὶ τὸ σκάφος καὶ τῷ ὡς ἑαλλῆς τῶν ἐν αὐτῷ
 δέφθεραν, ἐν οἷς μὲν καὶ δημοκράτης ὁ τῷ φιλίππῳ ναυαρχος.
 καὶ δὲ ἐν αὐτῶν καίρειν διονυσίουρος καὶ δεινοκράτης ὅντες ἀδελ-
 φοὶ καὶ ναυαρχοὶ παρ' ἀπάλᾳ, συμπαρόντες ὁ μὲν ἐπὶ τῇ τῶν
 πλεμίων, ὁ δὲ ἐκτῆρι, παρχβέλως ἐχρήετο τῇ ναυμαχίᾳ, δει-
 νοκράτης μὲν πρὸς ἐκτῆρι συμπαρόν, αὐτὸς μὲν ἑαλον ἔλαβε
 πλὴν πλῆλυν ἀνασεῖρε τῆς νῆος ἕως, πλὴν δὲ τῶν πολεμίων ῥῶς
 ναῦν ἕως ταβόχα, ὅ μὲν πρῶτον ἐκ ἐδύνατο χωρεθῆναι καί-
 πορ πλεμίων ἐδύβαλόμυρος πρὶν καὶ κρῖν, διὸ καὶ τῶν μακεδῶ-
 νων δεινῶς ἀγωνιζομένων εἰς τὸν ἑαλλον παρχέγειρο κίνδυνον.
 ἀπάλως δὲ ὡς ἑαλλῆς αὐτῷ, καὶ δὲ τῷ εἰς πλὴν πλεμίων
 ναῦν ἐμβολῆς λύκειος πλὴν συμπολοκὴν τῶν σκαφῶν, ὁ μὲν δει-
 νοκράτης ἀπλύνει παρχβέλως, οἱ δὲ τῆς πλεμίας νῆος ὡς ἑαλλῆ-
 ται πάντες δεινῶς δὲ πρὶν ἀγωνιζόμενοι δειφθήεσθαι, ὅ δὲ σκάφος

ἔρημον ἀπληφθέν, ἄπειχίον ἐγένετο τοῖς ποδὶ ἐν ἄτταλον. ὁ
 δὲ διοιυσώδωρος μὲν βίασ' ὑδιφροόμενος εἰς ἐμβολὴν, αὐτὸς μὲν
 ἤμαρτεν τῷ φάσκει, παρὰ πρῶτον δὲ τοῖς πλεμέοις, ἀπέβαλε τὸν
 δεξιὸν ταρσὸν τῷ νεῶς, ὁμῶς συρῆα γλήτων καὶ τῇ πυρρίστων, ὃ γε-
 νομένον ποδὶ ἐσθῆκεν αὐτὸν πανταχόθεν οἱ πλεμέοι, κρηγῆς δὲ
 καὶ θορύβου γνομένον, ὃ μὲν λοιπὸν πλῆθος τῇ ὑδιφρατῶν ἄμω
 ὃ σκάφῃ διεφθάρη, τρίτος δ' αὐτὸς ὁ διοιυσώδωρος ἀπηνήξα-
 το πρὸς τὴν ὑδιφρατῶν αὐτῷ τειρημολῖαν. τῇ δὲ λοιπῶν νε-
 ῶν τῷ πλῆθος ὁ κίνδυνος ἐφάμιλλος ὡς, κατὰ πόρ γὰρ ἐπλεό-
 ναζον οἱ παρὰ τῷ θαλίωτος λέμβοι, καὶ τοσούτον ἀνέφθον οἱ πε-
 εὶ τὸν ἄτταλον ὃ τῇ καταφράκτων νεῶν πλῆθος, καὶ τὰ μὲν πε-
 εὶ τὸ δεξιὸν κέρως τῷ θαλίωτος, τοιαύτῳ εἶχε τὴν ὁρμήσιν, ὥς
 ἀκμήν ἀκρετὰ μὲν τὰ ὅλα, πολλὴ δὲ τῶν περὶ τὸν ἄτταλον ὑδι-
 κινδύερος ἔχον τὰς ἐλπίδας, οἱ δὲ ῥόδοι καὶ μὲν τοῖς ἀρχαῖς δι-
 θέως ἐκ τῷ ἀναγωγῆς ἀπεσπάρθησαν τῇ πλεμέων, κατὰ πόρ
 ἀρτίως εἶπα. τὸ δὲ ταχυναιτῶν παρὰ πολὺ διὰ φέροντες τῇ
 ὀαντίων σιωπῆσαν τοῖς ἐπὶ τῷ ὄραγίαν μακεδῶσι, καὶ ὃ μὲν
 πρῶτον ἄπειχίον τοῖς σκάφειν καὶ πρῶτον, ὑδιφροόμενοι
 τῶν ταρσῶν παρῆλυνον, ὥς δὲ οἱ μὲν παρὰ τῷ θαλίωτος σιωπι-
 στίφειν ἤρξαντο παρὰ βουθῶντες τοῖς κινδυνύουσι, τῇ δὲ ῥοδίαν
 οἱ καθυσερῶντες ἐκ τῷ ἀναγωγῆς σιωπῆσαν τοῖς περὶ τὸν θεοθαλί-
 σκον, τότε καταπρῶτον ἀντιπρῶτος, τάξαντες τὰς ναῦς, ἀμφο-
 πόρον σιωβῆλον δὲ ψύχως ὁμῶς ταῖς θάλατται καὶ τῇ κρηγῇ
 παρὰ καλῶντες ἀλλήλους. εἰ μὲν ἐν μὴ μεταξὺ τῇ καταφράκτων
 νεῶν ἔταξαν οἱ μακεδῶνες τὰς λέμβους, ῥαδίαν αὖ καὶ σιωτομον ἔ-
 λαβε κείσιν ἡ ναυμαχία: νῦν δὲ ταῦτ' ἐμὴ διὰ πρὸς τὴν κρίαν
 τοῖς ῥοδίαις ἐγένετο. καὶ πολλὰς φράσας, μετὰ δ' ὃ κινηθῆναι τὴν
 ἐξ ἀρχῆς τάξιν ἐκ τῷ πρώτης συμβολῆς πάντες ἦσαν ἀναμῆξ ἀλλή-

λοις: ὅθ' ἔτε διεκπλεῖν δύχεως, ἔτε σρέφειν ἐδύναντο τὰς ναῦς,
 ἔτε καθύλαχ χρεῖσθαι τοῖς ἰδίοις προτόρμασιν. ἐμπιπόντων αὐ-
 τοῖς τῇν λέμβων ποτὲ μὲν εἰς τὴς ταρσῆς, ὥς δυχευσεῖν ταῖς
 εἰρεσίαις: ὅτε δὲ πάλιν εἰς τὰς πρῶρας, ὅτι δ' ὅτε καταπρύμναν:
 ὥς παραποδίζεσθαι καὶ πλὴν τῇν κεδρητῶν, καὶ πλὴν τῇν ἐρετῶν
 χρεῖσθαι: καὶ δὲ τὰς ἀντιπρῶρας συμπίψεις, ἐχρίαν τὴν τεχνικόν: αὐ-
 τοὶ μὲν δ' ἐμπρῶτα τὰ σκάφη εἰσάγοντες ἐξάλας ἐλάμβανον τὰς
 πληγὰς: τοῖς δὲ ἐπλεμίοις ὑφάλα τὰ ἱαύματα διδόντες ἀβοη-
 θήτως ἐσκέδοντο τὰς πληγὰς: ἀσπίδας δ' εἰς ὅσον συγκατέβαι-
 νον: καθύλαχ γὰρ ἐξέκλινον τὰς σιωπλοκάς διὰ τὸ γυνίως ἀμύ-
 νασθαι τὴς μακεδνῆς ἀπὸ τῇν καταστροφάτων ἐν ταῖς συστά-
 δην γιγνομένης μάχαις. ὅ δὲ πολὺ καὶ μὲν τὴς διεκπλεῖς, πα-
 ραυρόντες τῇν πολεμίων νῆων τὴς ταρσῆς ἤχρουν, μετὰ δὲ ταῦ-
 τα πάλιν ἐκπλεόντες καὶ τοῖς μὲν καταπρύμναν ἐμβάλ-
 λοντες, τοῖς δὲ πλεμίοις καὶ σρεφομένοις ἀκμῶν πεσσίπτοντες,
 ὅς μὲν ἐτίψωσκον, οἷς δὲ παρέλκον ἀείτι τῇν πρὸς πλὴν χρεῖσθαι ἀ-
 νγκάων. καὶ δὲ ὅ τοιότω ὁρώω μαχημένοι, παμπληθεῖς
 τῇν πλεμίων ναῦς διέφθειραν. ὡς φανίσταται δὲ ἐκινδύνουσαν
 εἶς πεντήρεις τῇν ῥοδίω, ἥτε ναυαρχὴς ἐφ' ἧς ἔπλετο θεοφιλί-
 σκος: μετὰ δὲ ταῦτ' αὖ, ἥς ἐτεμνέρεται φιλόστρατος: τείτη δὲ, ἥν
 ἐκύνδονα μὲν αὐτόλυκος, ἐπέπλε δὲ νικόστρατος. ταύτης δ' ἐμ-
 βαλῆσθαι εἰς πολεμίας ναῦν, καὶ κατακτείνεσθαι ἐν δ' σκάφ' ἐν
 ἐμβολόν, σινέβη πλὴν μὲν πλεμίων αὐτανόθρον καταδύναι. τὴς
 δὲ περὶ ἐν αὐτόλυκον εἰσρεῖσθαι εἰς πλὴν ναῦν τὴν θαλάττης διὰ τὴν
 πρῶρας κυκλωθέντας ὑπὸ τῇν πλεμίων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀ-
 τωγίζεσθαι γυνάως: τέλος δὲ ἐν μὲν αὐτόλυκον ἐκπεσεῖν ἰωθέν-
 τα μετὰ τῇν ὁπλῶν εἰς πλὴν θαλάττης, τὴς δὲ λοιπῆς ὡς φανίσταται
 ἀποθανεῖν μαχημένους γυνάως. ἐν δὲ καιρῷ θεοφιλίσκος βοη-
 θήσας μετὰ τειῶν πεντήρων, πλὴν μὲν ναῦν ἐκ ἡδυνήθη σῶσαι,

ὅθεν ὁ πλήρης θαλάττης ἔειπεν· δύο δὲ ναῦς πολέμιας ῥώθεις, τὴς
 ὑπὸ βάτας ἐξέβαλε. ταχὺ δὲ ποδὶ χυθύντων αὐτῶν λέμβων πλοῖ-
 νων, καὶ καταφράκτων νεῶν, τὴς μὲν πλείους ἀπέβαλε τῇν ὑπὸ
 βάτων ὑπὸ φανῶς ἀγωνιζομένης· αὐτὸς δὲ τεία φράγματα λα-
 βὼν καὶ παραβόλως τῇ τόλμῃ κινδυνύσας, μέλις ἐξέσωσε πλὴν ἰ-
 δίαν ναῦν. ἐπιβοηθήσαντος αὐτῶν φιλοστράτη καὶ σιναναδεξαμέ-
 νου τὴν ἐν ἐστῶτα κίνδυνον ἀφύχως, σιναάφας δὲ τοῖς αὐτῶν σκά-
 φισι πάλιν ὅς ἄλλης ὁρμῆς σιναπλέκετο τοῖς πολέμοις, τῇ μὲν
 σωματικῇ δυνάμει παραλνόμενος ὑπὸ τῇν φραυμάτων, τῇ δὲ
 τῇ ψυχῇς χιναϊότητι λαμπρότορος ὦν καὶ παρασταλκώτορος ἢ
 πρὸς θεῖν. σιναῖα δὲ δύο χιναῖα ναυμαχίασ', πολὺν διετώθεις
 ἀλλήλων. ὅ μὲν γὰρ δεξιὸν κέρως τῶν φιλίππων χιτῇ πλὴν ὅς ἀρ-
 χῆς πρὸς θεῖσιν, αἰεὶ τῇ γῆς ὀρεγόμενον, ὅ μακρὰν ἀπέχον τῆς ἀ-
 σίας· τὸ δ' αὐτὸν μὲν ὅθεν τὸ παραβοηθῆσαι τοῖς ὑπὸ τῇν ἔργασι
 ὅς ὑπερσοφῆς, ὅ πλὴν τῇ χινασ' ἀπέχον ἐναυμάχῃ τοῖς ἐσθίοις. ὅ
 μὲν ἄλλὰ παρὰ πλὴν τῶν δεξιῶν κέρως κατακρατύντων τῇν
 περὶ τὸν ἄτταλον, καὶ σιναχιζόντων ἡδὴ πρὸς τὰς νησίδας, ὑφ' αἷς ὁ
 φιλίππος ὄρμει καρποδοκῶν ὅ συμβεσόμενον σιναδῶν ἄτταλο
 μίαν πεντήρη τῇν ἰδίαν ἐκτὸς τῶν κινδύνων περὶ αὐτὴν καὶ βαπτι-
 ζομένην ὑπὸ νεῶς πολέμιας ὄρμισε παραβοηθῆσαν ταύτῃ
 μετὰ δύο περήρων, τῶν δὲ πελεμῶν σκάφης ἐγκλίαντος. καὶ ποισ-
 μὴς πλὴν ἀποχώρησιν ὡς πρὸς πλὴν γῆν, ἐπέκλειτο φιλομωτόρον
 ἐγκρατῆς χιναῖα ἀποδίδων τῇ νεῶς. ὁ δὲ φιλίππος σιναθεατέ-
 μενος ἀπεπασσόμενον πλὴν τὸν ἄτταλον ἀπὸ τῇν ἰδίαν, παραλα-
 βὼν πέτταρος πεντήρης καὶ ῥῆς ἡμιολίας, ἔτι δὲ τῇν λέμβων
 τὴς ἐχὺς ὄντας ὄρμισε. καὶ ἀγκλείσας τὸν ἄτταλον ἀπὸ τῇν
 οἰκέων νεῶν, ἡνάγκασε μετὰ μεγάλης ἀγωνίας εἰς πλὴν γῆν ἐκβα-
 λῆν τὰ σκάφη. τὰς δὲ συμβάντος, αὐτὸς μὲν ὁ βασιλεὺς μετὰ

τῇ πληρωμάτων, εἰς τὰς ἐρυθρὰς ἀπεχώρησεν, τῇ δὲ πλοίῳ
 καὶ τῇ βασιλικῇ παρεσκευῇ ἐκρηγῆς ὁ Φίλιππος ἐχέμετο, καὶ
 γὰρ ἐβρίθηντι περὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν οἱ περὶ τὸν Ἄττα-
 λον, τὰ δὲ ὑποφάνεσθαι τῇ βασιλικῇ παρεσκευῇ ὑπὸ τῇ κα-
 τὰς ὥρας τῇ νῆϊ Ἰβέβαλον, ὅθεν οἱ πρῶτοι τῇ μακεδόνων
 σωμάτων ἐν τοῖς λέμβοις σωθεῖσιν ἐκβύλοι ἐπὶ τῇ πλοῖῳ, καὶ
 ἐρρυθῆν ἱματίων, καὶ τῇ τῶν παρεπιμένων σκιδῶν, ἀφ' ἐκβύλοι
 τῶν διώκων ἀπένδυν ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀρπαγῶν, διὸ συνέβη τὸν
 Ἄτταλον ἀσφαλῆ ἐβρίθην τῶν ἀποχωρήσιν εἰς τὰς ἐρυθρὰς, Φί-
 λιππος δὲ τοῖς μὲν ὅλοις ἐλαττώμενος παρεπὶ τῶν ναυμα-
 χίαν, τῇ δὲ περὶ τῆς χῆς τὸν Ἄτταλον ἐπαρθεὶς ἐπ' ἀνέπλει,
 καὶ πολὺς ἦν σωαθροῖων τὰς σφετέρων ναῦς, καὶ παρεκαλῶν
 τὸν ἀνδρᾶς δι' ἑαυτοῦ, διότι νικῶσι τῇ ναυμαχίᾳ, καὶ γὰρ
 ἑώρακεν ὡς ἐννοία καὶ πιθανότης, τοῖς ἀνθρώποις, ὡς ἀπολωλό-
 τος τῶν ἀττάλων διὰ τῇ κατὰ τὸν καιρὸν ἀνὰ δι-
 μέλως τῇ βασιλικῇ ναῦν. ὁ δὲ Διονυσῆος ἑταίρος τῇ παρε-
 τὸν αὐτῶν βασιλέα γονὸς, ἤθροισεν τὰς οἰκέτας ναῦς Ἰβέβαλον σὺν-
 θημα. ταχὺ δὲ συλλεχθεσὶν πρὸς αὐτὸν, ἀπέπλει μετ' ἀσφα-
 λείας εἰς τὸν χῆς τῇ ἀσπίδι ὅρμος. χῆς δὲ ἐν αὐτῷ καιρῷ οἱ πρὸς
 τὸν ῥοδίαν ἀπὸ τῶν ἐκβύλων τῇ μακεδόνων, πάλαι κακῶς πάσχον-
 τες, Ἰβέβαλον αὐτὸν ἐκ τῶν κινδύνων μετὰ προφάσεως καταμήρη-
 πεισμένοι τῇ ἀποχωρήσιν, ὡς ταῖς οἰκέταις ἀπὸ τῶν ἐκβύλων ὑποκ-
 ρῆσαι ναυσὶν, οἱ δὲ ῥοδιοὶ τὰς μὲν ἀνὰ τῶν ἐκβύλων τῇ νῆϊ, τὰς
 δὲ προδιαφθέρουσι ταῖς ἐκβύλοις, ἀπέπλει εἰς τὸν χῆν.
 ἐφ' ἑαυτὸν δὲ τῶν μὲν Φίλιππος νῆες, ἐν μὲν τῇ πρὸς Ἄτταλον
 ναυμαχίᾳ δεικνύς, ἐν νῆϊ, ἐπ' ἑαυτὸν, τῇ δὲ λοιπῶν κατὰ-
 φρακτοὶ μὲν δίκαια, καὶ τεινυμολογία φρεῖς. λέμβοι δὲ πάντες καὶ ἑκο-
 σι. καὶ τὰ τῶν πληρωμάτων, ἐν δὲ τῇ πρὸς ῥοδίαν διεφθάρην

κατάφρακτοι μὲν δὲ καὶ λέμβοι δὲ πῶδὲ τετάρχοντα τὸν ἀ-
 ριθμὸν, ἥλωσαν δὲ δύο πεντήρεις, καὶ λέμβοι σὺν τοῖς πληρώμα-
 σιν ἑπτά. τῶν δὲ πῶδὲ ἀττάλα κατέδυναν τειχημολία μία,
 καὶ δύο πεντήρεις, καὶ τὸ τῆς βασιλείας σκάφος. τῶν δὲ ῥοδίων
 διεφθάρησαν μὲν δύο πεντήρεις, καὶ τειχίρεις. ἥλω δ' ἑσέν. αἰ-
 ῥεις δὲ τῶν μὲν ῥοδίων ἀπέθανον εἰς ἑξήκοντα, τῶν δὲ παρὰ
 ἀττάλα ὡς ἐβδωμήκοντα: τῶν δὲ τῆς Φιλίππου, μακεδόνες μὲν
 εἰς τειχιλίας, τῶν δὲ πληρωμάτων εἰς ἑξακιχλίας, ἐάλωσαν
 δὲ ζωγρία, τῶν μὲν συμμάχων καὶ μακεδόνων εἰς διχιλίας,
 τῶν δ' αἰγυπτίων εἰς ἑπτακοσίας, καὶ τὸ μὲν τέλος τ' πῶδὲ χί-
 ον ναυμαχίας, τοῖσδε συνέβη γνέσθαι. τ' δὲ νίκης ὁ Φίλιππος
 αὐτεποιεῖτο καὶ δύο προφάσας, καὶ μίαν μὲν ἥ τὸν ἀττάλον εἰς
 πῶ γινώ ἐμβαλὼν ἐγκρατὴς τ' νεὼς ἐκέρχθη. καὶ ἐτόρην δὲ ἡ κα-
 ῥαυμεθεὶς ὡς τ' καλὸς μύον ἀργύρον ἐδόχε πεποιεῖσθαι τὸν ὄρ-
 μων ἐπὶ τῶν ναυαγίων, ἀκόλαστα δὲ τούτοις ἐπραττεν καὶ καὶ πῶ
 ἐξῆς ἡμόρην, σωμάτων τὰ ναυάγια. καὶ τῶν νεκρῶν ποῖς μύον
 αἰαίρεσιν τῶν ἐπιγνοσκομένων. χάρειν τῆς σωταύξην πῶ πεφρη-
 μένην φαντασίαν, ὅτι ἂν ἑσ' αὐτὸς ἐπέπαστο νικᾶν, ἐξήλεγξεν αὐ-
 τὸν οἷτε ῥόδιοι καὶ διονυσόδωρος μετ' ὀλίγον. καὶ ἂν πῶ ἐπὶ τῶν
 ἡμόρην ἔτι πῶδὲ ταῦτα γνομένης τῆς βασιλείας. Δις πεμφάμε-
 νοι πρὸς ἀλλήλους, ἐπέπλυναν αὐτῶ, καὶ σήσαντες ἐν μετόπῳ τὰς
 ναῦς ἑσένος ἐπ' αὐτὰς ἀνταναγκάμενος, πάλιν ἀπέπλυναν εἰς
 πῶ χίον. ὁ δὲ Φίλιππος ἑσέποτε τοσούτους ἀνδρας ἀπολωλεκώς,
 ἔτε καὶ θάλατταν ἐνὶ καιρῶ, βαρέως μὲν ἐφόρει τὸ κέρνος, καὶ
 τὸ πολὺν τ' ὄρμῃς αὐτὸς παρέκλειτο. πρὸς μέντοι καὶ τὰς ἐκτὸς ἐπέ-
 ρατο καὶ πάντα ῥόπον ἐπιχερύπεισθαι πῶ αὐτῷ δόξαληψιν. καί-
 πορ ἐκ ἰόντων αὐτῶν τῶν πραγμάτων, χωρὶς ἂν τῶν ἄλλων. καὶ
 τὰ μὲν πῶ μάχην συμβαίνοντα πάντας ὑπέπληττε τὰς θεο-

μένους. ὁνομένης γὰρ ποσαύτῃ φθορᾷ ἀνθρώπων, παρ' αὐτὸν
 μὲν εἰν καιρὸν πᾶς ὁ πόρος ἐπληρώθη νεκρῶν, αἱμάτων, ὀπλῶν,
 ναυαγίων. ταῖς δ' ἐξῆς ἡμέραις τὰς αἰγιαλὰς ἦν ἰλεῖν φύρδης
 σπασσόμενης ἀναμῖξ πάντων τῇ περιημένῳ. ὅς ὦν ἔμνον
 αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ μακεδόνες εἰς Διφλοπὴν ἐπέπλυνον καὶ
 πλὴν θυχθῆσαν. Θεοφιλοῦς δὲ μίαν ἡμέραν ἐπιβίωσας. καὶ τῇ
 πατείδι γράψας ὑπὸ τῇ χτὶ πλὴν ναυμαχίαν, καὶ κλαίον-
 ναῖον ἡγεμόνα συστήσας αὐτῷ ταῖς δυνάμεισι, μετήλλαξε
 τὸν βίον ἐκ τῇ τραυματικῇ, ἀνὴρ καὶ χτὶ εἰν κίνδυνον ἀγαθὸς
 ὁνομήνους, καὶ χτὶ πλὴν περιέριον μνήμης ἄξιος, μὴ δ' ἐκείνῳ
 πολυμήχαντος περιεπιβαλεῖν ὅτι φιλοπῶν τὰς χεῖρας, πάντες
 αὐτὸν καταπεῖντο τὰς καιρὰς, διδόντες πλὴν τῷ φιλοπῶν τόλμῃ.
 νῦν δ' ἐκείνος ἀρχὴν πολέμου ποιήσας, ἡνέχθησε μὲν πλὴν αὐτῷ
 πατείδα συνεξαναστῆναι τοῖς καιροῖς. ἡνέχθησε δὲ εἰν ἄτταλον
 μὴ μέλλειν καὶ παρασκηδύζειν τὰ πρὸς τὸν πόλεμον. ἀλλὰ πο-
 λεμῆν ἐρρώμένως, καὶ κινδυνεύειν. τοιγαρὶν ἐκότως αὐτὸν οἱ ῥό-
 διοι καὶ μεταλλάξαντα, τοιαύταις ἐτίμησαν τιμαῖς: δι' ὧν ἔμνον
 τὰς ζώντας, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπινομήνους ὕψι καλέεσθαι πρὸς
 αὐτὸν ὑπὲρ τῆς πατείδος καιρῶς. Id est, Philippus autem
 cum in obsidione multa sibi aduersari videret, ho-
 stes etiā cum multis constrictis nauibus haud pro-
 cul in statione essent, animi pēdebat, nec satis pro-
 spiciebat, quid sibi potissimum in posterū facien-
 dum foret. Cumque præsentia vtrū vellet, eligen-
 di facultatem adimeret, tandem naues soluit prae-
 ter hostium expectationem. Attalus enim, & qui
 cum eo erant, sperabant eum perlaturum obsidio-
 nem, ob apparatus metallicorū. Curauit autem

maxime subita profectione uti, propterea quod sibi persuasisset se locum occupaturum, & in posterum iam tuto peruehi secundum litus ad Samum usque posse. Opinio autem eum fefellit, quam praeceperat. Attalus enim & Theophiliscus, ubi conspexerunt eum soluisse, statim in rem presentem incubuerunt. fuit autem eorum profectio nullo ordine disposita: propterea quod confiderent (ut diximus) Philippum adhuc permanere in proposito: veruntamen usi summa remigum alacritate, impetum fecerunt. Attalus ipse in dextram partem hostium quae ipsa praebat, Theophiliscus vero in sinistram. At Philippus videns se rei occasione impeditum, & repente oppressum, dato pugnae signo his qui dextra parte erant, pronunciansque ut aduersas naues opponerent, & cum hostibus acerrime congredenterentur, ipse cum leuibus nauigiis in paruas insulas se recepit, quae in medio cursu erant: ibique naualis praelii euentum expectabat. Erat autem numerus nauium earum, quae cum Philippo erant, praelio aptarum, constratarum ad tres & quinquaginta, & cum his minora apertaue nauigia: Lembis vero cum pistribus centum quinquaginta, eas enim naues quae Sami erant, non potuit omnes instruire. Hostium autem naues erant, constratae quidem sexagintaquinque cum Byzantinis. Cum his praeterea nouem trieremioliae, triremesque tres adstiterant: factoque pugnae naualis initio ab Attali na-

ue, continuo omnes quæ propius aderant, nulla egentes cohortatione inter se concurrerunt. Attalus quidem impetum faciēs in octerem, inferēnsque ei vulnus graue, quaque aquā reciperet: cūque diutius hi qui in catastromate erāt, propugnarent, tandem nauem ipsam depressit. At Philippi deceres quæ princeps erat, in hostium potestatem redacta est, idque casu inopinato. Nam cum in ipsam concurreret trieremiolia, hanc ictu graui, ad medium ventrem, eā partē qua thranites scalmus collocari solet, fauciauit: eique cōtinebatur, gubernatore non amplius valente retinere nauis impetum. Quare cum nauis ei adhæresceret, valde impedita erat: nec satis regi flectique poterat. Quo tempore duæ quinqueres impetu factō duabus ex partibus eam conuulnerarunt: nauēque ipsam cum propugnatoribus depresserunt, & in iis Dinocratem, qui Philippi nauarchus erat. Per id etiam tempus Dionysodorus & Dinocrates, qui fratres & sub Attalo nauarchi erant, impetum facientes: hic quidem in hepterem hostium, alter vero in octerem casu decertādi admirabili vfi sunt. Dinocrates quidem in octerem concursu factō, ipse vulnus accepit paulo supra aquam, cum nauis ipsa sine stira esset: conuulnerata autem ab se naue hostium ad eam partem, qua mari demergitur, initio quidem non potuit ab ea se expedire, etiam si nō semel conatus sit inhibere. Quare cum

Macedones fortissimè sese defenderēt, extremum ferè periculum adiit. Attalo autem illi ferente auxilium, facto in hostilem nauem impetu, soluentēque naues quæ inter se adhæserant, Dinocrates quidem sic insperatò liberatus est. Omnes autem hostilis navis propugnatores fortissimè dimicantes concisi sunt. Navis autem ipsa à propugnatoribus nuda relicta, in Attali potestatem redacta est. At Dionysodorus cum magna vi incitaretur, ad confligendū ipse quidem vulnus inferre non potuit. Præteruectus autē per medios hostes, dextrū navis suæ remigium amisit, simul cōfractis lignis quæ turres sustinere solent. Quo cōfecto negotio, circumsteterunt eum vndiquaque hostes, clamore facto excitatōque tumultu. Reliqua quidē turba propugnatorum, simul cum naue periit: ipse autem Dionysodorus cum duobus comitibus, ad triremioliam, quæ in auxilium veniebat, adnatauit. Periculum autem reliquarum navium vtrunque par erat: vt enim numero superabāt Philippi Lembi, sic Attalus multitudine navium constratarum præstabat. Et sic gerebantur ea quæ ad dextrū Philippi cornu erant, vt neutram in partem inclinata esset victoria: Attalus tamen niteretur meliore in posterum spe. Rhodii autem initio profectionis sese ab hostibus segregarunt, & vt modo dicebam celeritate navium, cum multo præstantiores essent inimicis, conflixerunt cum Macedonibus qui in

extrema acie erāt, primūque nauibus in fugam cōuerſis à tergo & puppi impetu facto, remos earum deterſerūt. Vt autem qui cum Philippo erāt, coeperunt illuc conſiſtere auxilium ferentes periclitantibus: Rhodiorum vero qui poſtremi erant, conuenerūt cum Theophilisco: tunc diſpoſitis in aciem vtrinque aduerſis nauibus conſlixerūt ſumma alacritate, ſeſe inuicē clamore tubisq̃ue cohortantes. Quòd ſi Macedones inter conſtratas naues lembos minime collocaffent, naualis prælii certamen, celerem facilēq̃ue exitum habuiſſet. Sed ii lembi omnem vſum Rhodiis nauibus ademerūt, idque multis modis, vbi enim primum vtrorūque cōſlictu ordines commoti ſunt, omnes inter ſe commixti erant: vnde neque facile enauigare neque naues flectere poterant, neque omnino vti iis rebus quibus ſuperiores erant: incidentibus in eas lembis, aliās quidem ad remigium, vt non facile iuuari poſſent opera remigum: aliās autem in proras, interdum etiam ad puppim: vt gubernatorum, remigūq̃ue miniſterium impediretur. In oppoſitis verò conſlictibus nonnihil ex arte commēti ſunt. ipſi enim inclinatis nauibus in proram extra aquam vulnera accipiebāt: hoſtium verò naues intra aquā perforabant, quibus nulla arte mēderi quis poſſet, rarò autem id eueniebat: magnā enim partem cōcurſum vitabant: propterea quòd Macedones fortiter propugnarent è cataſtromate

in præliis quæ cominus fierēt: sæpius tamen præ-
ternaugando detergentes hostium remos, inha-
biles reddebant, mōxque circūcurrentes, in eosque
qui ad puppim erāt impetu factō, obliquis autem
& flectentibus irruentes, alios quidem conuulne-
rabant, aliis autem armamenta auferebant: & iam
tali ratione decertantes, magnum numerum ho-
stiliū nāuiū depresserant. Celeberrime autem
in periculo versatæ sunt tres quinqueremes Rho-
diorum: prætoria ipsa qua vehebatur Theophilis-
cus: post hanc autem ea cui præerat Philostratus:
tertia verò quam regebat Autolycus. ea autē ve-
hebatur Nicostratus: hac enim impetum faciente
in hostilem nauem, relictoque in naue hostium
suæ navis rostro, euenit vt navis percussa cum ip-
sis hominibus deprimeretur: eos autem qui cum
Autolyco erant, cum per proram aqua subintra-
ret, circumuentos ab hostibus initio quidem gene-
rose decertare: tandem vero ipsum Autolycū sau-
cium cum armis decidere in mare: reliquos autē
propugnatores animose pugnando occūbere. quo
quidem tempore Theophiliscus auxilio adueniēs
cum tribus quinqueremibus, nauem ipsam serua-
re non potuit: eò quòd aqua iam oppleta esset.
Conuulneratis autem duabus hostium nauibus,
quarū propugnatores præcipites dedit: statim cir-
cunfufis in eum lembis pluribus, cōstratisque na-
uibus magnam partem propugnatorum amisit

egregiè decertātium. Ipse vero acceptis tribus vulneribus, quòd audacius in periculum rueret, vix propriā nauem seruare potuit, ferente illi auxiliū Philostrato, suscipienteque in se præsens periculū summa animi alacritate. Vbi verò se cum suis nauibus coniunxit, iterum recenti impetu cum hostibus cōflicxit. Viribus quidem corporis defectus, propter vulnera: animi autem robore clarior constantiorque quā antea visus est. Cōtigit autem duo fuisse naualia prælia multum inter se distantia. Siquidem dextrū Philippi cornu vt initio decreuerat semper littus appetens legēnsque, nusquā discessit longe ab Asia: sinistrum verò quod auxilium tulisset his qui in extrema acie erant, decertabat cum Rhodiis, cum non multū abesset à Chio. Veruntamen cum Attalus ipse cum suis dextrum Philippi cornu superasse præclarè videretur, ipseque Attalus iam appropinquaret insulis, ad quas Philippus stationē obtinebat, expectans rei euentum, conspiciatus Attalus quinquerehem suorum vnā extra periculum vulneratā demergi ab hostili naue, festinauit auxilium laturus illuc proficisci cum duabus quadriremibus. Hostili autem naue declinante, seque tanquam ad terram recipientē, promptius instabat, cupiēs nauem in suā potestatem redigere. Quod vbi Philippus cōspexit, audaciūque pergere longe à suis Attalum vidit, sumptis secum quatuor quinquerehemibus, tribusq;

hemioliis, lembisque præterea qui propius erant, properauit, sperans, quod euenit, intercipi posse: eumque compulit cum magna animi anxietate ad proximum litus naues eiicere: ibique naui relicta, Rex ipse cū sociis naualibus pedibus Erythras profugit. Philippus autem nauigiorū compos factus est, supellectilisque regiae. Siquidē ii qui cum Attalo erant in tali periculo quiddam ex arte militari commenti sunt: lautissima enim quæque ex supellectile regia in catastromate & foris nauis exposuerūt: vnde primi Macedonum, vbi ad lembos appulerunt, conspecta in lembis poculorum multitudine, vesteque purpurea, instrumentisque quæ eius causa parari solent, misso persequēdi studio in horū prædā conuersi sunt. quare factū est vt Attalus in Erythrarū portū sine vllō impedimento sese reciperet. At Philippus cum in vniuersum toto nauali prælio inferior fuisset, tamen elatus casu Attali, regressus est: magnoque studio suis conquisitis, nauibusque in vnum collectis, cohortabatur suos vt bono animo essent: quādoquidem vicissent nauali prælio. etenim subierat cogitatio, & ea opinio homines inuaserat, tanquam Attalus ipse in fuga occubuiisset: propterea quod reuerteretur Philippus cum suis, capta religataque regia naue. At Dionysodorus cōiectans id, quod regi suo acciderat, sublato signo suas naues cōuocauit: quibus statim ad se collectis, tuto se recepit in portus

Asiaticos. Sub idem tēpus Macedonēs qui aduersus Rhodios decertabant, iam diu malē mulctati se à periculo liberarūt: singulæ enim naues sese recipiebant per causam subueniendi suis laborantibus. Rhodii verò cum nauium partē religassent, partem autem rostris perforassent, se in Chiorum portum receperūt. Interiere autem Philippi quidem in prælio nauali, quod cum Attalo gestū est, deceres, enneres, hepteres, hexeres: reliquarū autem constratæ decem, trēsque triremiolia: lembi vero viginti quinque cum sociis naualib⁹. in prælio autem aduersus Rhodios gesto depressæ sunt cōstratæ decem, lembi ad quadraginta. Captæ sunt autē duæ quadriremes, septēque lembi cum sociis naualibus. Earū verò quæ cum Attalo erant, depresserunt vnā triremioliā, duāsque quinqueres, & regium nauigium. Rhodiorum autem interiere duæ quinqueres & triremes: nihil verò captum fuit. homines autem occubere Rhodiorū quidem ad sexaginta: at eorum qui sub Attalo circiter septuaginta: qui sub Philippo autē Macedonum ad tria millia: sociorum præterea naualium ad sex millia: viui capti sunt Macedonū & sociorum ad duo millia: AEgyptiorum autem ad septingentos. Talis quidem exitus naualis prælii ad Chium fuit. Philippus autem victoriam sibi vendicabat duabus potissimum de causis. Prima quòd Attalum in terram eiicere coegisset, & nauis regia

in suam venisset potestatem. Altera quod stationem in loco, qui Argennon vocatur, habuerit inter hostium naufragia. Postridie quoque se gesserit ut victor collectis reliquiis naufragii, sublatisque & receptis cadaueribus eorum qui agnosci poterant, ut eam opinionem maxime confirmaret. Rhodii namque & Dionysodorus haud ita multo post ab eodem expresserunt, ut nec ipse quidem se victorem existimaret. Postridie enim rege adhuc circa hæc occupato, certiores inuicem facti, vela duxerunt in ipsum. collocatisque in fronte nauibus, nemine contra eos prodire auso, retro abiere ad Chium. At Philippus, qui nunquam antea eodem tempore ne in mari quidem, tot talisque viros amisisset, casum quidem grauius ferebat, animumque iam prope modum desponderat: ad externos tamen occultare sensa mentis omni studio conabatur, etiam si res ipsæ non satis id ferre patique viderentur. Nam præter alia multa, ea ipsa quæ in prælio acciderant, omnes qui aderant, in timorem coniecerant. Facta enim tanta hominum strage, eo ipso tempore totus locus, in quo dimicatum est, oppletus est cadaueribus, sanguine, armis, naufragiis, & armamentis. Diebus autem qui proximè secuti sunt, videre erat littora referta omnibus iis rebus quas retulimus, confusè acervatimque congestis. Ob quæ factum est ut non solum ipse, sed & omnes Macedones in grauem animi defectionem inciderint. Theo-

philiscus autem cum vnum diem superuixisset, patriæque scripsisset de casu naualis prælii suffecto Clæonæo in sui locum & exercitui præfecto, vitam cum morte commutauit, ob vulnera quæ acceperat vir qui in ipso periculo se egregium præstitit, & consilii prouidentia dignus fuit, cuius memoria celebretur. Nisi enim ille anteuertisset impetum facere in Philippum omnes quidem alii occasionem rei bene gerendæ omisissent, perterriti Philippi audacia. Sed ille facto prælii initio, ciues coegit temporis occasione sequi. Coegit & Attalum bellum non ducere, tempusque minime terere in apparatu rerum ad bellum pertinentium: sed acerrime decertare, periculumque præsens subire. Quocirca merito ipsum Rhodii fato functum talibus honoribus prosequuti sunt, quibus non solum viuos & præsentibus, sed etiam posteros prouocarent ad fortiter subeunda pro patria pericula. Hactenus Polybius, cuius verbis facile quis videat genera ferè omnia nauium, quæ ad belli usum comparabantur. Quibus etiam solebant imponere turres ad librā, quæ ob id dictæ turritæ à Virgilio: idque non solum ad proram, sed etiam ad puppim. Appianus de bellis ciuilibus, καὶ πύργους ἐπὶ τῶν ναυῶν εἶχον καὶ αἱ πρῶται καὶ αἱ ὑποστάσεις. Id est, Et turres in nauibus habebant & ad proram, & ad puppim. Plinius libro trigesimo secundo, ubi de echeneide, Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula: vt

in mari quoque pugnetur velut è muris. Cæsar libro tertio de bello ciuili, Atque alterā nauem quæ erat ad custodiam ab Acilio posita, pluribus aggressus nauibus, in quibus ad librā fecerat turre. Virgilius in octauo,

Vnā omnes ruere, ac totum spumare reductis
Conuulsum remis, rostrisque stridentibus æquor,
Alta petunt pelago: credas innare reuulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos:
Tanta mole viri turritis puppibus instant.

Turres autem habuisse Antonianos in pugna illa nauali, quæ ad Actium facta est cum Cæsarianis, liquet ex Dione: cuius verba quoniā nondum omnibus edita sunt, ipse adscribam. Fusius enim quā quiuis alius eorum, qui extāt authorum, ea de re scripsisse videtur: vt ipse Virgilius nihil poetarum more aut ὑποβολικῶς de illa pugna finxisse videatur. eius autem verba sunt hæc, Ἀρχομάλας ἐν ἐπιπολὺν τῇ ναυμαχίᾳ ὄσης, καὶ μηλετόρων ὑποδρέχην πεδωαμένων, τέλος τοιόνδε τι ἐχέετο. ἡ κλεοπάτρα κατόπιν τῶν μαχόμενων ἀρσαλεύσασα, οὐκ ἔνεγκε πλὴν πολλήν καὶ ἀκρετον τῶν ἀδελφῶν μέλησιν. ἀλλ' ἀρχικαιθεῖσα ἀπὸ τε τῶν γλυαιχείων καὶ ἀπὸ τε τῶν αἰγυπτίων, τῇ τε ὡδὶ πολὺν μετώρῳ ἀγωνίᾳ, καὶ τῇ αἰεὶ ἐφ' ἐκείτορα περιλεῖ προσδοκίᾳ, αὐτὴ τε ἐς φυγὴν βραπιναίως ὤρμησε, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπηκόοις σημεῖον ἤρε. καὶ ὅττω τὰ τε ἰσία αὐτῶν διθυρὰς ἀρχαμένων, καὶ ἐς τὸ πέλαιρος ἀφέντων, αἰέματινος καὶ τύχην φοβερῶ συμβαῖτος: νομέσας ὁ αὐτῶνιος, οὐχ ὥσθ' ἡ κλεοπάτρα αὐτῶς ἐκπαρχήσεως, ἀλλὰ καὶ ὥσθ'

λείας ὥς κὴ νενικημένους φεύγειν ἐφέπετό σφισιν. γινόμενα δὲ τὰ-
 τε καὶ οἱ λοιποὶ στρατῶται καὶ ἡθύμην καὶ ἐταράχθησαν. καί
 πως ἄρροφάναι καὶ αὐτοὶ ῥόπον τινὰ ἐδεήθησαν, οἱ μὲν τὰ
 ἰστία ἤγχεον: οἱ δὲ τὰς τε πύργους καὶ τὰ ἐπιπλά εἰς πλὴν θα-
 λασσαν ἐρρίπτουσι: ὅπως κατέλθοντες λησφύωσι. καὶ αὐτοῖς πᾶσι
 ταῦτα ἔχουσιν, οἱ ἀντίοι προωσόντες (τὰς δ' ἐφύζοντες, καὶ
 αἰὲν ἰσίων ὄντες καὶ πρὸς πλὴν ναυμαχίαν μόνῳ παρισκιδασ-
 μένοι, ὃς ἐπεδίωξαν) πολλοί τε ἐκείνη νηὶ, καὶ ἔκαστην κὴ ἐν χερσὶ
 ἐμαχέοντο: ὥς κὴ ποικιλώτατον καὶ ὀξύτατον ἐπ' ἀμφοτέρων
 ὁμοίως τὴν ἀγωνίαν γνέσθαι. οἱ μὲν δ' ἐπὶ τὰς κέραιας τῆς κερῆς πάντα
 πᾶσι ἐμαχέοντο, καὶ τὰς κώπας συνέθραυον, τὰ τε πηδάλια ἀ-
 πήρατον: καὶ ἐπαναβαίνοντες ὡς τὰ καταστρώματα, τὰς μὲν
 καπέτων ἀντιλαμβάνόμενοι, τὰς δὲ ἐώθεν, τοῖς δὲ ἐμάχοντο,
 ἅτε καὶ ἰσοπληθεῖς αὐτοῖς ἦδη ὄντες. οἱ δὲ τοῖς τε κοντοῖς σφᾶς
 διώκοντο, καὶ ταῖς ἀξίνας ἐκοπῆον: πᾶσι τε καὶ ἄλλας τινὰς
 ὄγκους ἐπ' αὐτὸ ῥῶμα παρισκιδασμένους, ὡς κατέβαλλον: καὶ
 τὰς τε ἀναβαίνοντας ἀπεκρέοντο, καὶ τοῖς εἰς χεῖρας ἰσοι σινε-
 φέροντο. ἔκαστην αἰτίας ἰδὼν τὰ γινόμενα, ὥς μικρὰ μεγάλους
 ὁμοιωται, τείχεσσι τισιν, ἢ καὶ νήσοις πολλαῖς καὶ πυκναῖς, ἐν θα-
 λάσσῃ πολιορκημέναις. ἔτι οἱ μὲν ὡς ἐπὶ νηὶ τε σκαφῶν, ὡς ἐπὶ
 ἐπὶ ἡρώεσσιν, καὶ ἐρύματός τινος ἐπιδέοντο: καὶ πάντα τὰ εἰς
 ῥῶμα φέροντα πᾶσι προσηλόν. οἱ δὲ ἀπεώκοντο αὐτοῖς, ὅτι πᾶσι
 ἐν ᾧ τοῖς ὡς ἐπὶ νηὶ τε σκαφῶν, ὡς ἐπὶ νηὶ τε σκαφῶν, ὡς ἐπὶ νηὶ
 μαχόμενων, ὁ καὶσαρ ἀκρόατος ὅτι πρᾶξῃ, πῶς ἐκ τῆς στρατο-
 πείας μετεπέμψατο: πρότερον μὲν δ' ἐκ ἡμέλει αὐτῷ, ὅ-
 πως τὰ χρήματα πᾶσι πωλήσεται, χρήσασθαι. τότε δὲ ἰδὼν ὅτι ἀ-
 δυνάστον οἱ εἴη ἄλλως προσηλόντα: ἐπὶ ἐκείνο, ὥς καὶ μόνον σφί-
 σιν ἐπιχρήσων, κατέφυκε. καὶ ταῦτα ἄλλο αὐτῷ εἶδος μάχης σινε-

κινέσθην. οἱ μὲν γὰρ πολλαχῇ ἅμα πρὸς πλεονέκτους τισι, βίβλη τε πυρ-
 φόρου ἐπὶ αὐτοὺς ὑβριζόντων· καὶ λαμπάδας ἐκ χερσὶν ἐπιπνέοντιζον·
 καὶ τινας καὶ χυτείδας ἀνθρώπων, καὶ πίττης πλῆρες πόρρωθεν
 μηχαναῖς ἐπερρίπτειν. οἱ δὲ ταῦτά τε ὡς ἔχοντα διεκρέοντο. καὶ
 ἐπιδόητινα αὐτῶν διεκπῆπτοντα τῇ ξύλων ἡπείτο, καὶ φλόγα
 αὐτίκα πολλὴν, ἅτε ἐν νηὶ ἡγρεῖ· τὸ μὲν πρῶτον δὲ πυρρὴν ὕδατι,
 δὲ ἐπεφόροντο, ἐχρῶντο· καὶ τινα κατέσβεσαν. ἐπεὶ δὲ ἐκείνο κα-
 ταναλώθη, ἤνιλεν τὸ θαλάττιον· καὶ οἱ μὲν πολλῶν τε καὶ ἀθρόων
 αὐτῶν ἐχρῶντο, ἐπεὶ ἔχον πῶς τῆ βίβη τὸ πῦρ. ἀδυνάστοι δὲ πάνταχῇ
 ἔδωρ ποιεῖν ὄντες, ὅτε γὰρ πολλὰ καὶ μεγάλα τὰ ἀντλητήρια εἶχον,
 καὶ ἡμίσεα αὐτὰ, ἅτε ταρραττόμενοι ἀνέφορον. ὅχ' ὅσον οὐκ ὦφε-
 λοντό τι· ἀλλὰ καὶ προσωρῶξενον αὐτό· καὶ ἡ ἄλμη ἡ θαλάττια,
 αὐτὰ κατ' ὀλίγον ἐπιχέεται φλογί, ἰσχυρῶς αὐτῇ ἐκκαίει. ὡς δὲ
 καὶ ἐν τῷ ἡπείρῳ ἐγίγνοντο, τὰ τε ἱμάτια αὐτῶν τὰ παχέα,
 καὶ οὐ νεκρὸς ἐπέβαλλον. καὶ χρόνον μὲν τινα ἐκολλήθη τε ὑπὸ
 αὐτῶν τὸ πῦρ, καὶ ἐδύξεν πηλοφάν. ἐπὶ ταῦτα δὲ ἄλλως τε καὶ τῶ ἀνέμῳ
 σφοδρῶς ἐπισπύρειτο, ἐπιπλεῖον ὑβίλαμπεν, ἅτε καὶ ὑπὸ αὐ-
 τῶν ἐκείνων αὐξάνομενον· καὶ μέχρι μὲν μόρος τι νεῶς ἐκαίετο,
 πρὸς ἑαυτὸν τὲ τινες αὐτῶν, καὶ ἐς αὐτὸ ἐσεπνέον· καὶ τὰ μὲν ἐπε-
 κοπῆν τὰ δὲ διεφόρεν, καὶ αὐτὰ οἱ μὲν τοὶ ἐς πῦρ θάλασσαν, οἱ
 δὲ καὶ ἐπὶ οὐρανὸν ἐρρίπτειν· εἰπὼς καὶ ἐκείνους τι λιμνύαιτο.
 καὶ ἔτοδροι πρὸς τὸ αἰεὶ ὑγίης αὐτῶν μεθισαμενοὶ, ταῖς τε χερσὶ
 ταῖς σιδηραῖς, καὶ τοῖς δόρυσι τοῖς μακροῖς, τότε δὴ καὶ τὰ
 μάλιστα ἐχρῶντο· ὅπως τινὰ αἰτίπαλον ναῦν προσαρτήσαντες
 σφίσι, μάλιστα μὲν προσεκρούσιν ἐς αὐτῶν. εἰδὲ μὴ καὶ ἐκείνῳ
 κατὰ φλέξωσιν. ὡς δ' ὅστινες ἐπέλαζον σφίσιν, αὐτὸ ἔδωρ φυλασ-
 σόμενοι· καὶ τὸ πῦρ τῶν τε τοίχων πόριξεν ἐπενέκετο, καὶ ἐς τὸ ἐ-
 σταφός κατήκει. ἐν ταῦτα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς ἐπεχλίνετο. οἱ μὲν γὰρ

ἔπειτα τὴν καὶ πνῆ, καὶ μάλιστα οἱ ναῦται, πρὶν καὶ πλησιάζουσι σφί-
σι πλὴν φλόγα, ἐφθείροντο: οἱ δὲ καὶ ἐν αὐτῇ μέσῃ, ὡς αὖ ἐν καμίνῳ,
ὡπλίζοντο. ἄλλοι πρὶν τι τοιοῦτον παθεῖν, ἢ καὶ ἡμέτεροί, οἱ μὲν ἀ-
πορρίπτοντες τὰ ὄπλα, ἐπιβόσκοντο ἔπειτα τῇ πύργῳθεν βαλ-
λόντων: οἱ δὲ ἐς πλὴν θάλασσαν ἐκπηδῶντες, ἀπεπνίγοντο: ἢ καὶ
παυόμενοι ἔπειτα τῇ ἐναντίῳ ἐβαπίζοντο: ἢ καὶ ἔπειτα θηρίων
ἐσφαράττοντο: μόνον τε ἀνεκτῶς, ὡς ἐν τέτοις παθήμασι, ἀπήλ-
λαξαν, ὅσοι πρὶν τινὶ αὐτῶν σιωπῆσαι, οἱ μὲν ἀλλήλους, οἱ δὲ
καὶ αὐτοὺς ἀπέκτενον: ὅτε κολασθεῖον τι ὑπέμειναν. καὶ νεκροί, ὡ-
ς αὖ ἐν πυρὶ, ταῖς ναυσὶ συγκατεκαύθησαν. ὁρῶντες δὲ ταῦτα
οἱ καυσάρχοι, πτότον μὲν ὡς ἔτι ἀμύνεσθαι τινες αὐτῶν ἐ-
διώκοντο, ὅτι πρὸς ἐμὴν σφίσιν. ἐπεὶ δὲ τὰ σκάφη τὸ πῦρ σιμή-
σθαι: καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐν αὐτοῖς βοήθειαν, ἔτι μὴ ὅτι πολέμιόν τινα λυ-
πῆσαι τι ἐδιώκοντο: πτοῦν τε πρὸς πτότον αὐτοί, εἴπως τὰ χρεῖ-
ματὰ σώσειν, καὶ κατὰ σθένος τὸ πῦρ, ὃ αὐτοὶ παρε-
σκήαζον, ἐφθάρυντο. καὶ τὰς συχοί, καὶ ἐκείνων καὶ ἔπειτα τὴν φλο-
γὴν καὶ ἔπειτα ὅτι ἀρμάτων αὐταῖς πελώρις ναὺς σιωπῶντο.

Id est, Cum igitur diutius nauali certamine pari
marte decertarent, neutrique superiores adhuc ef-
se possent, huiusmodi praelii exitus subsequutus est.
Cleopatra quæ à tergo pugnantium procul in sa-
lo erat, longiorem non tulit & incertum rerum euen-
tum. Sed cum muliebri natura usa, cum etiā inge-
nio AEgyptiaco prædita, per motaque diuturna su-
spensi animi anxietate, perpetua etiam in alterutra
partem formidolosa expectatione, ipsa sese ex im-
provviso in fugam coniecit, cæteris qui sub se erant
signo fugæ sublato. Itaque ipsi vela statim in altum

dederūt casu oborto eo tempore fauo v̄eto. Ratus autē Antonius eos timore perterritos, eò quòd victi essēt fugere, minime verò id Cleopatrá pronūtiassē, eos subsequēbatur. Quo factō & reliqui milites summa cū trepidatione animos despōderunt: & alioqui cupiētes illinc, siqua possent effugere, eorū partim vela pādere, partim turre ipsas cum armamentis in mare proiicere cōeperunt: quò leuatis nauibus facile effugere liceret, in quos ad hāc intentos aduersarii impetu factō (neq; enim fugiētes persecuti sunt, propterea quòd ipsi sine velis essent, vtpote tantum instructi ad naualem pugnam quā stataria esset) multique singulis nauibus se obiiciebant eminus cominūsque decertātes, vt anceps dubiūque vtriusque ex æquo certamen fuerit. isti enim inferiorem nauium partem cōuulnerabant, rēmosque defringebant, gubernacula quoque ipsa lacerabant: conscendentēque foros, alios quidem hostium abstrahēbant, alios deturbabant: cum aliis & manus conferebant, iam pares numero cum illis facti. Illi vero contis eos præcipites eiiciebāt, securibūsque cōcidebāt: petras quoque & alia quædā grauiora pondera in hunc vsum parata, è superiore loco deiiciebant, subeuntēque deturbabant, manūsque conferebant cum iis qui iam ad summum nauis euaserant. Qui rebus talibus gerendis interfuisset, haud absimilia esse duxisset ea (vt parua magnis componamus) muris quibūsdem, aut etiam

insulis multis & frequentibus, qui in mari oppugnarentur, usque adeo isti quidem naues transcendere conabantur, ceu arcem quandem quæ in continenti esset: omniaque quæ ad oppugnandos muros facere videntur, admovebant. Illi autem quacunque poterant ratione, & ut in talibus fieri solet, eos propellebant. Cū itaque diutius pari Marte dimicarent, Cæsar dubius quid sibi agendum foret, iussit è castris sibi ignem cōportari. Neque enim antea eo uti voluerat, sibi suisque prædā servare cupiens. Tunc autem prospiciens aliter victoriam se consequi non posse, ad illud tanquam extremum auxilium descendit. Ibi vero genus aliud pugnae videre erat. Isti enim simul undecunque adnauigantes, in aduersarios tela ignita coniiciebant, facēsque ardentes emittebant: complures ollas etiam carbone piccōq; refertas eminus machinis iaculabātur. Illi autem, ut singula quæque poterant, detrudebant. At ubi ea tela in materiā & ligna inciderant, flammamque multā utpote in naui excitauerant, primum quidem ad ea extinguenda aqua dulci, quā potus gratia comportabant, utebantur: nonnullaque ea ratione extinxerunt. Vbi verò illa consumpta est, hauriebant aquam marinā: & qua ea multa & abundanti usi sunt, ignem aquæ vi cohibuerunt. Cum autem non possent ubique id præstare, neque enim multa, neque ea ipsa ingētia habebāt instrumēta ad aquam hauriendam: vasaque adeo

ipsa propter trepidationem semiplena hauriebant. Quare nō solum nihil proficiebāt, sed ignes præterea irritabant. Aqua enim falsa maris, si sensim in flammam infundatur, vehementer ipsam excitat. Postquam igitur & hac in re inferiores se vident, vestem multam quæ crassior habebatur, ipsaque adeo suorum cadauera in ignem iniiciebāt: & eo modo per aliquod tēpus ab his ignis prohibitus est, visusque remitti. Postea vero ingruēte sæuissimo vento, in maius resplenduit, tanquam ab iis ipsis excitatus: & interea dum pars aliqua navis conflagrabat, nonnulli eorum propius ad ignem accedentes, in ipsum insiliebant: armamentaque ipsa & navis instrumenta alii conscindebāt: alii deferebant, vt conicerent partim in mare, partim in ipsos hostes: si quo pacto illis nocere possent. Nōnulli autem secedentes ad eam navis partem quæ vacua ab incendio erat, manus ferreas hastasque longas, si quando aliās, expediebant: vt aduersariorum nauem aliquam arripere, ad seque alligare & copulare possent, & in eam sese deicere. quod si id negaretur, illam saltem simul incenderent. Vbi vero vident nullos ad se appropinquare, id enim summa ratione cauebant, ignem autem iam vtraque latera deuorasse, in fundumque navis peruasisse: hīc exempla grauiissima ab ipsis edita sunt. Aliqui enim eorum præcipueque nautæ ab ipso fumo, prius quàm flamma circunuenirentur, suf-

focabantur: alii in ipsa media flamma, ceu in fornace, comburebantur: alii autem prius quam id paterentur semiustulati abiectis armis fauciabantur ab eminus ferientibus: alii in mare sese precipitantes submergebantur: alii ab ipsis hostibus oppressi demergebatur, vel etiam ab ipsis belluis marinis dilaniabantur. Soli tolerabili casu (vt in tali facto) occubuerunt, quibus datum est vt antequam tale quidpiam paterentur, sese mutuis vulneribus confoderent, aut sibi ipsi mortem animo praesenti, nullum alium perpeffi cruciatum, adferrent: quorum cadauera in ipsis ardentibus nauibus, tanquam in rogo combusta sunt. Quae cum viderent Caesariani antea quidem, quandiu aliqui eorum se defendere potuerunt, propius accedere verebantur: vbi vero ignis iam fere naues ipsas consumpserat, ipsique Antoniani neque sibi praesidio esse, nedum quicquam molestiae aduersariis inferre poterant: tunc magno studio summaque alacritate ad eos adnauigabant: si quo pacto praedam seruare, ipsumque ignem extinguere, quem ipsi intulerant, possent. vnde & multi eorum ab ipsa flamma circumuenti, ipsisque ardentibus tabulis & armamentis cum suis nauibus prorsus interiere. Haec in gratiam eorum qui non satis Graeca intelligunt, vertimus fere ad verbum. Quare non est cur doctiores de hac nostra subita dictione vel conquerantur, vel iudicium faciant. Nam praeterquam quod Dionis dictio nunquam mihi

placuit, mihi ipse nunquam magis displicui, quàm
in hoc loco vertēdo. Dionis scripta quæ extant Ve
netiis, legi per otium: qui mihi visus est multam
historiæ, nullā œconomix rationem habuisse. Sed
illud viderint eruditiores. Lectori satis sit Virgiliū
nō loqui *ὑπὸ βολᾶς*, dum ait, - credas innare reuulsas
Cycladas, aut montes cōcurrere mōtibus altis. Hic
enim noster ait, *εἰκασεν αἵ τις ἰδὼν τὰ γινόμενα, τεῖχεσί τισι ἢ
ἢ νήσοις ὀρμαῖς ἢ πυκναῖς ἐν θαλάσῃ ὀρμητορικυμλίαις*. Hæc
ideo adieci, vt lectori negligenti inculcarē ea, quæ
nō possunt à vigilāte & studioso nō animaduerti.
Addebant & rostra nō solum maioribus, sed & mi
noribus actuariis. Aulus Hirtius de bello Alexan
drino, Nauibus actuariis quarum numerus erat sa
tis magnus magnitudine, quanquam non satis iu
sta ad præliandum, rostra imposuit. Has adiunctas
nauibz longis, & numero classis aucto, & cætera.
Inde rostratæ dictæ naues: quæ quia ex ære fiebāt,
æratæ etiam dicebantur. Cæsar in secundo de bello
ciuili, Interim L. Nasidius ab C. Pōpeio cum clas
se nauium sedecim, in quibus pauca erāt æratæ, L.
Domitio Massiliensibzque subsidio missus. Virgi
lius in nono, vbi de nauibus Troianorū versis in
deas & nymphas maris,
-hinc virgineæ (mirabile monstrum)
Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur:
Quot prius æratæ steterant ad littora puppes.
Liuius quartæ decadis libro sexto, rostratas vocat

his verbis, Vna & LXXX. rostratis nauibus, multis præterea minorib⁹ quæ aut apertæ rostratæ, aut sine rostris speculatoriæ erant, Delū traiecit. Quibus verbis constat rostratas fuisse etiam quæ tectæ non erant. Appianus in Mithridatico χαλκεμβόλως vocat, νῆες ἐκλῶθεν χαλκέμβολοι ὀκτακίσαι. Plutarchus in Antonio, ἐπεὶ δὲ ἀμολόγητο καί τ' ἔρα μὲν αὐτῶν ἴσται δύο τάγματα πρὸς τὴν παρθικὴν πόλεμον, Ἀντώνιον δὲ καί τ' ἑτε χαλκεμβόλως ἑκατόν. Diodorus libro XX. χαλκώματα vocare videtur rostra ex ære, his verbis, καὶ τὰ ληφθέντα χαλκώματα τῇ Ἀγαθοκλῆος νείῳ ἀπέσφλαν αὐτῷ. Et paulo post subdit, τοῖς δ' ἀπιστοῖσι ἀπόδειξιν παρέχεαζ τῷ τῇ ἐμβόλων κορυφῇ. ἐμβόλως enim rostra fuisse constat ex Plutarcho in plerisq; locis: & ex Appiano, vbi de capite Marii Iunioris, καὶ αὐτῷ ὁ σύλλας οὐ ἀγορᾷ πρὸ τῇ ἐμβόλων θέμις, ὡς χλεύσαι λέγεται τῇ νεότητι τῷ ὑπ' αὐτοῦ, καὶ εἰπεῖν, ἐρέτω δὲ πρῶτον γενέαζ πρὶν πηδάλιοις ἐπιχρᾶν. Et ipsum caput Sylla in foro pro rostris poni iussit: iuuentutisque cōsulis illuissse fertur, dixissēque prius remigem esse oportere, quàm ad tractanda gubernacula accedere. Quin & Plutarchus in Antonio χαλκώματα pro rostris ex ære posuit, dum ait, τῇ δὲ καίσαρος ὁ μόνον ἀντιπρόσωπον συμφέρεαζ πρὸς χαλκώματα σερεὰ καὶ ῥαχία φυλασσόμενων. Id est, Nauib⁹ autē Cæsaris cauentibus, ne obuersæ cū rostris firmis & æratis Antonii concurrerent. Plutarchus in Pōpeio, ἐκινῆκοντα δὲ χαλκεμβόλως παρέλαβε. Idē in Sylla, καὶ ἴσται ναῦς ἐκδομήκοντα χαλκήρες. Tullius in secundo

de inuentione rostratā vocat, Lex est apud Rhodios, vt siqua rostrata in portu nauis deprehensa sit, publicetur. A rostris autem Antiatium templū Romæ Rostra appellatū. Liuius libro octauo primæ decados, Naues Antiatium partim in naualia Romæ subductæ, partim incensæ: e rostrisque earū suggestum in foro extructū adornari placuit: Rostraque id templum appellatum. Quin & Tullius rostra vsurpasse videtur pro concione, quæ pro rostris ad populum haberetur, in primo de oratore, Age verò ne semper forū, subsellia, rostra, curiamque mediteris. Subdit enim, Alterū quòd remoto foro, concione, iudiciis, senatu, statuiſti oratorē in omni genere sermonis. Neque longe post subdit, Nam siquis statuet hunc esse oratorem, qui tantūmodo in iure aut in iudiciis possit, aut apud populū, aut in senatu copiose loqui. Quo loco in iure dixit: id est, in foro: in iudiciis, pro ad subsellia: apud populum, pro concione & rostris: in senatu, pro curia. vt attentus lector facile sua sponte percipiat.

Prætoriam vero nauem Greci ναυαρχίδα vocāt: nostri vulgo Capitaneā. Diodorus libro x x, καὶ πρεδ-
τος ὄρμησις ἡδὲ πλωὶ ναυαρχίδα. Idem author aliquando
στρατηγίδα vocat eodē libro, ἔπειτα παραστείλας τοῖς κυ-
βερνήταις ἀκολουθεῖν τῇ στρατηγίδι νηὶ προσέχοντας τῷ λαμ-
πτικῇ προσέπλουν ἡδὲ τὸ σῶμα τῆς νείας.

Erant & prædatoria, quæ merito inter longas scri

bendæ fuerint. Liuius decadis tertiæ libro nono, Nam post M. Attilium Regulum, & L. Manlium Consules annis propè quinquaginta nullum Romanum exercitum viderant, præter prædatorias classes: quibus descensiones in agros maritimos factæ erant. Quæ & piraticæ naues dicuntur ab eodem decadis quartæ libro quarto, Sed si diis placeat, affinitatē etiam per Philoclem præfectum eius pepigisti, & bellum aduersum nos gerens, mare circa Maleam infestum nauibus piraticis fecisti. Idem Liuius quartæ decadis libro septimo, piraticas celoces vocat, dum ait, Apparuit inde piraticas celoces & lembos esse. Idem decadis tertiæ libro primo, Naues C C X X. quinqueremes celoces X X. deductæ. Et paulo post, Naues longæ C L X. celoces X I I. Quibus verbis videtur ponere celoces inter eas quæ non erant longæ. Græci naues prædatorias & piraticas *πῑρρατικάς* vocant. Plutarchus in Pompeio, *πῑρρατικαὶ δὲ νῆες ὁτακκώσαι.* & *ληστρικὰ πλοῖα* vocat, cuiusmodi erat *μυωπάρω*. Appianus in Mithridate, vbi de piratis, *καὶ εἰς ἀπείραν ἐκπαιδόντες ἀθρόαν ἀντὶ τῆς γῆς ἐκαρπυῶτο πῶς θάλασσαν: μυωπάρωσι πρῶτον καὶ ἡμιολίαις, εἶτα δικρότοις καὶ τεύχεσι καὶ μέρη πᾶσι πλείοντες.* Id est, Summæque pressi inopia sibi è mari quæstum faciebant, myoparonibus primum & hemioliis, deinde biremibus triremibusque circumnauigantes. Quibus verbis coniicio *ἡμιολίας* fuisse infra magnitudinem biremium, vt *τεμν*

ἐμολίαι sint quas suprà dixim⁹: ἡμολίαι verò quæ
 à puppi ad malum binis remis, à malo ad prorā,
 vnico tantum per transtra remo agerentur. Vides
 me sudare lector optime, quo tibi aliquid verifi-
 mile in re tam obscura afferre possim. Itaque du-
 bitans, circumspectans & hæsitans, multa aduersa
 reuerens, tanquam in mari immenso nostra vehi-
 tur oratio. Thucydides in quarto, *τειακόντορον & κέ-
 λιτα* ponit inter prædatoria, dum ait, *Ἀλλὰ καὶ ταῦτα
 ἐκ ληστρικῆς μεσσηνίων τειακοντόρων καὶ κελήτος ἔλαβον.* & hæc
 ex prædatorio Messeniorum actuario & celoce
 sumpserunt. Plutarchus in Sylla, *ληστῆριον νομαδικόν*
 posuit, pro prædatoria ^{ονίβρις} ~~naue~~ Numidicæ. Tullius pi-
 raticum myoparonē dixit, actione quinta in Ver-
 rem, An quod ager Syracusanus prædonū incen-
 diis te Pratore vastatus est: an quod forum Syra-
 cūsanum nauarchorum sanguine redundauit: an
 quod in portu Syracusano piraticus myoparo na-
 uigauit: Idem actione septima in eūdem, Nauem
 quandam piratarum præda refertam non cepe-
 runt: sed adduxerunt onere suo planè captam, at-
 que depressam. Erat ea nauis plena iuuentutis for-
 mosissimæ, argenti facti atque signati, multa cum
 fragula veste. Ac paulo post, Interea Syracusani
 homines periti & humani, qui non modò quæ
 perspicua essent videre, verumetiam occulta suspi-
 cari possent, habebant rationem omnes quotidie
 piratarum qui securi ferirentur: quàm multos ef-

se oporteret ex ipso nauigio quod erat factum sex remorum numero, cōiiciebāt. Et non multo post de eodem nauigio, Hæc igitur est gesta res: hæc victoria præclara myoparone piratico capto: dux liberatus: symphoniaci Romam missi: formosi homines & adolefcētes & artifices domum abducti. Quibus sane verbis, nisi fallor, planum fit illum myoparonem habuisse sex remorū ordines. quare non ab re inter longas naues adscribi debeat. Idem Tullius septima in Verrem, paruorū myoparonum meminit his verbis, Hic te prætor Heracleo archipirata cum quatuor myoparonibus paruis ad arbitrium suum nauigauit. Prò dii immortales piraticus myoparo, cum imperium P. R. naues ac fasces essent Syracusis, vsque ad forum & ad omnes vrbs crepidines accessit. Erant enim & parui myoparones, quorum ministerio præfecti triremium & maiorum vterētur, vt colligo ex Aulo Hirtio de bello Alexandrino, Ipse Octauius se in scapham cōfert, in quam plures quum fugerant, depressa scapha vulneratus tamē adnatat ad suum myoparonem: quò receptus, cum prælium nox diremisset, tempestate magna velis profugit. Plutarchus in Lucullo, *Ἡρόκλητος δὲ τριὸν ἑλληνικαῖς μυωπάρωσι, καὶ δικρότοις ἵπταις ῥοδχαῖς πρὸς μέγα πέλαιος.* Mari profugit cū trib⁹ myoparonib⁹ Græcis, totidēque biremibus Rhodiis in altū. Myoparo autem ille egregius de classe Milesiorum, quem præ-

fidii causa secum Verres abduxit Myndum, ibique vendidit, non erat inter paruos, quorum supra ab eodem mentio facta est. Erat enim militibus remigibusque ornatus atque armatus. sed satius fuerit Tullii verba subiicere: ea sunt actione tertia in Verrem, Milesios nauem poposcit, quæ eum præsidii causa Myndum prosequeretur. Illi statim Myoparonem egregium de sua classe ornatum atque armatum dederunt. hoc præsidio Myndum profectus est. Mox subdit, Illud quoque quod neque taceri vlllo modo potest, neque dici pro dignitate, cognoscite. milites remigésque Miletum Myndo pedibus reuerti iubet: ipse myoparonem pulcherrimum de decem Milesiorum nauibus electū L. Magio & L. Rabio qui Myndi habitabant, vendidit. Plutarchus in Antonio myoparonas vocare videtur, quos phaselos dixit Appianus, vbi eiusdē rei cum Plutarcho meminit: Verba Plutarchi sic habet, ὀκτασία τῶν ἀμολογημένων χαρὶς ἡτήθη το τῷ μὲν ἀδελφῷ παρὰ τῆς ἀνδρὸς εἰκοσι μυριάδων, & δ' ἀνδρὶ παρὰ τῆς ἀδελφῆς στρατιώτας χιλίους. Id est, Octauia, præter ea quæ pacta fuerāt, à marito impetrauit vt fratri viginti myoparonas cōcederet, à fratre autem vt marito mille pedites Romanos. Appianus autem sic ait, ἰδωρήθητο δὲ καὶ ὀκτασία τὸν ἀδελφὸν αἰτήθη παρ' Ἀντωνίου δέκα φασήλοις τετρατηκτοῖς ὑδμήκτοις ἕκ τε φορτίων κῶν καὶ μακρῶν καὶ τὴν ὀκταονίαν ὁ κατ' ἑκατὸ χιλίοις λογάσι σωματοφύλαξιν ἕς ὑδμήθητο Ἀντώνιος. Munerata est & Octauia fra-

trem decem phaselis mixtis ex forma onerariarū
lōgarūmq; nauīū. Octauīā quoq; Cæsar mille de-
lectis ab Antonio militibus, quibus spiculatoribus
corporisq; custodibus vteretur ipse. Quibus sane
Appiani verbis, nisi alium authorem quā Plu-
tarchus sequutus est, coniiciat lector myoparones
fuisse phaselos: quorū forma mixta erat ex naue
oneraria & longa triremi: vt hac nostra memoria
faciēdos locauit Franciscus Rex Regum ad occa-
nū Britannīæ minoris, quos galeones vocant. Pha-
selum autem ea ratione qua descriptus est ab Ap-
piano & Plutarcho myoparo dictus, lepido versu
consecrauit Castori & Polluci Catullus: quibus sa-
ne versiculis aperte docet eum fuisse maxime ap-
positum, seu quis remis vti velit, seu velis, dum ait,
Siue palmulis opus foret volare, siue linteo. Virgi-
lius in quarto, Et circū pictis vehitur sua rura pha-
selis. Sed minime ἀπὸ τοῦ διόνυσου fuerit, carmē ipsum
subtexere Catulli,

Phaselus ille, quem videtis hospites,

Ait fuisse nauium celerrimus,

Neque vllius natantis trabis impetum

Nequisse præterire, siue palmulis

Opus foret volare, siue linteo. Strabo x v, ὁ δ'

ἐκ ἑλαττον ὀκδοήκοντα ἐναυτηγήσας το δίκροτα, καὶ τεύρεις, καὶ φα

σῆλας. Ipse autē ædificāda curauit, nō minus quā

octuaginta biremes, triremes, & phaselos. Multa

cādide lector quæsiui, vt verā, vel saltem verisimi-

Iem myoparonis etymologiam inuestigare possem, sed nihil admodum mihi arrisit: nisi si fidem habere non grauabere enarratori Aristophanis in εἰρήνῃ, dum ait in enarrando vocabulo, *Ναξιურγῆς καὶ νάξουρος πλοῖα ἢν ἔτιω λεγόμενα ἐν νάξῳ γινόμενα τῇ νήσῳ, καὶ κνιδουργεῖς δὲ ἄλλας ναῦς ἀπὸ κνίδος, καὶ κέρκερον ἀπὸ κερκίρας, καὶ τὴν πάρονα ἀπὸ πάρος*. Id est, Naxiurges erant nauigia sic dicta, quæ fierent in Naxo insula, & etiam knidurges à Cnido, & cercurum à Corcyra, paronem quoque à Paro. Quod si verum est, ausim & ego coniicere myoparonem esse nauigii genus compositum ab vtraque forma earum nauium, quæ fieri solebāt in Myunte & Paro insula, vt ex vtriusque forma compositum effectumque vocabulum videatur. Sed ex alia parte monet Plinius qui scriptum reliquit cercurum in Cypro inuentum, vt non magna fides habenda sit Aristophanis enarratori. Quare fit vt Delio opus sit. Quando verò ad belli usum sunt etiam necessariae hæ naues, quas hippagines dicunt, hippagogas vocat Liuius, à transportandis equis: non erit ingratum, opinor, lectori si pauca de illis dixerò ex probatissimis authoribus. Liuius igitur quintæ decadis libro quarto, quodnam id sit nauigii genus apertius declarat, quam vt nostræ interpretationis egeat, dū ait, Fortè postero die quàm Sybota classis tenuit quinque & triginta naues, quas hippagogas vocāt, ab Elea profectæ cum equitibus Gallis, equisque Phanas pro-

montorium Chiorum petebant. Demosthenes in prima contra Philippum, πρὸς δὲ τοῖς τοῖς ἡμέτεροις τῶν ἰπποπόλεων ἰπποπόλεως, τεύχεος, καὶ πολλὰ ἰκανὰ δὲ πέποιται κελεύει. Insuper & equitum parti censeo comparare hippagines, triremes, aliaque idonea ad transportandos eos nauigia. Quas tamen Polybius ἰπποπόλεως vocat in primo, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐπὶ τῶν τῶν ἰπποπόλεως, ἑυμάτα δόντες δὲ αὐτῶν ταῖς τῶν τεύχεος ναυσί. Post hæc dispo- fuerunt hippagines, dantes ex iis loca, & funes tractorios nauibus quæ in tertia classe erant. Et paulo post, τῶν μὲν ἑυμάτων τῶν ἰπποπόλεως ναύς. Diodorus libro vigesimo, ἐπακλῶσθαι δὲ τὰς στρατιωτικὰς καὶ τὰς ἰπποπόλεως ἑυμάτων μὲν αὖτὸς τῶν εἰρηματικῶν κομμένων, ἐπὶ πάν- σι δὲ τὰ τῶν περὶ τῶν πόλεων, καὶ τὰ ἐμπόρων καὶ ἀγοραίων. Subse- qui autē militares & hippagines remulco tractas ab iis quæ remigio vterentur: postremo etiam & prædonum pontones & annotinas mercatorum- que. Quibus & Polybii verbis & Diodori, a- pud Demosthenem in loco suprâ citato, ἀποστῆναι collocandam inter ἰπποπόλεως & τεύχεος existimo: vt legendum sit, ἰπποπόλεως, τεύχεος, καὶ πολλὰ ἰκανὰ: non vt ἰπποπόλοι essent τεύχεος, vt quidam nō indoctus exi- stimabat, & auditoribus suis enarrabat: quem hoc loco nomine appellare supersedendum duxi. ἰπ- ποπόλοι enim & hippegi remulco trahebantur, vt vi- des ex utroque authore. Remulco autem trahere Latinum est, & à Liuiο & Cæsare vsurpatum. Li- uius quartæ decadis libro septimo, Contemplatus

Eudemus hostes claudas mutilatasque naues aper-
tis nauibus remulco trahētes x x. paulo amplius
integras, abscedentes è turri prætoriae navis, silen-
tio factō, exurgite inquit. Cæsar in secundo de bel-
lo ciuili, Hunc sequutus M. Ruffus Quæstor nauibus
x i i. quas præsidio onerariis nauibus Curio
ex Sicilia eduxerat, postquam relictam in littore
nauem cōspexit, hanc remulco abstraxit. Ipse ad
Curionem cum classe rediit. Idem in tertio, Ad
Oricum venit, summersamque nauim remulco
multisq̃ue contēdens funibus abduxit. *Γόρεια* autem
dicuntur à Diodoro naues quibus utebantur ad
transportandos milites: & ea re *στρατιωτικὰ πύρεια* di-
cuntur ab eodem, libro vigesimo, his verbis, *ἔιχε δὲ
τὰς πάθας ναῦς μακρὰς ρ. κθ. .μ. τῶτων δ' ἦν ἡ μέγιστη, πεν-
τήρης: ἡ δὲ ἐλαχίστη, τετρήρης: στρατιωτικὰ δὲ πύρεια ταύταις ἐπηκο-
λῶντο πλείω τῶν. Σ. ἄγοντα πρὸς ἑκ ἐλάττω τῶν μυρίων.* Ha-
buit autem naues longas numero centum qua-
draginta: quarum maior erat quinquereimis, mi-
nor autem quadriremis. Militares præterea pon-
tones subsequebantur plus quàm ducenti: qui pe-
ditum ferebant circiter decem millia. Idem in eo-
dem, *τῶν μὲν πλείων ἦλθ' ὡς πλείω τῶν ρ. κθ. οἷς ἦσαν ὁσὸν στρα-
τιῶται ὀκτακισχίλιοι.* Id est, Pontones cepit plus quàm
centenos: in quibus erant peditum circiter octo
millia. Idem in eodem, *Ἐφ' ἡμέρας τινὰς ταῖς ταχυν-
ναιτέσαις ναυσὶν ἐρῶς ἡλκίω στρατιωτικὰ πύρεια.* Id est, Per
aliquot dies celeribus nauibus remulco trahebant

militares pontones. Idem in eodem, ἔκ' ἔχων δ' ἰκα-
 ρὰ θέρια πρὸς πλὴν τῆς στρατιῶν ἀγέλας, τεχνῶν διμερίαν
 πλὴν δύναμιν. Id est, Cum non satis haberet ponto-
 num ad trasportādos milites, trifariam diuisit ex-
 ercitus. Plato in tertio de Legibus, γόρεια posuit
 etiam pro curru, θέρια δὲ, ὥς τε ἐπ' ἀλλήλους τότε πορεύεσθαι
 κατὰ γλῶσσαν, ἢ κατὰ θαλάσσαν, σὺν ταῖς τέχναις, ὥς ἔπος εἰπῆν,
 πάντα σχεδὸν ἀπολώλει. Vehicula ita vt tunc inter se
 commeare possent, siue terra, siue mari, omnia, vt
 ita dicam, cum artibus ipsis perierant. Eiusmodi
 poria Cæsar pontones appellare videtur in tertio
 de bello ciuili, Plerasque naues in Italiam emittit
 ad reliquos milites equitēsque transportandos:
 pontones, quod est genus nauium Gallicarū, Lys-
 si reliquit: hoc consilio, vt si forte Pompeius va-
 cuam existimans Italiam eò traiecisset exercitus,
 quæ opinio erat edita in vulgus, aliquam Cæsar
 ad insequendum facultatem haberet. Nec verifi-
 mile est eos pontones, quorum meminit Cæsar,
 fuisse id genus nauigii ratiarii, quo passim vtimur
 ad traicienda flumina, quas vulgo charieras di-
 cunt. Etiam si Paulus iuriscōsultus in tractatu Ser-
 uitutum rusticarum, pro eo genere accepisse videa-
 tur, his verbis, Flumine interueniente via consti-
 tui potest: si aut vado transiri potest, aut pontem
 habet: diuersum, si pontonibus traiciatur. Quo lo-
 co pontones videtur pro *περὶ μέγιστον* dixisse aliter at-
 que Cæsar: qui vsus videtur veluti Gallico quodā

vocabulo, vel Massiliēsi potius. Quod *πορθμεῖον* innuere videtur Tullius de Aruspicum responsis, dum ait, Quæ navis vnquam in flumine tam vulgata omnibus, quàm istius ætas fuit? Diodorus tamen Siculus *πορθμεῖον* cum *πορίω* confundere videtur, nisi sit librariorum mendum, ὃ δὲ λυθαῖς, καὶ μετ' ὀλίγων ἐμβαῖς, ἐς τὸ πορθμεῖον ἔλαθεν, ἐκπλεύσας καὶ πλωθῶσιν τὸ πηλιδιάδος. Id est, Ipse autē solutus, & cum paucis conscēsa naue, clam profugit sub occasum Vergiliarum. Strabo decimosextimo, ὅτι καὶ ὁστράκιναι ἐνίοις εἶναι πορθμεῖα. vt & nonnullis testacea sint nauigia ad transfretādum. *πορθμός* enim fretum. vt *πορθμεῖα*, sint nauigia ad transfretandum apta: *πορθμός*, θαλάσσια ἑκατέρωθεν ἡπειρον ἔχουσα. Rhodii præfidarias naues φυλακίδας vocabant, authore Diodoro libro vigesimo, δημόσιος μὲν ἔχων ναῦς τὰς κατὰ μὲν ἀσπίδα καὶ ῥοδίοις φυλακίδας. Idem in eodem, Αἱ δὲ φυλακίδες τῇ καρχηδονίῳ ἀντιόμηναι, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιδόμου. Id est, Præfidariæ Carthaginensium vbi id rescuerunt, confestim persecutæ sunt.

Sed prius quàm à longis nauibus ad onerarias proficiscar, nō tacebo quid de celeritate quinqueremis ad triremem dubitare videam viros doctissimos, qui quinqueremem tardio rem fuisse triremi opinati sunt, ex Liuii verbis tertiæ decadis libro octauo: ea sunt hæc, Adherbal coniuratis in quinqueremem impositis, præmissaque ea quia tardior quàm triremis erat, ipse cum octo trire-

mibus modico interuallo sequitur. Tardior enim erat propter pōdus. Subdit enim, Quinqueremis Romana seu pondere tenacior, seu pluribus remorum ordinibus scindentibus vortices, cum facilius regeretur, duas triremes suppressit. Sed Iulius Cæsar in secundo de bello ciuili, omnem dubitationē tollere videtur, his verbis, Conspicatæque naues triremes duæ nauem Decii Bruti (quæ erat hexeres ex Lucano suprà citato) quæ ex signo facile cognosci poterat, duabus ex partibus sese in eam incitauerant. Sed tantum re prouisa, Brutus celeritate naus enisus est vt paruo momēto antecederet. Vides illam hexerem celeritate anteuertisse illas triremes: quod & similiter de quinqueremi facile credere est. Sed nō omitemus pistrim: cuius mentionem factam videmus à Polybio. Liuius etiam meminit quintæ decadis quarto volumine, his verbis, Perseus post reditum ab Eumene, Ereponis spe deiectus, Antenorem & Callipum præfectos classis cum XL lembis (adiectæ ad hunc numerum quinque pistres erant) Tenedum mittit. Pistris autem terno remorum ordine agebatur. Virgilius in quinto pistrim pro cognomento indito triremi posuisse videtur, Velocem Mnestheus agit acri remige pistrim.

Subdit enim,
Mox Italus Mnestheus, genus à quo nomine Memmi:

Ingentēque Gyas ingenti mole Chymæram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt, terno consurgunt ordine remi.

Neque enim fuisset æqua & par contentio, si pi-
stris illa pauciorib⁹ aut pluribus remis acta fuisset
quàm Chymæra, cui Gyas præerat. Polybius πρίστιν
vocat ἑ̃ litera transposita, libro 1η, Ἐπελθόντος δὲ τοῦ τε-
ταγμένου καιρῶ, παρὴν ὁ μὲν ὀλίγωρος ἐκ δημοκρατίας ἀν-
χεῖς εἰς τὸν μαλινέα κόλπον, πέντε λέμβους ἔχων ἢ μίαν πρίστιν, ἐφ'
ἧς αὐτὸς ἐπέπλεε. Id est, Cedente die præstituta, ade-
rat Philippus profectus à Demetriade in sinum
Malleam, habens quinque lembos & vnicam pri-
stim qua vehebatur. Solebant autem cognomen-
ta indere nauibus, & etiam ad proram adfingere.

Lucianus in dialogo quod πλοῖον inscribitur, κατα-
τικρὺν δὲ ἀνάλογον ἢ πρῶτα ὑποβέβηκε εἰς τὸ πρῶτον ἀπομηνυ-
το μὲν τὴν ἐπὶ τὸν μὲν τὴν νεὸς θεὸν ἔχον τὴν ἴσιν ἐκατόροθεν.

Id est, E regione autem proportionē prora extru-
cta erat, in longum producta, habens vtrinque
Isin deam, quæ cognomentum naui dederat. de
quarum παρασήμερον infra dicemus copiosius. Aliæ
etiam dictæ Seleucides triremes à Seleuco.

Plutarchus in Pompeio, ὡς δὲ δὴ ἐνίκησε φεύγοντας εἰς τὴν
αἴγυπτον, ἀνέχεσθαι αὐτὸν κύπρον σελευκίδι τεινέῳ μετὰ τῇ γυ-
ναϊκῇ: τῇ δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐν μακροῖς ὁμοίως ναυσὶ, οἱ
δὲ ἐν ὀκτώσι ἅμα συμπάρεπτον. Vt igitur decretum
est, fugiendum in Aegyptum esse, profectus à Cy-
pro, vectusque Seleucide triremi cum vxore est:

aliorum vero nonnulli secuti sunt, delati similiter longis nauibus, alii autem in onerariis. Appianus de eadem Pompeii fuga loquēs his verbis utitur, ὅθεν πλὴν κορινθίαν γυναικα ἀναλαβὼν, καὶ τετραῶν πεπάρων ἐπιβάς, αἱ αὐτῷ παρὰ τὴν ῥοδίαν καὶ τυρίαν ἀφίκοντο. Vnde sumpta secum Cornelia vxore, nactus quatuor triremes, qui ad officium illi ab Rodiis & Tiriis præsto fuerāt, profugit. Νικαμηδὶς à loco cognomen-
tum sumpsit authore Aniano apud Suidam, ἔνρος δὲ καὶ βάθος καθ' ὁλκάδα, ὅσον μέγιστη νικαμηδὶς ἢ αἰγυπτία. quibus verbis coniicio νικαμηδίδα fuisse inter onerarias: de quib⁹ videtur venisse dicēdi tēpus. Sic & ἱερμωνίς apud Thucydidē à loco iuxta Lacedæmona.

AIT MARCELLVS, ATQVE
ONERARIIS.

De longis abunde diximus: de onerariis paucis differendum. Quæ onerariæ dictæ, quòd essent oneri ferendo idoneæ: & ea ratione φορτητοὶ dicuntur à Græcis. Polybius in primo, ἔχων ἑκάτον εἴκοσι σκάφη, καὶ πλὴν ἀγορὰν χωρὶν ἐν ὀκτακασίαις ναυσὶ φορτητοῖς. Liuius decadis tertiæ libro septimo, Naues quas Liuius tutandis cōmeatibus habuerat, partim machinationibus onerat, apparatūque mœnium oppugnandorum: partim tormentis & saxis, omnique telorum missilium genere instruit. onerarias quoque non eas solū, quæ remis agerentur. Qui-

bus verbis declaratur onerarias nō solere remis a-
 gi. Tullius actione quarta in Verrem, Eius autem
 legationis principem nobilissimum C. Heiū iura-
 tum dicere audistis, isti nauem onerariam maxi-
 mam Messanæ esse publice coactis operis ædifica-
 tam. Eam Cybeam vocat in sexta in Verrem, Ta-
 met si rogatus de Cybea, tenetis memoria, quid re-
 sponderit: ædificatam publicis operis publice coa-
 ctis, eique ædificandæ publice Mamertinum Sena-
 torem præfuisse. Et paulo post subdit, Negent isti
 onerariam nauem maximā ædificatam esse Mes-
 sanæ. Negēt ei naui faciundæ Senatorem Mamer-
 tinum publice præfuisse. Appianus ὀλκάδας vocat in
 quinto de bellis ciuilibus, ἤρεθ' αὖτ' δύο καὶ τρεῖς ναῦς τῇν
 φυλακίδων καὶ τὰς ὀλκάδας, αἱ τὸν αἶτον ἐφόρον, ὁρμίσθαι, ἢ παρα-
 πλεύσθαι κατέδυν, ἢ ἀνεδύνετο, ἢ ἐνεμπίπτεν. Id est, Cepit bi-
 nas ternasq; præfidiariarū onerariarūmq; eas quæ
 frumētū portabāt, & in statione erāt: eas autē quæ
 præternauigabāt, vel depresso, vel religauit, vel con-
 cremauit. Idē in eodē, πλὴν δὲ ὀλκάδων καὶ σκυνοφόρων ἄλλο
 πλῆθος. Quo loco σκυνοφόρας pro onerariis posuisse
 videtur: quas Cæsar graues dixit. διεφθάρουντο δ' αὐτῶν
 ἑνὲς βαρεῖαι μὲν ἕξ, καφόντο δὲ ἕξ καὶ εἴκοσι, λιβυρινίδες δ' ἕτε-
 ραί τινες. Interiere autem illius naues graues sex, le-
 uiora vero nauigia viginti sex, multoque plures li-
 burnicæ. Onerariæ αὖτ' αἱ ἀπὸ τῆς ἁφῆς ἀφ' ἧς ἀφ' ἧς ἀφ' ἧς
 ad frumentum vehen-
 dum aptæ, frumenta αὖτ' αἱ ἀπὸ τῆς ἁφῆς ἀφ' ἧς ἀφ' ἧς ἀφ' ἧς
 dicuntur, à Græcis σπηγοί.
 Cæsar in tertio de bello ciuili, Nocturno itinere

non intermisso, comitatu equitum triginta ad mare peruenit: nauemque frumentariam conscendit. Appianus de eadem Pompeii fuga nauis frumentariae nullum verbum facit, ὁ δὲ πομπήιος ἐκ λαρίσσης ὁμοίῳ δρόμῳ μέχρι θαλάσσης ἐπειχθεὶς, σκάφος ἐπέβη μικρὸν καὶ νεὸς παραπλεύσας ὑδιτυχῶν, εἰς μυτιλήνην διέπλευσε. Id est, Pōpeius autem simili festinatione à Larissa ad mare properans, paruulū nauigium cōscendit: natūsque nauē praterēuntē, ea Mitylenē vsque delatus est. Plutarchus in Pompeio φορτηγὸν vocat, καὶ πᾶσι τὸν ὄρθρον ὑδιτὰς πταμίαις πλοῖσι, καὶ δὲ ἐπὶ αὐτῷ τὸς ἐλευθέρους ἀνακλαβὼν, τὸς δὲ δευτέρους ἀπέναι πρὸς καίτοι κατὰ δόξαν, καὶ μὴ διδέναι: παρὰ γὰρ κομισόμενος εἶδεν δύμεγέθην φορτηγόν, ἀναγέει μέλλειν. Id est, Sūmo mane conscenso nauigio fluuiatili, impositisque in alterum comitibus liberis: seruis autem ad Cæsarem se recipere, securisque esse iussis, præter litus delatus conspexit bene magnam onerariam, quæ ad soluendum parata erat. Quam Cæsar in suprâ scriptis nauem frumētariā vocat. Quin & Diodorus Siculus, vbi de Agathocle, in x x. naues easdē modo φορτηγὰς, modo σιτηγὰς dicit, ἔπειτα δὲ σιτηγῶν πλοῖων τῇ ὁλῇ περὶ αὐτῶν, οἱ μὲν καρχηδῶνιοι παντὶ δὲ στόλῳ πρὸς τὰς ναῦς ἀνήχθησαν, ὁ δὲ ἀγαθοκλῆς ἀπελπίζων ἤδη πλὴν ὑδιτολῶν, ὡς εἶδε τὸ στόμα τῶν λιμένων ἐρημῶν τῶν ἐφορμιούτων, βίβησεν ὁξείαις ταῖς εἰρησίαις χρωμένος: εἶτα οἱ μὲν καρχηδῶνιοι πλοῖσι ἤδη τῶν φορτηγῶν ὄντες. Vides vt φορτηγὰς dixit, quas suprâ σιτηγὰς, id est, frumētarias vocauerat. Thucyd. in sexto

ὀλκάδας vocat : hodieque in Flandria nomen reti-
 nent, & des hollzes vocant: οὐ ὀλκάσι πνεύρας καὶ πεφρυ-
 μένας κειθὰς ἄγειν. Idem in eodem σιταγωγὰς ὀλκά-
 δας vocat, quas σιτηγὰς & φορτηγὰς ex Diodoro di-
 ximus, τῇ μὲν ἐν συμμάχων τοῖς πλείστοις, καὶ τοῖς σιτα-
 γοῖς ὀλκάσι, καὶ τοῖς πλοίοις, καὶ ὅση ἄλλη παρὰ σκοπὴν ξυμπίπτει.
 Id est, Sociorum plurimis, frumentariisq; na-
 uibus, reliquisq; nauigiis, cunctisque qui in vsum
 classis sequebatur, edictum fuerat, vt &c. Et in eo-
 dem, ὀλκάδας μὲν τεύκοντα σιταγωγοί, καὶ τῶν σιτοποίων ἔχου-
 σαι. Idem in eodem φορτηγικὸν πλοῖον vocat, quam
 nos onerariam Latine dicimus : vbi de fuga Alci-
 biadis, καὶ ἀλκιβιάδης μετὰ τῇ ξυμφυγάδων πύλαιωθεις, τότε
 οὐθὺς ὡδὲ πλοῖα φορτηγικὰ ἐκ τῆς θαλάσσης ἐς κυλλήνην τῇ ἡλίας
 πρώτον, ἔπειτα ὕσδρον ἐς πλὴν λακεδαίμονα αὐτῶν τῇ λακε-
 δαιμονίων μεταπεμψάντων ἑσπέρωνος ἐλθόν. Et Alcibia-
 des cum fugæ comitibus confestim è Thuriorum
 portu transportatus, naue oneraria primū in Cylle-
 nē Eleorū: deinde sumpta fide publica, vocantibus-
 que ipsis Lacedæmoniis, Lacedæmona profectus.
 Idem in sexto ὀπλιταγωγὰς vocat naues paratas, ad
 vehendos milites armatos, αὐτῶν δ' ἀθηναίων ἑσπερὰ
 ὀπλιταγωγὰς ὅσαι αὐτὴν δοκῶσι. Quas, nisi fallor, in octauo
 στρατιώδας vocat, στρατιωτὴς δ' ἐκ τῆς χις πυθόμενος καὶ
 τάχως βοηθήσας ναυσὶν ἀθηναίων πύλαιωσι καὶ εἰκσιδόν καὶ στρα-
 τιωτὴς ἦσαν ὀπλήτας ἄγειν. quasi ὀπληταγωγοί. Et in eo-
 dē, ἀφίκοντο δὲ οἱ ἀργεῖοι μετὰ τῇ παρὰ λῶν, οἱ τότε ἐτάχθη-
 θεν ἐν τῇ στρατιᾷ νηὶ ἑσπερὰ τῇ περὶ αἰσίων πρὸς πλοῖν οὐβό-
 αι. Venerūt & Argiui cum propugnatoribus qui in

naue paralo dicta esse solebāt: qui iussī erant à trīginta tyrannis per id tempus in naue militari Euboeā ipsam circunnauigando obire ac tueri. Erant & Corbita & Cybea inter onerarias: quarum vtrāque mētio apud Tulliū: Corbitæ quidem libro X V I. ad Atticū, Corbitāne Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, ac inde Corcyrā: etsi oneraria, statimne freto an Syracusis? Cybeæ in Verrem actione septima, Nauē verò Cybeam maximam triremis instar pulcherrimā atque ornatissimam, palam ædificatam sumptu publico. Et subdit paulo post, Celeberrimo loco ædificari tibi onerariam nauē in ea prouincia, quam tu cū imperio obtinebas. Hactenus Tullius. Nā & nauē in eadē prouincia, in qua quis administrat, ædificare prohibetur. l. Aufertur, ff. De iure fisci. Senatores etiam naues habere prohibentur, l. Iulia repetundarū, ff. De vacat. & excusat. munerū. His qui naues marinas fabricarint à Q. quoque Claudio lex lata, nequis Senator, quīue Senatoris pater fuisset, maritimam nauem quæ plus quàm trecentarum amphorarum esset, haberet. Dicta est & naus vinaria ab Vlpiano in, l. Vulgaris, ff. De furtis, Quid deinde si de naue vinaria, vt sunt multæ in quas vinum infunditur, quid dicemus de eo qui vinum hausit? an totius oneris fur sit? & magis est vt & hic non totius dicamus. Nos Venetiis naues aquarias vidimus, quibus aquam portant, vt ven-

dant cisternas non habentibus: quas Burchi de aqua vocant. Vidi & narias, arenarias, lutarias, farinarias: quas Burchi da legno, da fabiō, da fango, da farina appellitant. Sunt & apud eos rates carbonaria: quas zattare da carbon vocant. Sunt alia multa Venetiis nauigiorum genera: quæ si quis velit Latine enunciare, verborum vt opifex sit, necesse est. Palearū quoque naus dicitur à Marco Tullio: qua vehitur venditurve palea. ea sunt in primo de finibus, Vt enim (inquit) gubernator æque peccat, si palearum nauem & si auri, &c. Veneti Burchio da pallia dicunt.

Gaulus à Græcis γαυλὸς dictus, cuius mentio apud Gelliū videtur ab Herodoto poni pro naue oneraria, cum ait in θαλεία, αὐτίκα ἢ τειχεύας δύο ἐπλήρωθεν, ἅμα δὲ αὐτοῖσι καὶ γαυλὸν μέγαν παντοίων ἀγαθῶν. Id est, Confestim quidem duas triremes, simulque cum ipsis ingentem gaulorum impleuerūt varia multiplicique præda. Idem Herodotus paulo post, καὶ τὸν γαυλὸν τὸν ἅμα ἄγοντο ἀπαυριθέντες, ἐπέπλειοι ὑπὸ τῷ ἀσύν. Id est, Ablatoque gaulo, quem simul duxerant, reuerſi sunt in Asiam. Plutarchus περὶ δεισιμίας, ὥς ποτ' οἱ δειλοὶ καὶ ναυτιῶντες ἐν ᾧ πλεῖν, εἴτα ῥᾶον οἱ ὁμῆλοι διάξειν, ἐὰν εἰς γαυλὸν ἢ ἀκάτῃ, καὶ πάλιν ἐὰν εἰς τεῖχην μεταβῶσι: ἔθεν περὶ αἰνέσει, τὴν χελιδὸν καὶ τὴν δειλίαν συμμεταφέροντες ἑαυτοῖς. Id est, Quemadmodum timidi, & qui nausæ nauigando obnoxii sunt, existimantes se meliuscule habituros, si ex acatio in gaulum, rur-

sumque si in triremem commigrarint: nihil tamē proficiunt, bilem timiditatemque secum circumferentes. Ad quod alluisse videtur Horatius in epistolis, -ego vtrum
 Naue ferar magna, an parua ferar vnus & idem.
 Et epistolarum primo, -conducto nauigio æquē Nauseat ac locuples, quem ducit priua triremis.
 Gaulus accipitur & pro vase quo pastores vtuntur ad lac excipiendum.

AIT IVRECONSULTVS,

NON PISCATORIIS.

Piscatoriæ naues, quæ ad capiendōrū causa paratæ sūt: quas nauicellas vocat Martianus in tractatu De fundo instructo. Itē piscatoris Liui⁹ piscatorias dixit tertiæ decadis libro tertio, his verbis, Ni mare propinquum, & haud procul littore naues piscatoriæ pleræque cōspectæ peritis nandi dedissent effugium. Cymba fuisse videtur inter piscatorias ex M. Tullio in tertio Officiorum, Cum Cannius, quæso (inquit) Pythi, tātūmne pisciū: tantūmne cymbarum? Et ille, Quid mirum? hoc loco, Syracusis quicquid est piscium, &c. Lenunculos etiā piscatorios vocat Annianus Marcellinus libro xiiii, Nā sole orto magnitudine angusti gurgitis & profundi à trāsitu arcebātur: & dū piscatorios quærūt lenūculos, vel innare temerē cōtextis rati-bus. Idē in xv, Auīdo flatu vētorū lenūculo se cōmisisse piscātis. Et ne quis existimet vocabulū illud fortasse barbarū, propterea quod ætate Annia-

ni lingua Latina nō parū degenerauerat à puritate Tulliana: sciat Iuliū Cæsare eo vocabulo vsū in secūdo belli ciuilis, dū inquit, Harū fuga nauīū onerariarū magistrōs incitabat, pauci lenūculi ad officiū imperiūmq; cōueniebāt. Quo loco Cæsar lenūculos posuisse videtur nō pro huius piscatoria, sed pro scaphis nauīū. M. enim Ruffus quæstor relictus à Curione, magistris nauīū imperarat, vt primo vespere omnes scaphas ad litt' appulsas haberēt. Quod si lenūculi legendū in Cæsare, ausim & affirmare apud Gelliū lib. X. ca. XXV. quo loco remiculi legitur, mēdū inesse: legendūmq; lenūculi. fuit enim facilis lapsus. verba Gellii sic habēt, Nauīū autē quas reminisci tūc potuim', appellationes hæ sūt, Gauli, corbitæ, caudicæ, lōgæ, hippagines, cercuri, celoces, vel vt Græci dicūt, κέλητες, lēbus, ὠκείαι, remiculi (legēdū lenūculi) actuariæ, quas Græci πρόσπλως vocant vel ἐπακτείδες, psūmiæ, vel geseoretæ vel orioles, cattæ, scaphæ, pontones, nuēticiæ, mediæ, phaseli, parones, myoparones, lintres, caupulica, marceplacidæ, cydari, ratiariæ, catafropiū. Xenophō ἀναβάσεως lib. VII, ὁ δὲ ἀναξίβιος καταβραμὼν ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐν ἀλιευτικῷ πλοίῳ πρὸς ἐπὶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Et ἑλληνικῶν quinto, πολλὰ καὶ ἀλιευτικὰ πλοῖα ἔλαβεν καὶ περιθμεία ἀνθρώπων μετὰ καταπλέοντα ἀπὸ τῆς νήσου. Iustin' lib. II. scaphā inter piscatorū onit: de qua scapha alio loco dicem'. Vbi cū ἵππῳ ῥοτὴν hybernis tēpestatib' offēdisset, piscatoria scapha traiecit trepidus. Vides vt scapham piscatoriā vocet: Græci ἀλιευτικὸν πλοῖον.

AIT IVRECONSULTVS, ET SI
QVAS ACTVARIAS, VOLV-
PTATIS CAUSA PARAVE-
RVNT.

Tullius in oratione pro Cælio de actuariis voluptatis causa intellexisse videtur, cum ait, Accusatores quidem libidines, amores, adulteria, Baiis acta conuiuia, comessationes, cantus, symphonias, nauigia. Nec debent actuaria illa, quæ voluptatis tantum causa parata sunt, postliminii iure uti: cū ad nullum belli vsum sint parata. Sed alia actuaria, quæ maioribus nauibus inseruiunt, & ob id à Græcis ὑπηρετικά dicuntur, nō dispicio quare non, quēadmodū & aliæ naues, iure postliminii redeāt. Actuaria autem dicta sunt, quòd remis agerentur. Liuius tertiæ decadis libro x, Quingētas fuisse omnis generis, quæ remis agerentur, quidam tradunt. Cæsar commentariorū quinto, Has omnes actuarias imperat fieri: quā ad rē humilitas multū adiuuat. Neque tamē numerādæ sunt inter lōgas. Subdit enim paulo post, Eò cum venisset, circuitis omnibus hybernis singulari militum studio, in summa rerū inopia circiter sexcētas eius generis, cuius suprà demonstrauius, naues, & longas duodeviginti inuenit instructas. Eas enim in eodem libro Cæsar vectoria grauiāq; nauigia vocat, etiamsi remis agerentur. Qua in re admodum fuit militum

virtus laudāda: qui vectoriis grauibſque nauigiis
 nō intermiſſo remigandi labore, longarum nauium
 curſum adæquauerunt. Quæ autē vectoria Cæſar
 dixit, Vlpianus in tractatu De exercitoria ἐπιβάδας
 appellat, his verbis, Quædam enim naues onera-
 riæ, quædam, vt ipſi dicunt, ἐπιβάδες ſunt: & pleroſ-
 que mādare ſcio, vt vectores recipiant: & ſic vt cer-
 ta regione, & certo mari negotientur. Vt ecce ſunt
 naues quæ Brūdūſium à Caſſopa vel à Dyrrachio
 vectores traiciunt, ad onera inhabiles. Item quæ-
 dam capaces fluminum, ad mare non ſufficientes:
 ἐπιβάδες dictæ, vt opinor, quaſi ἐπιβατίδες ad ἐπιβάτας
 ſolum, id eſt vectores traiciēdos. Et fortaffe legen-
 dum apud iureconſultum ἐπιβατίδες: ſed lectoris e-
 rit iudicium. Eſt autem Caſſopa oppidum Corcy-
 ræ ex Plinio libro quarto, capite duodecimo. Tul-
 lius in epiſtola ad Tyronem, Corcyræ fuimus vſ-
 que ad x v i. Cal. Decemb. tempeſtatibus reten-
 ti ad x i i. Cal. Decemb. in portum Corcyreorū
 ad Caſſopam ſtadia c x x. proceſſimus. Quo lo-
 co non Caſſodem, vt in vulgatis, ſed Caſſopam le-
 go. Actuariorum autem nonnulla triginta remis
 agebātur. Liuius quartæ decadis libro octauo, Tra-
 dito & naues armamentaque earum: nève plures
 quàm decem naues actuarias, nulla quarum plus
 quàm triginta remis agatur, habeto. Appianus κα-
 ταφράκτες vocat eas, quas actuarias Liuius dixit, his
 verbis, ναὺς δὲ κατὰ φράκτες δώδεκα ἔχον μόνας, αἷς ἐς τὸς

ὑπὸ πολλοῖς πολέμοις κατέρχειν, πολεμῶμενοι δὲ καὶ πλείοσι χρῆσθαι.
 Naues tectas duodecim habere solas, quibus sub-
 ditos ad obsequiū bello inferēdo cogere possint: la-
 cessitos autē & pluribus vti licere. Quo loco legen-
 dum fortasse ἀφρακτῆς, & δέκα νῶ δώδεκα. Appianus
 enim sequutus est Polybiū, quē in plerisque locis
 Liuius visus est vertisse ad verbū. Neque tamē exi-
 stimes ἀφρακτα accipi pro actuariis. Tullius enim
 lib. x. epistolarū ad Atticū, discriminē ponere vide-
 tur, dū inquit, Recordor enim æstate cū illo Rho-
 diorū ἀφρακτῶ nauigans, quā fuerim sollicitus.
 Quid duro tempore anni actuaria fore censes? A-
 phracta enim Tulli? inter lōgas naues posuisse vi-
 detur lib. v. ad Atticū, Nos Rhodiorū ἀφρακτοῖς, cæ-
 terisque lōgis nauibus trāquillitates aucupaturi e-
 ramus. Actuariorum etiā dicimus, quod decē remis
 agebatur. Tulli. x v i. ad Atticū, Hæc ego con-
 scendēs ἐ Πόρεια, & tribui actuariolis decēscalmi.
 Actuariū nauigiū puto à Græcis dictū κωπήρη, & ma-
 xime à Thucydide & Plutarcho. Thucyd. in iiii,
 λακεδαιμονίῃς καὶ τῶν συμμάχων πλεῖν μὴ μακρὰ νηῖ, ἄλλω δὲ κω-
 πήρῃ πλείω ἐς πεντακῶσα τάλαντα ἄγοντι μετρά. Id est, Lace-
 dæmonios sociosq; Lacedæmoniorū nauigare nō
 lōga naui, sed alio actuario nauigio capaci pondo-
 ralētorū quinq; miliū. Si Laurētius Valla aliter ver-
 tit, falsus est, vt in plerisque aliis. Plutarchus in An-
 tonio, Αντώνιος μὲν ἐπεφοίτα πανταχόσε κωπήρῃ τῶν στρατιώ-
 τας παρακαλῶν. Id est, Antonius quidē actuario ita-
 bat quoquouerſus milites cohortās. Plutarchus in

Alexādro ῥηθμεῖα κωπήρη dixit, quæ remis incitarē-
 tur:quasi dicas pontones actuarios.Strabo in X I.
 ἀκάλια posuit pro prædatoriis nauigiis, his verbis,
 ζῶσι δὲ ἀπὸ τῆς κτλ θάλασσαι λησπείων, ἀκάλια ἔχοντες λε-
 πτὰ σενὰ καὶ κῆφα, ὅσον ἀνθρώπους πέντε καὶ ἑκατοὶ δὲ χύμνα: πᾶ-
 νιον δὲ τεύκεντα δέξαται τῆς πᾶπας δουράμνα. Id est, A la-
 trociniis, quæ in mari factitant, vitā tolerant, aca-
 tia habētes leuia, angusta & velocia:quæ vix vecto-
 res vigintiquinque recipiant. rarū autē est, ea posse
 in totū triginta capere. Ipse Laurētī⁹ ἀκάτιον actua-
 riū vertit, haud scio quā recte. Plinius enim lib.
 I X.cap.X X X.vfus est vocabulo Græco,cū Latine
 reddere nō posset,eius verba adscribā, Nauigerā si-
 militudinē, & aliā in propōtide visā sibi prodidit
 Mutian⁹: cōchā esse acatii modo carinatā, inflexa
 puppe, prora rostrata: in hac cōdi naupliū animal
 sepia simile, ludendi societate sola, duobus hoc fie-
 ri generibus: trāquillo enim vectorē demissis pal-
 mulis ferire vt remis:si vero flatus inuitēt,easde in
 vsum gubernaculi porrigi,pādīq;cōcharū sin⁹auræ
 huius voluptatē esse,vt ferat:illi⁹,vt regat. Quod si
 Plini⁹ putasset acatiū posse dici,Latine actuariū nō
 credo Græco vocabulo vsum fuisset Mutianus, quē
 authorē sequitur,& refert Rom. hominē & ter cō-
 sulē. Aul⁹Hirti⁹ de bello Alexādrino dixit nauigiū,
 quod ἀκάλιον Plutarch⁹ in Cæsare,ρίτον δὲ πᾶσι τῇ φάρμα-
 μάχης συνεισώσης κατεπήδησε μὲν ἀπὸ τῆς χώματος εἰς ἀκάλιον
 καὶ παραβόηθη τοῖς ἀγωνιζομένοις ὑποπλιοντῶν δὲ πανταχόθεν
 αὐτῷ τῆς αἰγυπτίων εἰς αὐτὸν εἰς θάλασσαν ἀπενήξατο μὲν-

λης καὶ χαλεπῶς. Tertio autē praelio ad Pharū inito ab
 aggere in acatiū defiliit, & decertatibus auxiliū tulit.
 Cōcurrētibus verò in se vndiq; AEgyptiis, se in ma-
 re deiecit, vixq; ad suos enatauit. Hirti⁹ autē sic, Cæ-
 sar quoad potuit, cohortādo suos ad pontē & mu-
 nitiones contendere, eodē in periculo versatus est.
 Postquā vniuersos cedere animaduertit, in suū
 nauigiū se recepit: quò multitudo hominum inse-
 quuta cū irrūperet, neque administrandi neque re-
 pellendi à terra facultas daretur: fore quod accidit
 suspicatus, sese ex nauigio eiicit: atq; ad eas quæ cō-
 stiterāt lōgius naues adnatauit. Trāquillus scaphā
 vocat, his verbis, Eruptione hostiū subita cōpulsus
 in scaphā pluribus eodē præcipitatibus, cū defilui-
 set, in mare nādo per ducētos passus euasit ad pro-
 ximā nauem. Fuerūt tamē & maxima acatia: vt ex
 Polybio in primo collegisse memini, *παρισκιδύζον δὲ
 καὶ τὰ ποδολοιπὴ τῶν πολίων διήρεις καὶ ποικιλικοντόρες καὶ τὰ μέγα
 σα τῶν ἁκατίων*. Reliqua præterea nauigia expediebāt
 triremes & actuarias naues & maxima acatia. ἁκα-
 πς etiā dicitur à Thucyd. & Luciano de veris nar-
 rationib⁹, qui agebatur velis potius quā remis, καὶ
 τὴν ναυὶ, ἁκατος δὲ ἦν, ὡς πρὸς μέγαν καὶ βίαιον πλῆθ, ἐκρετυ-
 νάμην: & nauē quæ acatus erat, vt ad lōgā sæuāmq;
 nauigationem ferēdā esset idonea, armandam in-
 struendāque curauit. Et paulo post subdit, καὶ ἔκ-
 τι ἔδδ' εἶλαι τὴν ἐς θῆνιν λινατὸν ἦν, ὑπερέφαντος οὖν τῷ
 πνέματι. Neque amplius contrahere vela in po-
 testate nostra erat: quæ quidē vento permisimus.

Thucyd. in septimo, ἔκλειον οὖν τὸν περὶ λιμένα δι' οὗ τὸν μέγαν ἔρχεται τὸ σῶμα ὀκτὼ σταδίων μάλιστα τεινέρισι πλοίοις καὶ πλοίοις καὶ ἀκάτοις ἐπ' ἀγκυρῶν ὁρμίζοντες. Clauserunt igitur statim portum maiorem, cuius fauces octo stadiorū interuallo patebant: idque effecerunt obliquis triremibus nauigiisque, & acatis in ore eius collocatis, anchorisque firmatis. Idē Thucyd. ἀκάτιον ἀμφήρικον dixit, ἐν ᾧ ἕκαστος τῶν ἐλαυνόντων δικωπίας ἐρέτῃ his verbis, ἔτοι τοιόνδε ἐποίησεν ἀκάτιον ἀμφήρικον ὥς ληστέϊ ἐκ πολλῶν πεθόρα πενκότες τινὲς ἀνοιξιν τῇ πυλῶν ἀνέσθαι ὡς ἀμάξῃ πείθοντες τὸν ἀρχόντα διὰ τῆς τάφρου κατακομίζειν τῆς νυκτὸς ὡς τινὲς θάλασσαν. Illi tale quiddam fecerunt Acatium ambireme, ceu prædones multo antea aucupantes facultatem aperiendarum portarum imposuerunt currui: quo nocte intempesta (permissu magistratus) per fossam transportarent ad mare. Distuli in hunc locum dicere de lembis, quos Virgilius in primo Georgicō ponit inter fluuialia, his versibus,

Non aliter quàm qui aduerso vix flumine lembū
Remigiis subigit, si brachia forte remisit:

Atque illum in præcipiti pronò rapit alueus amne.
Liuius lēbos videtur habere inter actuaria, decadis quartæ libro quarto, naues quas ciuitatibus maritimis ademisset, redderet: neve ipse nauē vllā præter duos lēbos qui nō plus quàm sedecim remis agerentur, haberet. Idē Liuius decadis tertix lib. primo vocat actuarias naues eas quæ à Polybio lēbi dicuntur,

dum ait, Ab actuariis aliquot nauibus ad alterā ripā pertrahitur. Polybius autē, οἷς ἑμιλλον οἱ λέμβοι ῥυμυλκῶντες ἐκ ἐάσειν, &c. Sed ea videbimus in rate ubi agetur de trāsportādīs ab Annibale elephātis. Erāt & maiores lembi ad belli vsum non inutiles. Itaq; classem lemborū legimus nō semel apud Liuiū, & maxime decadis quintæ lib. quinto, Antenor qui cū classe lēborū ad Phanas stabat, Cassandriā inde traiecit. Idē Liui⁹ decadis quartæ lib. 11, Peninsula est Peloponnesus angustis Isthmi faucibus continēti adhærēs, nulli aptior atq; opportunior quā nauali bello. Si centū tectæ naues, & quinquaginta leuiiores apertæ, & centū triginta Isthaci lēbi maritimā orā vastare, & expositas propē in ipsis litoribus vrbes cœperint oppugnare. Diodorus lib. x x, ἀθροίξας τὰς ἀσφοτάτας τῶν λέμβων καὶ τὰς καταφράξας Γενίσι καὶ Θηρίδας κλεισὰς κατασκευάξας ἐνέδετο μὲν τῇ τεισσιδάμων ὀξυβελῶν τὰς πρυγῶτάτω βάλλοντας καὶ τὰς τέτοις κατὰ τρόπον χρησάμενους. Id est, Cōgregatis iis lēbis qui maxime expediti videbātur, iisq; cratib⁹ & pluteis cōtectis, additis quoq; fenestris quæ clauderētur, imposuit machinas quæ tela quā lōgissime emittere valerēt: eosq; homines qui illis machinationibus exacte vti possent. Quibus etiā veluti præcursoribus, vel vt Cæsarī verbo vtar, antecessoribus utebatur. Polybius in primo, ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἐκ τῆς συρρακῶν περὶ ἀπεσταλμένοις ταμείαις ἀνήγειλαν οἱ περὶ αὐτῶν εἰσισμένοι λέμβοι τὸν ὑπὸ πλῆθος τῶν ὑπεναντίων. Id est, Similiter

& quæstorib⁹ qui à Syracusanis præmissi erāt, enū-
 tiarūt lēbi qui solebāt antecedere aduersariorū in-
 cursum & aduētū. Thucyd. in in sexto πρύπλους ναῦς
 vocat eas quæ præmissæ fuerāt, καὶ τὰς πρύπλους ναῦς ἐκ
 τῆς ἐγείσης ἅμα πρὸς ἐλθόντων ἐκδομένους εἶναι περὶ τῶν χρη-
 μάτων εἶναι. Et naues exploratorias ex Egesta simul
 expectabant, cupiētes de nūmis fieri certiores, an cu-
 rati essēt necne. Et paulo post, αἱ δ' ἐκ τῆς ἐγείσης τρεῖς νῆες
 πρύπλοι παρὰ γίνονται τοῖς Ἀθηναίοις ἐς τὸ ρῆγμον ἀγγέλλουσαι
 ὅτι τὰλλα μὲν ἔκ' ὅσ'ι χρέματα ἂν ὑπέσχητο. Id est, Egesta
 tres naues, quæ explorādi causā præmissæ erāt, præ-
 sto fuere Atheniēsis ad Rhegiū: nūtiarūntq; nul-
 lā curatā pecuniā quā polliciti fuerāt. Plutarchus
 in Catone κατασκοπικά vocat, ἦν δὲ πεντακκσίαν μὲν ἔκ
 ἐλάττω αἱ μάχιμοι: λιβυρνικά δὲ καὶ κατασκοπικά καὶ ἄφρακτα
 παμπληθῆ. Id est, Erāt nō minus quā quingentæ
 aptæ ad præliandū: Liburnicæ autē & exploratoriæ
 apertæque ingēti numero. Quibus Thucyd. verbis
 exploratoria potius quā speculatoria nauigia si-
 gnificātur, quæ à Græcis & in his Plutarcho κατα-
 σκοπικά dicūtur, & aliquot Latinis. Aulus Hirtius in
 quinto, Literisq; celeriter in Siciliā ad Atticū & Ra-
 biriū Posthumiū cōscriptis, & per cata scopū missis,
 vt sine mora, aut vlla excusatione hyemis vento-
 rūmq; exercitus sibi quā celerrime trāsportaren-
 tur. Tullius in quinto ad Atticū cata scopiū dixit
 in loco suprā citato, Aphracta Rhodiorū, & dicro-
 tum Mitylenorū, & aliud cata scopiū. Liuius deca-
 H. iiii.

dis tertiæ lib. 11. speculatorias dixit, Inde duæ Mas-
silietiū speculatoriæ præmissæ retulerūt classē Pu-
nicā stare in ostio fluminis. Polybius in tertio, *πε-
απίσειλα κατασκευεμύας δύο ναῦς ταχυπλοῦς μάσχα-
λιωτικές*. Cæsar etiā in quarto speculatoria nauigia
protulit, Quod cū animaduertisset Cæsar, scaphas
lōgarum nauīū, itē speculatoria nauigia militibus
cōpleri iussit: & quos laborātes cōspexerat, iis sub-
sidia summittebat. *κέλης*, vt mihi quidē videtur, po-
nēdus est inter actuariā, dictus per metaphorā equi
celitis, quòd vnico tātū per trāstra remo agatur: *κέ-
λης* enim equus dicitur qui ab vno sessore agitur &
regitur. Palephatus *περί κενταύρων*, *ναυίσκει δὲ τινες ἐκ
τῆς ὑπέρειας ἐκ κώμης τινὸς καλεσμένης νεφέλης ἐκθιγόντων ἰσχυρὰς
κέλητας διδάξει. πρῶτον γὰρ ὅκ ἠπίσαντο ἐφ' ἰσχυρῶν ὀχέων:*
ἀλλὰ μόνον ἀρμὰσι ἐχῶντο. Id est, Iuuenes quidam è ra-
dice mōtis profecti à vico quodam vocato Nebu-
la, excogitant equos celetas cōdocefacere, in iisq̃ue
sedere. Nam ante id tēpus nesciebāt in equis sede-
re: sed solū curribus vtebantur. Quibus verbis pla-
nū fit, quid sit *κέλης* equus, ex quo *κέλης* dictus, quòd
vno remo, & nō binis aut ternis per fedilia agere-
tur: cum tamē plures remiges haberet. Polybius in
quinto, *ἔλαβε δὲ καὶ κέλητα περί τὸ εἶον αἰτωλικὸν ὅμῃ δὲ
πληρώματι.* Id est, Cepit & celocē secūdū Rhiū AE-
tolicū simul cū sociis naualibus. dicitur & *κελήτιον*.
Thucyd. in primo, *ἔδωκεν οὖν αὐτοῖς ἀνδρας ἐς κελήτιον
ἐμβιβάζοντας αὐτὸν κηρυκίᾳ προέμψαι τοῖς ἀθηναίοις.* Visum

itaque est aliquot hominibus in paruulū celocem impositis sine caduceo præmittere ad Atheniēses. Idem alio loco, *Θηραμένης μὲν παραδίδας Ἀστυόχῳ τὰς ναῦς ἀποπλέων ἐν κέλῃτι ἀφανίζεται*. Id est, Theramenes quidē traditis Astyocho nauibus delatus in celoce extinguitur. Quo loco celocem vertit Valla fortasse nō inepte: Gellius enim in x. his verbis vsus est, Celoces, vel, vt Græci dicunt, celetes. Xenophon in primo *Ἑλληνικῶν*, τῷ δὲ ἐπεωνίκῳ Ἑσπερίδης κέλῃς πάντα ἔξήσθη τὰ περὶ τῶν ναυμαχίαν. Id est, Eteonico autem omnia quæ in prælio contigerant, per exploratorium celocē nuntiata sunt. Idem in quarto de Brasida, *Αὐτὸς δὲ ἐν κελήϊω ἄπαθεν, ἐφεδόμενος*. Sic verterē, Ipse autem paruulo celoce eminus subsequēs. Valla vertit actuarium, & non celocem, vt sibi non satis constare videatur. Appianus in secundo de bello ciuili, *Ἐπεμψε τρεῖς θηρόπεντας ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἀπὸ δωδεκά στίων ὄντα οἱ κελήϊον ἐξὺ καὶ κυβερνήτῳ τὸν ἀρίστον ὥστε τῇ πεμπομένῳ πρὸς καίθερος ἔμμελλον ἐτοιμάσθαι*. Id est, Misit tres seruos ad fluuium, qui aberat duodecim stadiorum interuallo, qui instruendum curarēt celocem celerem cum optimo rectore ab vsu eius qui veluti à Cæsare mitteretur. Plutarchus in Cæsare, *πλοῖον δωδεκάσταλμον* vocat, ἀπερὶ μινος δὲ καὶ πᾶσι πλοῖον ἀφ' ὧν ἀφ' ὧν ἐβόλυνσε βέλδματα κρύφα πάντων ἐς πλοῖον ἐμβὰς τὸ μέγεθος δωδεκάσταλμον ἀναχθῆναι πρὸς τὸν βροντίστον. Id est, In anxietate cōstitutus rerūque difficultate, rem arduam excogitauit clam omnibus conscen-

so duodecim scalmorum nauigio illinc seducere Brūdusium. Dicitur & ἐπακτοκέλης ab Aristotele in primo περὶ ἐρμηνείας, quod est nauigiū prædatoriū, si Suidæ credimus. A celete celetizōtes pueri dicti à Plinio libro trigesimoquarto, capite octauo. Idē celetizontas pueros fecit, id est sedentes in equis & eos agitantes. Ponendi sunt & cercuri inter actuaria. Liuius decadis quartæ libro tertio, Ipse cū classe centum tectarum nauium, ad hæc leuioribus nauigiis, cercurisque ac lembis ducētis proficiscitur. Appianus in Mithridate, κορχήρας τὴ πινὰς ἐς ἑὴν σιωπέμελεν αὐτῷ. Strabo etiam meminit. Est & ἀλιάς inter leuiora minoraque nauigia. Plutarchus in Pompeio, ὡς ἐμὼ εἶδον ἑ βασιλικῶν ἔδε λαμπρὰν ἔδε ταῖς θεοφάνους ἐλπίσιν ὁμοίαν ἑποδοχῶν, ἀλλ' ἐπὶ μᾶς ἀλιάδος πρὸς πλεονάσας ἐλίγας ἀνθρώπων. Vbi igitur vident minimè regiū, minimèque splendidū, neque Theophanis spei congruentem receptum: sed in vnico nauigiolo nauigātes paucos viros. Cum non satis scirē quod genus nauigii esset ἀλιάς, adii Appianū qui in eodē historiæ loco sic ait, κυρωλείτης δὲ τὸ γνῶμης σκάφος διπλὴς ἐπ' αὐτὸν ἐπέμεπετο, ὡς τὸ θαλάσσης ἔσης ἀλιπνῆς, ἢ μεγάλαις ναυσὶ ἔκ δὲ χερῶν. Id est, Approbata ab omnibus sententia, miserunt ad eum vile nauigium: propterea quòd mare illic diceretur vadosum, minimèque capax magnarum nauium. Cæsar etiam in tertio de bello ciuili nauculam parua vocat, quam ἀλιάδα dixit Plutarchus, Ab his

liberaliter ipse appellatus, & quadā notitia Septimii productus, quod bello prædonum apud eum ordinem duxerat, nauiculam parvam conscendit cum paucis suis: & ibi ab Achillia & Septimio interficitur. Plutarchus in Timoleonte oneri aptam & frumentariam fecit, propterea quod necessitas vrgeret, dum ait, *σῆτον ἐκ κατάνης μικραῖς ἀλιάσι καὶ λεπτοῖς ἀκατίοις ἀποσέλλων*. Idem Plutarchus in eo libro qui *ἀποφθέρματα* inscribitur, quid sit *ἀλιάς*, apertius declarare videtur, quàm vt dubitare debeamus: vbi de eadem fuga Pompeii tractat, *μετὰ δὲ πρῶ ἐν Φαρσίῳ μάχην φεύγων εἰς αἴγυπτον, ὡς ἔμελλε Διοβαίνην ἐκ τῆς τεινέας εἰς ἀλιθυλικὸν πλοῖον ἀποσέλαστος τῆς βασιλείας*. Vides vt quem suprà dixerat *ἀλιάδα*, nunc vocet *ἀλιθυλικὸν πλοῖον*: id est nauem piscatoriam: vt nemo vel mediocris iudicii dubitare queat, quin *ἀλιάς* sit *ἀλιθυλικὸν πλοῖον*. Sic eruenda veritas rerum obscurarū conquirendis conferendisque inter se authorum locis.

Fluuiatiliū nauium formas in antiquis moni-
mentis tales vidimus.

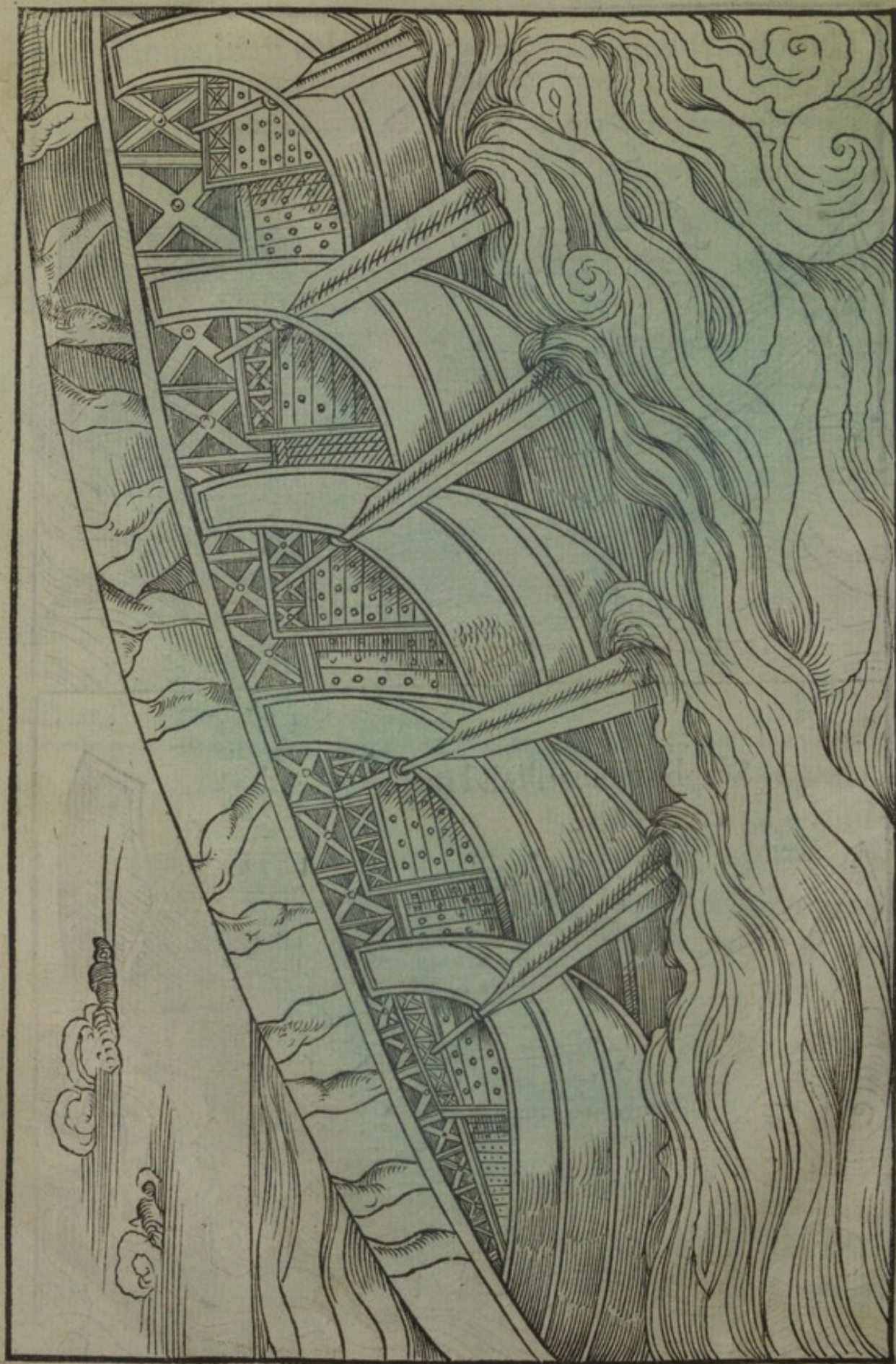
Scapha antiqua ad vinum circumferendum.

Scapha fluuiatilis ad merces
conuehendas.

Pontem nauibus fluuiatilibus constratum hac forma vidimus Romæ in columna Traiani.

Nunc de fluuiatilibus dicendum, quæ sic dicuntur à Liuiio primæ decadis libro decimo, Ibi captiuis proximo vico in custodiam datis, pars fluuiatiles naues ad superanda vada stagnorū apte planis alueis fabricatas, pars captiua nauigia armatis complent. Polybius in tertio ποτάμια πλοῖα vocat, his verbis, καταλύσεις δὲ αὐτοῦ τοῦ ποταμοῦ καὶ κεφυρώσεις τοῖς ποταμίοις πλοίοις πλὴν διέβασιν ἀσφράσσει μὲν ἐπέταξε διέβασιν μὲν τὸ πλοῖον, αὐτὸς δὲ διέβας διδόντας ἐχρημάτιζε τοῖς παρερχομένοις πρεσβυτάτοις ἀπὸ τῆς συνεχὲς τῶπων. Id est, Cum secundo die constitisset, fluménque ponte fluuiatilibus lembis imposito iunxisset, Asdrubali negotium dedit exercitum traiciendi: ipse autem traiecto statim flumine responsa dabat legatis, qui aderāt à locis propinquis. Diodorus libro vigesimo, καὶ πολλῶν μὲν σκαφῶν ποταμίῶν αὐτῷ παρεσκευασμένῳ, πάντων δὲ τούτων ἐχόντων βέλη παντοῖα καὶ τὰ χρησιμύστες αὐτοῖς ἀσφράσσει, οἱ περὶ τὸν Αντίγονον μετέως ἠπορεύοντο. Id est, Multis illi conquisitis fluuiatilibus nauigiis: iis autem omnibus habentibus multiplicia telorum genera, virósque qui iis ex arte vti scirēt, Antigonus cum suis non leuiter premebatur. Idem in eodem de Semiramide, διασκευάσθητο κατασκευάσθη ποτάμια πλοῖα διαίρεται διὰ πλὴν μετακόμισιν διέβασιν καὶ πάλιν ἀρμολογία. Id est, Curauit construenda nauigia fluuiatilia, quæ facile soluerentur, vt expedite magis transportari possent dissoluta: iterumque vbi vsus esset, compacta. Strabo eiusmodi naues πά-

κτωνας vocat libro decimosextimo, διέβημεν δὲ εἰς πλὴν
 νῆσυν ἐπὶ πάκτωνος: ὁ δὲ πάκτων ὅστις σκυταλίδων πεπηγὸς ὅστις
 σκάφλον ὥστε ἰοικέναι διπλοκίνω. Quod idem author προ-
 θμῆον vocat. Inter fluuiatiles sunt lintres quæ remis
 agebātur, vt palam fit ex Cæsare in septimo Com-
 mentariorum, Cōquirit etiam lintres: has magno
 sonitu remorum incitatas in eandem partem mit-
 tit. Liuius decadis tertiæ libro primo, Itaque ingēs
 coacta vis nauium est lintriumque temere ad vici-
 nalem vsum paratarum. Tullius pro Milone, Re-
 pēte lintribus in eam insulam materiam, calcem,
 cementa, atque arma conuexit. Extat iocus apud
 Tullium de claris oratoribus, quem C. Iulius in
 perpetuum notauit, cum ex eo in vtranque partē
 toto corpore vacillante quæsiuit, quis loqueretur è
 lintre. Fiebant quoque naues vitiles è corio in Bri-
 tannico oceano Plinii tempore, vt testatur in septi-
 mo, Etiam nunc in Britannico oceano vitiles co-
 rio circumsutæ fiunt, in Nilo ex papyro & scirpo
 & arundine. Herodotus quoque in κλαῖω eiusmodi
 naues fluuiatiles admiratur, τὰ πλοῖα αὐτοῖσι ὅσιν τὰ
 χεῖρ ὃν ποταμὸν προθύμναι εἰς πλὴν βαβυλῶνα ἔοντα κυκλο-
 πρέα πάντα σκύτινα. Εἰπεὶ γὰρ οὐ τοῖσι ἀρμενίοισι καὶ οὐ πρὸς
 ἀσσυρίων οἰκημένοι νομέας ἰτέης ταμόμνοι ποιήσονται πε-
 ριτένσσι τέτοισι διφθέρας σερασρίδας ἔξωθεν ἐδάφους ῥόπον,
 ὅτε πρὺμνιν ἄσρκέοντες, ὅτε πρῶρην σινάροντες: ἀλλ' ἀσσί-
 οδες ῥόπον κυκλοπρέα ποιήσαντες καὶ καλάμης πλῆσαντες πᾶν τὸ
 πλοῖον ῥῶρα ἀπᾶσι χεῖρ ὃν ποταμὸν φέρειν φορέων πλῆσαν-

πρὸς μάλιστα δὲ βίβας φοινίκας κατὰ γαστρίαν οἶνον πλέειν, ἰθαυύεται
 δὲ ὑπὸ δύο πλῆκτων καὶ δύο ἀνθρώπων ὀρθῶν ἐπεώτων, καὶ ὁ μὲν
 ἕλκε δὲ πλῆκτον: ὅθεν ἕξω ὡς δὲ. ποιεῖται δὲ καὶ κάρτα μεγάλα
 ταῦτα πὰς πλοῖα καὶ ἐλάσσων, τὰ δὲ μέγιστα αὐτίων καὶ πεντα-
 κηχλίων ταλαίων γόμον ἔχει: ἐν ἑκάσῳ δὲ πλοίῳ ὅσος ζῶς ἐνέστι,
 ἐν δὲ τοῖσι μέεσσι πλοῦντες. *Nauigia illis sunt, quæ secun-*
do flumine deferuntur Babylonem versus: omnia
circulari forma eaque ex aluta. Pastores enim Ar-
menii, qui supra Assyrios incolunt, id genus na-
uigii ex cesis salicibus cōstruunt, circumpositis pel-
libus extrorsus, quibus tegumenti vice utuntur, ca-
rinæque loco, nulla neque puppis, neq; proræ for-
ma discreta, verum scuti instar in orbem compo-
sita stipula referciunt: illudque nauigium flumini
promittunt mercibus onustum: præcipue autem bi-
cos è palmarum foliis comportant vino refertos.
Reguntur autem à gubernaculis duobus cum toti-
dem hominibus qui stant: quorum alter trahit,
alter extrinsecus propellit. fiunt autem & hæc na-
uigia valde magna, nonnulla & minora. Eorum
autem maxima ferunt onus talentorum quinque
milliū. Inest & in vnoquoque nauigio asinus vi-
uus, in maioribus etiam plures. Diodorus Siculus
libro decimonono, vbi de adnauigantibus ad Af-
phattum in quodam lacu miram rationem non
nauium sed fascium, quæ tamen vsum nauium
præstent, refert his verbis, Γαρχαυθὸν ἀγέμενοι γὰρ δε-
σµὰς καλάµων θύμεχθε: εἰς τὴν λίµνην. ἐπὶ δὲ τῇ-

των ἐπιχεῖσθαι τὸ πλεῖον τριῶν, δύο μὲν ἔχοντες πρὸς δεξι-
 μένασ' ἀπ' αὐτῶν κωπελαῖσσι, εἰς δὲ φορῶν τόξα τὸν πρὸς ἀριστε-
 ρας ἐκ τῶν πύλων ἢ βιάζεσθαι τοὺς ἐπὶ τῶν ἀμύνεται. ὅταν δὲ
 πλοῖον γίνονται τὸ ἀσφάλειαν πελὲκός ἔχοντες ἐπιπιδῶσι, καὶ
 καὶ ἀπὸρ μαλακῆς πέτρας ἀποκόπτοντες χιμῆσαι πῶς δε-
 σμιῶν, εἴτα ἀρπάζουσι εἰς τὰ πύλω. αὐτὸ δὲ τις αὐτῶν ἀρπάζει τὸ
 δεξιῶν ἀφ' αὐτοῦ, μὴ διωκόμενος νῆν, τὸ καὶ ἀδύναται καὶ ἀ-
 πὸρ ἐν τοῖς ἄλλοις ὕδασι, ἀλλ' ἐπὶ νῆχεται τοῖς ἐπισταμένοις ὁμοί-
 ως. φύσφι δ' ἔστι τὸ ὑγρὸν παρὰ δέχεται βάρος, ὅτι συμβαίνει με-
 τέχην αὐξήσεως ἢ πνοῆς ἐξω τῆν σερειῶν. Id est, Calamorum
 fasces admodum ingentes inter se coniungūt im-
 mittuntque in paludē, in quibus insident non plu-
 res tribus hominibus: quorum duo habent adalli-
 gatos remos latos, iisque remigant. Alius verò fe-
 rens arcus adnavigatium ex aduerso, vel vim in-
 ferre conantiū, impetum propulsat. Vbi verò pro-
 prius ad asphaltum accedere, arreptis securibus ope-
 ri intendunt: & tanquam è molli petra excidentes
 implent ratem colligatam è fascibus: deinde retro
 reuertuntur. Quòd si quis eorum dissoluta rate
 in aquam incidat natandi nescius, non pessum it,
 vt in aliis aquis fieri solet: sed perinde atque periti
 natandi supernatat. natura enim illud humidum,
 pondus sustinet omne, cui contigit participem es-
 se incrementi, vel spiritus extra quàm si de solido-
 rum genere fuerit. Nec istorum ratis absimilis est
 prouerbiali illi, quem εἰπα Græci vocāt. Lucianus,
 Ἐπὶ εἰπὸς ὡς ἡ παροιμία φησὶ τὸν αἰγῶιον ἢ τὸν ἰόνιον ἀφ' αὐτοῦ

στει δ' ἄλλοιτα. Strabo in decimoquinto, *χεδίασ' καλα-
μίνας* dixit, vbi de ἀσφάλτω mentionem facit. Fue-
rūt & monoxylæ lintres, vt apud Pliniū in sexto,
Regio autē ex qua piper monoxylis lintribus Ba-
racem cōuehitur, vocatur. Quas designare videtur
Liuius decadis tertiæ libro primo, Nouasque alias
primum Galli inchoantes cauabāt ex singulis ar-
boribus: deinde & ipsi milites simul copia materiæ,
simul facilitate operis inducti, alueos informes ni-
hil dummodo innare aquæ, & capere onera pos-
sent, curantes raptim faciebant. Alueum autem
pro carina videtur sumpsisse Liuius decadis tertiæ
libro tertio, dum ait, Ibique adeò non armamenta
modo, sed etiam aluei nauium quassati erāt. Sub-
ductæ naues dum reficiuntur aliquantum tempo-
ris cōtriuerūt. Sallustius in bello Iugurthino, Hī-
que alueos nauium inuersos pro tuguriis habue-
re. Alueum etiam pro vase ligneo posuit idem Li-
uius in primo, Tenet fama, cum fluitantē alueum
quo expositi erant pueri, tenuis in sicco aqua desti-
tuisset, lupā sitiētem ex mōtibus, qui circa sunt, ad
puerilē vagitū cursum flexisse. Quē alueū Plutar-
chus in Romulo σκάφαν vocat, *Ἐν δ' ἑμὲνος οὐτὼ εἰς σκά-
φῳ τὰ βρέφη κατέβη μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν ὡς ῥίψων*. Imposi-
tis in alueū pueris descendit ad fluuiū vt proiectu-
rus. Scapha enim non solū nauculā significat, sed
etiam vas concauum, quod etiam nunc nomen
retinet apud Venetos. Plutarchus in Demetrio,
I. ii.

ἐφόλκιον appellat, καὶ κατὰ ναῶν ἀξίωμας ἔχον πάντας αὐτὸς
 ἔμβασ' εἰς τὸ ἐφόλκιον ὕβηλθε μόνος. Iussisque in naui om-
 nibus conquiescere, ipse conscendens in scapham
 exiit solus. Plane scapha est tanquā in instrumen-
 to naui: & si quis nauem cum instrumento eme-
 rit, præstari ei debet scapha secundum Labeonem
 in tractatu De fundo instructo: etiam si Paulus id
 notet, dicatque scapham mediocritate non genere
 à naue differre. Erat longarum nauium, ut cōstat
 ex quarto Commentariorum Cæsaris, his verbis,
 Quod quum animaduertisset Cæsar, scaphas lon-
 garum nauium, item speculatoria nauigia militi-
 bus compleri iussit. quæ verba suprâ citauimus. Li-
 uius decadis tertiæ libro quinto, Inde acceptus sca-
 pha in arcem confugit. Et in eodem, Exceptis in
 præparatas scaphas nautis. Veneti schipho & co-
 pano vocant nauium onerarium, id est batello. Lu-
 cianus δικωπίαν vocat, dum ait, ἔγω προσβύτης ὢν πλω-
 δικωπίαν ἔλκων ἐρέτῳ μόνος. Tullius secundo de inuen-
 tione, Postea aliquāto ipsos quoque tēpestas vhe-
 mentius iactare cœpit vsque adeo, ut dominus na-
 uis, cum idem gubernator esset, in scapham confu-
 geret. σκάφος autē in neutro accipitur pro cōmuni
 nauium cuiuscunq; generis vocabulo, ut vidimus in
 plerisque locis suprâ citatis. inde σκάφη τετραμεκὰ a-
 pud Diodorū in xx. pro nauibus quadriremibus,
 συνέβη πολλά τῇ τετραμεκῶν σκαφῶν ἅπασαν τὴν χαλκῶνος κατε-
 κρηῖναι παραβόλως ὡς πάλιν εἶναι δυοπεσόμενον καὶ τω αὐτῷ.

Idem in eodem, Διεφθάρη δὲ ἐν τῷ τῷ δὲ ἔλασ τεῖα σκά-
φῃ τῶν πεντηκῶν, ὅς ὦν ἔνιοι τῶν ἀνδρῶν διενήξατο. Dicitur
& σκαφίδιον, quo vocabulo non semel utitur Lucia-
nus, χάριον μὴ δὲ Δις ψύξει δὲ σκαφίδιον. Cymbam Latini,
& in iis Iuuenalis,

Atque vna transire vadum tot millia cymba

Nec pueri credunt. Sumitur & σκάφος, pro conca-
uitate & vêtre navis, ἀπὸ τῆς σκάπης. Inde scaphium,
pro vase, ut diximus in tractatu De vasculis, & etiā
pro ligone eo quo exercebantur Athletæ. Inde a-
pud Iuuenalē, Et ride scaphium positis quum su-
mitur armis. οἱ γὰρ γυμνασταὶ τῶν τοις ἐχρῶντο ὑπὸ γυμνα-
σίας τῇ σκαπῇ σκάπτοντες καὶ τὰ ἄνω μέρη ἀναρῶντις.

Id scriptum inueni in scholiis Græcis in quartam
eclogam Theocriti, si tibi probabitur eius autho-
ritas. Cuius scaphii meminit Plutarchus in Ara-
το, Ἐπιφαίνεται δὲ ἀμέλῃ καὶ ταῖς εἰκοσιν ἀθλητικῇς ἰδέα καὶ τὸ
σιωπὸν πρὸς ὄψιν καὶ βασιλικὸν: δὲ παντάπασιν ἀρνέεται πῶ
ἀλδρηφαγίαν καὶ τὸ σκαφίδιον. Id est, Extat enim & ima-
ginibus illius species quædam athletica, regiâque
illa & cogitabunda vultus forma: non omnino
negare videtur, victum pugilicum, aut etiam sca-
phium. Idem Plutarchus περὶ δυσωπίας, ὡς γὰρ ὁ κωρ
γὸς ἄγριον μὲν ἐκκόπτειν βλάσημα καὶ ἀγενὲς αὐτόθεν ἀφελῶς
ἐμβαλὼν τὸ σκαφεῖον ἀνέβηκε πῶ ῥίξαν. Quemadmodū
enim agricola fruticem agrestem excindere cupi-
ens, intrepide demisso ligone radices ipsas euertit.
Idem, Εἰ πρὸς βυτὸν πλῖτ. ὅδε γὰρ τὰ σώματα παντελῶς

ἀκίνητοι καὶ ἀγύμναστοι περιόρουμι, ὅτι μὴ διναμένα σκα-
 φείοις μηδὲ ἀλτῆροισι χρῆσθαι. Id est, Neque enim corpo-
 ra prorsus immota inexercitataque finimus: pro-
 pterea quòd non valeamus ligone vti, neque alte-
 ribus. Ratem quam Græco vocabulo schediā vo-
 cat, ponit Vlpianus inter naues in tractatu De exer-
 citoria, dum inquit, Nauem accipere debemus si-
 ue marinam, siue in aliquo stagno nauiget, siue
 schedia sit. Et verisimile est id genus nauium pri-
 mum fuisse, vt legimus apud Diodorum in loco
 supra prolato, vbi de argo naue mentio facta est:
 Virgilius in secundo Georg. Et pandas ratibus po-
 suere carinas. Plinius in septimo, Antè ratibus na-
 uigabatur inuentis in mari rubro inter insulas à
 rege Erythra. Tullius nono ad Atticum, Legebam
 tuas literas, cum mihi affertur à Lepta circunual-
 lum esse Pompeium, ratibus etiam exitus portus
 teneri. Quod ipsum conuenit cum eo quod scri-
 ptum ab eo ipso Casare in primo de bello ciuili,
 Quorum operum hæc erat ratio, qua fauces erāt
 angustissimæ portus, molem atque aggerem ab
 vtraque parte litoris iaciebat: quòd his locis mare
 erat vadosum, longius progressus cum aggere, al-
 tiore aqua cōtineri nō posset. Rates duplices quo-
 quouersus pedum triginta è regione molis collo-
 cabat: has quaternis anchoris ex quatuor angulis
 distinebat, ne fluctibus mouerentur. Vitruuius in
 secundo, vbi de Larice, Sed quum portatur, aut in

nauibus, aut supra abiegnas rates collocatur. Plinius libro tertio, capite quinto, dicit Tyberim nauigari trabibus verius, quàm ratibus, his verbis, Sed Tyberis propter aspera & confragosa, ne sic quidem prater quàm trabibus verius, quàm ratibus longe meabilis fertur. Græci, ut dixi, χωδίας vocāt. Polybius in tertio, vbi de Annibale qui dum Rhodanū trāsportādos curat elephātos, ratibus vsus est,

ἔχλετο δὲ ἡ ἀγχομιδὴ τῶν θηρίων, τοιαύτη τις πῆξαντες χωδίας καὶ δύο καὶ πλείους, ἀρχρότως τῶν δύο πρὸς ἀλλήλους ζεύξαντες βιαίως ἤρξαν ἀμφοτέρω εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἑμῶσιν τῶ ποταμῷ, πλάτος ἐχέσας τὸ σωμαφόροτον ὡς πεντήκοντα πόδας. ταύταις δὲ συζυγύντες ἄλλας ἐκ τῶν ἐκτὸς προσήρμοζον, προσείνοντες τὴν κατὰ σκεδὴν τῶ ζεύγματος εἰς τὸν πόρον. τὴν δὲ ἀπὸ τῶ ρύματος πλωθεῖσαν, ἡσφαλίζοντο τοῖς ἐκ τῆ γῆς ἐπιγείοις, εἰς τὰ πᾶσι τὸ χεῖλος πεφυκότα τῶν δένδρων ἐνάπτοντες, πρὸς τὸ συμμένειν καὶ μὴ παρωθεῖσθαι τὸ ὅλον ὄρῳ καὶ τῶ ποταμῷ. ποιήσαντες δὲ πρὸς δύο πλέθρα τῷ μήκει τὸ πᾶν ζεύγμα τῆς προβολῆς, μετὰ ταῦτα δύο πεπηγμένα χωδίας ἀγχορόντως τὰς μεγίστας προσέβαλον ταῖς ἐσχάταις. πρὸς αὐτὰς μὲν βιαίως δεδεμένας. πρὸς δὲ τὰς ἄλλας ὅπως, ὥς ἀγχοπῶς αὐτῶν εἶναι οὗτος δεσμός. ῥύματα δὲ καὶ πλείω ταύταις εἰστήσαν. οἷς ἔμελλον οἱ λέμβοι ῥυμσλκοῦντες οὐκ ἐάσαν φέρεσθαι καὶ τῶ ποταμῷ. Βίαι δὲ πρὸς τὸν ῥοῦν κατέχοντες, παρακομίσαν καὶ περαιώσαν ὡς τῶν θηρίων. μετὰ δὲ ταῦτα χροῦν ἐφόρον ἐπιπάσαντες πολλῶν. ἕως ἐπιβάλλοντες ὁμαλῶς ὁμαλῶς καὶ σύγχροον ποιοῦντες τῇ ἀγχο τῆ χόρσος φέρεσθαι πρὸς τὴν ἀγχοσιν ὁλοῶν. τῶν δὲ

θηρίων εἰθισμένων τοῖς ἰνδοῖς μέχρι μὲν πρὸς τὸ ὕγρον αἰὲ πε-
 θαρχεῖν: εἰς δὲ τὸ ὕδωρ ἐμβαίνειν ἔδαμῶς ἔτι πολυμύωντων, ἡρῶ
 ἀλλ' οὐ τῷ χώματος δύνει περὶ μέλνοι. θηλείας περὶ θαλάσσι-
 των αὐτοῖς τῷ θηρίων. ἐπεὶ δὲ ὡδὶ τὰς πελυσταίας ἐπέ-
 σθεν χωδίας, ἀγκύλαντες οὖν δεσμούς, οἱ περὶ ἡρῶ πρὸς
 τὰς ἄλλας καὶ λέμβοις ἐπιπασάμενοι τὰ ῥύματα, τα-
 χέως ἀπέσπασαν ἀπὸ τῷ χώματος, τὰ περὶ θηρίων καὶ τὰς ὕ-
 αὐτοῖς χωδίας. ἔτι γνομένης ἀγαστραρχείας τὰ ζῶα, καὶ
 μὲν τὰς ἀρχὰς ἐτρέφετο καὶ καὶ πάντα τόπον ὥρμα. πε-
 ρεχόμενα δὲ πανταχόθεν ὑπὸ τῷ ῥύματος ἀπεδειλία καὶ
 μένιν ἠναγκάζετο καὶ χώραν. καὶ τοιούτῳ δὴ ἴσως περὶ αἰμοζο-
 μένων αἰὲ χωδίων δυοῖν. τὰ πλεῖστα τῷ θηρίων ὡδὶ τῶν
 διεκομίσθη, τινὰ δὲ καὶ μέσον τὸν πόρον, ἀπερρίψαν εἰς τὸν
 ποταμὸν αὐτὰ ἀλλ' οὐ τὸν φόβον. ὦν οὖν μὲν ἰνδοὶς ἀκρίβειαν
 σωέει πάντας: οὖν δ' ἐλέφαντας ἀγαστρήναι: ἀλλ' οὐ γὰρ
 πῶν διώκουν καὶ τὸ μέγεθος τῷ περὶ αἰμοζίδων ἐξείροντες
 ταύτας ὑπὸ τὸ ὕγρον καὶ ἀγαστρήναι, ἅμα δ' ἐκφυ-
 σῶντες πᾶν τὸ παρὲμπίπτον, ἀντέχοντο πολὺ καὶ ὕδατος ὀρ-
 θῶν ποίεμενοι πῶν πορεύειν. Hic lector sciat nobis per
 forenses disceptationes non licuisse supra scripta
 Polybii Latina facere. Quare cum virgeremur à
 typographis illis in solum Sipontini verba de-
 dimus, quæ sequuntur, Eorum traiciendorum
 consilium huiusmodi fuit, Compluribus paratis
 ratibus, duas inuicem copulatas à terra in amnem
 porrigunt: latas pedes quinquaginta. His alias du-
 as à parte ripæ adiiciunt, quas ne secūda aqua de-
 ferrentur, cōpluribus retinaculis validis ad arbores
 parte ripæ superiori eminētes alligāt. Erat earum

longitudo ad ducentos pedes. Post hæc alias duas rates, quæ reliquis longè maiores erāt, extremis illis leuiter adnectūt, quò haud difficulter solui possint. Ab his pēdebāt funes aliqui, quibus ab actuariis nauibus, postquam dissolutæ à cæteris ratibus essent, trahi in vltiorem ripā valerent. Postremo eas omnes humo tegunt, vt beluæ per eas sine pauore, veluti per solum, progredierentur. Hoc apparatu factò, elephantī qui Indis vbique, præterquam in vndis, parere consueuerant, per stabilem ratem tanquam per viam prægradientibus duabus fœminis aguntur. Qui vbi in extremas rates applicatas transgressi sunt, extemplo resolutis, quibus leniter annexæ erant vinculis, ab actuariis nauibus pertrahuntur, nihil sane trepidantes, donec continenti agebātur. Vbi verò soluta à cæteris rate in altum se vehi cernebāt, vndique formidine capti cedentibus ab aqua extremis aliquantum turbationis edebāt. Quietem tamē ipse timor faciebat, omni ex parte aquam circumspectantibus feris. Ita primis expositis, alii deinde repetiti, traiectique sunt. Quidā timore sæuientes in flumen deciderunt: qui tamen peremptis rectoribus, incolumes euasere. Siquidē & pōdere ipso stabiles, & magnitudine prominentium extra aquam narium, quibus emittere, siquid ebiberant, ac respirare poterant, pedetentim vadis progressi, ad vltiorem ripam recti peruenerunt. Diodorus libro decimono, *ὅταυτα δὲ κατὰ σκευαίαν*

χειρίας ὡς μὲν τῶν τῆς ἐλέφαντας διεβίβασεν εἰς ἐπίδαυ-
 ρον. Et in eodē, παρὰ σκευὴ μὲν δὲ πλοῖα καὶ χειρίας ἐκ τῆς
 τῆς εὐβοίας καὶ τῆς λοκρίδος ἐπερχόμεναι πλοῖα. Id est,
 Ibi compositis ratibus in iis elephantos traiecit in
 Epidaurum. Et in eodem, Comparatis nauigiis ra-
 tibusque ex Eubœa & Locride transmisit exercitū.
 Thucyd. in sexto, σικελοὶ δ' ὅς ἰταλίας, ἐνθαῦτα γὰρ ὤκον,
 διέβησαν εἰς σικελίαν φεύγοντες ὀπίκας, ὥς μὲν εἶδος καὶ λέγεται,
 ἐπὶ χειρῶν τηρήσαντες τὸν πορθμὸν κατιόντος τῷ ἀνέμῳ. Id
 est, Siculi ex Italia, ibi enim habitabant, traiecerunt
 in Siciliam fugiētes Opicos, vt fertur & verisimile
 est, ratibus vsū fretum traicientes obseruata tempe-
 state. Erant & alia nauium genera, quæ κοντωτὰ δι-
 cuntur ab Appiano & Diodoro, quod contis pro-
 pellerentur. Diodorus libro decimonono, vbi de
 successoribus Alexandri & de Eumene, συναγόντος
 οὗτο αὐτῷ πλοῖα πανταχόθεν πρὸς τὴν διάβασιν, οἱ περὶ σέλ-
 ουκον καὶ πίθωνα κατέπλευσαν οὐσὶ μὲν τεύχεσι, κοντωτοῖς δὲ
 πλείοσι. ἔτι γὰρ τὰ σκάφη ταῦτα περιῆν ἐκ τῶν ὑπὸ ἀλεξάν-
 δρου ναυπηγηθέντων περὶ βαβυλῶνα. Id est, Collectis ibi
 nauibus ex omni parte ad traiectum Seleucus &
 Pithon cum suis adueniunt cū duabus triremibus,
 pluribusque nauigiis quæ contis propellebantur.
 Illa enim nauigia adhuc supererāt ex iis quæ Ale-
 xandri iussu ædificata fuerant Babylone. Et non
 longe post subdit, τῇ δ' ὑπερχία παρὰ σκευὴ μὲν δὲ πλοῖα
 τὰ πλοῖα περὶ. τ. τὸν ἀριθμὸν ὄντα διεβίβασεν τὸ κράτιστον
 τῆς Λευκάμειας, ὅθεν παρ' ἐνοχλοῦτος κατὰ τὴν ἑκάστην. Id

est, Postridie comparatis circiter trecentis nauigiis, quæ contis utebantur, robur exercitus traiecerunt, nemine traiectū impediēte. Nauigiū pro nauigatione, & eo quē Græci πλῆν dicūt, accepisse videtur Iurecōsult⁹ in L. Qui Romæ. §. Callimach⁹, in tractatu De verborum obligatione, his verbis, Idque creditū esse in omnes nauigii dies ducentos sub pignoribus & hypothecis, mercibus à Berytho comparatis. Et paulo post, Ipse in Syriā per nauigium proficiscatur. Aulus Hyrtius vel Opius in quinto de bello ciuili, Ita vento certo celerique nauigio vectus. Marcus vero Tullius vbique, quanta mea memoria est, pro eo quod Græci πλοῖον vocāt. Nec si parui nauigii & magni eadem est in gubernando scientia. primo de oratore. Tullius ad Atticum decimoquinto, Prorsus dissolutum offendi nauigium, vel potius dissipatum. In eadem, Brutus nauigia colligebat: erat animus in cursu. Idē in Verrem, Non ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum ac prædonum ac tua tela venissem. Dicitur & nauigiolū. Lentulus in epistolis familiaribus Tullii libro X I I, Vt etiam à Rhodiis, vrbe, portu, statione, quæ extra urbem est cōmeatu, aqua denique prohiberentur nostri milites: nos vix ipsi singulis cū nauigiolis reciperemur. Quod Strabo 17. πλοιαῖον dixit, πᾶσι γὰρ ἡμέτεροι καὶ πᾶσι νῆες πλεονεῖ τῇ οὐ τοῖς πλοιαίοις καταναλωμένων καὶ καταργημένων ἀνὰ πᾶσαν μὲν τῆς ἐσχάτης ἀκαλασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Id est, Omnes dies, totasque noctes videre est illic homines in nauigiolis cum tibiis saltantes impudenter cum summa lasciuia cum virorū tū etiam muliercularum. Tullius primo de oratore nauiculam duorum scalmorum vocat, quod nauigiolum dixit Lentulus: Veneti gondulā dicunt: Citius hercle is qui duorum scalmorum nauiculam in portu euerterit, in Euxino ponto Argonautarum nauem gubernarit. Idem decimoquarto ad Atticū, Deinde ad epulas Vestorii nauicula. Idē pro Flacco, Vt si qua vspiam nauicula prædonū apparuisset, accusandus videretur. Idē ad Papyriū Pætum, Hoc amplius nauicularū habere aliquid in ora maritima contra equitem Parthum negant aliā armaturam meliorem inueniri posse. Idem ad Quirites post reditum, Cum in paludibus demersus cōcursu ac misericordia Minturnēsium corpus ac vitam suam conseruaret, cum parua nauicula traiectus in Aphricam, quibus regna ipse dederat, ad eos supplex inopsque venisset. Idem pro Plācio nauigiū vocat, vbi de eodē Mario, Quod nauigium dederunt, quod eum linquentem terram, quam seruauerat, lachrymis votisque omnibus profecuti sunt. Et pro Sextio, Inde nauigio perparuo cū omneis portus terrasque fugeret. Plutarchus in Mario ναῦν vocat, καὶ ἑλκεῖς τινὸς ναῦν δὲ μακρὰ παρασχέτος. Id est, Belæo quodam nauem Mario ministrante.

NON ALIENVM fuerit & de partibus na-

uiū pauca dicere. Tul. lib. I I I. de oratore, aliquot partes nauis posuisse videtur his verbis, Linquam⁹ naturā, artēsq; videam⁹. Quid tā in nauigio necessarium quā latera, quā carina, quā prora, quā puppis, quā antennæ, quā vela, quā mali, quā reliqua? Sunt & aliæ partes, quarū nōnullæ proprium nomē non habent, eodē authore in tertio. Vt pes in naui ipse delicatum adolescentem imitatus à scalmo sumam exordiū, qui Græcè σκαλμός dicitur: circa quē alligantur remi & ἁπλοῦς σκαλμός σκαλμῶς βάσις. Inde duorū scalmorū nauigia à Cicerone dicta, vt suprà diximus. Plutar. in AEmilio, τὰς δὲ ναῦς ἀπάρας ἀφένετο, καὶ πλοῖον ἔδιν αὐτοῖς τρεῖς σκάλμους μῆζον ἀπέλιπε. Id est, Omnes naues abstulit, nullūque illis nauigium trium scalmorū maius reliquit. Tullius in tertio Officiorū, scalmum pro cymba, id est, partē pro toto, negātibus verbis posuit, Venit ipse mature: scalmū nullū videt. Atque haud scio an aiētibus verbis poni possit: qua ratione vsurpatū video ab homine doctissimo hac nostra ætate: qui vir tamen nō est mediterraneus, sed insulanus. Tullius de claris oratoribus, At verò & contra Crassus ab adolescēte delicato, qui cum in litore ambulās scalmum reperisset, ob eāque rē ædificare nauē cōcupiuiisset, exorsus est. Veneti furculam vocant. A scalmo dictum est interscalmiū Mar. Vitruuio de architectura primo, Et primū in ædibus sacris, vt ē columnarū crassitudinibus, aut ē

triglypho, aut embate in balistæ foramine, quod Græci πάλ' ῥητον vocitāt, nauibus interscalmio quæ διπληχὶς dicitur: item caterorū operum in membris inuenitur symmetriarū ratiocinatio. Interfcalmium dixit vt intercolumnium.

Latera Græci πλάγεις vocant. dicunt etiam τοῖχον δυνάμιον ἢ δέξιον, dextrum, finistrūve latus: vt apud Iuliū Pollucē legimus. Lucianus in Ioue tragædo, ἢ πρῶτος ὡδημελητὴς ἀπεδέλφειτ' αὐτὸν, ἢ τοίχος ἀρχῶν, ἢ πάντως πρὸ τῆς ἄλλων. Id est, Vel proræ rector declarari debeat, vel lateris alterius præfectus, vel prorsus ante alios præficiatur. Et alibi, νῦν γὰρ ἢ δητὶς ἀρχῶν τῆς δεξιᾶς.

Carina apud Venetos nomen retinet, la carena: Græce ῥόπις dicitur. Lucianus in Nicyllo, εἴτοι ἢ τῆς ἀρχῆς ῥόπις ἐλάλησεν. Et alibi non semel. Audiui de viro docto cū diceret carinā propriè esse id quod vulgo Venetiis dicitur la columba: sed eam colūbā puto esse quod σφύονον à Polybio dicitur. Latinū nomen (quod sciā) non habet. Verba Polybii sunt in primo, αὐτὸς ἐγνώσεν ἐκ σφύονων εἴκοσι καὶ διακόσια ναυπηγεῖσθαι σκάφη. Id est, Rursus decreuerunt à fundamentis ducentas & viginti ædificare naues. Quod enim est fundamentum in domo, id est σφύονον in naui. Sic dictum, opinor, quòd omnem σφῶν, id est materiam naus contineat. Alueum pro carina Salustius posuit in Iugurthino, Hicque alucos nauium inuersos pro tuguriis habuere. Pomponius Iurecōsul. L. Quod in rerum, De legatis primo, Et

si nauem legauero, & specialiter eam adscripsero, eamque per partes totam refecero, carina eadē manēte, nihilominus recte à legatario vindicabitur.

Sentina. Tullius de Senectute, Cum alii malos scandāt: alii per foros cursent: alii sentinam exhauriant: ille clauū tenens sedeat in puppi. Quod Tullius dixit sentinam exhauriāt, Lucianus in dialogo qui κατὰ πλοῦς inscribitur, ὅ, τε γὰρ ἄντλος ἐκκέχυνται dixit. Nec tamē inepte vertit is qui dixit ἐπεροὶ δὲ τινες αἰνιμῶνται τὸν ἄντλον. Sed satius fuerit ipsa verba scribere: vt iis legendis, si probatur author, cognoscamus κατασρώματα ea esse, quos foros Latini dicunt, ἐπερὶ δὲ τῶν ἄλλων οἱ μὲν τὰς ἰσθμὸς ἀναβρίχωνται, οἱ δὲ δὲ τῶν κατασρώμάτων τρέχουσι. Quod Tullius dixit, Per foros cursent, Græcus protulit δὲ τῶν κατασρώμάτων: quod haud scio an verū sit. Tullius enim eo loco nō de lōgua, sed de oneraria potius loqui videtur. Aulus Gellius libro xvi. Noctiū Attic. cap. xix, qui vtriusque vocabuli vim ignorare non potuit, dū refert Arionis fidicinis fabulā, ex Herodoto forū reddidit pro ἰσθμίοισι dictis ab Herodoto, vt eo auctore ἰσθμία fori dici debeāt. Nec fortasse ingratū erit lectori vtriusque verba hīc cōsyderāda proponere: Græca priora, quoniam antiquiora. Verba igitur Herodoti sic habēt, τῶν τὸν ἀρίονα λέγουσι τὸν πηλὸν τῶν χρόνων δὲ τείνοντα παρὰ πᾶσι ἀνθρώποις ἰδὲ θυμῶσι πλάσσει ἐς ἰταλίην τε καὶ σικελίην, ἐργαζόμενον δὲ χίματα μεγάλα θελῶσαι ὁπίσω ἐς κόρινθον ἀπικέσθαι ὁρμαῖα δὲ μελὶ νῦν ἐκ παλαιότητος,

πισθύνοντα δὲ ὁδοιμοῖσι μάλλον ἢ κορινθίοισι, μεθώμενος πλοῖον
 αἰσφρῶν κορινθίων τὸς δὲ ἐν ᾧ πελάγῃ ὑπεβλάθειν τὸν Αῤῖονα
 ἐκβαλόντας, ἔχεν τὰ χρήματα. τὸν δὲ σιώντα τῷτο λίσσεται,
 χρήματα μὲν πλείοντά σφαι ψυχὴν δὲ παραιτούμενον ἔκων δὴ
 πείθειν αὐτὸν τῷτοισι ἀλλὰ κελδεῖν τὸς πορθέμεας ἢ αὐτὸν εἰς
 χρεῶναι μιν ὡς αὐτὰφῆς ἐν γῆ τύχη, ἢ ἐκπηδᾶν ἐς πλὴν θαλάσσαν
 πλὴν ταχίστην, ἀπειληθέντα δὲ τὸν Αῤῖονα ἐς ἀπορίαν παραιτήσ-
 ας, ἐπειδὴ σφαι ἔτω δοκέοι πωιδεῖν αὐτὸν ἐν τῇ σκευῇ πάσῃ
 σάντα ἐν τοῖσι ἰδωλίοισι αἰῶσαι. αἰέτας δὲ ὑπεδέκετο ἑαυτὸν κα-
 τὰ ῥάσας, καὶ τοῖσι ἐσελθεῖν κερδὴν εἰ μέλλοιεν ἀκρίσεας τῇ αἰετῇ
 ἀνθρώπων αἰοιδᾶ ἀναχωρῆσαι ἐκ τῆς πρύμνης ἐς μέσην νέαν, τὸν δὲ,
 ἐν αὐτάτα παῖσαι πλὴν σκευὴν καὶ λαβόντα πλὴν καθάρην σάντα ἐν
 τοῖσι ἰδωλίοισι διεξιελθεῖν νόμον τὸν ὀρθιον. τελευτῶντος δὲ τῷ νόμῳ,
 εἰς αὐτὸν ἐς πλὴν θαλάσσαν ἑαυτὸν ὡς εἶχε σιωτῇ τῇ σκευῇ πάσῃ, καὶ
 τὸς μὲν ἀποπλέειν ἐς πλὴν κόρινθον, τὸν δὲ δελφῖνα λέγσσι ἑπο-
 λαβόντα ὕψι καὶ ἐς τὰ νῆαρον. Reliqua non addam, ne
 longior videar, cum fabula ipsa sit omnibus no-
 ta. Gellium audiamus, cuius verba hæc sunt, Eum
 Arionem rex Corinthi Periander amicū ama-
 tumque habuit artis gratia. Is inde à rege profici-
 scitur terras inclytas, Siciliā atque Italiam visere.
 Vbi eò venit, aures omniū, mentēsque in vtriuf-
 que terræ vrbibus demulsit: in quæstib⁹ istic & vo-
 luptatibus amoribusque hominū fuit. Is tū postea
 grādi pecunia & re bona multa copios⁹ Corinthū
 instituit redire. Nauē igitur & nautas vt notiores
 amicioresq; sibi Corinthios delegit. Sed eo Corin-
 thios homine accepto, nauίque in altum proue-

cta, prædæ pecuniæque cupidos cepisse consilium de necando Arione. Tum illum ibi pernicie intellecta pecuniam cæteraque sua ut haberent dedisse, vitam modo sibi ut parcerent orauisse. Nautas precum eius harum commiseritum esse illatenus, ut ei necem afferre per vim suis manibus temperarent: sed imperauisse, ut iam statim coram desiliret præceps in mare. Homo, inquit, ibi territus spe omni vitæ perdita, id vnum postea orauit, ut prius quam mortem oppeteret, induere permitterent sua sibi indumenta, & fides capere, & canere carmen casus illius sibi consolabile. Feros & immanes nautas prolubium tum audiendi subit. Quod orauerat, impetrat. Atque ibi mox de more cinctus, amictu ornatus, statimque in summæ puppis foro carmen, quod orthium dicitur, voce sublatissima cantauit. Ad postrema cætus cum fidibus ornatuque omni, sicut stabat canebatque, eiecit sese procul in profundum. Nautæ haudquaquā dubitantes quin periisset, cursum quem facere cœperant, tenuerunt. Sed nouum, &c. Vides optime lector ut Gellius, etiamsi ad verbum minimè curauerit vertere Herodoti verba, tamen quod Græcus dixit, ἐνδύντα τε πᾶσι τὴν σκευὴν καὶ σάντα ἐν τοῖσι ἱδωλίοις διεξιελθεῖν νόμον τὸν ὀρθιον Gellius sic retulit, Amictu ornatus stansque in summæ puppis foro, carmen quod orthium dicitur, voce sublatissima cantauit. Quæ ἱδῶλια, si Gellio credimus, sunt fori à Cicerone dicti & aliquot Latinis. Plutar

chus in Symposio eandē Arionis fabulam retexēs, aliis verbis vsus est, ait enim, *κατασὰς παρὰ τὸν τοῖνον ἐν πρύμνῃ*. Id est, Stās in puppi ad alterū navis latus. Simul & illud nō omiserim, Plutarchum genus illud cantionis, qui ὄρθιος dicitur ab Herodoto, νόμον τὸν πνυθικόν vocasse, quasi declarans qui sit ὄρθιος: vel fortasse alios authores secutus est. Fori à ferendo mihi vidētur dici, & inde foriculi apud M. Varro- nem in de re rustica, Et ideo oporothecas, qui faciunt, ad Aquilonem vt fenestras habeant, atque vt aere perflectentur, curent: neque tamen sine foriculis: id est sine tabulatis quæ poma ferāt, ego interpretor: vt fori in naui sint tabulata, quibus ferātur nautæ per nauim.

Prora & puppis vulgò nomen paucis immutatis retinent: *πρύμναν* Græci dicunt, quæ puppis à nostris dicitur. Tullius nono epistolarum familiariū, Sedebamus enim in puppi, clauūque tenebamus. Thucydides libro primo, καὶ ἐθαύμαζον τὰς κερυνθίους πρύμναν κρομόλους. Idem in tertio, οἷδε ὑπεχώρου ἡδὲ πρύμναν κρομόμοι. Memini me legisse in Commentariis in ipsum Thucididē, πρύμναν κρέασαι ὅτι κατολίον ἀναχωρεῖν μὴ εὐρίσκειν τὸ πλοῖον. ὁ γὰρ ἔτι ἀναχωρῶν, ἐπὶ τῇ πρύμνῃ κωπυλατῇ. Appianus de bellis ciuilibus, ἔν δὲ τῷ ἐνοον ὡς ἐν ἀσκήτῳ τῇ ναὺν κρέοντες ἐπὶ πρύμνῃ ἀνίστανται, δ' αὖτὸ ποιεῖν καὶ τῇ πλεμίων, ἴση μὲν ἦν ἡ βία τῇ ἀνδρῶν, ὁδὲ ἀρπαγὲς ἐποίδ' ἴδιον. Latini inhibere dicūt, quod Græci *πρύμναν κρέασαι*. Veneti vulgari voca-

bulo ziare dicunt. Tullius in primo de Oratore, Ut concitato nauigio quum remiges inhibuerint, retinet tamen ipsa nauis motum & cursum suum intermisso impetu pulsūque remorum. Idem xiii. ad Atticum, Nunc ad rem vt redeam, inhibere illud tuum quod valde mihi arriserat, vehementer displicet. Est enim verbum totum nauticum, quāquam id quidem sciebam: sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi. Id non esse eiusmodi, didici heri cum ad villam nostram nauis appelleretur. non enim sustinēt, sed alio modo remigant. Id ab ἐποχῆς remotissimum est. Quare facies vt ita sit in libro quemadmodum fuit. Et postea subdit, Inhibitio autem remigū motū habet, & vehementiorem quidem remigationis nauem conuertentis ad puppim. Liuius in sexto tertiæ decadis, Itaque ex vtraque parte signo dato cū rostris concurissent, neque retro nauem inhiberēt, nec dirimi ab se hostem paterētur, quam quis indeptus nauem erat, ferrea iniecta manu ita conserabant ex propinquo pugnam, vt non missilibus tantū, sed gladiis etiam propē collato pede præliarētur. Liuius septimo quartæ decad. Inde tumultu iniecto, cum diuellere se ab hoste cupientes inhiberent Rhodii, fracta anchora & implicita remis, latus alterum deterfit, debilitate ea ipsa quæ iccta cohæserat, nauim cepit. Diodorus in x x, αἱ μὲν παρ᾽ ἑαυτοῖς ἀλλήλων τὰς παρεσθῆς, ὥστε πρὸς φυγὴν καὶ διασῶν ἀρχήν.

K. ii.

σαι γίνασκ. αὐ δὲ πρὶς πρῶραν τοῖς ἐμβόλοις συρράπτεσθαι πρὶν
 μιν ἀνέχεσθαι. πρὸς ἄλλω ἐμβολίῳ καὶ κατεβραυμάτιζον
 ἀλλήλους οἱ ταύταις ἐφισώπεις, ἅπερ τὸ σκόπευσι σιμείγεις ἐκάστοις
 καὶ μὲν. Id est, Alia inter se remos deterferunt: ut ad
 fugam, & ad hostes persequēdos inhabiles fierēt.
 Alia autem obuersis inter se proris, concursu ro-
 stris facto inhibebant, ut iterum impetum repete-
 re possent. Quique in illis stabant milites, sese mu-
 tuis vulneribus conficiebant.

Qui hominibus ad proram imperat, ipsamque
 regit, dicitur *πρωράτης* à Iulio Polluce, *πρωρὸς* à Xe-
 nophonte *ἀναβάσιως* quinto, ὅς ὁρᾷ τε, ἔφη, ὅτι καὶ νόμιμα-
 τος μόνον ἐν ναυῇ, χαλεπαίνει δὲ μὲν *πρωρὸς* τοῖς ἐν *πρῶρα*, χαλεπαί-
 νει δὲ *κυβερνήτης* τοῖς ἐν *πρύμνῃ*; Num videtis, ait, ipsum
 proræ rectorē hominibus qui in prora sunt, vel
 ob solum nutum succensere, gubernatorem etiam
 iis qui sunt in puppi? Qui sociis naualibus im-
 perat, *κελευστὴς* dicitur ab eodem Polluce: *τοίχαρχος*, qui
 lateri: *ἰσχαρὸς*, qui foco. Cum igitur *πρωράτης* dicatur
 qui proram regit: fortasse apud Plutarchum in vi-
 ta Cleomenis locus, ut opinor, corruptus, nec ab
 hominibus nostræ ætatis (quod sciam) fatis intel-
 lectus, emaculandus est. Quoniam facete dictum
 gratiam amisit, dum nō intelligitur: etiam si ab o-
 ratore arguto Demade prolatū sit. Iubente enim
 quondam populo Atheniensi, ut triremes ἐ *ναυα-*
libus producerentur, & sociis naualibus defensori-
 busque compleretur: cum pecuniæ in publico esset

nullæ: panis confectio, inquit Demades, viri Athenienses, est prior ipsa prora. Hoc est, etiam si prora sit anterior & prior navis pars: est tamen aliquid prius, nauticum scilicet panem conficere, stipendiumq; militibus & remigibus præbere. *φύρασαι* enim & *φυραῖν*, est *ζυμοῦν* ἢ ἀναμύασαι τὰ ἄλλα, ex quo *φύραμα* deducitur, id est fermentum. est enim *φύρασαι*, massam farinae subigere & miscere, unde panis conficiatur, qui *ἄρτος ναυτικός*, id est panis nauticus dicitur. Lucianus, ἢ *ἄρτος ὀκτώ ναυτικός*. Plinius libro vigesimo secundo, capite vigesimo quinto, Vetus aut nauticus panis tusus atque iterum coctus sistit alium. Sed præstiterit in lectorum gratiam verba Plutarchi adscribere in Agidis & Cleo. vita, καὶ δημάδης τὰς τεύξεις μὲν κατέλκεν ἢ πηλοῦ ποτε τῶν ἀθηναίων κελυόντων, χήματα δὲ ἐκ ἐχόντων, πρότερον ἐστίν, ἔφη, τὸ πρότερον τὸ φύρασαι. Locus corruptus: & legendum existimo, τῆς πρώτης, non τὸ πρότερον: ut sic legendum sit, πρότερον δέστιν, ἔφη, τὸ πρότερον τὸ φύρασαι. Is qui Plutarchum vertit, cum elegantia minimè assequeretur, frigide nimis vertisse videtur: eum adeas, & oderis hominis inscitiā, qui tam belle dictum tam frigide reddiderit: sed ad alia properabat. Vir quidā mihi peramicus cum illi hæc nostra communicarem, cēsuit legendum in Plutarcho πρότερον δεῖ, ἔφη, τὸ τὸ πρότερον τὸ φύρασαι, Id est prius panis conficiendus prorata est. sed priora mihi magis placent, fortasse quia nostra: tu lector iudicabis.

Sunt & acrostolia extremæ nauis partes, quæ facile euellébatur, cum collibitum fuerat: vt constat ex Diodoro Siculo x x, οἱ ῥόδιοι ταχέως τὰ μὲν ἀκροστόλια περιέπαυσαν, ὕλιν δὲ ξήραν καὶ δάδας ταῖς ναυσὶν ἐνέντες ἐπέπρησαν. Id est, Rhodii celeriter acrostolia detraxerunt, iniectisque malleolis & teda in naues, eas ipsas concremarunt. Appianus in Mithridate, εἴς τε καὶ τεῖρεν αὐτοῖς ἀνδράσι ἀναδεδυμένοι καὶ ἀκροστόλια πηλὰ καὶ σκύλα εἰς τὸν λιμένα φέροντας ἐπανελθεῖν. Id est, Vt trireme cum ipsis hominibus religata in portum se receperint, multis onusti spoliis, ipsisque nauium acrostoliis. quæ Latini rostra, vt opinor, vocant, & siquæ similia. Diodorus libro decimo octauo, vbi de successoribus Alexandri, μετὰ δὲ ταῦτα νικάνορος καταπλεύσας εἰς τὸν περσικὸν κεκοσμημένῳ στόλῳ τοῖς ἀπὸ τῆς νίκης ἀκροστολίοις. Idem in vigesimo, αὐτὸς δὲ τὰς ἰδίας ναὺς κοσμήσας τοῖς ἀκροστολίοις καὶ ἀλάξας ἐφελκόμενος τὸν πλοῦν ἐποιεῖτο. Quæ ideo adscribenda curauī, vt lector scire posset, in more positum apud antiquos ornari naues victrices captiuarum acrostoliis. Xenophon in sexto ἐλληνικῶν, τὰς μὲν τεῖρεας ἀκρωτηριασμένος ἔλκων κατήγαγε εἰς τὸν κερκυραίων λιμένα ἀκρωτηριασμένος dixit, id est detractis acrostoliis.

Antennæ etiam nomen vulgo retinent. Græci κόρραιαν vocant. Aulus Hirtius in quarto, Hostis repete aduersam ad se venientē nauem antennis ad medium malū demissis, instructā propugnatoribus animaduertit. Quod vbi conspexit, celeriter

vela subduci, demittique antennis iubet, & milites armari: & vexillo sublatο quo pugnandi dabat signum, quæ primæ naues subsequebatur, idem ut facerent, significabat.

Malus navis à Græcis ἰσθς dicitur. cuius partes diversis appellationibus distinctæ à Macrobio in quinto Saturnaliū, in hæc verba, Asclepiades autē vir inter Græcos apprime doctus ac diligens, carchesia à nauali re dicta existimat. Ait enim, naualis mali partem inferiorem pternam vocari. At circa mediam ferme partem, ῥάχιλον dici. Summam vero partem, carchesium nominari: & inde diffundi in vtrunque veli latus ea quæ cornua vocantur. Quis autē fuerit ille Asclepiades, scies ex Athenæo libro vndecimo *δειπνοσοφιστῶν*: & simul ex ipsius verbis apertius intelliges, quæ à Macrobio scripta sunt. Quare ea subiicere non grauabor, *ασκληπιάδης ὁ μυρλευαῖος κεκληῖσθαι φησὶ ἀπὸ τίνος τῆς ἐν τῇ νηὶ κατασκευασμάτων. τῆς γὰρ ἰσθς δ' ἐμὲ κατωτάτω πτέρνα καλεῖται ἢ ἐμπύπῃ εἰς πλὴν ληνόν, τὸ δ' οὖν εἰς μέσον, ῥάχιλος, δ' ἐπὶ πρὸς δ' ἔχει καρχήσιον, ἔχει δὲ ῥῶν κερχίασ' ἀνω σπινθῆρας ἐφ' ἑκάτερά τὰ μέρη. Iulius Pollux aliis verbis ferè eadem, καὶ δ' ἐμὲ ἑσπερίον ῥάχιλον τὸν ἰσθνὸν ληνάσ' ἐν ἀρμολόγιον ἐν τῇ πτέρνῃ, δ' ἐπὶ πλὴν ταῖον δ' ἐπὶ πρὸς τῇ κερχίᾳ, ἡλακάτη καὶ θωράκιον καὶ καρχήσιον. Ut non apud Macrobiū sit legendum veli, sed mali: nec patera, sed pterna: quæ cum sciulus quispiam non caperet, videretque de vasculis tractari, pateram pro pterna nobis appo-*

fuit: vsque adeo macula nostrorum Latinorum non possunt sine collatione Græcorum elui. Pollux ipse ἡλακάτην & θαλάμιον confundere videtur: quæ dilucidius videbis apud Athenæum in loco supra citato. Nunc ad nostros iureconsultos redeamus. Malum navis esse partem Labeo ait, quem Græci ἰσὺν vocant.

Artemonem autem non esse partem navis Iabolenus in tractatu De verb. signif. prodidit. Est autem artemon, velum maius navis, ut in Actis Apostolorum ad calcē, καὶ ἐπ' ἄραντες τὸν ἀρτέμονα τῇ πνεύσει κατ' ἄρην εἰς τὸν ἀγίαλον. Quem locum vir doctus pro antenna interpretatus est, haud scio quàm recte. Etenim etiam nunc nomen Venetiis vulgo retinet, & artimon vocat. Iulius Pollux ἀκάτιον vocat. Plutarchus γὰρ δὲ τὸν νέον ποιημάτων ἀκάτην, πτόρον οὖν τῇ νέων ὥσπερ τῇ ἰθακησίων κηρῷ τινὶ τὰ ὅσα ἀτέκτω καταπλάσσοντες ἀναγκάζωμεν αὐτὸς δ' ἐπικέρειον ἀκάτιον ἀράμελ' ἔς πεινικιῶ φεύγειν καὶ παρεξιλαύνειν. Idem, κατ' ἐπικέρειον, ταύτας μὲν τοὶ τὰς τηλικαύτας καὶ ποσαύτας ἡδονὰς, ὥσπερ ἀσπιδότας ἐκτρέποντες εἴποι καὶ ἀποτρέποντες, ἔκ ἐῶσι γόνεσθαι τὰς πλοισιόχους αὐτοῖς, ἀλλὰ τὰς μὲν ἐπαράμελ' ἔς τὰ ἀκάτια φεύγειν ὥσ' αὐτῶν κελύουσιν. Id est, Iubent illinc ef-fugere passis maioribus velis. Tullius alio loco Latine dixit, velis, ut ita dicam, remisque fugienda: quod Græci dixerunt ἐπαράμελ' ἔς τὰ ἀκάτια φεύγειν. Sic Latina cum Græcis coniungenda: quod hoc toto opere conati sumus. Quid autē assecuti fuerimus,

lector viderit. Lucianus in Ioue Tragædo, οὐκ αὖ
ἔφερον ὑμᾶς τότε ὁ ἀνέμος ἐμπέπων τῇ ὁδῷ καὶ ἐμπιπλὰς τὰ
ἀκάτια μάλλον ἢ οἱ ἐρέποντες, ἐκυβέρνηα δ' εἰς τὴν ἐφεσῶς καὶ ἔ-
σωζε πλὴν ναῦν. Et alibi γῶς δειῖ ἰσορείαν συναρπάσσειν, δείσσει γάρ
τότε πικρὸν τιναῖ ἀνέμους ἐπαιράσθαι τὰ ἀκάτια. Quibus
verbis acatia pro maiore velo accipiendum puta-
mus, etiam si viri aliquot alioqui docti aliter in-
terpretati sint.

Velis usus primus mortalium AEolus dicitur:
& propterea deus velorum est habitus. Diodo-
rus in quinto, γρὸς δὲ τῶν πλὴν τῇ ἰστίῳ χεῖρα τοῖς ναυ-
τικοῖς εἰσηγήσασθαι καὶ διδάσκει. Est, Insuper & velorum
usum nautis introduxisse, rationemque utēdi do-
cuisse. Græci velum ὁδὸν dicunt, & ἰστίον: ut patet de
ὁδῷ ex loco Luciani suprā prolato. Appianus, φυ-
λάσσοντες ἀνέμον ἐκ πάντεσσι πολλὴν πεπετασμένοις τοῖς ἰστίοις δι-
κλόντο ἀδιωκτῶν ἑσῶν ἐπὶ τῇ τελευτῇ ὁλκάδας φορομελίαις
ἰστίῳ καὶ πνέουματι διώκον. Quib⁹ verbis clarius est, quàm
ut enarrari debeat, ἰστίον pro velo à Græcis accipi.

Minus autem velum dolo, Græce δόλων dicitur.
Liuius quartæ decadis libro sexto, Iam ferme tri-
ginta in fronte erant, quibus ut æquaret læuū cor-
nu, dolonibus erectis altum petere intendit. Idem
in eodem, Quod ubi vidit Romanus, vela contra-
hit, malosque inclinat, & simul armamenta com-
ponēs opperitur insequētes naues. Iam ferme, &c.
Et paulo post, Sublatis dolonibus effuse effugere
contendit. Diodorus libro decimoquinto, ἡ δὲ ναῦς

φορὰ πνύματος ἐπιλαβομένη τῷ δόλωνος ἀρδέντος ὑβίφυνε
 τὸν κίνδυνον. Plutarchus in Tyberio, ὅτε κακῆνον ἔδενος
 ἀγνοῶντος ἔπειζώννυθαι ξιφίδιον ληστρὸν, ὃ δόλωνα καλῶσι.
 Quibus Plutarchi verbis dolonem accipere debes
 pro teli genere, non pro velo: vt ponitur à iurecō-
 sulto in l. Si ex plagis, §. Tabernarius, in tractatu
 Ad legem Aquiliam.

Velum quod à tergo est ἐπίστροφος vocatur à Iu-
 lio Polluce. Navis ab eodem Pollucē Antigoni
 τεῖαρμενος dicitur: quæ tria vela haberet, trinόςque
 malos. quo verbo vtitur & Lucianus in dialogo,
 qui πλοῖον vel δίχαι inscribitur, ὅς γὰρ ἔτι ἐνὸς πλοῖος τῶ-
 ντι διαπότης ὦν παρήκεις βοώντων εἰ πέντε κτήσατο πρὸς τέτω
 τεῖαρμενα πάντα καὶ ἀνώλεθρα ἔδε ὅφει δησαλὴ τὸς θείας.
 Cum non satis scirem quid τεῖαρμενα significaret,
 consului Commētarios Græcorum: in quibus in-
 ueni quod subscribam: vt inde lector cōiecturam
 facere possit. ea sunt huiusmodi, Ἄρμενα ἰδιωτικώτε-
 ρον ὅμως δὲ ἔκ ἀλότως τὰ ἰστὰ καλεῖν. Inde τεῖαρμενα di-
 cta putavi, quæ tria vela haberent. Idem Pollux
 dicit. Si erat cōstrata tectaque navis, inædificaban-
 tur πύργχοι, id est tigna continentia turrim. Super
 quos duæ turriculæ dextra & sinistra: quarū me-
 dium erat καπῆστωμα. in quibus erant homines ar-
 mati, quos propugnatores vocat Tullius septima
 in Verrem, Præclara classis in specie, sed inops &
 infirma propter dimissionem propugnatorum &
 remigum. Polybius in primo, ἐπ' αὐτὸ δ' εἶμα τῶ Ν-

μείος ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, ἔχων καθωπλισμένους, καὶ πρὸς μάχην
 ἐποίμους τῶν ἀνδρῶν ἐπὶ τῇ καταστρώματι. Id est, In ipsis
 faucibus portus adnauigabat, habēs armatos pro-
 pugnatores, paratósque ad pugnam viros: qui in
 catastromatis & foris erant. Quibus verbis planū
 fit milites armatos in prælio nauali solere certare
 & propugnare è catastromatis. In locum quorum
 hodie vtuntur, des balestrieres, sic enim vocant Ve-
 neti: non quòd hæ sint ea quæ καταστρώματα dicun-
 tur, sed eorum vsum præstant. Et fortasse non in-
 eptè dixerimus catastromata ea, quæ vulgo di-
 cuntur Garides.

Vela dare dicimus, & vela ducere, & vela facere,
 & vela pādere. Tullius I I. de oratore, Si se dant, &
 (vt ante dixi) sua spōte, quò impellimus, inclinant,
 atque propēdent: accipio quod datur: & ad id vnde
 flatus aliquis ostēditur, vela do. Inde apud Virgi-
 liū, Vela dabāt læti. Aulus Hirtius, Imprudētes ve-
 la in altū dederunt: ac diu multūmq; iactati, tandē
 multis post diebus siti inopiāq; cōfecti, ad Cæsare
 peruenerunt. Liuius in quinto tertiæ decadis, Cum
 trigintaquinq; nauibus ex portu Syracusano pro-
 fectus libero mari, vela in altum dedit. Cæsar in se-
 cundo de bello ciuili, Interim aduentu longarum
 nauium Curio pronūtiari onerariis nauibus iubet,
 quæ stabāt ad Vticam numero circiter C. se in ho-
 stium habiturum loco, qui nō euestigio ad castra
 Cornelia vela duxisset. Virgilius in quinto, Ve-

la facit tamen, & plenis subit ostia velis. Tullius Tusculanarū quarto, Vtrū igitur mauis statimne nos vela facere, an quasi è portu egredientes paululum remigare? Et paulo post, Quærebam igitur vtrum pāderem vela orationis statim, an eam antè paululum Dialecticorum remis propellerem. Liuius in v. tertiæ decadis, Cuius prima classis petere altū visa est. Idem in sexto tertiæ decadis, Aliæ in alto mersæ: aliæ ad incertos ventos hinc atque illinc obliqua transferentes vela, in altum euectæ sunt. Tullius in primo Tusculanarum, Quò vti-
nam velis passis prouehi liceat. Si enim reflātibus ventis reiiceremur: tamen eodem paulo tardius referamur necesse est. Idē in tertio, Velis (vt ita dicam) remisque fugienda. Et inde veliuolantes naues dictæ apud Marcū Tulliū, Et fera veliuolantibus nauibus cōpleuit manus litora. Est autē in velo ea pars quæ acutior & inferior ad nauis latus religatur, modoque cōtrahitur, modo relaxatur: Pes à Latinis, à Græcis πῆξ, λέχεται δὲ ὅτω τὸ ῥοινίον τὸ κάτωθεν τῆ ἱστῆς, authore interprete Euripidis in Oreste. Lucianus in dialogo ὑποσκοπούωντες, τότε ὑμεῖς ὑπὸ ἀγνοίας κελθούτε πῶς ἐθόνην σείλαι, ἢ ἐνδύναμι ὀλίγον τῆ ποδός. Id est, Tunc vos præ ignoratione iubetis vela contrahere, vel parum de pede relaxare. Plutarchus περὶ πολυυελίας, ὃ ἂν εὐειπίᾳ πιστέον λέγοντι, καὶ γὰρ μετεῖαντες ἀλλήλους υελίαν θνατὸς ἀντέινασθαι, καὶ μὴ πρὸς ἄκρον μύελον ψυχῆς ὀυλύται δὲ εἶναι θάληθρα φρενῶν, ἀποτάσσασθαι καὶ ξυωτῆναι κατὰ

πρὸς ὅσα καὶ ὠδιδιόντα καὶ περὶ γόντα ταῖς χεῖρας τιλὼ
 εἰλίσσιν. Neque enim Euripidi credendum dicenti,
 nos mortales oportere mediocri amicitia esse cō-
 tentos, nec finire eam penetrare ad animi medul-
 lam, intimósque mentis recessus, putarékue eam
 veluti mentis oblectamentum facile dilui debere:
 abducereque & remittere cum velis ceu pedem na-
 uis aptando intendendóque amicitiam pro vñs
 ratione. Idem Euripides in Oreste pedis meminit,
 eiusdemque fere sententiæ, dum ait, καὶ ναῦς γὰρ οὐ-
 παθεῖται πρὸς εἶαν ὅδ' ἔβλαψεν: ἔσθ' αὖθις ἢν χαλᾷ ὅσα. Ad
 quod alluisse videtur Tullius de Amicitia, cū ait,
 Partim fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse
 sit vnū sollicitū esse pro pluribus: satis superque ef-
 se sibi suarum cuique rerū curā. Alienis nimis im-
 plicari, nimis molestum esse: commodissimū esse
 quā laxissimas habenas habere amicitia, quas
 vel abducas cū velis, vel remittas. Lucian' de veris
 narrationibus περὶ ὠιδίας vocat, καὶ ταῖς χερσὶ τῆς ὠιδίας
 κατέχοντες. Reliqua adderem: sed sunt foeda magis
 quā ridicula. quod tamen de quadratis velis in-
 telligas: nam superiora de velo triangulari forma.

Trāstra in navi sunt sedilia, in quibus erāt remi-
 ges: quod vel authore Virg. probari potest, dū ait,
 Confidunt transtris, intentaque brachia remis
 Intenti expectant signum: exultantiaque haurit
 Corda pavor pulsans. Veneti banchos vo-
 cant. Nec alienum fuerit de remis pauca subiicere.

Remos Copæ inuenerunt Plinio authore. Inde à Græcis κῶπαι dicti. Lucian⁹, περὶ σαλεύοντες οὖν ταῖς κῶπαις. Id est, remis accedētes. Inde κωπηλατεῖν quidam Latini remigare dicunt. Idē Lucianus de veris narrationibus, ἐφεξῆς ἐκωπηλάτω κυπαρίσσοις αὐτοκλάδοις μεγάλας καὶ αὐτοκόμοις, ὡς ποδὶ ἐρετμοῖς. Remus enim ἐρετμός à Græcis dicitur. Idē Lucianus, μέμνη δὲ ὅδ' ἐν ἡν ἐνῆρες καὶ καρτέρων μοι ἐρετμόν δῶς μόνον. Nihil te poenitebit si modo mihi probum fortemque remū præbueris. Ab eodem Luciano molæ quasi manubrium κῶπη dicitur, propterea quod tanquam remus agitur in gyrum. Inde idem in Asino, ἄποξονύσσι μετὴ κῶπῃ τῆς μύλης. Remorum autem ordinem extremum, & veluti remigium τερσὸς Græci vocant. Quod enim Latini remos detergere vel defringere dicūt, Græci τερσὸς θραύειν: & in iis Polybius in primo, ἀλλὰ καὶ τὰς τερσὸς ἐθραυον αἱ νῆες ἀλλήλαις συγκρούσαι. Sed mutuo concursu naues inter se remos defringebāt. Appianus de bellis ciuilibus, καὶ σπώτευσεν ἡ μὲν τὸν ἑμβολὸν τῆς μηνολώρου νῆος, ἡ δὲ τὸν τερσὸν τῆς μενεκράτους. Id est, Confregit illa quidem rostrum nauis Menodori: altera autē remos Menecratis deterfit. Partē remi latiorē Græci πλάταν vocant: est enim τερσὸς, id quod diximus, vt vides. Cæf. de bel. ciuil. lib. 1. Aut remos trāscurrētes detergere si possēt, cōtendebāt. Liuius in octauo tertiæ decad. Alterius remos deterfit, cæterasq; quas indepta esset, multasfset, &c. Idem sexto quartæ, Et vt in numero impa-

ri duæ regiæ vnam circumfistunt: & primum ab vtroque latere remos defringunt: deinde transcendant armati. Idem in septimo quartæ, Sed momento tēporis & nauium virtus, & vsus rei maritimæ terrorem omnē Rhodiis dempsit. Nam & in altum celeriter euectæ naues, locum post se quoque venienti ad terram dedere: & siqua concurrerat rostro cum hostium naui, aut proram lacerabat, aut remos detergebat, aut libero inter ordines discursu præteruecta in puppim impetū dabat. Diodorus in loco supra citato, παρασύρειν θαρσὺς dixit, vt vidimus. Remiges ipsi ἔριται & ἀντίριται dicuntur. Thucy. in primo, ἐρέτας μισθῷ πείθοντες. Et in tertio, οἱ δ' ἀντίριται πολέμους τῇ κῶν ἀεικνουῦται. Quo loco ἀντίριται sunt remiges quidem, qui tamē cum opus erat decertabāt & propugnabant, vt vtrūque ministeriū præstarent. Quapropter eosdem & μαχίμους vocat in primo idem Thucyd. ἀντίριται δ' ὅτι ἦσαν καὶ μάχιμοι πάντες. Et paulo post eosdem περὶ σκώπας vocat. περὶ σκώπας autem appellat otiosos ac liberos vectores à remigandi labore, cum ait, περὶ σκώπας δὲ ἔκ εἰκός πολλὰς ξημωλεῖν ἔξω τῶν βασιλέων καὶ τῇ μάλιστα ἐν πλεί. Remiges ipsos Liui⁹ socios nauales vocat: Græci πληρώματα: Veneti la ciurma. Diodor⁹ in x x, αἱ δ' ἄλλαι ἐκβιασμεύων τῇ πληρωμάτων δεσώθησαν πρὸς πλεονέκτησιν ἑαυτοῦ. Id est, aliæ autē cōtendētibus summa alacritate ipsis sociis naualibus se ad exercitiū Antigoni receperūt. Liuius libro primo tertiæ decadis, Nam

vt sociis naualibus affatim instructam classem, ita inopē milite habebat. vide vt alios ponat pro sociis naualibus, alios pro milite & propugnatoribus. Idem in sexto tertiæ decadis, Scripto deinde exercitu, de remigum supplemento agi cœptum: in quam rem, cum neque hominum satis, nec ex quo pararentur, stipendiumque acciperent, pecuniæ quicquam ea tempestate in publico esset: edixerunt consules, vt priuati ex censu ordinibusque sicut antea remiges darent cum stipendio cibariisque dierum triginta. Et paulo post subdit, Nam vnde cum pecunia in arario non esset paraturos nauales socios? Quibus verbis constat Liuium vocare nauales socios, quos superioribus verbis remiges dixerat. Idem Liuius in decimo quartæ decadis, Nec rei naualis cura omiſſa, duū viros in eam rem consules creare iuſſi: per quos naues xx. deductæ naualibus sociis ciuium Romanorum, qui seruitutem seruissent complerentur, ingenui tantū vt his præessent. Et sanè cum verbo complerentur vtatur Liuius, satis indicat nauales socios eos esse, quos Græci πληρώματα dicunt. & ita vertimus in plerisque locis suprā citatis. Hic nostram sententiam euertere videtur Lucianus: qui de veris narrationibus aliter videtur id vocabulum vsurpasse: ait enim, πρεσβαλόντες οὗτω ἡμῖν ἀπὸ δύο πληρωμάτων ἐμάχοντο. Quo loco πληρωμάτων nō potest intelligi pro sociis naualibus, sed potius pro ipsis nauigiis instru-

ctis & armatis: vt vertendum fit, Impetu in nos dato binis nos nauigiis armatis circumsistunt. Subdit enim ipse Lucianus haud ita multo post, καὶ δὴλοι ἦσαν κρατήεντες οἱ καρυοναῦται, ἅπε καὶ πλήεις, πάντε δ' εἶχον πληρώματα. Id est, Quinque nauigia instructa armataque habebant. cum illos duo tantum habuisse dicat. Verum non absimile vero est, Lucianum eo vocabulo abusum, dum certos authores, quos non habemus, sibi imitandos proposuit. Ausim enim omni asseueratione affirmare, eam loquendi formulā, qua in illo vocabulo Lucianus vsus est, non extare in vlllo eorum qui vulgati sunt, authorum. Hoc fortasse quibusdam nimis confidenter dictū videbitur. Sed si quis scripta Luciani ad normam Platonis & Demosthenis velit expēdere, inueniat fortasse Lucianum multa sibi permisisse: vt nihil causæ sit, quamobrem de nostris hominibus conqueri debeamus, si illorum heroum elegantia hactenus assequi nequiuierint. Viri ætatis nostræ doctissimi non satis intellexerunt, vt mihi persua deo, quid πληρώματα vellet, & in eo hallucinati sunt: qui si aciem mentis & ingenii in eo intēdere voluissent, & non ad alia festinassent: facile, opinor, quæ diximus, ipsi sua spōte animaduertissent. Sed nos quoque in multis, ne dicam in omnibus, cæcutire solemus. Ecce tibi περὶ ἐπατίδος quid dicā, non satis dispicio. Coniicio tamen esse proræ partem eam, quæ vtrinque stat ad latus rostri: nec vi-

deo Latinum nomen habere, quod Græco respon-
deat. Appianus de bellis ciuilibus, μετὰ δὲ αἱ νῆες αὐ-
ταὶ συνῆλθον ἀλλήλαις, αἱ μὲν εἰς τὰ πλάγια, αἱ δὲ κατ'
ἐπιώριδας, αἱ δ' ἐπ' ἐμβόλους. Id est, Postea & naues ipsæ
concurrerunt inter se, aliæ ad obliqua, aliæ ad epo-
tidas, aliæ verò ad rostra impetu facto. Idem in
eodem, καὶ αὐτῷ καὶ τὴν ἐπιώριδα ἐμπεισὼν κατέπεισε πλὴν
ναῦν. Id est, Impetūque in illū facto, ad epotida na-
uem ipsam cōquaassauit. De anchora nihil dicam:
est enim omnibus nota: Græci ἄγκυραν vocāt. Ab an-
chora anchoralia dicta funes, quibus religata est
anchora. Liuius decadis tertiæ libro secundo, Vix-
dum omnes conscenderant, cum alii resoluunt o-
ras, aut anchoram vellunt: alii, vt ne quid teneat,
anchoralia incidunt. Inde oram soluētibus dictū
à Quintiliano vulgatius, quàm vt repeti debeat.
Illud solum adiiciam ex Luciano, τὰ ἀπόγεια λύσασθαι
dici, quod Latini oram soluere: verba Luciani sunt
in dialogo qui ἐρμώτιμος inscribitur, οὐδὲ γὰρ ἀναστρέφαι
ἐστὶ καὶ ἀνασσωθῆναι ὅπισθον ῥάδιον ἢν ἅπαρ ἐπιστῶ τῇ πλεῖστῃ
τῆς αὐτῶν τὰ ἀπόγεια λυγέμενος. Id est, Vbi semel oram
soluerit. Cum autem anchoræ iactæ erant procul
à portu, naues dicebātur in fallo esse: Græci dicunt
ἀποβελούειν: vt est apud Diodorum in vigesimo, διό-
τιρ ἡναγκάζοντο τὰς ἀγκύρας ἀφέντες ὥς αὖ ἐν δυοῖς σταδίοις ἀ-
πὸ τῆς γῆς ἀποβελούειν, ἅμα πολλοῖς ποδελγέμενοι δεινοῖς. τῶ
μὲν γὰρ κλύδωνος ἐκφυγέμενος τραχύτερον ἐκινδύνδον αἴταντο βα-
τὰ σκάφη συγκλυοθῆναι. Thucydides, καὶ ἀποβελούειν
ἡμέραν ἢ νύκτα ὥς ἐν τῇ στατοπέδῃ, ὕδατον ἀλκινεῖται εἰς ἑ-

φεισιν. Quod ἀποβλέπειν dixit Diodorus, Aulus Hirtius in quinto, in falo & in anchoris commorari protulit, in hæc verba, Atque in falo, & in anchoris ea nocte commoratus, prima luce Adrumetū accedit. Idem in sexto, Item complures nando ad naues, quæ in falo fuerunt, se recipiunt. Cæsar in tertio bellorum ciuiliū, salum pro iactatione accipere videtur, Tirones enim multitudine nauium perterriti, & falo nausæque cōfecti. Et paulo post, At veteranæ legionis milites, item conflictati & tempestatis & sentinæ vitiis non ex pristina virtute remittendum aliquid putauerunt. Quod suprà in falo dixit, posterioribus verbis enarrat, dum ait, Et tempestatis & sentinæ vitiis: vt mediocriter eruditus faciliè colliget. Polybius in primo σάλας, pro eo quod vulgò spiagia Itali dicunt, posuisse videtur, id est locum minimè portuosum: sed in quo naues in falo esse & commorari queant, καθώρμειν πρὸς τι πολιτμάτιον τῷ ἑω' αὐτὸς σαπτομέλιον, ἀλίμενοι μὲν, ἑλκὸς δὲ ἔχων καὶ περὶ ὁλὰς περικλειόμενος ἐκ τῆς γῆς ὀφθαῖς, & ποιηόμενοι τὴν ἀπόβασιν, &c. Applicuerunt ad oppidulū quoddam, quod sub ditioe eorum erat importuosum quidem: sed quod haberet promontoria, quæ aliqua ex parte prominentia eas stationes continerent & complecterētur, quò descensione facta, &c. Vide qualiter verterit Siphontinus, & fortasse nostra non contemnes.

Erat & nauis παρθήμιον, cuius meminit Plutarchus in Symposio: quod quid sit, collegimus ipsi ex Lu

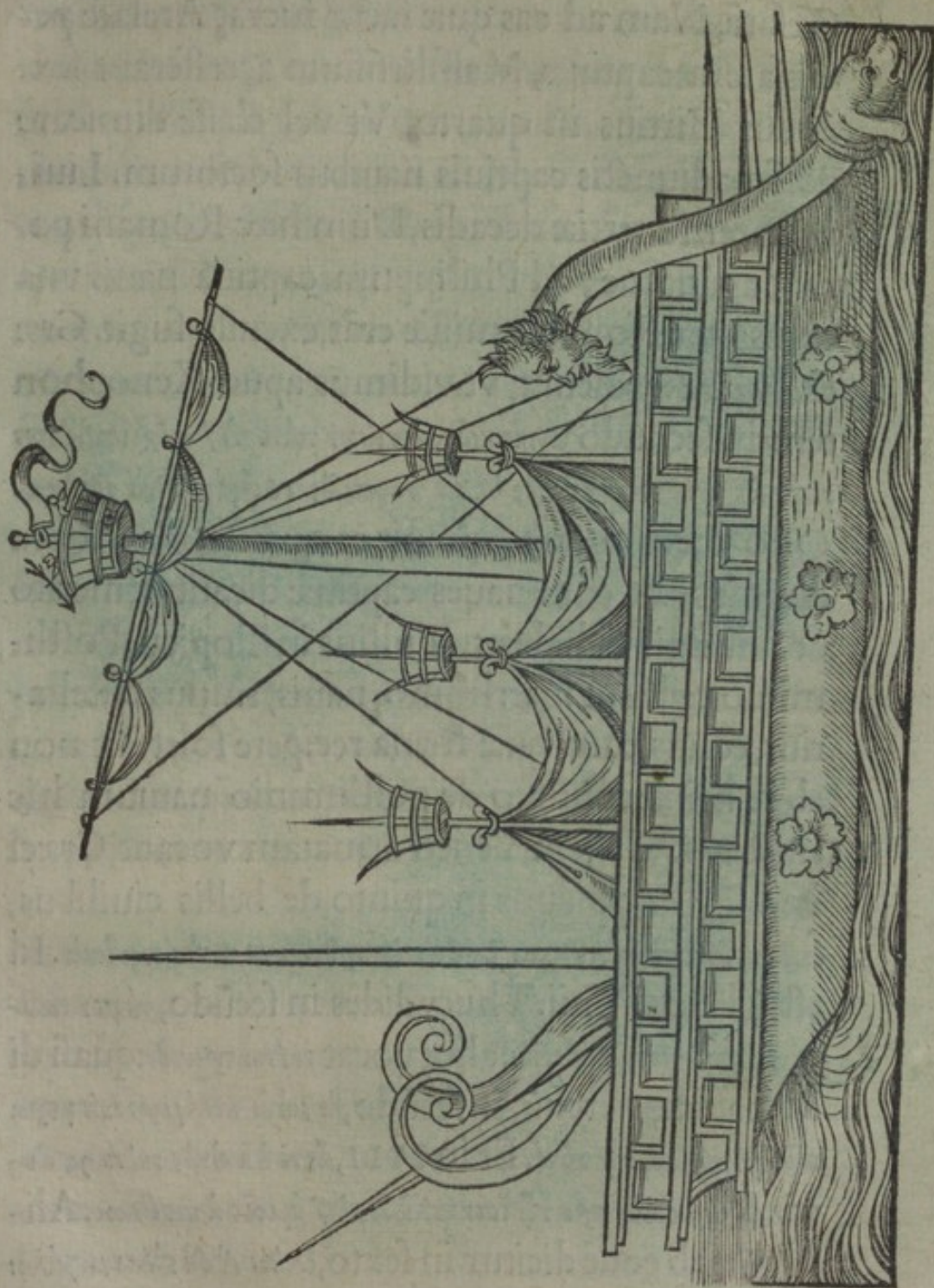
ciano in dialogo quod πλοῖον ἢ δὺχαῖ inscribitur, & supra citauimus, dum ait, ὡς δὲ ἡ πρύμνη μὲν ἐπ' ἀνέστηκεν ἡρέμα καὶ μὲν χυσιῶν χηνίσκον ὠδικέμενον. κατανέκρυν δὲ ἀνάλογον ἡ πρύμνη ὑπερέβηκεν εἰς τὸ πρὸς ἀπομνημονεύειν, τὴν ἐπ' ἀνέστηκεν τὴν νεὸς θεὸν ἔχουσα τὴν ἴσιν ἐκατόμβην. Id est, Vt vero ipsa puppis sensim affurgit inflexa aureo anserculo ornata : è regione autem proportionè prora prominet in longum producta, habensque ytrinque signum Isidis deæ, quæ cognomentū nauis indidit. Quo loco existimo Isim deam esse παράσημον navis, id est insigne illud proræ impositū : à quo navis ipsa cognomētum sortita est. Quod & ipsum coniecere est ex Plutarcho in Symposio, his verbis, οὐ μὲν ἄλλ' ἑαυτὴν ὁ γοργίας ἔφη πυθόμενον τὴν περὶ ναυκλήρας τένομα, καὶ τὴν κυβερνήτην, καὶ τὴν νεὸς τὴν παράσημον ἐκπέμψαι πλοῖα, καὶ στρατιώταις τὰς κατὰρσας παραφυλάξοντας. Inde fortasse aliquæ naues dicebātur κριοί, id est arietes, καὶ ῥάκοι, id est hirci : quod id genus animalium haberent tanquā παράσημον. nec absimile vero est centaurū pistrinque & cuncta id genus, ea ratione dicta, prolataque à Virgilio in quinto in versiculis supra relatis. Quod nos anserculū vertimus, intellige formā anserculi effictam ad puppis ornamentum, ut vidimus in antiquis nauibus depictis : quas adscribēdas curauimus in lectorū gratiā. Lucianus in veris narrationibus, ὅτε ἂν ἐν τῇ πρύμνῃ χηνίσκος ἄφνω ἐπ' ἐρύξατο, καὶ ἀνέβόησε. Id est, Anserculus enim qui ad puppim erat, repente alas premere cœpit, & clangorem fundere.

χρυσῆος, siue anserculus hac in naue ex antiquo marmore
desumpta fiebat ferè hoc pacto.

De manibus ferreis coruísque & harpagine nihil in præsentia dicere necesse. ea enim potius quis numerarit in machinationibus ad præliandum, quàm in navis instrumēto. Quòd si quis de iis etiam audire cupiat, eum reiiciam ad Appianū Alexandrinum: qui in quinto bellorum ciuiliū sic ait, καὶ κόρακας ἢ χεῖρας σιδηράς δύσκολύτερον ἐπιτίπτειν. Quo vero tempore à Romanis κόραξ inuētus fuerit, videbis apud Polybium in primo. Ἀγρίππα etiam ab Agrippa excogitatū refert Appianus in eodem libro. Cæsar etiam in primo de bello ciuili, manus ferreæ meminit, dum ait, Atque iniecta manu ferrea, & retenta vtraque naue, diuersi pugnabant, atque in hostium naues transcēdebāt. Hactenus Cæsar. qui etiam in primo bel. ciuil. harpagonum meminit, dum ait, Ii manus ferreas atque harpagones parauerāt. Vt ipse Agrippa id machinationis genus excogitasse non videatur: quod si Plinio credimus, Anacharsis harpagonas inuenit.

Nauis captiua.

Naues ipsæ ab hostibus captæ, captivæ dicebantur: ut legimus in secundo bellorum civilium apud Cæsare, Nam ad eas quæ factæ fuerant Arelate per Cæsarem captivæ, Massiliensium accesserant sex. Aulus Hirtius in quarto, Ut vel classe dimicare posset, adiunctis captivis navibus sociorum. Livius in tertio tertiæ decadis, Dum hæc Romani parant aguntque, ad Philippum captiva navis una ex iis, quæ Romam missæ erant, excussa fugit. Græci αἰχμαλώτες dicunt, ut vidimus apud Xenophontem in secundo ἑλληνικῶν, ἀπαίων τὰτε τῇν αἰχμαλώτων νεῶν ἀκρωτήρια, καὶ τὰς ἐκ τῆ παρακῶς τελεῖρας πλὴν δώδεκα. Quo loco ἀκρωτήρια posuit ea quæ ἀκροσόλια supra diximus. Et cum naues captivæ dicantur, merito postliminium habent. Tullius in Topicis, Postliminio redeunt hæc: homo, navis, mulus clitellarius, equus, equa quæ fræna recipere solet. Ut non ab re à iureconsulto de postliminio navium hic tractetur. Classẽ Veneti armatam vocant, Græci τὸ ναυικόν. Appianus in quinto de bellis civilibus, ἐπενοίει δὲ ἐπὶ θάλασσαν ἐλθὼν ἐμπρηῆσαι τὴν τιτῆ ναυικόν. Id est, Classẽ Titii. Thucydides in secundo, τῶν ναυτικῶν παρῆχοντο κρείντεροι. alibi vocat νηίτην στρατὸν: quasi dicas navalẽ exercitũ. In secundo, ἢν μὴ οἱ πολέμοι νηίτην στρατὸν ἐπιπλέωσι τῇ πόλει. Et in IIII, ὥς τε ἕκ εἰκὸς νηίτη γε αὐτῶν ὅτι οὐ νισαίᾳ στρατῷ ἴσων πλῆθος ἐφ' ὑμᾶς ἀποσεῖλαι. Alibi στόλος ab eodẽ dicitur in sexto, ὅλίοι γὰρ δὴ στόλοι μεγάλοι ἢ ἑλλήνων ἢ βαρβάρων πλὴν ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀπαράντες κατὰρθευον.

Appianus, ἔνθα αὐτῶ νεῶν στόλος ἦν, καὶ παρῆλθεν εἰς τὰ νεώ-
 ρια λαθὼν ὥς τις ἰδιώτης φορέειν κραιβάδας. Id est, Vbi Claf-
 fis illius erat & in naualia penetrauit lectica dela-
 tus tanquam priuatus quispiam. Idem de bellis ci-
 uilibus, ἡς δ' ἀρχαίης οἱ μὲν τὴν κλάσιν ἐν χεῖρὶ παρὰ τὴν
 γῆν αὐτὴν μνησθεὶς ὁλοῦ παρῆλθεν. Id est classe lunari for-
 ma disposita. Idem Thucydides in septimo, στρατιὰν
 ναυτικὴν vocat, στρατία δ' ἄλλην ἐμφέειντο πέμπειν καὶ ναυτι-
 κὴν καὶ πεζικὴν. Επίγειον autem ὅτι ὁλοῦ παρὰ θαλάσσης ἰόν,
 ἔνθα τὰ νεώρια τῶν ὁλοῦ erant: vt Pyreus Athenien-
 sium, Nisæa Megarēsium, Cyllene Eleorum: vt est
 apud Thucydidem in primo, καὶ κυλλήνην δ' ἡλείων ἐ-
 πίγειον ἐπέπρηξεν. Nec ausim affirmare id Latinū no-
 men habere. Naualia enim sunt ea, quæ à Græcis
 νεώρια dicuntur. Tullius Officiorum, Muri, naualia,
 portus, aquarū ductus. Thucydides in tertio, νεώρια
 τε παρεσθιζόντο καὶ ἤρξαντο καὶ θερμώνας κατ' αὐτὸ δ' ἐ-
 νόν, ὅπως δὲ φύλακται αὐτοῖς εἴη. Veneti habent suum naua-
 le, quod arseuale vocant, totius orbis pulcherrimū,
 in quo νεώρια sunt circiter sexaginta, id est nauium
 tecta: in quibus triremes reliquæque naues longæ
 ædificātur à fabris naualibus: quibus ibi perpetuò
 stipēdia de publico procedūt. Sunt autē νεώρια ca-
 paces singuli triremis vnius vniūsq; biremis, & fa-
 brorum naualium, qui eas commode, vel ἐκ δρυό-
 χων ædificent, uel conquassatas reficiant: in quo est
 & priuatū tectum thalamegi totius senatus Vene-
 torum capacis, opus sanè quod cum antiquis regū

AEgypti nauibus thalamegísque possit contendere: Bucētaurū appellāt. de quibus thalamegis potui multa adiicere: sed non est visum operæpretium. Festinamus enim ad ea quæ διδασκαλικά videntur. νεωσίκας meminit Thucydides in septimo, ὅπερ ναῦς ἐν τοῖς νεωθίοις ἄλλας ὁμοίας ταῖς δὲ ὑπελίπτε. Lucianus ἀνάχαξις, ὅτι γὰρ ἡμεῖς ὅ τὰ οἰκοδομήματα ἡγάμεθα εἶναι τοῦ τείχεος ἢ ἱερῶς ἢ νεωσίκας. Strabo libro decimoquarto τειρηκὸν vocat, nauale ad triremes recipiēdas, ὡς τὸν ἑτόρον κλέσθαι τειρηκὸν ἢ ναύσταθμον ναυσὶ εἶκσι. Quibus verbis intelligas ναύσταθμον esse maiorū nauium capacem: τειρηκὸν autem longarum. Naues à patria cognomentum fortiuntur: vt μεγαρίδες, ἀμπερακιδίδες, ἑρμιονίδες, χίαι, λυκαῖαι, λακωνικαί, ἰταλιωτίδες, σικελικαί, σαρδικαί, φοίνισσαι, μελποῖαι, ἀνακτίδες, θέραι. Quorū omnium exempla extant apud Thucydidē in diuersis locis. Sic & Γεμαῖνα dicta, quod primum in Samo insula iussu Polycratis regis ædificata sit. quæ, cuius formæ fuerit, discas ex Plutarcho in vita Periclis, ἢ δὲ Γεμαῖνα ναῦς ἐστὶν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο, καὶ τοῦτο δὲ ἢ γαστροειδής, ὥστε ἢ συνταρσεῖν ἢ ταχυναιτεῖν. ὅτε δὲ ὠνομάσθαι διὰ τὸ πρῶτον ἐν Γεμῶ φανῆναι ἐπὶ λυκράτης τυραννὸς καὶ τισινοῦ ἀντιπτοῦ. Athenæus libro duodecimo paucis eadem retulisse videtur: ait enim, πρῶτος δὲ ὁ ἐπὶ λυκράτης ἢ ναῦς πῆξας ἀπὸ τῆς πατείδος Γεμῖας ἐκάλεσε. Quo loco nō Γεμῖας, sed ex Plutarcho potius Γεμαῖνας legendum existimo. Tu lector iudicabis, vigiliásque nostras boni consules, aut ipse meliora

proferes. Et Phaseli fortasse à phaselide loco. A ministerio & officio quod præstant, dicuntur προφυλακίδες, στρατιωτίδες, λεωτάς, πλοῖα, ὑπηρετικά, φρείδες, φρεῖσαι, ἀργυρολόγοι, πρόσπλοι. Alia à cursu ipso vel statione, μετῶροι, πλώιμοι, ἐφορῆσαι, ἰθαίρατοι, ἔδεν, σέγσαι, ταχῆαι, κῆφαι, πελάγιοι, αἰ ἄρεια, πλέσαι, ἀντιπρώρες, δελινοφόροι ὀλκάδες. ναῦν etiam μυριοφόρον dixit Thucydides in septimo. στραβῶνι ξ, βάθος δὲ ὅσον ἀρχεῖ μυριοφόρῳ νηί. Dicitur & navis δελινοφόρος, & apud Thucydidem δελινοφόροι ὀλκάδες. Dicimus etiam αὐτάνδρους ναῦς, καὶ αὐτοφόρους ὀλκάδας. Id est, quæ cum ipsis hominibus, & cum onere suo captæ vel depressæ sunt. Diodorus libro decimonono, τῇ δὲ νεῶν πλείους αὐτάνδρους ἔλει. Cæsar in primo de bello ciuili nos docuit quo modo id Latine dicebatur, in hæc verba, Itaque dum locus cominus pugnandi daretur, æquo animo singulas binis nauibus obiiciebant: atque iniecta manu ferrea, & retenta vtraque naue diuersi pugnant, atque in hostium naues transcēdebant: & magno numero Albicorum & pastorū interfecto, partem nauium deprimunt: nonnullas cum hominibus capiunt: reliquas in portum compellunt. Idem in tertio aliter protulit dum ait, Ex his quadriremem cum remigibus defensoribusque suis ceperunt. Id est, αὐτάνδρον, vel σὺν δὲ πληρώματι. Diodorus in decimo octauo dixit Græce eadem fere ratione qua Cæsar, ἐνίκα ὁ κλείτος, κατέλυσε μὲν τὴν ἐναντίων ναῦς ἐπὶ ακαίσεικα, ἔλει δὲ σὺν αὐτοῖς ἀνδράσιν ἕκ ἐλάττω

τῶν πετρεχόντων. Id est, Vicit Clitus, & hostiū naues
 decem & septem depressit: circiter autem quadra-
 ginta cum ipsis hominibus cepit. Idem Diodorus
 non longe post verba suprā scripta αὐτάνδρων vfur-
 pat, εἴποι μὲν ὠδισσόντες ἄφνω τοῖς πελεμίοις πεθορυβημένοις
 δούδους κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ πλυν ἐρέξαντο, καὶ τὰς μὲν τοῖς
 ἐμβόλοις τύποντες ἀνέρεϊπον, ὧν δὲ τὰς ταρσὺς παρέσυρον, ὧν δὲ
 αὐτάνδρων παροχθιδόμενων ἀκινδυνῶς ἐκυρίδουν, τέλος δὲ πλὴν
 μιᾶς τῆς ναυαρχίδος τῶν λοιπῶν πασῶν αὐτάνδρων ἐκυρίδυσεν.
 Et paulo post, καὶ καταναυμαχήσας αὐτάνδρων τῶν σκα-
 φῶν ἐκυρίδυσεν. Idem in vigesimo, τῶν δὲ μακρῶν ἄνταν-
 δροι μὲν ἐλήφθησαν. μ. διεφθάρησαν δὲ περὶ π. ἅς πλήρως ἔχουσιν
 θαλάττης κατήγαγον οἱ κρατήσαντες εἰς πλὴν πρὸς τῇ πέλει στρα-
 τοπέδεια, αὐτάνδροι. Id est, naues cū hominibus, vt di-
 xit Cesar. ἀμαξίας αὐτάνδρους dixit Lucianus in τῷ αρι,
 καὶ τὰς ἀμαξίας καπελαμβάνοντο αὐτάνδρους τὰς πλείους ἀλι-
 σκομένους. Id est, carrucas cū hominibus captas. Xe-
 nophō in primo, παιδείας dissolute dixit, πολλὰς γὰρ
 αὐτοῖς τοῖς ἵπποις κατακρημνισθῆναι. Et in III, ἐσεφανώμενους
 καὶ ἀπονδὰς ποιηθῶμενους ἢ κειν εἰς τὰς τάξεις αὐτοῖς σφεῖνοις. Id
 est, cum corollis, vt σὺν subaudiatur. Id est cum ip-
 sis corollis. Plutarchus αὐτοφόρους ὀλκάδας dixit, id
 est, onerarias cum mercibus impositis & cum ea-
 ρῦ onere. Eius verba sunt in AEmilii vita, εἴκοσι μὲν
 αὐτοφόρους ὀλκάδας ἐχαρώμετο. Idē περὶ δούρυμιν, de Ze-
 none his verbis, ξηνῶν δὲ κατὰ μίαν ναῦς περιῆν φορηγὸς,
 πρυμνός δὲ πᾶσι πάντοτε ἀντόφορον ἀπολλύναι συγκαταστήσαντα, δὲ
 γὰρ, εἴπεν, ὃ τύχη ποιῆς, εἰς τὸν τείβωνα καὶ πλὴν σοὶ σιωπῶν αὐ-

ὁ δὲ ἱμαῖος. Id est, Zenoni Citico vnica nauis onera-
ria reliqua erat, quam cū audisset interisse demer-
sam cū ipso onere & mercibus, Recte, dixit, atque
ordine & fortuna facis: quæ nos ad pallium &
porticum Stoicorum cōtrudis. Quòd autem Cæ-
sar verbo depresso vsus est, Græci κατέβησαν dixerūt,
vt vidimus. Inde à Marco Tullio depressa classis
dicta in secundo de diuinatione, Si enim fatū fuit
classes populi Romani bello Punico primo, alterā
naufragio, alteram à Pœnis depressam interire. Idē
pro Archia poeta, Nostra semper feretur, & prædi-
cabitur Lucio Lucullo dimicante cum interfectis
ducibus depressa hostiū classis, & incredibilis apud
Tenedum pugna illa naualis. Nostra sūt trophæa,
nostra monimenta, nostri triumphi. Descēdere ad
naues dixit Tullius: cum tamen conscendere nauē
dicamuseodem authore. Tullius in quarto Acade-
micarum quæstionū ad calcem, Nos ad nauiculas
nostras descendimus. Non quod dicendum sit de-
scendere in nauem, sed ad litus & locū in quo sta-
bant nauiculæ, vt conscenderent: quin cōscendere
uauem dicimus. Quid enim conscendens nauem
sapiens num comprehensum animo habet, atque
perceptum se ex sententia nauigaturum? Quī po-
test? Sed si iam ex hoc loco proficiscatur Puteolos
stadia triginta, probō nauigio, bono gubernatore,
ac tranquillitate: probabile videatur se illuc ventu-
rum esse saluum. Idem in primo de diuinatione,

Vnum de Simonide qui cum ignotum quendam proiectum mortuū vidisset, eūque humauisset, haberetque in animo nauem conscendere: mone-
 ri visus est, ne id faceret, ab eo quē sepultura affece-
 rat. Quin & cōscēdere simpliciter dicimus: Tu ve-
 lim quā primum conscendas, ad mēque venias:
 apud Tullium ad Q. fratrem. Conscendere Græci
 ὑπερβαίνειν dicunt. Plutarchus περὶ τῆς ἐκλειοισθῆτος χη-
 σερῶν, ὅτος ἔφη ὅτι πλείων εἰς ἰταλίαν ὑπερβαίνειν νεὼς ἐμφορικὰ
 χρήματα καὶ συχνὰς ὑπερβάτας ἀγέσης. Sed hæc gramma-
 ticorum sunt: neque fatis digna in quibus diutius
 immoremur. Illa profecto obscuriora, quæ fortas-
 se vigilans lector à nobis desyderabit: qui sint θραίν-
 ται: qui ζυγῖται: qui θαλάμακις apud Aristophanē
 in Ranis, dum ait, καὶ ἀποπαρδεῖν ἐς τὸ σόμα ὃ θαλά-
 μακι. Qui ab Appiano θαλαμικαί appellantur, ab a-
 liis θαλαμῖται. Quòd si Græcorum Commētarios
 sequi voluerimus: id tamen nō erit expeditum. ita
 enim declarāt, vt multo obscuriora ea ipsa reddere
 videantur. Et, quod magis mirabere, pugnātia no-
 bis in iis explicandis proponunt. Enarrator enim
 Aristophanis in loco suprā citato, ait fuisse tres or-
 dines remigum: vt qui in inferiore parte nauis es-
 sent, θαλαμῖται dicerentur: qui in medio, ζυγῖται:
 qui in superiore parte, θραίνται appellarentur. Qui
 θραίνται, quoniā remos lōgiores trahebant, graui-
 réque labore vexabātur, eò à τειρεάρχαις præter sti-
 pendium, publicum donatiuum consequabantur.

Quod ex sexto Thucydidis probari potest, dum ait, τῶν τελευτῶντων ἡμετέρας πρὸς ᾧ ἐκ δημοσίων μισθῶ διδόντων τοῖς θρασίταις τῶν ναυτῶν. Stipendium autem publicū erat drachma in dies singulos: quæ æstimatur quatuor solidis nostris turonēsis. Volūtariis enim remigibus, ut hodiēque Veneti, non compeditis utebantur. Lucianus tamen περὶ τοῦ ἡλέκτρος, remigis mercedem ad duos obolos, id est, drachmæ tertiam statuisse videtur, dum ait, οἷός τις ἡμῶς δυοῖν ὀβολοῖν ἕνεκα ἐρέτῃν ἂν ἢ ἔλκειν τὰ πλοῖα πρὸς ἐναντίον τῷ ὕδατι. Xenophon in I. ἑλληνικῶν τριώβολον posuit, his verbis, εἶπεν ὅτι εἰ πρὸς τὴν μισθὸν ἑκάστω ναύτῃ ὀβολὸν προσθείης, ἐκ δὲ τούτων πέτῃρας ὀβολοὶ ἦν ὁ μισθός, πρὸς τὸν δὲ τριώβολον. Sed locus Luciani intelligendus de iis qui Pado flumine lintres, & alias fluuiatiles nauiculas, atque etiam piscatorias ducebāt quæstus causa, non de remigibus triremium aut etiam maiorū. Sed ut ad propositum reuertamur: si rationē habere voluerimus eius formæ navis, quam supra ubi triremis mentio facta est, depingendam curauimus, eamque sequi, dicemus in illa inferiorem ordinem: & qui aquæ vicinior, esse thalamitarum, medium zygitarum, superiorem thranitarum. Sed si hoc verum esset, deessent nobis nomina in quadriremibus & maioribus nauibus. Qui enim erunt zygitæ in quadraginta ordinū naue Ptolemæi regis? Qui thalamitæ? Præterea quī fieri potest, ut vel decem tabulatorum, ne dicam quadraginta nauis

in mari nauiget, & tabulata ipsa supra aquam extent, & non pluribus partibus aqua demergantur? Pausanias in Atticis miraculi loco refert nauigiū Deli fuisse, quod à catastromate ad aquam nouem remiges haberet: nullūmq; ad suam ætatem illud magnitudiue superasse. verū præstiterit ipsius Pausaniæ verba adscribere: quæ, vt ingenue fatear, non satis nobis intelliguntur: sed sic habent, nisi si corruptus sit codex, ὃ δὲ ἐν δῆλῳ παλοῖον ἔδεινα πῶ νική-
 θεντα οἶδα καὶ θῆκον εἰς ὀνεία ἐρέτας ἀπὸ τῆν κατατρομάτων.
 Vndeciremē tamen Demetrii legerat, opinor, Pausanias. Quare ordines remorum nō possunt sic intelligi, vt diximus ex enarratore Aristophanis, cū ea ratione multa nauigia ordine remorum illud quod in Delo erat, multis partib' superarint. Fuere enim (vt supra docuimus, vel Pausanias ignorare potuit) X. XI. XII. XV. XL. remorum ordines. Excogitanda ergo nobis alia ratio, quam ab ipso enarratore Aristophanis hauriemus: nec tamē fuisse eundem existimandū est, cum secum ex diametro pugnet. Subdit enim quod magis fit nobis verisimile, θρανίτης οἷον ὁ πρὸς πῶν πρύμναν, συγίτης ὁ μέσος, θαλαμίτης ὁ πρὸς πρῶραν. Id est, Thranites igitur est is qui ad puppim remigat, zygites qui in media nauis, thalamites qui ad proram. Vt nauis ipsa per longitudinem in tres partes diuidenda sit: & qui remiges sunt in prima parte ad proram, vocentur thalamitæ: qui in medio supra arborē, zygitæ: qui in ter-

tia ad puppim, thranitæ dicantur. itaq; fiet vt etiam in πεπαρακοτήρη & infra vel supra eam magnitudinem nauis triplex remigum ordo per longitudinē inueniatur. Et sic intelligemus quod scriptū est ab Appiano in libro postremo bellorum ciuiliū, καὶ τῶν ἐρετῶν οἱ μὲν θαλαμῖαι πάντες ἀπλήφθησαν, οἱ δὲ ἑτεροὶ τὸ κατὰ στῶμα ἀναρρήξαντες ὀβελήσαντο. Id est, Ex remigibus thalamitæ ad vnum omnes excepti sunt, alii verò direptis fororum tabulis adiuti, ad suos enatarunt. quo loco θαλάμιοι fortasse legēdum. Iulius enim Pollux eo vocabulo vtitur, his verbis, καλεῖντο δ' αὖ καὶ θαλάμιοι ἑρέτῃσι, τὰ δὲ μέγα τ' νεῶς ζυγὰ, ἃ οἱ ζύγιοι καλεῖνται, ἃ δὲ περὶ κατὰ στῶμα θράνος, ἃ οἱ θρανῖται. vt ea ratione quā supra diximus nauis per longitudinem in tres partes diuidatur. Mouet iterum quæstionē quod ex Polybio supra retulimus, ὁ δὲ πλοῦς πλοῦς βίασαν καὶ μέγα τ' κῦτος ὑπὸ τὸν θρανῖτιον σκαλμόν. vt thranites in medio collocatus videatur: & ita ipsi in vertendo intellexisse videmur, & fortasse ὑπὸ τὸν, &c. vertendum fuit infra thraniticum scalmum, non autem sic, vt vertimus: alioqui pugnant ista cum iis quæ ex Iulio Polluce diximus. Zygitæ enim in media naue sunt non thranitæ. Sic sub ea, id est post ea Latini dixere. Nec tamen verebor ingenuè fateri mihi adhuc nō liquere, an hæc nostra coniectura vera sit: vt mihi in magnis opinionum naufragiis versari videar, è quibus per me ipse emergere nequeo. illum solum animi can

dorem præstare possum & debeo, vt lectori igno-
 rationem meam fateri non erubescam: ne ali-
 qua nostri persuasione adductus in eundem er-
 rorem trahatur. Quare illud ὡς ἂν τις ἀκούοιτο ἑαυτῶ περὶ
 πόντος ἐπ' ἀρετῇ, καὶ θάπρ φασὶ σέξτιόν τε τὸν ῥωμαῖον ἀφεικό-
 τα τοὺς ἐν τῇ πέλῃ τιμὰς καὶ ἀρχὰς διὰ φιλοσοφίαν, ἐν δὲ τῷ
 φιλοσοφῆν αὐτὸν ἀλὶν δύσασθαι καὶ χρώμενον ᾧ λόγῳ χα-
 λεπῶς τὸ πρῶτον, ἐλίγῃ δὲ καὶ καταβαλεῖν ἑαυτὸν ἐκ τινὸς δύν-
 γος. Id est, Quemadmodum aiunt Sextium Ro-
 manū spretis quibus in vrbe fungebatur honorib?
 & magistratibus propter philosophiæ cupiditatē,
 inter philosophādum rursus ægre ferētē, propterea
 quòd initio ad percipiendum philosophorū ser-
 monem tardior esset, parū abfuisse quin se è bire-
 mi quadam deiiceret. Græca habent ἐκ τινὸς δύνγος,
 cum tamē suprā dixerimus nos non legisse illud
 vocabulum apud probatū authorem, cum studio-
 se omnes qui extant euoluerimus. Quare aliquan-
 do existimaui apud Plutarchū eo loco legendum
 ἐκ τινὸς δύνγος, vel δύνγος intelligendū pro domo quæ
 esset duorum tabulatorū, quæ à Græcis aliquando

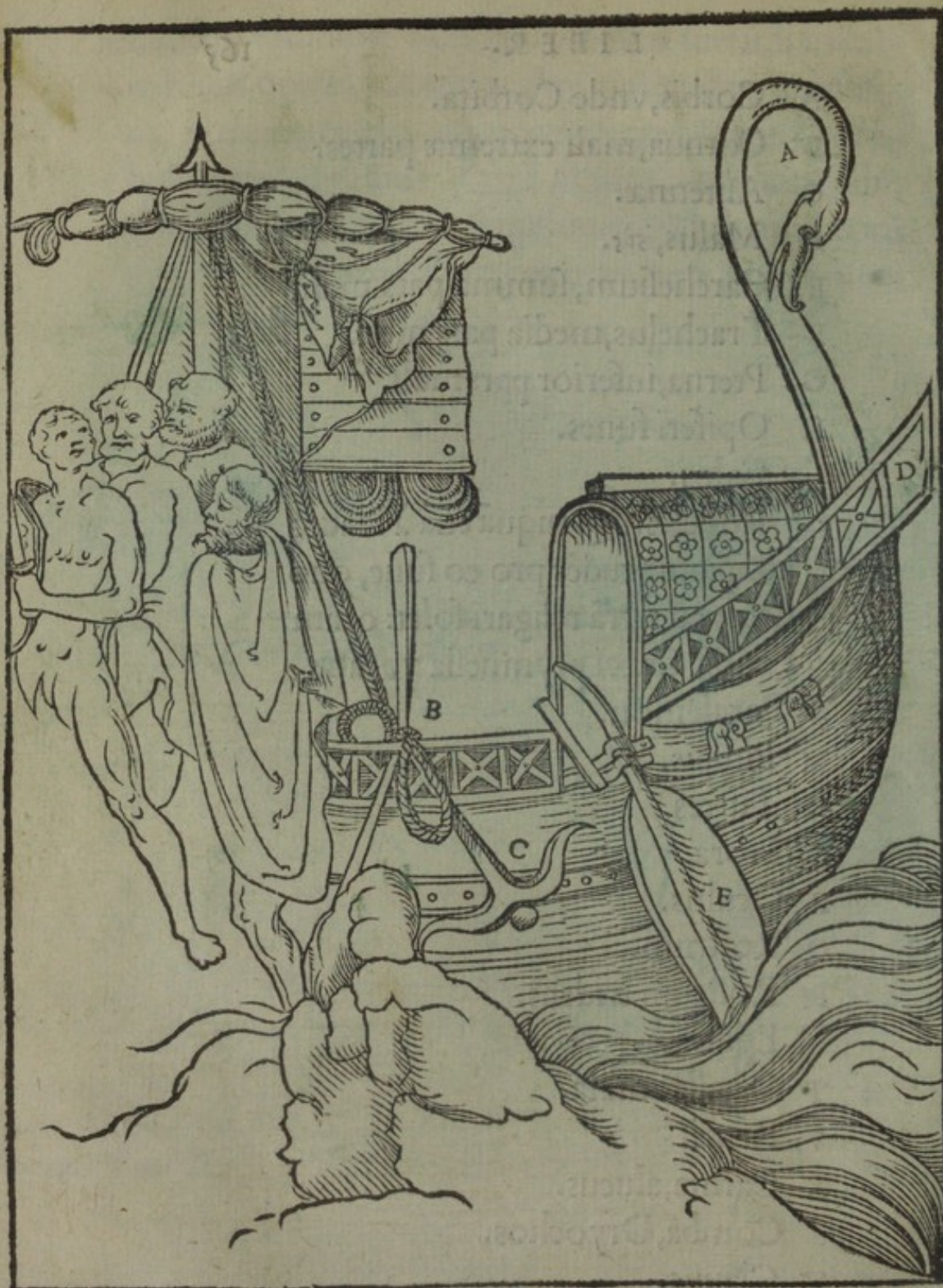
δίσκος dicitur. Sed cū videatur à Polluce *δίσκος* dicta, fit vt subsistā, lectorisq̃ iudicio relinquam. Qui (scio) nobis dabit veniam, quòd ea omnia nauium genera, quæ à Gellio recensentur (qui nuda earum nomenclatura contētus fuit) explicare non potuerimus. Locus enim ille apud Gelliū est corruptissimus, nec ipsi diuinare debuimus. Ecce tibi cum de caudicarum nauium vocabulo, cuius mentio in Gellio est, hæsitare: casu incidi in locum Senecæ in libello de breuitate vitæ, qui eam mihi molestiam absterfit, his verbis, Quis Romanis primus persuasit nauem cōscendere? Claudius is fuit Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia pluriū tabularū contextus, caudex apud antiquos vocabatur. Vnde tabulæ codices dicuntur, & naues nunc quoque quæ ex antiqua consuetudine subuehunt, caudicæ vocantur. Hactenus Seneca. In vulgatis codicibus locus Senecæ corruptus est: & cades vtroque pro caudex legitur, & candicæ non caudicæ. Sed tu ad modum suprā scriptū Senecæ locum emendabis. loquitur enim de Q. Appio Claudio Caudex cognomento: qui cum Q. Fulvio Flacco consul fuit. Quod si alia tempus & lectio frequens nobis aperuerit, lectori non inuidebimus. In præsentia quæ potuimus, ipsi benigne proferimus. Tu lector boni consule, ac nos ama.

Hæc Lazarus Baysius in studiosorum gratiam colligebat.

Sed fortasse studiosis non iniucundum fuerit, si in calce huius operis, hîc nobis aliquot nauibus propofitis, partium earum nomenclaturam Latinis vocabulis indicauerimus. Quæ ſiquis Græce ſcire velit, conſulat ea quæ ſuprà ſcripſimus. Nihil enim eorū quæ ad vtriuſque linguæ cognitionem attinēt, quantum in nobis fuit, omiſimus.

- A Corbis, vnde Corbita.
- B Cornua, mali extremæ partes.
- C Antennæ.
- D Malus, ισὲς.
- E Carchesium, summa pars mali.
- F Trachelus, media pars mali.
- G Pterna, inferior pars mali.
- H Opiferi funes.
- I Calos.
- K Rudētes. Quanquã etiã à Plauto accipiat^r rudēs pro eo fune, quo navis ad terrã religari solet: oram Latini, Græci prymnesia vocant.
- L Parasemon.
- M Puppis.
- N Turres.
- O Prora.
- P Oculus.
- Q Rostrum.
- R Rostrum tridens.
- S Epotides.
- T Catastromata.
- V Remi.
- X Carina, alueus.
- Y Comba, Dryochos.
- Z Clauus.
- & Gubernacula.

- A χηνίσκος, Anserculus.
 B Anchoralia.
 C Anchora.
 D Fori, hedolia.
 E πηδάλιον, Gubernaculum, Temo.

- A Gubernator, κυβερνήτης.
 B Remiges, Nautæ, ἑρέται.
 C πρῶτος ἢ πρῶτος, Latinis proreta, qui
 prora regit. Iureconf. in lege, Cotem.
 §. Dominus. ff. De publicanis.
 D Acroteria.
 E Thronus.

- A ῥάνος, inde ῥανῖται.
 B ζυγός, inde ζυγῖται.
 C θαλάμος, inde θαλαμῖται, κὶ θαλάμοι, κὶ θαλάμακες ab Aristophane.
 D Vexillum.

De re vestiaria.

Illustrissimo Princi-

PI D. IOHANNI A LOTHA-
ringia, S. R. E. Cardinali meritissimo Laza-
rus Bayfius S. D.

Q V O M diu, multumque me sollicitum ha-
beret huiusce mei libelli editio, nō tam quod ma-
leuolorum inuidiam pertimescerem: quis enim sa-
næ mentis huic labori meo inuideat? quàm quod
rei vestiariæ, quam tracto, familiarē pestem blat-
tas scilicet & tineas, in hoc meum opusculum pri-
mo quoque tempore impetum facturas suspica-
rer, tu vnus ex omnibus mihi occurrebas, qui inge-
nii mei mediocritatē, non modo authoritate tua
tueri & posses & velles: verumetiam tuæ amplitu-
dinis odore, multo magis quàm mala illa aurea,
quæ & medica & citria dicuntur, hanc synthesim
meam ab omni tinearū impetitione vendicares.

Quis est enim omniū, aut quotus quisque est eo-
rum quidem certe, qui cum musis, id est cum hu-
manitate & doctrina aliquod habēt commercium,
qui cum hunc libellum tibi nuncupatum, tibi que
non ingratum, huius denique ipsius te patrociniū
suscepisse rescierit, eum ipsum nominis tui titu-
lo pellectus, non statim emendum curet, emptum
perlegat, perlectum propè dicam, exosculetur, ne-
que de manibus vnquā deponat: & vt in eo plura

videat quæ reprehēdenda, quàm quæ laudibus ef-
ferenda sint, tuæ certe dignitatis celsitudine permo-
tus, à conuitiis linguam abstineat: Quem vero ad
te tuâque non dicam metuenda (amari enim vis
non metui) sed obseruanda potius, magnifica ista
tui oris probitas nō rapiat: generosa formæ digni-
tas non alliciat: suauissima humanitatis mollitu-
do non inuitet: singularis denique, rarâque in am-
plissima fortuna Romani sermonis facundia non
persuadeat: Quibus tu dotibus instructus & orna-
tus, non Romanos, Germanos, ac Gallos tantum-
modo, velut alter Gallicus Hercules, aures oculôf
que aureis catenulis, id est veneranda quadā sua-
da vinctos, quocunque vis trahis, sed ipsum quo-
que Franciscum regem acerrimum ingeniorum
æstimatorem, morum suauitate, quos in te nouit
esse præcipuos, ita deuinctum tenes, vt te vnum ex
omni purpuratorum ordine potissimum delege-
rit, quem tum in administranda regni mole, con-
siliiorum participem, vel potius principem habe-
ret: tum vero quotidianis epulis communi men-
sa conuiuiam exciperet. Et hercule bene. Quid e-
nim est elegātia tua dignius, cuius tum oratio, tum
vita perdifficilem illam grauitatis cum humanita-
te coniunctam societatem mihi videtur consecu-
ta: Neque vero ille vnus te adamare contendit,
quinetiam ad vnum omnes Christiani nominis
principes, & eorum nonnulli Gallici nominis ho

stes, te Gallum, Gallicarumque partium, vtrumque,
& ob animi celsitatem, & ob vitæ integritatem ita
probant, vt nemo vnquam quisquam suum prin-
cipem conterraneum magis. Nimirum hoc tibi
tribuit admiranda quædam virtutis vis, ac incredi-
bilis ingenii dexteritas, vt te non solum ii, qui nun-
quam viderint, admirentur: sed hostes etiam non
vulgari amore prosequantur. Iam vero literatorum,
studioforumque ordo, cui vltro te Mecænatē ex-
hibuisti, te ita suspicit, magnā vt in spem veniam,
hasce meas vigilias, quas tuæ amplitudini conse-
crauimus, futuras illi, te commendante, gratiosas:
quas tamen ipsas haud satis scio Iurecōsultis, qui-
bus scripsim⁹, fore plausibiles, propterea quòd mi-
nime Accursii, Accursianorumque morem sectati
simus. Quin & necessario pleraque ex Græcorum
fontibus adiecimus: volui enim authorib⁹ laudan-
dis ineptiarum crimen effugere: quæ vereor vt istis
stomachum faciāt, eoque nomine libellum hunc reii-
ciant, qui ab hac trāsmarina atq; aduētitia doctri-
na abhorreere solēt. Porro autem vtriusque linguæ
elegantiarum sectatores, qui ista mea legere non gra-
uabuntur, oratos velim, primū vt mihi asseueranti
credāt, me meliores ætatis annos in ediscendis Ac-
cursianorum ineptiis potius, quàm Vlpiani, aut Pau-
li respōsis, de non satis eruditorum amicorum cōsilio,
cōsumpsisse: quorum barbaries ingenium, mentemque
meam infuscauit, quibus dediscendis non minus

mihi fuit negotii, quàm in ediscendo ad verbum
aut Platone, aut Demosthene, aut simul utroque:
deinde me sero & cursim Græcas literas arripuis-
se, ac succisui, quod aiunt, operis: præterea cogi-
tēt, quid homo, cuiusmodi ego & sum, & esse præ-
dico, & præ me fero, præstare possit, in ea præfer-
tim re, quæ abhinc annos circiter mille doctissi-
mo cuique, ut nihil magnificentius dicā, haud sa-
tis cognita fuit & perspecta. Tum ad extremū ita
fiet, opinor, ut nihil mihi de impetranda ab his ve-
nia sit laborandum, etiamsi nonnullis in locis la-
psum fuerim, vel pleraque omiserim. Ego enim, ne
fortè nesciant, hac lege hoc opus edo, mihi post-
hac ut integrum sit, curta producere, peruersa mu-
tare, errata denique ipsa corrigere. Cur enim mi-
hi vix dum triginta annos nato, semel non liceat,
quod propè quinquagenario Budæo licuit, magno
natu Erasmus sibi toties permisit? Quorū vterque
suo studio, labore, & industria sibi doctrinæ no-
mine, æternum decus patriæ, Meccænatibusque suis
nunquam intermorituram gloriam comparauit.
Vale præsul ornatissime.

V L P I A N V S

VESTIS, an vestimenta legantur, nihil refert. Vestimentorum sunt omnia lanea, vel serica, vel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, insternendi, iniiciendi, accubandive causa parata sunt, & quæ his accessionis vice cedunt, quæ sunt insitæ picturæ, clauique qui vestibus insuuntur. Vestimenta omnia aut virilia sunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiaria. Virilia sunt quæ ipsius patris causa parata sunt, veluti togæ, & tunicæ, palliola, vestimenta stragula, amphitapa & saga, & reliqua similia. Puerilia sunt quæ ad nullum alium usum pertinent nisi ad puerilem, veluti togæ, prætextæ alicubi, & chlamydes, pallia, quæ filiis nostris comparamus. Muliebria sunt quæ matris causa parata sunt, quibus vir non facile uti potest sine vituperatione, veluti stolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ, quæ magis capitis tegendi quam ornandi causa comparata sunt, plagulæ, penulæ. Communia sunt quibus promiscue utitur mulier cum viro, veluti si eiusmodi penula palliumve est, & reliqua eiusmodi, quæ sine reprehensione, vel vir, vel vxor utatur. Familiaria sunt, quæ ad familiam vestiendam parata sunt: sicut saga, tunicæ, penulæ, linthea vestimenta, stragula, & cætera similia. Vestis ex pellibus constabit. Item vestes caprinæ & agninæ, vestis erunt. Argumeto sunt etiam nationes quædam, veluti Sarmatarum, quæ pellibus teguntur. Aristoteles etiā coactilia vesti cedere ait, & tegumenta subselliorum huic legato cedere vice margaritarum. Item fibulæ ornamentorum magis, quam vestis sunt. Tapeta vesti cedunt, quæ aut sterni, aut iniici solent: sed stragulas & Babylonicas, quæ equis insterni solent, non puto vestis esse. Fasciæ crinales, pedulæque impilia loco sunt, quia partem corporis vestiunt. alia causa est ædorum, quia usum calciamentorum præstant. Ceruicalia quoque nomine vestis continentur. Si quis addiderit vestem suam, apparet de

ea eū senſiſſe, quā ipſe in uſus ſuos habuerit. Culcitra etiā
veſtis erunt. Item pelles caprinae & agninae veſtis erunt. Mu-
liebri veſte legata & infantilem contineri, & puellarum &
virginum, Pomponius lib. x x i i. ad Sabinum recte ſcri-
bit. Mulieres enim omnes dici, quaecunque ſexus ſœmini-
ni ſunt. Ornamenta muliebria, ſunt quibus mulier ornatur,
veluti in aures, armilla, viriola, annuli, præter ſignatorios,
& omnia quæ ad aliam rem nullam parantur, niſi corporis
ornandi cauſa. Quorum in numero etiam hæc ſunt, aurum,
gemma, lapilli, qui aliam in ſe nullā vtilitatē habent. Mun-
dus muliebris, eſt quo mulier mundior fit. Continentur &
eo, ſpectula, matula, vnguenta, vaſa vnguētaria, etſi qua ſimi-
lia dici poſſunt, veluti lauatio, riſcus. Ornamentorum hæc,
vitta, mitra & ſemimitra, calantica, acūſve, cum margari-
ta, quam mulieres habere ſolent, reticula, κεκρύφαλα. Sicut
& mulier poteſt eſſe munda, non tamen ornata, vt ſolet con-
tingere in his, quæ ſe mundauerint, lotæ in balneo, neque ſe
ornauerint. Et cōtrā, eſt aliqua ex ſummo ſtatim ornata, nō
tamen emundata. Margarita ita ſi non ſoluta ſit, vel qui alii
lapides, ſiquidem exemptiles ſint, dicendum eſt ornamēto-
rum loco haberi. Sed & ſi in hoc ſint ſoluti, vt recomponā-
tur, ornamentorum loco ſunt. Quod ſi adhuc rudes ſint la-
pilli, vel margaritæ, vel gemmae, ornamentorum loco non
erunt, niſi alia fuerit mens teſtātis, qui hæc quoque quæ ad
teſtamenta parauerat, ornamentorum loco & appellatione
comprehendi voluerit.

Lazari Bayfii anno-

TATIONVM IN L. VESTIS,

FF. De auro & argento leg. Liber.

CAP. I.

VNT qui putent inter vestem & stolā hāc esse differētiā, vt cum vestis appellatione, omne vestimentum cōprehēdatur, muliebre iuxta ac virile, stolæ mulierum tātum vestimēta intelligantur.

Quos sequutus videtur Vlpianus hic, qui stolam inter muliebria vestimenta annumerat. Et authorem videtur habere locupletissimum Ciceronem in Antoniana secunda, in hęc verba, Sumpsiſti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidiſti. Ego verò haud magno in discrimine ponam, dicatne quis, vestem aut stolam, cū ex authorū obseruatione, quin hęc duo vocabula *συνώμια* sint, parum abesse existimem. Veteres enim stolā dixerunt omne quod corpus tegeret. author Nonius. Cicero quoque cum muliebrem adiicit, sentire videtur stolā quoque virorum fuisse. quod & probari potest ex authoribus à Nonio citatis.

BB.i.

Græci vero, vel potius quidam Græcarum elegā-
 tiarū scriptor, ait, vestis, quam ἱδῆτα vocat, appel-
 latione omne vestimentum contineri: stolam ve-
 ro indumēti rationem quandam, ac modum de-
 monstrare, vt alia stola Græcorum, alia Barbaro-
 rum. Quo in significato vtitur Plutarchus, cum
 alibi, tum in Alexandro, ἀνίκητον, inquit, ὁ καλέμενος
 ἀλέξανδρος, καὶ δωρεὰν ἔλαβε δώδεκα κώμας, καὶ σολῇ πέντε σίκλην χρῆ-
 σθαι. hoc est, Vicit is qui vocabatur Alexāder, gra-
 tiaque illi facta, vt duodecim vicis potiretur, stolā-
 que Persica vteretur. Stola Persica ait pro cultu
 Persico. Idem Plutarchus in Dione, cum de Dio-
 nysio seniore loquitur, qui neminem inexcussum
 in cubiculū admitteret, sic ait, εἰσῆει δὲ πρὸς αὐτὸν εἰς
 τὸ δωμάτιον, ἔτ' ἀδελφός, ἔθ' υἱός, ὡς ἔτυχεν ἡμικισμύνης: ἀλλ'
 ἔδει πρὶν εἰσελθεῖν, ἀποδύντα πρὶν αὐτῷ σολῶν ἕκαστον ἐπὶ ἑαυτῷ
 ἐναλαβεῖν, ἔρχεσθαι γυμνὸν ἑκ τῶν φυλαττόντων. hoc est, In-
 grediebatur vero ad ipsum in cubiculum neque
 frater, neque filius, vt erat indutus: verū opus erat
 ante ingressum vnunquenque, posito suo ipsius
 cultu, alium suscipere, nudūque ita à satelliti-
 bus videri. Stola vero dicta videtur ἀπὸ τῆς σέλλομαι,
 quod induo signat: vt apud Plutarchum, in Ara-
 to, ὁ δὲ ἐργῆνος ἐπὶ τὰ λαβῶν νεανίσκος ἐσταλμένος ὁδοιπορικῶς.
 hoc est viatoria indutos. quo vocabulo vtitur Bu-
 dæus in quadam epistola, vir de quo dicere solet
 Ianus Lascaris, quod olim de Tullio dixit Apol-
 lonius. Viatoriam vero vestem hodieporicā ap-

pellat Herodianus, quã vulgo robam curtã dici-
 mus. Herodianus in quinto, vbi de Macrini fuga,
 qui posito cultu regio ἐσθῆτά τε ὀσδοιπορικὴν λαβὼν, καὶ
 πλὴν κεφαλὴν ἀεὶ σκέπων, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέρας ὀσδοιπόρει φθά-
 νων πλὴν φημὴν τῇ ἑαυτῆς τύχῃ. hoc est, Sumptaque veste
 viatoria, obtectoque vsque capite, noctẽ diẽmque
 iter faciebat, famã suã fortunã præueniens. Sic &
 Plinius cubilia viatoria dixit libro XXXVII.
 Et Neronis principis qui sceptraper personis histrio-
 num, & cubilia viatoria vnionibus consternebat.
 Nos quoque fortassis haud absurde dixerimus cu-
 bilia viatoria lectulos illos quibus passim in comi-
 tatu vtimur.

Stolatae mulieris figura ex antiquis. monumentis
quæ etiam hodie Romæ inueniuntur.

CAP. II.

AI T Vlpianus, Vestimentorum sunt omnia Alanea. De lanarū generibus ex Plinio pauca subiiciam, quandoquidem melius est à fontibus haurire, quàm riuulos consectari.

Hispania nigri velleris præcipuas habet.

Pollentia iuxta Alpes. Vnde apud Martialem lanæ Pollentinæ,

Non tantum pullo lugentes vellere lanas.

Canusium Rutuli, quas erytras vocant.

Canusinæ ruffæ dictæ à Martiale:

Roma magis fuscis, vestitur Gallia ruffis.

Et Canusinatum Syrum dicit pro Canusina veste ornato,

Vt Canusinatus nostro Syrus asserere fudet.

Fulvas habet Tarentum, & suæ puliginis. Histria, Liburniæque pilo propior, quàm lanæ, pexis aliena vestibus, & quam sola ars scutulato textu commēdat in Lusitania. Scutulatum verò textum eiusmodi ferè est, qualis cernitur in aranearum telis. Plinius libro vndecimo, cap. XXIII, Quanta arte celant pedicas, scutulato rete, ad capiendas muscas circa grassantes. Est autem scutula à scuto dicta. Plin. XVII. vbi de emplastratione, Ergo amputatis omnibus ramis, ne succum auocent, nitidissima in parte, quaque præcipua cernatur hilaritas, exempta scutula, cortici, ita ne descendat ultra ferrum, imprimitur ex alia cortex

par cū sui germinis mamma. Per scutulam intelligo corticem ad effigiem paruuli scuti eximendum ab arbore, & alium in eius locum cum germine reponendum. At vero mollis erat in agro Mutinēsi, cuius meminit Strabo in quinto, ἔριαν δὲ πλὴν μὲν μαλακὴν, οἱ δὲ μὲν τὴν τοιοῦτον, καὶ τὸν σκάταναι ποταμὸν φέρουσι, πασῶν πλὴν καλίστην. πλὴν δὲ Ἰαχέαι ἢ λιγυστική, καὶ ἢ τῇ ἰνσάβρων. ὅς ἡς τὸ πλεον τ' οἰκείας τῇ ἰταλίῳ τῇ ἀμώχεται. πλὴν δὲ μέστω ἢ πᾶσι πατάσιον, ὅς ἡς οἱ τάπητες οἱ πολυτελεῖς, καὶ γαύραποι. hoc est, Lanam vero mollem Mutinensis ager, eaque regio quæ ad fluuium Scutanam pertinet, fert omnium longe optimam: hirtam vero Ligustica, & Mediolanensis, ex qua bona pars Italiae seruitiorum vestitur. Mediocrē autem, ea quæ circa Patauium, ex qua pretiosissima tapeta & gausapinae fiūt. Est & hirta pilo crasso, in tapetis antiquissima gratia.

Lanarum colores natiui memorantur quatuor præcipui, etiam si Plinius dicat, vel natiuis nomina deesse aliquot modis. Albus in Apulia nobilis, ut ait Martialis,

Velleribus primis Apulia, Parma secundis

Nobilis, Altinum tertia laudat opus.

Niger in Hispania, & Pollētia, ut diximus, rutil⁹, qui & ἐρυθρὸς dici potest, & à Martiale ruffus. Fuluus & suæ puliginis Tarētinus. Quis vero sit fulu⁹ color, docet Frōto apud Gelliū his verbis, Fuluus autē videtur de ruffo atque viridi mixtus, in aliis

plus viridis, in aliis plus ruffi habere. Sic poeta verborum diligentissimus fuluam aquilam dixit, & iaspidem, fuluos galeros, & fuluum aurum, & arenā fuluā, & fuluū leonē. Sic Qu. Ennius in Annalibus fuluo ære dixit. Flauus cōtrā videtur ex viridi & ruffo & albo concretus. Sic flauētes comæ, & quod mirari quosdā video, frondes olearū à Virgilio dicuntur flauæ. Sic multo ante Pacuuius aquā flauā dixit, & flauum puluerē: cuius versus, quoniam sunt iucundissimi, libens commemini, Cedo tamē pedem, lymphis flauis flauum vt puluerem. Hactenus Gellius. Flauentes comæ dicuntur, quæ sunt crocei coloris, quod vel Ouidiano versu probari potest, in secundo de Amoribus, Seu flauent, placuit croceis Aurora capillis.

Quando vero in colorum mentionem incidimus, qui multi variique in vestimentis reperiuntur, sericis iuxta ac laneis, addam ex eodem Gellio quæ præcipue ad noscendos colores facere videbuntur. Ait Gellius eodem capite, Non enim hæc sunt sola vocabula, ruffum colorem demonstrantia, quæ tu modo dixisti, ruffus & ruber: sed alia quoque hactenus plura, quam quæ dicta abs te Græca sunt. Fuluus enim & flauus, & rubidus, & phœniceus, & rutilus, & luteus, & spadix, appellationes sunt ruffi coloris. Hactenus Gellius. Aduertendū tamen ex eodem quod phœniceus, rutilus, & spadix sunt *συνώνυμα*, & significāt exuberantiam, splē-

dorémque ruboris, quales sunt fructus palmæ arboris non admodum sole incocti, vnde spadici & phœnicei nomen. Rubidus autem & rufus atrore & nigrore multo mixtus. Luteus quoque rufus est, sed dilucidior. Viridis verò color appellatur quoque cœruleus, qui à Græcis glaucus dicitur, vnde Pallas *λαυκίωπις* dicta: à veteribus autem Latinis cœsia quasi cœlia à colore cœli, vt inquit P. Nigidius. Aufonius quoque de Biffula latine dixit,

Oculos cœrula, flaua comas.

Hoc est, vt vulgò loquimur, quæ habet oculos virides. Illud interim mirari subit, quid in causa sit, quòd nos Galli simul & Germani in puellarum forma oculos cœruleos laudamus: cōtrà verò Romanis ac Græcis puellæ oculis nigris cēsentur. Cœrulei coloris vestis dicitur & cymatilis, quia nomē fortitur ab vndis. Apud Ouidium,

Hic vndas imitatur, habet quoq; nomē ab vndis. *κῦμα* enim fluctus est. Nec me latet quosdam per cymatilem vestem apud Plautum intelligere vndulatam, id est, de camelot: quod haud scio an ridiculum sit. Quod autem de luteo diximus, Nonius ait, luteū proprie esse croceum. Author Virgilius in Bucolicis,

Iam croceo mutauit vellera luto.

Et alibi,

Aurora in roseis fulgebat lutea bigis.

Sic & oui vitellum, luteum dicimus. Crocota ve-

stis dicta Nonio, vnde infectores crocotarii apud Plautum. & dicitur Crocota à croco, vt opinor, quo vocabulo vtuntur & Græci *κροκωτὸς* & *κροκώ-
ζον*, Id est crocota & crocotula: quæ inter mulie-
bria connumerantur. Quo vocabulo quidam pu-
tauerunt rubrum colorem intelligi. Ouidius,

Nec fuerant rubri cognita fila croci.

Vides vt crocum rubrum dicat Ouidius. Ostrina quoque ab ostro, qui est subrubens. Turpilius, In-
terea aspexit virginē vectari in capite riculam in-
dutam ostrinam. Molochinus in veste similis flo-
ri maluæ, cuius infectores dicuntur Molochinarii à Plauto in Aulularia. Ferrugineus, est color ferro ardēti haud absimilis, vt quidam putauere, qui & hyacinthinus ex Virgilio. ait enim, Ferrugineos hyacinthos. Ex Nonio. Castaneus in vestibus is color, quem sublata prima syllaba, vulgo taneum dicimus, cuius meminit Ouidius de arte Amandi. Neq; vero alienū videtur ex Platone in Timæo pauca de coloribus addere. Græca non adscribam, quia subtimeo, ne Græcarū literarum experti nau-
seam moueā, quādo fere fit, vt facile aspernemur, quæ ignoramus. Marfilius ita vertit, Quod visum disgregat, albū appellatur. nigrū vero, quod cōgre-
gat: motionē profecto acutiorē, alteriusque gene-
ris ignis incidentē, dispergentēque visum vsque ad oculos, orbēsque ipsos oculorū, meatūsque vi-
diuerberantē, liquefacientēque, ignem esse dici-

mus ex opposito obuiantem, cuius occurſu lachryma, corpus ex igni & aqua mixtum effunditur, & vno quidē igne velut ē coruſcatione quadam exiliente, altero verò penetrāte, & ab humore extincto variū creantur ex huiusmodi mixtione colores, atque ipſam paſſionem, fulgorem, coruſcationēque vocamus, quòdque id facit, ſplendidum atque coruſcum. Horum medium ignis genus ad oculorum humorē perueniens, illique ſe miſcens, minime quidem coruſcum: ſed ex ipſa ignei radii ad humorem mixtione ſanguineum creante colorem, rubrum nominamus. ſplēdidum albūque rubro mixtū, flauum procreat. Quo autem menſuræ modo ſingula ſingulis miſceantur, etiamſi quis nouerit narrare, prudentis non eſt, præſertim cum neque neceſſarium, neque veriſimilem de his rationem afferre poſſit. Rubrū cum albo nigroque, purpureū generat. Paulo obſcurior, moreus, luteolūſque fit color. Fuluum flauī fuſci que temperatione producit. Fuſcum vero, albi & nigri confuſione pallorem albi flauīque copula generat. Splendidum albo adiunctum, obfuſūque nigredine, cœruleum efficit. Cœruleum cum albo glaucum creat. Fului nigrique temperie color viridis naſcitur. Haſtenus Marſilius. Plura de coloribus dicere ſuperſedi, quoniam hac de re multa pollicetur Marcellus Florentinus, quem etiam-

si fato functus est, de coloribus copiosissime, simul & doctissime scripsisse arbitror.

CAP. III.

PURPUREVS color in vestimentis laudatissimus antiquis fuit, cuius authorē fuisse ferunt Herculem, ut scripsit Iulius Pollux in onomastico ad Commodum imperatorē, his verbis, Τύριοι λέγουσι ὡς Ἡρακλῆς ἠγάσθη νύμφης ἐπιχαρίας. Τύρος δ' ἦν τῇ νύμφῃ τὸ νόμα. ἔπειτο ἄρα δ' Ἡρακλεῖ καὶ κύων, καὶ ἐν παλαιὸν νόμον. οἶδα δὲ ὅτι τοῖς ἥρωσι συνίσταται μέχρι τῆς ἐκκλησίας οἱ κύωνες. ὁ τοίνυν Ἡράκλειος κύων καὶ πείραν ἐρπύρεθον δεχόμενος περφύραν, περεχόσης αὐτῆς τῆς θεῆς, ἀνδραγῶν, ὁ μὲν πρῶτον ἔρχεται εὐφρόνῃ, ὁ δὲ λύθρος ἄρα τὰ χεῖλη τῆς κυῶνος αἰμαῖας ἐφοίνισεν. ὡς δὲ ἦκεν ὁ ἥρως παρὰ πρῶτον κόρη, αὐτῇ δὲ δεχόμενῃ τὰ χεῖλη τῆς κυῶνος ἀνδρῶντα ἀήθει βαφῇ, ἐκ ἑφῇ προσέκειτο τολοιπῶς ἐν Ἡρακλέα, εἰμὴ αὐτῇ κομίσαιεν ἐδῆται τῇ τῆς κυῶνος χεῖλῶν διειδέσθαι. ὁ μὲν τοίνυν Ἡρακλῆς ὕδρε περὶ ῥῶον καὶ ἐν λύθρον ἀνέλεξατο, καὶ τὸ δῶρον ἐκόμισε τῇ κόρῃ, πρῶτος γυνόμενος ὕρετης δ' οὕτως λόγῳ τῆς φοινίκης βαφῆς. Hoc est, Tyrii ferunt, Herculem captum amore nymphæ indigenæ, quæ Tyrus vocabatur. Sectabatur autem Herculem canis, ut erat mos antiquus. Nosti enim quod simul cū heroibus canes in concionē ingrederetur. Canis igitur Herculeus purpurā per scopulū adrepentē conspicatus, ipsius prominentē carunculā mordicus adripuit, & pro cibo usus est, cruorūque labra canis colore phœniceo infecit. Ut vero rediit heros ad puellam, ipsa

cōspicata canis labra infueto colore infecta, negavit sibi quicquā posthac cum illo fore, nisi si vestem canis labris speciosiore afferreret. Sic itaque Hercules concha illa inuenta, cruorē collegit, munusque puellæ attulit, primus inuentor, ut Tyrri perhibent, phœniceæ infecturæ. Hæc ferè ad verbum, ut rudiores Græca intelligant. Imperatores Romani priuatis purpuræ vsum interdixerunt, in titulo, Quæ res vendi non possunt, libro quarto Codicis.

Purpuræ autē appellatione omnis generis purpuram contineri puto. Itaque buccinum & conchylum cōtinebitur, l. Si cui lana. *suprà* De legat. tertio. in vulgatis codicibus legitur fucinum & iacinctum, vel iacinum, & in horum interpretatio-
ne mirādum in modum hallucinatur Accursius, cum ex Plinio constet buccinum & conchylum inter purpuræ genera adnumerari. Nec admodū placet, quod Nebrissenfis ianthinum legit. Purpuræ vsus nobis est ignotus, quod & affirmat Budæus in libro de Asse. Mirum tamen videtur, cum in Carteia Beticæ prouinciæ olim murices & purpuras nobiles fuisse constet, ex Strabone in tertio, *ὃν δὲ καρτηνίαν κύεικας δέκα κατύλλας καὶ περὶ φύρας φασι*. Hoc est, in Carteia aiunt buccinas & murices decem cotylorum capaces. In Sardinia quoque fuisse constat ex prouerbio, *βάμμα θερδωνικὸν ἀντὶ τοῦ ἐρυθροῦ καὶ φοινικῶν*, Tinctura Sardonica pro rubra & purpurea. Ro

ma vero purpuræ vsum semper fuisse testatur Plinius his verbis, Purpuræ vsum Romæ semper video, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo, Tullium Hostilium e regibus primum vsum, Hetruscis deuictis, fatis constat.

Purpura erat insigne Romanorum magistratuum, quod & Martialis affirmat, cum ait, Diuisit nostras purpura vestra togas.

Et ab eodē purpura ponitur pro magistratibus, Purpura te fœlix, te colit omnis honos.

Plinius in decimo, vbi de Gallis, Vt plane digni aliti honoris tantum præbeat Romana purpura. Id est, Romani magistratus. Purpuræ violaceæ pretium in libras denariis centū. Plinius, Nepos Cornelius, qui diui Augusti principatu obiit: Me, inquit, iuvene violacea purpura vigeat, cuius libra denariis cētum vānibat. Id est, decem aureis solatis. Subdit Plinius, Successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Id est, mille iuliis, vel cētum aureis solis. Paulo post, Dibapha dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio. Dibaphum appellat Tullius epistolarum secūdo, ad Cælium, Curtius noster dibaphū cogitat, sed eum infector moratur. Et ad Atticum, Proinde isti licet faciāt quos volent C O S S. tribunos pleb. etiam, deinde Vatinius strumam, sacerdotii *διβήφα* vestiant. Id est, veste purpurea, & bis tincta dibapha. Plinius tamen pelagi, id est purpuræ

CC. iii.

genus, in libras quinquagenos nummos, & buccini centenos ponit, id est, quinquaginta solidos & centenos. Nummum pro solido nostro accipio ex Budæo. Vestimenta purpura infecta, eo temperamento, ut eius lapilli colorē reddant, qui amethystus appellatur, amethystina dicuntur. Plinius lib. XXXVI, Indicæ absolutum purpuræ colorem habent, ad hancque tinguentium officinā dirigunt vota. Fundit autem eum aspectu leniter blandum, nec in oculos, ut carbunculi vibrat: unde Ovidius amethystos purpureos,
Hic baphias, hic purpureos amethystos.

Martialis in primo amethystinasque mulierū vocat vestes. Inde amethystinatus. Martialis in secundo,

Hic quem videtis gressibus vagis lentum,
Amethystinatus media qui secat septa.

Iam & ille addito Tyrio, Tyriamethystus dictus. Plinius de tingendo amethysto, Non est satis abstulisse gemmæ nomen amethystum, rursus absolutus inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, simulque luxuria duplex. Tyriū accipe pro purpura Tyria. Tyros enim quondam insula à Tyro Phœnicis filio appellata. postea vero Alexandri Magni oppugnatis operibus continenti iuncta, nobilis fuit conchylio & purpura. ὅλν γὰρ, ut ait Strabo, ἡ τρεῖς καλλίστη ἀρφέα. Hoc est, Longe enim omnium præstan-

tissima habetur Tyria purpura. Tyrus quondam
Sarra dicta, vnde Sarrana apud Iuvenalem. Di-
citur quoque absolute Tyria, vestes purpura Ty-
ria infectæ. Ovidius,

Siue erit in Tyriis, Tyrios laudabis amictus.

Martialis in primo,

Hispanas, Tyriasque, coccinasque.

Tyria quoque lacernæ. Martialis,

Vt lutulenta linat Tyrias mihi multa lacernas.

Quarum pretium disce ex eodem Martiale,

Emit lacernas millibus decem Bassus

Tyrias coloris optimi.

Et in Mancinum,

Millibus decem dixti

Emptas lacernas munus esse Pompillæ.

Idem Martialis in Proculeiam, libro decimo, ve-
stis purpureæ immensum pretium ponit, quam
trabeam fuisse puto, vel togam pictam. Ludit in
uxorem quæ diuertit à viro, propterea quod Præ-
tor esset renunciatus,

Quid, rogo, quid factum est, subiti quæ causa do-
loris?

Nil mihi respondes? Dicam ego, Prætor erat.

Constatura fuit Megalensis purpura centum

Millibus, vt nimium munera parca dares.

Per Megalensem purpuram intelligit togam pictam,
qua ornabatur Prætores celebradis Megalensibus
ludis. Iuuenalis enim inter ornamenta Prætorum

adnumerat trabeam,
 -cum non essent vrbibus illis
 Prætexta & trabeæ. Et alibi,
 -Megalesiacæ spectacula mappæ,
 Idæum solenne colunt, similique triumpho
 Prædo caballorum prator sedet.

Toga enim picta triumphantium erat, vt docebo ex Liuiio. Quod verò toga picta fuerit Prætorum, docet Læpidius in Alexandro, in hæc verba, Prætextam & pictam togam nusquam, nisi cōsul accepit, & eam quidem quam de Iouis templo alii quoque accipiebant, aut Prætores aut Consules. Quibus verbis apparet, Prætores & Cōsules solitos accipere prætextam, & togam pictam de templo Iouis. Et etiam tunicam, quæ ob id à Iuuenale, vt opinor, tunica Iouis dicitur. Alio verò tempore Prætores utebantur prætexta. Plutarchus in Cicerone de Cornelio Lentulo, Qui cū Prætor esset, magistratu se abdicauit. *στρατηγῶν γὰρ ἐδύσχανε, καὶ πλὴν τοῦ ἀποδιδόναι οὐ τῇ βελῇ κατὰ δέουρος, διήλλαξεν ἐοικῶτα τῇ συμφορᾷ πρέσβειν.* Hoc est, Erat enim Prætor, positaque in senatu prætexta, fortunæ suæ cōgruam induit. Interpres aliter vertit, scilicet purpuream vestem. Vter veritatis scopum attigerit, doctorum sit iudiciū. Nihil mihi sumo, nihil interpreti detraho. Latius autem explicabo in prætexta, eam ipsam esse, quam Plutarchus identidem *ποδιδόναι* appellat. Sed ad Martialem reuertamur, qui cum

ait, centum millibus, sestertiū intellige. Cum lacernarum Tyriarum posuerit, cinq cēs francs. Et fanē vestem purpuream emere cinq mille francs, immensum videtur, nisi si quis de purpura dibapha intelligat, quæ in libras denariis mille nō poterat emi, vt ait Plinius. Atqui fuit tempus cum ipsa purpura ad argētum appensa ei repēdebatur, *ισοστάσιος ἦν ἡ ἀρεφύρα πρὸς ἀργύρον ὁ βεταρομελὴν*, vt ait Athenæus dipnosophistarum libro x i i. Vel fortasse Megalēsis purpura accipiēda est ea quæ à prætoribus in ornatum chori in ludis illis, partim emebatur, partim cōducebatur, partim etiam commodato rogabatur. Cuius meminit Plutarchus in Lucullo, vbi loquitur de quodam Prætorē de spectaculis ambitiose sollicito, qui cum à Lucullo in chori ornatū chlamydes purpureas peteret, *ἀπεκρίνατο, σκεψάμενος αὐτὸν ἔχει δώσειν, εἴτα μεθ' ἡμέραν ἠρώθισεν αὐτὸν, ὁπόσων δεοίτο. τὸ δ' ἐκατὸν ἀρκέσειν φήσαντος, ἐκέλευσε λαβεῖν δις τοσούτας*. Hoc est, Respōdit inspecturum si domi haberet, daturūque. Postridie vero interrogauit eum, quot sibi opus esset. Illo autem affirmante, centum sufficere, iussit dare bis totidē. Hactenus Plutarchus, qui ex Horatio hæc sumpsisse videtur epistola ad Numitium, dum ait,
 -chlamydes Lucullus, vt aiunt,
 Si posset centum scenæ præbere rogatus,
 Qui possim tot? ait: tamen & quæram, & quot
 habebo

Mittam, post paulo scribit sibi millia quinque
Esse domi chlamydū, partem vel tolleret omnes.
Exilis domus est, vbi non & multa supersunt.
Verum cum obfirmate decernere non ausim, vter
sensus sit verior: tamen eorum alterum verum es-
se putabo tantisper, dum quispiam ex eruditorum
ordine mihi aliter persuadeat. Porro autē ex Pli-
nio satis constat immensum purpuræ pretiū fuis-
se, cum ait, Conchyliā quoque & purpurā omnis
ora atterit, quibus eadem mater luxuria, paria pe-
ne etiā margaritis pretia fecit. Et paulo post, Con-
gregantur verno tempore, mutuōque attritu len-
torem cuiusdā ceræ saluant. Simili modo & mu-
rices. Sed purpuræ florem illum tingendis expe-
titum vestibus, in mediis habent faucibus. Lique-
ris hic minimi est in candida vena, vnde pretio-
sus ille bibitur nigrantis rosæ colore sublucens.
Hactenus Plinius. A conchylio, conchyliata ve-
stis. Cicero in Antonium, Conchyliatis Cnæi Pō-
pei peristromatis seruorum in cellis lectos stratos
videres. Et apud Iuvenalem, Cōchyliā Coa. Iu-
lius Cæsar cōchyliatæ vestis vsum, nisi certis per-
sonis, & ætatib², perque certos dies ademit. author
Trāquillus. Murices quoque purpuræ vsum præ-
stant, in Tyro nobiles, vt ait Cælianus. Martialis
in primo, Olidæ vestes murice. Ovidius,
Nec quæ de Tyrio murice lana rubet. Et erat
gravis odoris. Martialis,

Quod bis murice vellus inquinatum.

Inde iocus in Philenem,
Tinctis murice vestibus quod omni
Et nocte utitur, & die Philenis,
Non est ambitiosa, nec superba,
Delectatur odore, non colore.

Ianthina etiamnum vestimenta sunt violacea
purpura infecta: *ἰάνθη* enim Latini violam dicunt.
Plinius lib. x x i, Purpureæ latiore folio statim
ab radice carnosæ exeunt, solæque Græco nomi-
ne à cæteris discernuntur, appellatæ iā, & ab iis ian-
thina vestis. Sic enim legendum ex emendatissi-
mo codice. Qui colos à Græcis *ἰοειδής* dicitur. Iulius
Pollux in decimo, *ὅπου τῇ αὐτῇ καὶ ταῖς κλίναις ἐφύπτων.*
Martialis in secūdo, Coccina famosæ donas, & iā-
thina mœchæ. Id est, vestimenta purpura violacea
infecta. Luxuria enim, ut ait Plinius, vestibus pro-
uocauit eos flores qui colore commendantur. Hos
animaduerto tres esse principales. Vnum in coc-
co, qui in rosis micat, gratius nihil traditur aspe-
ctu. Et in purpura Tyria, dibaphæque Laconica.
Alium in amethysto qui in viola, & ipsum pur-
pureum, quæmque ianthinum appellamus. Gene-
ra enim tractamus in species multas sese spargen-
tia. Tertius est qui proprie conchyliis intelligitur
multis modis. Vnus in heliotropio, & in aliquo
ex iis plerunque saturatior: alius in malua ad pur-
puram inclinans, alius in viola serotina conchy-

liorum vegetissima. Sic enim legendum censeo. Nec tamen me fallit ab hyacintho flore, cum loto & croco ab Homero laudato, dici etiam nū hyacinthina ea vestimenta, quæ cum eius floris colore certant, vel etiam eiusdem nominis lapide. Persius, Hic aliquis, cui circū humeros hyacinthina lana est. Magnum sane discrimen esse, inter amethystinum & hyacinthinum, palam fit ex Plinio lib. x x x v i i, ubi de hyacinthis: Multum ab eo distat hyacinthos, tamen e vicino descēdens differentia, quod ille emicās in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho, primoque aspectu gratus evanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut penè non attingat, marcescens celerius nominis sui flore. Quibus verbis videre est, Ianthinum, id est, violaceum legendum apud Plinium, non autem Iacinthinum. De Iacintho verso in florē Ovidius transformationū decimo. Hactenus de purpura. Nec tamē omiserim adscribere vocabula, quib⁹ Græci, & in his Pollux, vestes purpureas appellāt: ea sunt, ἀλσργίς, περφυεῖς, φοινικίς. Hoc tamen vltimum potius colorem phœniceū quàm purpuram designat. Illud quoque non omittendum Lacedæmonios in præliis vsos veste quam φοινικίδα diximus, quæ cum sanguinei coloris esset, vulneratos fallebat, si sanguis per eam deflueret. Hæc ex Græcorum commentariis. Quod si ea requiris αὐτοῖς ὀνόμασι. φοινικίς ἐνδυμα λακωνικόν, ὅθεν εἰς ἄλ-

λεμον ἴοιεν ὁμόχρους αἵματι, ὥς αὐτὸν εἶποτε πληθύναι συμβαίνει,
 μὴ εἰς φιλοψυχίας αὐτῶν ἐμβαίνειν τὸ αἷμα ὁρώμενον. Verba
 hæc sunt, Purpura indumētum Laconicō cum ad
 bellū proficiscerētur sanguini cōcolor, ne siquādo
 vulnerari eos contigisset, sanguinis aspectus me-
 tum eis incuteret. Purpuræ vero appellatione coc-
 cum non cōtinebitur, vt placet Vlpiano in leg. Si
 cui lana. suprâ De legatis tertio. Quod si verū est,
 nō prorsus eadem sentire videbitur Matthæus, de
 veste qua induerunt perfidi Iudæi seruatorem no-
 strum Iesum Christum, cū Marco & Iohanne. ait
 enim, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην. Id est, Circū-
 dederunt ei chlamydem coccinam. Marcus vero
 ait, qui Matthæi epitomen scripsit: καὶ ἐνδύσασιν αὐτὸν
 πορφύραν. Id est, Et induunt eum purpura. Iohānes
 quoque, καὶ ἱμάτιον πορφυρεὸν περιέβαλον αὐτόν. Id est, Et
 pallio purpureo circūdederunt eum. Vides vt Mar-
 cus & Iohānes de purpura conueniunt. Matthæus
 vero, vel Matthæi potius interpres, de cocco sen-
 tit. Quocirca vel interpres in vertendo: Matthæo
 falsus est, quod minime affirmare ausim, si Iohan-
 nes vertit, vt putāt, vel Matthæus ipse, coloris poti⁹
 rationem habuisse videtur quàm materiæ. Quā-
 doquidem nemo rerum antiquarum peritus, infi-
 ciabitur illam purpuream fuisse, siue chlamys fue-
 rit, siue trabea, siue toga picta, quæ erāt antiqua pa-
 trum munera, mittebanturque regibus & amicis à
 P. R. appellatis, vt dicam in prætexta. Verum hac

de re curiosus ad senatum Sorbonicum referat.

Coccum igitur à Dioscoride κόκκος βασιλῆ dictum, frutex est fullonius, cui adhærēt grana, quibus fit color ille lanarum præcipuus, cuius copia summa in ea parte Hispaniæ, quæ Tudertania appellatur, ut est author Strabo in tertio. Sūt qui putāt eo abundare Germaniam, esseque id, quod cramesinū vulgo dicimus. Etiāsi Raphael Volaterranus multæ lectionis vir, existimet id esse quod anthillum & anthicellum apud Pliniū. Ego nil temere hac de re affirmare ausim, tantū dico à cocco dici coccina vestimenta ea quæ cocco infecta sunt.

Martialis in secundo,

Coccina famosæ donas & ianthina mœchæ.

Iuuenalis.

-quem coccina læna

Vitari iubet, & comitum longissimus ordo.

Vnde coccinatus. Martialis in primo,

Qui coccinatos non putat viros esse.

Illud vero hac in parte nō omittendum videtur, quod scripsit Plutarchus in Fabio, signum scilicet prælii futuri Rom. imperatoribus fuisse tunicam coccinam, extensam supra prætorium. ἄμα δ' ἡμέ-
ρα τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν. ὅτι δὲ χιτῶν κόκκινος ὑπὸ
τῆς στρατιωτικῆς σκηνῆς ἐκτενόμενος. Hoc est, Prima luce
pugnæ signum extulit. Est autem tunica coccina
supra prætoriū extēsa. Guarinus, haud scio quā
recte vestem purpuream vertit. Vexillū vero erat

insigne, cum ad arma concurrere oporteret, ut me-
mini me legisse in secundo commentariorum Cæ-
sar. Antequam vero à cocco & purpura disce-
do, non iniucundum lectori delicato fore arbitror,
si ex Plutarcho addam memorabilem purpuræ
vim & copiam, quæ Susis ab Alexandro captis in
ipsius devenit potestatem. Verba Plutarchi sub-
scribam, ea sunt in Alexandro, ὅπερ, φησὶ, καὶ πορφύρας
ἑρμιονικῆς ὀρεθλῦσαι τάλαντα πενταχίλια, συγχειμένης μὲν ὕ-
δρ' ἐπὶ δέκα δρόνων ὀγκυσίων, πρόσφατον δὲ τὸ αἶδος ἔτι καὶ νε-
αρόν φυλαττέσης. αἶλιον δὲ τέττα φαὲν εἶναι τὴν βαφὴν ὀγκ-
μέλιτος γενέσθαι τῇ ἀλσπεῶν. Hoc est, Vbi aiunt & purpu-
ræ Hermionicae inuenta quinquaginta millia ta-
lenta, repositæ quidem ab annis ferme ducentis, re-
centemque adhuc coloris florem, novumque ser-
vantis. Huiusce vero rei causam adferunt, quod
infectura purpuræ ex melle facta sit. Talentum
accipe pro pondere. Iam & illud adscribam ex A-
thenæo, ubi de scena Alexandri, cuius meminit
Budæus in lib. de Assē, καὶ πρῶτοι μὲν, inquit, πέρσται
πεντακίσιοι μηλοφόροι παρὰ αὐτῶν οὗτος εἰσῆκεθεν πορφυ-
ραῖς καὶ μελίνοις ἐσθῆσιν ὕψιστοι, μετὰ δὲ τέττα τοξό-
ται ἐν αἰθρῶν χίλιοι, οἱ μὲν φλογινὰ εἰδεδυκότες, οἱ δὲ ὑσγι-
νοβαφεῖ, πολλοὶ δὲ καὶ κυάνεα εἶχον παρὰ βόλαια. Et paulo
post, εἶτα μύριοι πέρσται τότε πᾶσι πορφύραν ἔχον πλήθος, οἷς
ἀλέξαισρος ἔδωκεν φορεῖν τὴν σολὴν ταύτην. Hoc est,
Et primi quidem Persæ quingenti pomigeri, in-
tus ad Prætorium adstiterat, purpureis ac melinis

vestibus ornati. Post hos vero mille sagittarii, quorum alii flammea induti, alii hysginea, multi vero & cyanea habebant circuniecta. Præterea Persarum decem millia, & purpuræ ius habens turba, erant circiter quingenti, quibus Alexāder gratiam fecit huiusmodi stola uti. Quod vero apud Athenæum ὑσγινὸ βαφὴ scriptum est, nos vertimus hysginea. Est autem hysginum planta colore flava, & inde ὑσγινὸ βαφὴ dicta quæ ab ea plāta tincta sunt, τὰ ὑπὸ αὐτῆς βαβαμμένα. Hoc legisse memini in scholiis in Nicandrum, si tibi probatus author. Hysgini vero mentionē facit Plinius lib. x x x v. cap. vi. & Vitruvius in octavo. Quod si verū est, falluntur qui censent apud Plinium libro nono, cap. xli. legendum hysginum. Neque enim ipse video quonam pacto ex cocco & Tyrio simul mixtis fieri posset color flauus, & hysgineus. Quinetiam operæpretiū visum est, memorabilē Sardanapali luxum ex Athenæo subscribere, quē nequissimus ille ad rogam usque, finemque vitæ exercens, perseveravit, qui cum mori destinasset, præter auri argentique vim incomparabilem, secum pallia, purpuras, stolas innumerabiles in rogo concremauit. Verum non ab re erit, opinor, tragœdiam ipsam ex Athenæo totam perspiciendam proponere. Sardanapalus, quem alii Anacindaraxi filium, alii Anabaxari aiunt, in regia clausus, à nemine præterquam ab eunuchis & vxoribus videbatur. Cū ve-

ro Arbaces Medus suorum vnus Satraparum, per eunuchum Paranesum ægrè impetrasset, vt in regis cōspectum admitteretur, illius iussu admissus, videt eum Medus cerussatū, muliebrīque cultu & cura ornatum, vnā cum scortis purpuram carminantem. Erat autem lacte candidior. Cum itaque Medus id ægrè tulisset, quòd talis scilicet ipsis imperaret, bellum adornat: collectisque vtrinque copiis, victus tādē, fugatusque ab Arbace, Sardana- palus mori destinauit. Qui in regia pyram, imma- ne quantum altam cum excitasset, ac in ea ipsa py- ra domum ligneam, in qua cubilia strauit, ibique decubuit cum vxore. Scorta quoque in aliis cubi- libus erant. Siquidem tres filios, duāsque filias re- bus desperatis Ninum emandauerat, regisque oræ illius fidei cōmendauerat, datis auri talentis 3000. In domo autem illa lignea circūposuit auri mil- le myriadas: argēti vero decies mille myriadas ta- lētum: & pallia & purpuras, & stolas omnigenas. mox ignē pyræ summitti iussit, quæ ardebat totos quindecim dies. Lege Græca, & videbis quanta fi- de verterimus quæ sunt eiusmodi.

CAP. IIII.

LINEA) Quod ad linum attinet, linea tunica à Græcis dicitur λινός χιτὼν, quam Athenienses talarem gestabant. author Pollux. Illud non ine- ptum fuerit, addere, quod de lino asbestino scripsit Plinius, Inuentum iam est etiā quod ignibus non

DD.i.

absumeretur, viuum id vocant, ardentēque in fo-
 cis cōuiuiorum ex eo vidimus mappas sordibus
 exustis splendescētes igni magis, quā possent a-
 quis. Regum inde funebres tunicæ corporis fauil-
 lam ab reliquo separant cinere. Nascitur in deser-
 tis adustisq̃ sole Indiæ, vbi non cadunt imbres
 inter diras serpentes, assuescītque viuere ardendo.
 Rarum inuētū, difficile textū, propter breuitatem.
 Vocatur autē à Græcis asbestinū ex argumēto na-
 turæ. Anaxilaus author est, linteo eo circūdatam
 arborem furdīs ictibus, & qui non exaudiātur, cæ-
 di. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Porro
 autem Strabo in decimo, scribit in Caristo lapidē
 nasci, quē tondere solent, & mox nere, ex quo fiūt
 χειρόμακτα, id est mantilia, quæ sordida facta, flam-
 mis emundari solent, non aliter quā aquis. *ὅτι δὲ
 τῆς, inquit, καίςω καὶ ἡ λίθος φύεται. ξαινομελὴ καὶ ὑφαινο-
 μελὴν. ὥστε τὰ ὑφάσματα χειρόμακτα γίνεσθαι. εἰπαίνονται δὲ
 βάλλεσθαι καὶ ἀρχαῖαι γαῖραι τὸν πῖνον τῆς πλύσεως παραπολη-
 σίας.* In Aldinis codicibus quædā vocabula super-
 sunt. Tu in hunc modum suprā scriptum emen-
 da. Est & bulbi genus lanam ferens, quod in lito-
 ribus nascitur. Habet autem lanam sub primis tu-
 niculis, inquit Theophrastus apud Athenæum in
 secūdo, *ὑφαίνεται δὲ ἐξ αὐτῆς καὶ πέδιλα καὶ ἄλλα ἱμαῖα.* Hoc
 est, Textūtur autem ex ea fasciæ pedales, & alia ve-
 stimēta, vt & Phæniās ait. *χειρόμακτα δὲ καλεῖται,* in-
 quit Athenæus in nono, *ὥς τὰς χειρὸς ἀπεμάτηντο.* Id

est, Quo manus abstergebāt. Plinius lib. x i x. cap. secūdo, Theophrastus author est, esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem, eamque partem qua vescūtur, esse laneā naturam, ex qua mapalia, vestesque quondam cōficiēbātur. quo loco non mapalia, sed pedalia legēdum puto, ex Theophrasto apud Athenæū suprā citato. Sed neque regionem in qua id fiat, neque quicquam diligētius, præterquā eriphoron id appellari. *λειόφυλον* etiamnum appellat Vlpianus in leg. Si cui lanæ, suprā de leg. tertio. Plinius libro x x i i i i. cap. x i i, Huic similis est spina illa, quam Græci acanthion vocant, minoribus multo foliis, aculeatis per extremitates, & araneosa lanugine obductis, qua collecta etiam vestes quædā bōbycinis similes fiunt in oriente. Idem quoque in x i i. multa refert de arboribus Persicæ insulæ lanigeris, quem, si non est molestum, vide. Neque enim in hunc libellum nostrum transcribere est animus. Quin & alia pleraque prudentes scientesque omisimus, ne in immensum iis, quæ Græci vocant *ἀπεροδιόνου*, volumen excresceret. Byssus etiamnum lini species in India nascens, iam vero & AEgypto, ex arbore lanicium quoddam fit, ex quo vestem factam lineā magis dixeris, quā laneā. Sola enim crassitudine à linea differt. author Pollux. Plinius vero circa AElim in Achaia gigni autumat, mulierum maxime deliciis.

VEL Serica.) Seres gens Indica Stephano de vrbibus. Sūt & qui eos inter Scythas adscribant, qui spectant ad oriētem æstiuum. Vermiculus quidam apud eos est, qui σῆρ appellatur, ac sericum inde appellatū procreat. Quod & sentit Pol lux in septimo ad Commodum. Cuius verba placitum est subscribere, *ἐνίοι δὲ καὶ τοὺς σῆρας ὥς τῶν τοιῶτων ἰτέρων ζώων ἀθροίζειν φασι τὰ ὑφάσματα.* Hoc est, Nōnulli vero & Seras ipsos ab eiusmodi, atque aliis animalibus colligere aiunt texturas. Virgilius, Ignoti facie, sed noti vellere Seres. Martialis quoque serica, pro veste serica vsus est, Nec aliter dētes quā serica nostra reponis. Apud Tacitū in 2. firica scriptū est, pro serica, Proximo senatus die multa in luxū ciuitatis dicta à Q. Haterio consulari, Octauio Frontone prætura functo: decretūque, ne vasa auro solida, ministrandis cibis fierent, ne vestis serica viros fœdaret. Tacitus quoque Imperator, vt Flavius Vopiscus scriptum reliquit, holoserica vestis vsum omnibus viris interdixit. Est autem holoserica vestis tota ex serico, nulla alia materie, qua primus Romanorum vsus est Antonius Heliogabalus. author Lampridius. Subserica vero est, cuius substamen ex serico est, cuiusmodi fortasse videtur id quod Satin de Bruges, vulgo dicim⁹. Holoserica vestis pretiū immēsum fuisse cōiicio, ex Flauio Vopisco in Aureliano, his verbis,

Vestem holosericam, neque ipse in vestiario suo habuit, neque alteri vtendam dedit. Et cum ab eo vxor sua peteret, vt vnico pallio blateo serico vteretur, Ille respōdit, Absit, vt auro fila pēsentur. Libra enim auri tunc libra serici fuit. Haecenus Flauius. Blateum pro purpureo interpretatur Baptista AEgnatius. Neque vero cuipiā mirum videri debet, quandoquidem antea conqueritur Plinius, tam longinquo orbe peti, vt in publico matrona trāsluceat. Adde quod gens illa, vnde sericum petitur, nullum cum ceteris mortalibus habet commerciū. Quod Stephanus ait, ἀπὸ σερικῆς ἀνδρώπολις. Nūc passim in Italia, & in ea Lucæ, magna vis & copia, monachorum nescio quorū beneficio, quos refert Procopius, vermiculorū semen, id est, vt ita dicam, ouula, imperatori Iustiniano Cōstantinopolim ex Serinda Indiæ ciuitate attulisse, vnde toti ferme Europæ copia facta. Est mihi soror Martha nomine, quæ istiusmodi lanicio, velut altera Pallas, summopere delectatur, quæ me istorū vermiculorum naturam docuit. Appetēte vere oua, piscium ouis haud absimilia linteolo adhærescentia, radiis solis exponūt, caloreque fouent. Quo fit vt vermiculi excludātur, quos primū lactucis, mox mori foliis enutriūt, quibus iam grādioribus penulas cuique chartaceas, vt ita dicā, vel inuolucra potius distribuūt. quibus inclusi, mirabili naturæ opere lanicio sese inuoluunt. cui color partim candi-

dus, partim flauus. Ammianus Marcellinus libro
X X I I I. aliter sentire videtur, cuius verba libitum
est adscribere, Agunt autem ipsi quietius Seres, ar-
morum semper & praeliorum expertes, vtque ho-
minibus fedatis & placidis est otium voluptabile,
nulli finitimorum molesti. Caeli apud eos iucun-
da salubrisque tēperies, aeris facies mūda, leniūm-
que ventorum commodissimus flatus, & abundē
syluæ sublucidæ, à quibus arborum foetus aquarū
asperginibus crebris, velut quædā vellera molliē-
tes, ex lanugine & liquore admixtam subtilitatem
tenerrimam pectunt, nentēque subtegmina, con-
ficiūt sericum ad vsus. Antehac nobiliū, nunc etiā
infimorum sine vlla discretione proficiēs. In qua
opinionē fuisse videtur Virgilius, cū ait, Foliis de-
pectunt vellera Seres. Et Plinius in sexto, Seres la-
nicio sylvarum nobiles, perfusam aqua depecten-
tes frondium canitiem.

Vestis serica olim medica dicebatur, author
Procopius libro primo de bello Persico.

CAP. VI.

VEL bōbycina.) Bōbyces telas aranearū mo-
re texūt, inquit Plinius, ad vestem luxūm-
que foëminarū, quæ bōbycina appellantur. Quod
& dixisse videtur Pollux in septimo ad Commo-
dū, his verbis, τὰ δὲ ἐκ βομβύκεων, σκώληκές εἰσιν οἱ βόμβυ-
κες, ἀφ' ὧν τὰ νήματα αἰνύονται, ὥσπερ ὁ ἀράχνης. Hoc est,
Bōbyces sunt vermes à quib' vt araneis fila pēsan-

tur. Bōbycū telam prima retorquere, rursūſque re-
texere inuenit in Co, mulier Pamphile, Platis fi-
lia, non defraudanda gloria excogitatae indiſtriæ,
vt denudet ſœminam veſtis bombycina. Mar-
tialis, Fœmineū lucet ſic per bōbycina corpus.
Quæ à Co inſula, Coa veſtis appellatur.

Propertius,

Quid iuuat ornato procedere vitta capillo,
Aut tenues Coa veſte mouere ſinus? Ouidius,
Siue erit in Cois, Coa decere puta.

Viri quoque utebantur, quod probri vice arguit
Plinius his verbis, Nec puduit has veſtes etiam vi-
ros leuitate uſurpare, propter onera æſtiua, intan-
tum à lorica gerēda diſceſſere mores, vt oneri ſint
etiam veſtes. Aſſyria tamen bombyce ſœminis ce-
dimus. Conſideranti vero mihi, atque animū con-
uertenti ad ea quæ Plinius de Coa bōbyce ſcriptū
reliquit, iſti vermiculi, quos apud ſororē nutrirī vi-
dimus, ii ipſi ſunt qui bōbyces à Plinio deſcribun-
tur. Cuius verba, obſecro te cādide lector, mecum
etiam atque etiā cōſidera. Etenim ſi verū eſt, fallū-
tur, qui ſericū putāt eſſe quam vulgo ſetā dicimus,
quāmq; cōficiūt iſti vermiculi, qui paſſim in Italia
& Gallia lanicii cauſa nutriūtur. Verba Plinii hæc
ſunt, Fieri autē primo papiliones paruos, nudōſ-
que. Mox frigoriū impatiētia villis inhorreſcere, &
aduerſus hyemē tunicas ſibi inſtaurare dēſas, pedū
aſperitate radentes foliorum lanuginē in vellera.

DD. iiii,

Hanc ab his quoque cogi, subigique vnguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pettine, postea apprehensam corpore, inuolui nido volubili, tunc ab homine tolli, fictilibusque vasis tepore & furfurum esca nutriri, atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pēsa dimitti. Quæ vero cœpta sint lanificia, humore lentescere more ceræ, mox in fila tenuari iūceo fuso.

CAP. VII.

NEC est quod mireris, hîc iureconsultû, nullam de aurea veste fecisse mentionem. Nam ad ea potius debet adaptari ius, quæ & frequēter & facîle, quàm ad ea quæ perrarò eueniunt. ὅτι ἡ ἀπαξ ἢ δὶς, vt ait Theophrastus, παραχρᾶνται οἱ νομοθέται. Neque enim tã frequēs erat vsus pāni aurei, tēporibus illis, quàm est hodie, quo vel hippotoxotæ nostrates, nec nisi proscisso vtūtur. Sed tamē tunica aurea triūphasse Tarquiniū Priscū Verrius apud Pliniū tradit. Asseuerátq; idē Plinius, se vidisse Agrippinā Claudii principis vxorem, edēte eo naualis prælii spectaculū, assidētem ei indutā paludamento auro textili, sine alia materie. Quod vero de paludamento auro ait Plinius, Cornelius Tacitus, qui in historia cōscribenda Plinium nō semel sequutus videtur, non paludamentum dixit, sed chlamydē auratam. Vt autem nihil infit discriminis inter paludamentum & chlamydem, tamē non idē videtur auratum dicere, & auro textili nulla alia materie.

Verba Taciti non grauabor subscribere, quando non parum facere videntur, vt mens Plinii apertior fiat & dilucidior. Ea sunt in X I I, Sub idem tempus inter lacum Fucinum, amnemque Lyrin, perrupto monte, quo magnificentia operis à pluribus viseretur, lacu in ipso nauale praelium adornatur, vt quodam Augustus, structo cis Tiberim stagno: sed leuibus nauigiis, & minore copia ediderat. Claudius triremes, quadriremesque, & vndeuginti hominū millia armauit cincto ratibus ambitu, ne vaga perfugia forent, ac tantum spatium amplexus, ad vim remigii, & gubernatium artes, impetus nauium, & praelio soliti in ratibus pratoriarum cohortium manipuli, turmaeque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quibus catapulta, balistaeque tenderentur. Reliqua lacus classarii rectis nauibus obtinebant, ripas & colles ac montium edita, in modum theatri multitudo innumera compleuit, proximis è municipiis, & alii vrbe ex ipsa, visendi cupidine, aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina, chlamyde aurata praesidere. Vides vt quod Plinius paludamentum auro textili dixit, Tacitus chlamydem auratam dixerit: sed tamen Plinio testi oculato fides potius habenda. Ouidius quoque pallae aureae meminit,

Ipse deus vatū palla spectabilis aurea.

Porro autē utebantur auro intexto, inuento re-

gum Asiæ in Attaliciis maxime Plinius in octauo, Aurum intexere in eadē Asia inuenit Attalus rex: vnde nomē Attaliciis. Quin & illud adscribēdum duxi, quod de Aureliano Vopiscus, habuisse videlicet in animo, vt aurū neque in cameras, neq; in tunicas, neque in pelles, neque in argentū verteretur, dicēs, plus auri esse in rerum natura, quā argenti: sed aurū per varios bractearū, filorū & liquationū vsus perire, argentū autē in suo vsu manere. Idem Vopiscus author, Tacitū imperatorē auro clauatis vestibus interdixisse. Nam & ipse author Aureliano fuisse perhibetur, vt aurū à vestibus & cameris & pellibus submoueret. Auro clauatæ vestes quæ sint, docet Iohānes Baptista A Egnatius, vir doctissimus, in scholiis suis in Lampridiū, & alios. Ait enim eas esse, quæ clauos aureos haberēt. Credo ex Festo Pōpeio, apud quem legere est, clauata dici vestimēta clauis intexta, vt calciamenta clauis cōfixa. Sed cum addit, Nos flores appellamus: haud satis quid velit, intelligo. Si enim de iis quos Boutons & fers dor, & orfres, dicimus: illi prorsus assentior, de quibus sentire videtur Iurecōsultus in l. Cum aurū. cum l. se. suprā eodem. Quēadmodū, inquit, clauī aurei & purpurei, pars sunt vestimentorū: & si non sunt clauī vestimētis consuti, tamen veste legata cōtineri. Si vero de illis floribus intelligat, qui eorum artificio vestibus inferuntur, quos acupictores dicimus, vide tu le-

ctor etiā atque etiā, ne te tanti viri authoritas decipiat. ὁ γὰρ πέχε τ' ἀληθείας τιμῆος ὁ αἴθερ, καὶ πόρ' ὦν ἔλογμος ἐν τοῖς πάντων. Hoc est, Nō enim vero est anteponendus vir ille, quāquā alioqui inter primos celebris. Siquidem Vlpianus, vt diuersa adscripsit hac ipsa lege infitas picturas, & clauos aureos, cū ait, Et quæ his accessionis vice cedūt, quæ sunt infitæ picturæ, clauique qui vestibus insuuntur. Quintilianus lib. I I I, Vt affert lumen clauus purpuræ loco insertæ, ita certe neminē deceat intexta pluribus notis vestis. Quibus verbis Gillius noster censef elici posse vnicū tantū clauum purpureū adiici tunicæ, quæ ob id dicatur tunica lati clauī & latus clauus: quod haud scio an verū sit. Quod autem ait Vlpianus, infitæ picturæ, inde pictæ vestes dictæ, quas iam apud Homerū fuisse constat. Plin. vnde triumphales natæ. Iuuenalis, Et latum pictæ vestis considerat aurum.

Colores diuersos picturæ intexere Babylon maxime celebrauit, & nomen imposuit. Plurimis vero liciis texere, quæ πολύμικτα appellant, Alexādria instituit.

Martialis,

Hæc tibi Memphitis tellus dat munera: victa est
Pectine Niliaco iam Babylonis acus.

CAP. VIII.

PRAECINGENDI, vt cingulum, vt zona, & quæ præcingendi causa parari solēt. Quod

vero ad zonam pertinet, illud nō omiserim quod Strabo lib. Geogra. quarto scriptum reliquit, Gallos olim solitos dare operā, ne obesi fierent, & ventrosi, punirēque iuuenem certam zonæ mēsuram excedētem. Verba Strabonis subscribam, ἴδιον δὲ καὶ

τὸ πο. ἀσκήν γὰρ αὐτὰς μὴ παχεῖς εἶναι, μηδὲ περὶ γαστράας. τὸν δ' ἐπαρβαλλόμενον τῇ νέων δ' ἢ ζώνης μέτρον, ζημιῶσαι.

Hoc est, Id quoque eis est proprium vt sese exercent, ne obesi ventrēque prominulo sint. Siquis autem iuuenis modum zonæ præscriptū exuperet, multa afficiatur. Succincti dicuntur milites, quod brevioribus sagis vtentes, altius cincti videntur.

Accincti quoque gladio. Tacitus in vndecimo, Feruntque militem, quia extra vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foret, morte punitos. Nonnunquam vero ignominiae causa cogeantur milites tunicati & discincti fossam fodere, præsentibus, spectantibusque aliis militibus. Qua poena vsum Lucullū in eos milites, à quibus in quodā prælio fuga cœpta, author Plutarchus in Lucullo, ἀλμύραν τινὰ τοῖς φεύγουσι κινουμένῳ προέβαλε, κελύβας δὲ χιτῶσιν ἀξώσις ὀρύξαι δώδεκα ὁδῶν τάφρον ἐφισώτων καὶ θεομελίαν τῇ ἄλλων στρατιωτῇ.

Hoc est, ignominiam quandam desertoribus vsurpatam inflixit iussis ipsis in tunicis, distinctis fossam pedū duodecim fodere adstantibus, atque spectantibus aliis militibus. Cæsar item Augustus pro delictorum genere variis ignominiiis milites affe-

cit, vt stare per totum diem iuberet ante prætoriū,
interdum discinctos, tunicatosque. author Tran-
quillus. Cæterum, hoc in loco, bona tua venia, le-
ctor candide, Iurecōsultum agam. Aduerte tu ra-
bula, quia est de pane lucrando. ait Vlpianus præ-
cingendi, non autem accingēdi. Si enim accingen-
di dixisset, vestimentorum appellatione gladius
comprehenderetur, quod nequaquam videtur ra-
tioni consentaneum. De armis quæ tegendi cau-
sa parari solēt, dubium videri potest. mouet quæ-
stionem, primum, quòd lorica antiqui lineam
gestabāt, ac ipse Magnus Alexander, qui Asiæ im-
perium obtinuit, lorica linea vsus dicitur, vt me-
mini me legisse apud Plutarchum in Alexandro.
Et thoracibus lineis antiquos pugnasse testis est
Homerus. Deinde quòd istiusmodi arma tegu-
menta corporis appellat Liuius his verbis, Arma
his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia
ex ære hæc, vt tegumenta corporis essent. Postre-
mo quòd huius legis contextu videtur militaria
omnia comprehendere. Ait enim, Vt saga & reli-
qua similia. Saga enim militū sunt, vt aliàs dicā.
Quare si proponatur Sēpronius miles testamen-
to ita cauisse, omnia mea vestimenta Caio Sceuæ
contubernali meo do, lego: quæstio est, an huic le-
gato, arma quæ tegendi causa parata sunt, quibuf-
que utebatur Sempronius, legato cedant. Respon-
deo secundum ea quæ proponantur, non cedere.

Siquidem alia causa vestimentorum, alia armorum. Vestimenta enim inuenta sunt, vt nos à frigoribus, calore, & imbre tutarentur: arma vero, vt à telorum impetu. Cum igitur separata sint, eorū separata quoque ratio sit, necesse est. Si mihi non credis, citabo tot iura, glossas singulares & vnicas, quot vnquam Barbatius in suis consiliis.

CAP. IX.

VELVTI togæ.) Tunica togā superimpon-
nebatur, vel tunicis potius. Nec mihi velim
fidem vt adhibeas, nisi authorē laudarim ἀξιόπιστον,
Plutarchū scilicet, qui in Tiberio & Caio sic ait, αὐ-
τῶν δὲ τῶν ἡγεμενῶν φεύγοντος ἀντὶ τῆς ἐξουσίας. ὁ δὲ πλὴν
τῆς γενναιοῦς, id est togā, ἀφ᾽ ἧς καὶ φεύγων, ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσφάλην.
Quibus verbis apparet, cū quis Tiberii vestimēta
cōprehēdisset, abiecta toga eum aufugisse, tunica-
tūmq; cecidisse. Toga erat Romanorū. Augustus
igitur, visa quondā pro cōcione pullatorū turba,
indignabūdus acclamitās: En, ait, Romanos rerū
dominos, gentēque togatā. Et sanē fuit tēpus,
quom fæx vulgi non temere vnquā Romæ toga
vteretur, sed sola tunica. Quāobrem plebē Romanā
Tacitus tunicatū populum appellat. Cuius verba
extāt in oratorum dialogo. Quod sapius vulgus
imperitū & tunicatus hic populus trāseūtis nomi-
ne vocat, & digito demōstrat. Quod vero τῆς γενναιοῦς
Plutarchus dixit, Athenæus τῆς γενναιοῦς dixit in quin-
to, vbi de Antiocho, πολλάκις δὲ καὶ πλὴν βασιλικὴν ἀπεδέ-
μειλος ἐσθῆτα τῆς γενναιοῦς ἀναλαβών, ποδὶ δὲ καὶ πλὴν ἀγορὰν ἀρχαί

ραισιάζων. Hoc est, Sæpe etiã & posita veste regia te-
 bēnā indutus cicūibat forū comitiis. Meminit & in
 decimo, iisdē fermē verbis. Artemidorus in secun-
 do de somniorū interpretatione, vnde τήβεννος toga
 dicta sit, obiter docere videtur, cū ait, τα' δ' αὐτὰ καὶ
 ἡ ῥωμαϊκὴ ἐσθῆς ἦν νῦν τήβεννον καλεῖσι ὅτι ἱμελὺς τῷ ἀρκά-
 δος, ὃς πρῶτος ἐαυτῷ χλαμύδα ἑστῶν περιεβάλλετο ἐν ῥώ-
 πει, εἰσπλύνει χεῖρας ἐν ἰόνιον κάλπον, καὶ ὑποδεχθεὶς ἑπὶ τῇ
 ταύτῃ κατεικνύων ἀφ' ἧς καὶ μαθόντες καὶ οἱ ἐγχώριοι ἐν αὐτῇ
 ἐσκαθάλλοντο ῥόπον, καὶ ἐκάλεον τὴν ἐσθῆτα ἱμελῦιον ἐπώνυμον τι-
 μελὺς τῷ θυρόντος. ὕστερον δὲ ὅτι χρόνῳ παραφθαρὲν τὸ ὄνομα
 τήβεννος ἐκλήθη. Hoc est, Itidē vestis Romanā quam
 nūc togā appellāt à Timeno Arcade, qui primus
 chlamyda suam ita induit sinū Ionium nauigās:
 exceptusque ab accolis, & vestis forma ab eis com-
 perta similē sibi concinnarūt, quā ab authore Ti-
 meniā vocarunt. Postea autem tēpore deprauato
 nomine toga appellata est. Toga quoque pro pa-
 cis artibus. Cassius ad Tulliū, Est enim tua toga
 omniū armis foelicior. Toga enim erat pacis insi-
 gne. Tull. in Pisonē, Nō dixi hanc togā qua sum
 amictus, nec arma, scutū, & gladiū vnius impera-
 toris: sed quod pacis est insigne, & otii toga. Cōtra
 autē arma, tumultus atque belli. Enimuero anti-
 quit⁹, vel in bello togis utebātur Romani. author
 Plutarchus in Coriolano, ἦν δὲ τότε τοῖς ῥωμαίοις ἕδος
 εἰς ταῖς καθισαμελῦσι, καὶ μέλλουσι τὰς θυρεὺς ἀναλαμβάνειν, καὶ
 περιζώνουσι τὴν τήβεννον, ἅμα καὶ διαθήκας ἀρχαίας γινεσθαι
 ἐριῶν ἢ πετῆρων ἐπακρόντων, ὀνομαζόντας ἐν κληρονόμων.

Hoc est, Fuit autem temporibus illis mos Romanis ut in acie constituti, priusquam clypeos reciperent, togasque præcingerent, testamenta in procinctu facere, tribusque aut quatuor audientibus, hæredem nuncupare. Et hoc erat testamētum, quod procinctum appellatur à Iustiniano, titulo De testamētis. Illi quoque qui magistratū petebant, toga candida utebātur, & ob id candidati dicebātur. Extat oratio M. Tullii habita in toga candida. Liuius in quarto ab vrbe cond. album vestimentum vocat his verbis, Placet tollendæ ambitionis causa Tribunos legem promulgare, ne cui album vestimentum addere petitionis causa liceret. Poetæ togulam vsurpant pro toga, ni fallor. Martialis, Trita quidem nobis togula, vilisque, putrisque: Denariis tamen hanc non emo Basse tribus.

Et in septimo,

Pro togula debes, hoc ad te pertinet Olle.

A toga fit togatus & togatulus, ut apud Martiale vndecimo,

Iam parce lasso Roma gratulatori,

Lasso clienti, quam diu saluator

Anteambulones, & togatulos inter

Centum merebor plumbeos die toto

Et in eodem,

Hoc quisquam ferat, ut tibi tuorum

Sit maior numerus togatulorum,

Librorum mihi sit minor meorum.

Cum ait Martialis, centum plumbeos, pro centum quadrantibus accipe, quibus hodieque Romani vtuntur, & quadrins vocāt vulgò, corrupto vocabulo, vt fere fit, ita tamen vt minimū, quantum descuerit. Quod enim Latini quadrans dicebant, hodie Romani dicunt quattrin, quorum decem duodecim denariolis, id est duodeno permittuntur, vt prolixissime docuit Budæus in libro de asse. Budæus inquā ille, qui velut alter Mercurius, mira ingenii foelicitate dicam, an industria, rem nummariā iam pridem antiquitatis tenebris inuolutam, vel immerfam potius, velut ab inferis reuocauit. Quo nomine studiosorū sanè nullus, duntaxat eorū, à quibus liuor abest, quin illi hoc tempore plurimum debeat, & debere fateatur: si qui sint, qui inuideant,

Rumpatur quisquis rumpitur inuidia.

Per centum quadrantes sportulā intellige, quæ togatis dabatur à potentioribus, vt deducerentur & reducerentur per urbem incedentes. Martialis,
Si matutinos facile est tibi rumpere somnos,

Attrita veniet sportula sæpe toga.

Idem Martialis,

Nec vocat ad cœnam Marius, nec munera mittit,

Nec spondet, nec vult credere, sed nec habet.

Turba tamē non deest sterilem quæ curet amicū.

Heu quàm perfatua sunt tibi Roma togæ.

Solebant enim Romani togati potentiores co-

mitari per urbem. Tullius ad Atticum primo,
 Quom ad forum stipati gregibus amicorum de-
 scēdimus. Quod ipsi Martiali erat permolestum,
 quippe qui inter ceteras vitæ foelicitates togam ra-
 ram optet. Versus ipsius quoniam visi sunt iucun-
 dissimi, & ad verbum ediscendi, lubentes comme-
 minimus:

Vitam quæ faciunt beatiorem,
 Iucundissime Martialis, hæc sunt,
 Res non parta labore, sed relicta,
 Non ingratus ager, focus perennis,
 Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
 Vires ingenuæ, salubre corpus,
 Prudens simplicitas, pares amici,
 Conuiētus facilis, sine arte mensa,
 Nox non ebria, sed soluta curis,
 Non tristis thorax, attamen pudicus,
 Somnus qui faciat breues tenebras.
 Quod sis esse velis, nihilque malis:
 Summum nec metuas diem, nec optes.

Togam raram optat, id est, ne cogatur bene ma-
 ne togatus circunvolitare limina potentiorum, sa-
 lutationis defuncturus officio. Nec tanti putat es-
 se sportulā illam, quæ cuique in dies singulos da-
 batur, centum scilicet quadrātes. Ea summa num-
 mi nostratis valet decem solidos. De qua Iuvena-
 lis in prima, -sportula primo
 Limine parua sedet turbæ rapienda togatæ.

Et paulo post,

-densissima centum

Quadrantes lectica petit.

Et apud Martialem sexcentis in locis. Fuit tempus quum toga commune vestimētum esset diurnum ac nocturnum, & muliebre & virile. Postea vero mos fuit, vt mulieres adulterii conuictæ virili toga indutæ, in publicū procedere cogerentur, vt legi apud Isidorū non omnino pessimū auctorem. Cui adstipulari videtur Martialis, cum ait, Coccina famosæ donas, & ianthina mœchæ.

Vis mage, quæ meruit mittere, mitte togam.

Et Iuuenalis in secunda,

Talem non sumet damnata togam.

A toga, togatus. Inde Lucullus, Piscinarius Xerxes, togatus à Magno Pompeio dictus, vt testatur Plinius. Vt vero Plutarchus refert à Stoico Tubero-
ne, his verbis in Lucullo, καὶ διαίτας ἐν αἰσῶνι κτίζοντα
ὁ στωικός τῶν ἐργῶν διαβέβηκεν, ξέρεω ἐκ τῆς ἐννῆς περὶ ἡγόρευσε.
Hoc est, Et maritimas ædes excitantem conspicatus Tubero Stoicus, Xerxem cum togatum appellauit. Interpres vertit Xerxem ex togato homine: id quàm recte, vel mediocriter eruditi iudicabūt. A toga quoque dictæ comœdiæ togatæ, quæ Romanorum: palliatæ vero, quæ Græcorum.

Iuuenalis,

Impune ergo mihi recitauerit ille togatas.

EE.ii.

Senatoꝝ Romani figura ex antiquis marmoribus
defumpta.

CAP. X.

SATURNALIBVS per quinque dies s. p. Q. R. togas reponebāt, & synthefibus utebātur, & erant viliores vestes. Martialis in Apophoretis, Dum toga per quinas gaudet requiescere luces,

Hos poteris cultus sumere iure tuo.

Synthesis quoque accipitur pro tota veste in vestuario cōposita. in leg. Titia. §. Sempronia, infra. Synthesis enim Græcum vocabulū compositionē notat. Nec hoc loco necessariū puto aliorum deliramenta super hac re referre. A toga Gallia pars dicta togata, quod eius regionis homines toga passim vterentur. Et est Italia pars, quæ intra Padum Rubiconemque ac Apenninum montem est, ut Plinius docet & Ptolemæus. Martialis,

Gallia Romanæ nomine dicta togæ.

Dicti quoque Hispani togati & stolati, qui Beticā incolūt, Latinorumque ius adepti sunt, & in quorum agris coloniae Romanorum deductæ. Author Strabo in tertio, καὶ δὴ, inquit, τῶν ἰβήρων ὅσοι ταύτης εἰσὶ τῆς ἰβήρας σολάτοι λέγονται καὶ τογάτοι. Hoc est, Atque adeo Iberorum, qui huius sunt formæ, stolati vocantur & togati. Togati etiamnum dicuntur pacis amatores. Tullius libro quarto ad Atticum, Ergo erimus ὁπλίται, qui togati esse volumus. Toga pura tyrones novæque nuptæ induuntur. Plinius in octauo, ubi de C. Cæcilia loquitur, Ea prima texuit rectam tunicam, qua simul cum toga

pura tyrones induuntur, nouæque nuptæ. Tullius ad Atticum, Etsi Ciceroni meo togam purā cum dare Arpini vellem, hanc eram ipsam excusationem relicturus ad Cæsarem. Et alibi non semel. Toga pura quid sit, si nescis, disce ex Plutarcho in Antonio, ἡ χορὴ φωνὴ μὲν εἰς ἐφῆδες ἐν κλεισπάραις παῖδα καὶ καίθερος, ὅς δὲ ἀπόρφυρον καὶ πλείον ἱμάτιον ἀντύλλω ὃ ἐκ φασγίας περιτιθείς. Hoc est, Adscribens inter ephēbos Cleopatraz filium & Cæsaris: iustam vero & sine purpura vestem Antyllo suo ex Fulvia filio imponens. Hoc ideo verti ad verbum, vt Græcarum literarum rudes intelligerent, eam vestem, quæ toga pura à Cicerone dicitur, ἀπόρφυρον, id est sine purpura, & πλείον, id est iustam, dici à Plutarcho. Virilis autem toga sumebatur sedecim annorum ætate vt coniciere est ex Trāquillo in Augusto, Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam, &c. vt infra. Nec me fallit alibi à Plutarcho dici ἀνδρεῖον ἱμάτιον, in Bruto scilicet, his verbis, οἱ δ' ἄλλοι πρὸς Κάσσιον ἀθροισθέντες, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὃ καὶ λῆμνον ἀνδρεῖον ἱμάτιον ἀγκλαμβάνοντα κατῆλθον εἰς ἀγοράν. Hoc est, Alii Cassio congregati, eius filium sumentem virilem togam, deducebant ad forum. Trāquillus in Augusto, Legata, vel partes hæreditatum, & à quibuscunque hæredibus relicta sibi, aut statim liberis eorum concedere, aut si pupillari ætate essent, die virilis togæ, vel nuptiarū. Quod ait vel nuptiarum, pro puellis accipio, quæ vt in-

quit Plinius, toga pura eo ipso die induebantur, quæ in nouis nuptiis inepte virilis diceretur. Nec tamen te moueat, quod Plutarchus alibi, καθαρὰς ἐ-
 ὀδητάς, καὶ καθαρὸν ἱμάτιον dixerit, id est, si verbū ē ver-
 bo velis, puras vestes, & purum palliū. Ego enim
 pro candido accipiendum, vel ipsius Plutarchi ver-
 bis comprobabo. Plutarchus in Catone, vbi ait, vi-
 ros Antiochenſes ad excipiendum Pompei liber-
 tum Demetrium, festo cultu ornatos, ἐὼδητάς τε, in-
 quit, καθαρὰς ἑνιοί, καὶ σεφάνους εἶχον. Id est, Vestes quo-
 que candidas nonnulli & coronas habebant. In-
 terpreti condonandū, quod puras verterit, verbū ē
 verbo. Ipse enim Plutarchus hanc eandē historiæ
 partē in Pompeio retexens, ἐὼδησί λαυκαῖς, id est in
 candidis vestibus ait. Sic & in AEmilio, ἐκώοντο κα-
 θαρεῖς ἐὼδησί κεκοσμημένοι, Spectabant puris vestibus
 ornati. Sic meo quidē iudicio, toga pura dicebatur,
 cui nulla purpura prætexta erat. Iacobus tamē Sa-
 doletus, singularis eruditionis antistes discrimē fa-
 cere videtur inter togā purā, & togā virilē, cum in
 libello De liberis instituēdis ait, Gerēdi mutādīq;
 vestitus diuisa tēpora, cum à prætexta ad togā pu-
 ram, inde ad togā virilē transitus esset. Posita vero
 prætexta, virilē togam sumebāt Romani sedecim
 annorū ætate, vt conuicere est ex Trāquillo in Au-
 gusto, in hæc verba, Duodecimū annū agens, auiā
 Iuliā defunctā pro cōcione laudauit. Quadriēnio
 post, virili toga sumpta. Ipse tamē permisit liberis

senatorum, quo celerius reipublicæ assuescerent, protinus virilem togam, latum clauum induere. author Tranquillus. Porro autem prætexta erat, cui purpura prætextitur, quam Plutarchus in Sertorio *πρὸς τὸν φούρον* appellat: οἱ δὲ πατέρες, inquit, ἤδοντο θαυμαστῶς τὸν παῖδας ἐν περιπορφύροις ὀρώντες. Hoc est, Patres vero mirifice latabantur, cum prætextis ornatos filios cernerent. Et in Romulo, *γέροντα μὲν ἄγχι δὲ ἄγορας εἰς καπιτόλιον ἐν πρὸς τὸν φούρον, βάλαν αὐτοῦ παιδικὴν ἄλαντες*. Hoc est, Senem ducunt per forum in Capitolium in prætexta, bulla puerili illius collo apposita. Interpres purpura pro prætexta posuit, haud scio quàm bene. Tuum lector sit iudiciū. Prætextatos quoque pueros Plutarchus *πρὸς τὸν φούρον* appellat, his verbis in Publicola, *ὡς τῶν ὁμήρων ἔδωκαν ἢ δὲ πατρειδῶν πρὸς τὸν φούρον δεκά, καὶ παρδένους ποσάνας*. Hoc loco interpres, præter consuetudinem fœliciter vertit, Horum gratia decem prætextati, totidemque virgines ex patritio genere obsides dati. Quid autem sit prætexta, rem hactenus paucis cognitam, à nemine certe, quorum scripta legerim, satis explicatam, ego σὺν θεῷ μάλιστα aperiam. Prætexta dicebatur ea toga, cuius oræ & circuitus purpurâ prætextus erat. Hac de re *πρὸς τὸν φούρον* à Plutarcho dicta, quasi habens in circuitu purpuram intextam. Quemadmodum enim apud Pollucem, *περίλινον* dicitur vestis ex purpura, vel alio colore in circuitu album in-

textum habens: sic *πραιπορφύρεος*, meo quidē iudicio, dicitur vestis, *ὅς ἄλλα χρώματος ἐν ᾧ πραιπορώμῳ ἔχουσι πορφύρεον ἐνφασμίνῳ*, & cuius limbus erat purpureus. Quod & velle videtur Macrobi⁹ in primo, capite V I, cū ait, Cū toga cui purpura prætexitur. Et Liuius quartæ decadis, x L. in hæc verba, Purpura viri vtimur prætextati in magistratibus, in sacerdotiis: liberi nostri prætectis purpura togis vtūtur. Magistratibus in coloniis, municipiisq; togæ prætectæ habendæ ius est. nec id, vt viui solū habeant tantum insigne, sed etiā vt cum eo cremētur mortui. foeminis duntaxat vsum purpuræ interdici-mus. Idē Liuius libro secundo tertiae decadis, Hispani linteis prætectis purpura tunicis, candore miro fulgentibus, constiterant. Huius loci me admonuit alter seculi nostri Liuius Paulus AEmilius, vir doctrinæ singularis. Postea id legi apud Polybiū tertio: quem Liuius videtur vertisse ad verbū, vt pleraque eius, *τῶν δ' ἱβήρων λινῶς πραιπορφύροις χιτῶνίσκοις κεκοσμημένων καὶ τὰ πάτρια*. Athenæus in sexto, *χιτῶνας πραιπορφύρας* appellat: *ἀλλ' ὅτι μὲν ἀμπεχόμενοι πραιπόλαια καὶ χιτῶνας οὐδ' οὐκ ὀπίς πραιπορφύρας*. Hoc est, Purpureis amicti circūiectis, & tunicas induti prætectas. Quibus verbis palam fit, prætectam dici togam purpura in circuitu contextam. Neque enim tunica illæ miro candore fulgerent, si totæ contextæ purpura fuissent.

Iam & hoc verbum prætexo, video vsurpari à

probatis authoribus, pro eo quod vulgo dicimus bordare, & cooperire bordum. Aufonius, Tu Auguste venerabilis, districtus maximo bello, assultantibus tot milibus barbarorum, quibus Danubii ora prætextitur. Id est cooperta & bordata. Aldini codices habent protexitur. Sed magis placet ut prætextitur legas. Cicero in secundo de diuinatione, Atque in Sibyllinis ex primo versu cuiusque sententiæ, primis literis illius sententiæ carmen omne prætextitur. Ovidius quoque, prætexta pro bordata usus est isto versu, Quid referam Baias, prætextaque littora velis? Plinius quoque, prætexta tuguriorum posuit in X V I, Cortex e fago, tilia, abiete, picea in magno usu agrestium, vasa, corbesque, ac patentiora quædam, messibus cōuehendis, vindemiisque faciunt, atque prætexta tuguriorum. Hoc est, ut interpretor, borta tecti ipsorum tuguriorum. Virg. tertio Georg. - tardis ingēs ubi flexibus errat Mincius, & tenera prætextit arundine ripam.

Georgius Merula Dionis interpres in Traiano, prætextam purpuream appellat, in ipso statim principio. Ego omni asseueratione affirmare ausim Georgium non intellexisse, quid esset in Dione *πορφύρεα*, & vertisse purpurea. Et fortasse in Græco codice, quem videre mihi non contigit, scriptum est *πορφύρεα τῆς ἐννῆς*, id est toga prætexta. Quod si verum est, falsus est ipse, ut alii ferme ad vnum omnes, quorum quidē scripta vulgata sunt.

Prætextæ apud Hetruscos originē inuenere, vt inquit Plinius. Quod & sentire videtur Strabo in quinto, λέγεται δὲ καὶ ὁ θειαμβικός κόσμος, καὶ ὑπαίτικός, καὶ ἁπλῶς ὁ πᾶν ἀρχόντων ἐκ ταρχιωίων δεῦρο μετενεχθῆναι. Hoc est, Aiunt autē & triumphalia, & cōsularia, ac omnium ferē magistratuū, ex Tarquiniis huc delata. Prætexta enim magistratuū erat, vt docuimus ex Liuiο, qua utebantur Censores, qui erant velut in apice & culmine dignitatis constituti. Athenæus Dipnosophiston XIIII, καὶ παρὰ ῥωμαίοις οἱ τιμῶνται, μέγιστη δ' αὐτῇ ἀρχῇ, πλὴν περιφύρουρον εἰς δεινότητος, καὶ ἐστυφανωμένοι, πελὲκας τὰ ἱερὰ κατέβαλλον. Hoc est, Apud Romanos & Censores, maximus vero is magistratus est, prætextam induti, coronæque redimiti, securi victimas mactabant. Cæterum regnāte Romulo, cū Capitolio à Sabinis capto, medio in foro signis collatis dimicaretur, matronarum inter cursu inter duas acies, prælium sedatum est: quāobrem mulieribus honores à Romanis permulti sunt delati, primum his transcuntibus via cedere: deinde præsentē muliere obscœnū nil dicere, nec nudū aspici: præterea ne causam dicerēt apud eos iudices, qui de eadē sunt cōstituti: postremo, vt earum pueri bulla aurea ornarētur purpurea prætexta. Plutarchus in Romulo, φορεῖν δὲ, inquit, καὶ παῖδας αὐτῶν πλὴν καλῶς μιλῶν βαλλαν, ὅτε τῷ γήματος, ὁμοίον ἐμφόλνυμι περιδεδέσμενοι, καὶ περιφύρουρον. Interpres cum quid περιφύρουρον vellet, non satis intelligeret,

omisit. Neque vero nescius sum eorum quæ scripta sunt à Macrobio : sed apud me maior Plutarchi autoritas. Tu Macrobiū vide cap. sexto libri primi. Tullus Hostilius rex Romanorum tertius, primus prætexta usus est. Plinius, Nam toga prætexta & latiore clauo Tullum Hostilium è regibus primum usum, Hetruscis deuietis, satis cōstat. Plutarchus in Romulo ait, ipsum quoque Romulum prætexta usum, his verbis, ἀλκρυγὴ μὲν ἀνεδύετο χιτῶνα, καὶ τήκεννον ἐφόρει περιώρυφον. Hoc est, Induebatur enim tunica purpurea, gestabatque togam prætextam. Quare pugnancia dicere videtur Plinius & Plutarchus, diuersos, vt opinor, auctores sequuti. Etiam si à Plutarcho stare videatur Liuius in primo, his verbis, Me haud poenitet eorum sententiæ esse, quibus & apparitores, & hoc genus ab Hetruscis finitimis, vnde sella curulis, vnde toga prætexta sumpta est, numerū quoque ipsum dictū placet. A prætexta, amicitia prætextata dicta, iam inde à puero coepta, apud Martialem. Prætextati quoque cognomentū Papirio inditum, vulgatissimum ex Valerio, Gellio, & Macrobio. Prætextatus quoque dicitur, qui nondum posita prætextata, togā virilem sumpsit. Tullius in secunda in Antonium, Tenēsne memoria prætextatū te decoxisse? Prætextatum dicit eum qui pupillari ætate esset. Est & qui prætextam inter triumphali ornamenta adscribat, cum tamen ex Tacito, & Plu-

tarcho constet triumphalium veste non contineri. Tacitus in x i i, Et ludicro Circensium, quod acquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triūphalium veste transuecti sunt: spectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, & perinde fortunam vtriusque præsumeret. Plutarchus in Mario, καὶ παρῆλθε μὲν, inquit, εἴτε λαθὼν αὐτὸν εἴτε τῇ τύχῃ χρώμενος ἀγροικότροπον ἐν τῇ θει-
αμικῇ κατασκενῇ, ταχὺ δὲ πάλιν βελὴν ἀχθεθεῖσθαι αὐτὸν ὡς με-
νος Ἰβανίστη, καὶ μεταλαβὼν πάλιν περιπορεύσαν αὐτοῖς ἦλθε. Hoc est, Et adfuit, siue sui oblitus, siue fortuna rustice elatus triumphalium veste: mox vero senatum id ægre ferre sentiens, abiit, assumptaque statim prætexta, reuersus est. Lege interpretem, & quàm nihil hac in re viderit, intelliges. Tacitus x v i i, Ipse Vitellius à monte Miluio insigni equo paludatus, accinctusque, senatum & populū ante se agens, quo minus vt captam urbē ingrederetur, amicorū consilio deterritus, sumpta prætexta, & composito agmine præcessit. Quibus verbis planum fit, prætextam, saltem temporibus illis, triumphaliū non fuisse. Cicero in oratione pro Cluentio, togā prætextam adnumerat inter ornāmēta senatoria, his verbis, Senatorem hoc queri non posse, propterea quod ea conditione proposita, petere cœpisset, quodque permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset, locus, autoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomē, & gra-

tia, toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ. quod tamē de senatoribus intelligit, qui magistratum adepti sunt. Trabea vero erat triumphantium & toga picta. Plinius, Pictas vestes, iā apud Homerum fuisse: vnde triumphales nata. Verba autem Homeri, si quis forte requirat, hæc sunt, τὴν δ' ἐνὲ ἐν μεγάρω, ἢ δὲ μέλαν ἰσὺν ὕφαιεν, δίπλακα, μαρμαῖον, θόλας δ' ἐπέπασεν ἀέθλον, τρώωντ' ἰωποδάμων, ἢ ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων. Pictas vero vestes, ni fallor, ἀθηνᾶς appellant, quarum multa mentio apud Athenæum, Strabonē, & alios. Aufonius, Trabea vt in pace consulum, sic in victoria ducis triumphantis. fortasse inde trabeæ cōsulares dictæ ab Ammiano, quæ tamē palmata quoque dicebatur, credo à victoria. Martialis, Palmatæque ducem, sed cito redde togæ. Paulus AEmilius in triumpho quē de rege Perse victo duxit, trabea auro depicta ornatus processit. Plutarchus in AEmilio, ἀνὴρ καὶ δίχα περὶ τῆς θυσίας ἀξιοθέατος ἀλουργίδα χρυσῶας ὀμπεχόμενος. Aufonius, Palmatam, inquis, tibi misit, in qua D. Constantius parens noster intextus est. Quibus verbis & superioribus, Aufonius eandem, opinor, consularem vestem, modo trabeam, modo palmatam, modo pictam appellat. Plinius tamen videtur pictam & trabeam, vt diuersa posuisse in octauo. Trabeā Græci ἀλουργίδα vocāt. Plutarchus in Romulo, αὐτὸς δὲ περικαθήμενος μετὰ τῶν ἀείνων ἀλουργίδι κεκοσμημένος. Hoc est, Ipse vero præsidebat

cum optimatibus trabea ornatus. Eam fuisse mentem Plutarchi asseuerare ausim, cum Romulū trabeatum fuisse constet ex Plinio, Virgilio, & Ouidio. Interpres aliter vertit, id quàm recte, doctorū sit iudicium. Hoc loco non omittendū duco, quod de toga picta scripsit Festus Pompeius, Picta quæ nunc toga dicitur, antea purpurea vocitata est, eratque sine pictura. Eius rei argumentū est, pictura in æde Vertumni, & Consi. Quarū in altera M. Fulvius Flaccus, in altera T. Papirius Cursor triumphantes ita picti sunt. Quæ vero essent triumphantium ornamenta, quorum frequens mentio apud Tacitum & Plutarchum, Liuius in x. secundi belli Punici docet, his verbis, Ibi Masinissam primum regem appellatum, eximīisque ornatū laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Addit verbis honorem, neque magnificētius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphatibus ampliorem eo ornatu esse. Quibus verbis, ni fallor, annumerantur ea, quibus ornabantur triumphantes. His ipsis etiā verbis palam fit, quæ sint illa antiqua patrū munera, quorū meminit Tacitus in quarto, Missusque est e senatoribus qui scipionē eburneum, togam pictā, antiqua patrum munera daret, regemque & socium, atque amicum appellaret. Togam pictā alibi Liuius purpureā appellat, in primo belli Macedonici,

Dona ampla data, quæ ferrent regi, vasa aurea, argenteaque, togæque purpurea, & toga prætexta. Quare falluntur, qui togam prætextam pro purpurea sumpsere. Tullius secūda in Antoniū, Sedebat in rostris collega tuus, amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus: ascēdis: accedis ad sellam. Plutarchus in Antonio hanc vestem purpureā, vestē triumphalē vocat, καὶ ἔρδ' κεκοσμημένος ἐν αὐτῇ θει-
 αμβικῇ καὶ καλῇ μένος ὑπὸ βήματος ἐν ἀγρῶ δὲ θύειντα
 ἔδεικτο. Quin & his Liuii verbis adducor, vt credā, vestem illam, quam sacri Euangelii scriptores purpuream, & purpuram dixerunt, fuisse togam purpuream, quæ & picta dicebatur, in seruatoris nostri ludibriū scilicet, tanquam à S. P. Q. R. missam illi, qui se regem Iudæorum diceret, vt mentiebantur Iudæi. Trabearum tria sunt genera, vt scribit Suetonius. Vnum quod diis sacratum, & est totum purpureum: alterum quod est regum, quod etiam purpureum est, sed albo infectum. Tertium est augurale, purpura & cocco mixtis infectum. In funebri pompa utebantur & equites trabea, si Tacito credimus, qui in tertio de funere Germanici sic ait, Igitur tribunorum centurionūque humeris cineres portabantur, præcedebant incompta signa, versi fasces: atque vbi colonias transgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores, aliæque funerum solennia cremabant. Et sane fuit tempus quū trabeæ essent equi-

tum, vt coniecto ex Martiale, in quinto in Didymum,

Theatra loqueris, & gradus, & edicta,
Trabeasque, & Idus, fibulasque, censúsque,
Et pumicata pauperes manu monstras.
Sedere in equitum liceat, an tibi scamnis
Videbo Didyme, non licet maritorum.

CAP. XI.

PALUDAMENTVM erat Imperatorũ.)
Omnia quoque militaria ornamenta dici in libris auguralibus ait Festus. Liuius paludamētum pro veste militari, etiam eius qui non esset Imperator, posuit in primo, Cognitōque super humero fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat, soluit crines, & flebiliter nomine spōsum mortuū appellat. Paludamentū enim illud erat vnius Curiatorum, quorū nemo, vt arbitror, Imperator in Albanis fuit. Vnde paludati. Caelius ad Ciceronē, Cōsules autem, quia verentur ne illud senatusconsultum fiat, vt paludati exeant. Iuuenalis in sexta, Cūque paludatis ducibus, præsente marito Ipsa loqui recta facie, strictisque mamillis. Tullius ad Cassium, Pansa noster paludatus ad tertium Calēd. Ianuarii profectus est. Paludamēto quoque utebātur & Augustæ, vt diximus, in aureo paludamento Agrippinæ. Quòd si in vestimētorum ratione, quæ subinde mutatur, nouis rebus antiqua vocabulorum nomina fas sit indere, dicerem

id vestimēti genus, cui intexti liliorū flores, quod-
 que induti reges Gallorū depingi solent, id Latine
 paludamentū dici posse. Græci aliās circūlocutio-
 ne enuntiant, quemadmodū & Latini. Plutarchus
 in Cæsare, vbi de Pōpeio, qui in prælio Pharsalico,
 vt equitatū cui maxime confidebat, perterritū pul-
 sūque vidit, se in pratorium recepit, equūque
 nactus, detracto paludamēto aufugit: ἀποδύξας τὸ μί-
 θρον, *πλὴν ἐναιώνιον, καὶ στρατηγικὴν ἐσθῆτα, φεύγοντι δὲ πρὸς*
ἐξουσίαν μεδαλαβῶν ὑπεξῆλθεν. Hoc est, vestem quidē ex-
 uit imperatoriā atque militarē: fugientis autē ad-
 sumpta prælio sese subduxit. Cæsar belli ciuilis ter-
 tio, Pōpeius iā, cū circa vallū nostri versarentur, e-
 quū nactus, detractis insignibus imperatoriis, decu-
 mana porta se ex castris eiecit, protinūsque equo ci-
 tato Larissam cōtendit. Plutarchus in Lucullo ἐφε-
 στίδα, vt opinor, pro paludamēto posuit, vbi de or-
 namētis Luculli, iam iā præliū inituri aduersus Ti-
 granem, *θώρακα μίθρον, αἰτ', ἔχων σιδηροῦ καὶ φοβιδωτὸν ἄσπε-
 ροντα, κροσσῶ πλὴν δ' ἐφεστίδα.* Hoc est, Thoracē ferreū
 habēs squāmosum & splēdidū, ac fimbriatū palu-
 damentū. Interpres vertit Punicā ephestrida: credo
 quod in suo ipsius exemplari fuerit κροσσῶ πλὴν: quod
 tamen haud prorsus displicet. Idem Plutarchus in
 Philopemene tunicas equestres vocat, quas robe a
 cheual dicimus, καὶ χιτῶνον ἰπποικῶν καὶ στρατιωτικῶν χλα-
 μύδων διηνηθισμένων. Vide reliqua. Idem Plutarchus in
 Crasso, φοινικίδα pro paludamēto purpureo dixit,

λέγεται δ', inquiens, ἡμέρας ἐκείνης ἐν κράσων, ὅχ' ὥσπερ
 ἔθος ὅτι ῥάμαίων στρατηγῶν, ἐν φοινικίδι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐν ἱματίῳ
 μέλανι. Hoc est, Fertur eo die Crassum, non purpu-
 reo, vt Romanorum Imperatorum mos erat, pa-
 ludamento ad milites processisse, sed pallio nigro.
 Paludamētum vero fuisse Imperatorum, planum
 fit ex Tranquillo in Cæsare, Alexandria circa op-
 pugnationem pōtis, eruptione hostium subita cō-
 pulsus in scapham, pluribus eodem præcipitanti-
 bus, cum defiliisset in mare, nando per ducentos
 passus euasit ad proximam nauem, elata læua, ne
 libelli, quos tenebat, madefierēt, paludamētū mor-
 dicus trahens, ne spolio potiretur hostis. Vtebātur
 & Græci equites eo genere vestis, quam ἐφαπτίδα ap-
 pellat Athenæus in quinto, his verbis, πάντες οἱ
 περὶ ἐρημιῶν εἶχον πορφύρας ἐφαπτίδας, πολλοὶ δὲ ὀξυκύνους καὶ
 ζωτάς. Hoc est, belluatas ephaptidas. Macedones
 pro paludamento chlamyde utebantur. Plutar-
 chus in Alexandro, qui cum vidisset Darium a
 suis interfectum, πρὶν ἑαυτῷ χλαμύδα λύσειν ἐπέβαλε τῷ
 σώματι, καὶ περιέσκηλον. Hoc est, Sua ipsius soluta chla-
 myde, mortuo iniecit ac circumtexit. Simul &
 Pyrrhus cum quodam in prælio videret se vnum
 ab omnibus Romanis appeti, πρὶν χλαμύδα καὶ τὰ
 ὅπλα παραδίδας ἐνὶ τῇν ἑταίρων μεγακλεῖ, τοῖς δ' ἐκείνῳ Ἰοῶν
 τινὰ κατακρύψας, ἑαυτὸν ἐπῆχε τοῖς ῥάμαίοις. Hoc est,
 Chlamyde & armis vni amicorum Megacli tra-
 ditis, illiusque armis seipsum tanquam occultans,

in Romano s impetum fecit. Interpres vel hæc nō intellexit, vel quod magis puto, corruptū Plutarchum habuit. Dion libro 1, chlamydem pro veste militari Romanorum, paludamento fortasse, vel sagis posuisse videtur, his verbis, *καὶ τὰς χλαμύδας αἱ καὶ ἐν χειρὶν αὐτῶν ἔντες τῶν βασιλέων μετρημένοι ἦσαν*. Chlamys inter puerilia hīc recensetur ab Vlpiano, qua Numma primus Romanorum regum vsus est, cum legationem Isaurorum excepisset, rationemque eorum habitus percepisset. author Suidas. Qua cocchina vsus Imperatorem Alexandrū testatur Lampridius. Chlamydis effigies, & terræ habitabilis eadem fuisse traditur. Strabo in secundo, *ἔστι δὲ τὴν χλαμύδα οἰκιστὴς τῆς οἰκισμένης*. Est certe chlamydis effigies quædam terræ habitabilis. Erat autē Græcorum, & maxime Macedonum. Plutarchus in Eumene, *ὅτι δὲ δὴμιῶν, καὶ καίσις ἀλουργεῖς καὶ χλαμύδας διένειμεν, ἥτις ἦν δωρεὰ βασιλικῶς τάτης παρὰ τοὺς βασιλεῖς*. Hoc est, Licebat enim Eumeni causias purpureas, & chlamydes dilargiri, quod inter dona regia præcipuū habebatur à Macedonibus. Causia, ut illud interim scias, erat capitis tegmen, quam Budæus appositissime vsurpauit, pro galero Cardinalium coccino. Licet enim vni Romano pōtifici, ut quōdam Eumeni, causias ἀλουργεῖς, id est, purpureas, ut chlamydes coccinas, cæteraque Cardinaliū ornāmēta, arbitrato suo, certe hoc iure vtimur, dilargiri, *μη γὰρ ἔστιτο* nundinari. Quibus Plutarchi verbis palam

fit chlamydes fuisse Macedonum. Ille igitur Magnus Alexander incredibili gaudio elatus est, cum eius architecti sitim Alexandria in formam chlamydis describere, quē metatus est Dinocrates ad effigiem Macedonicae chlamydis, orbe gyrato laciniosam, dextra laevaue anguloso procursu. author Plinius, & Strabo in septimo. Iā vero & Demetrius ille Poliorcetes chlamydem intexendam locauit, in qua, ut ait Plutarchus, erat εἰκασμα τῆς κόσμου καὶ τῆς κατ' ἔργον φαινομένηων. Hoc est, effigies mundi, & eorū quæ in cœlo apparent: quæ tamen mutatione temporum inchoata relicta est. Athenæus in XII. asseuerat perfectas fuisse Demetrii chlamydes, colore nigricante sublucentes, in quibus erat polus depictus, aureas stellas habēs, & duodecim signa. αἱ δὲ χλαμύδες, inquit, αὐτῶν ἦσαν ὀρφνινον ἔχουσαι τὸ φέρος τὸ χρόας. τὸ δὲ πάντ' ὁ πᾶλος εἰνέφαιτο χρυσῶς ἀστέρων ἔχων καὶ ταὶ δώδεκα ζώδια. Iā nec illud supra fidem esse videtur, quod ait Appianus in eo libro qui Mithridaticus inscribitur. Interpretis verba subiiciā, quando Appiani Græci nulla mihi copia. Ea sunt ubi de triūpho Pōpeii ex Asia agit, Pompeius ipse curru lapillis auroque splendente ferebatur, chlamydem, ut aiunt, indutus Alexādri, qui Macedonibus præfuit, si tamen id credere dignum est. Putant quippe illā in his, quæ Mithridates ex Cleopatraz rebus in Co reperit, inuentam fuisse. Nec id absurdum videri debet, quādoquidem Pompeius

quandam similitudinem oris habuisse videtur ad
 Alexā dri imagines. Plutarchus in Pompeio, ἦν δέ τις
 καὶ ἀναστολή τῆς κόμης ἀξέμεα, καὶ τῶν ποδῶν ὀμματα ἐνθῶν ὑγρό-
 της τῆς προσώπου φαίνεσθαι μάλλον λεγομένη, ἢ φαινομένη ὁ-
 μοιότητα πρὸς τὰς ἀλεξάνδρου τῆς βασιλείας εἰκόνας. ἢ δὲ καὶ τῆς
 νομῆς πολλῶν ἐν ἀρχῇ συνεπιφερόντων ἔκ ἐφυγεν ὁ θαμπήσιος, ὥ-
 στε καὶ χλευάζοντες αὐτὸν εἶπες ἤδη καλεῖν ἀλεξάνδρον διὸ καὶ λεύ-
 κιος φίλιππος ἀνὴρ ὑπατικός συνεγροῶν αὐτῷ μηδὲν ἔφη φαίνειν
 παράλογον, εἰ φίλιππος ὢν ἀλεξάνδρου ὅστις. Hoc est, Ca-
 pillitium etiam habebat leniter acclivē, & oculorū
 lineamentorum leuorē quendam, creditam magis
 quā compertam oris Pompeii similitudinem ad
 Alexandri regis statuas representantē. Qua re cō-
 moti plerique nomen quoque Alexandri ei tri-
 buerunt, quod Pompeius haudquaquam repudia-
 uit, vt cum per iocū nonnulli eum iam appella-
 rent Alexandrum, Lucius Philippus vir consularis
 in quadam causa ipsi patrocians dixerit, se absur-
 dum nihil agere, si cū esset ipse Philippus, Alexan-
 drum complecteretur. Nec quisquam mirabitur,
 chlamydem illam tanto tempore durasse, ab Ale-
 xandro scilicet ad Pompeii aetatem, modo qui le-
 gerit Plinium in octauo, qui ait, Seruii Tulli prae-
 textas durasse annis quingētis sexaginta, nullasque
 teredonum iniurias sensisse. Ab eo enim ipso tem-
 pore, quo Alexander natus est, ad Ciceronis consu-
 latum, quo cōsule Pompeius, aut paulo post triū-
 phauit, vix anni sunt trecenti viginti, vt ex Eutro-

pio colligere est. Athenienses quoque chlamyde v-
 si sunt in praeliis, paludamenti vice. Plutarchus in
 Craſſo de Nicia loquens, qui si belladum esset ad-
 uersus Lacedamonios, ἀφ' ὧν ὁ μὲν πρὸς χλαμύδα, καὶ
 τῇ κλίανος ἀπειρία, καὶ θρασύτητι, ναῦς καὶ ἄνδρας, καὶ ὄ-
 πλα, καὶ στρατηγίαν ἐμπειρίας ἄκρας διὰ μὲν τὴν παραδοδύς.
 Hoc est, Chlamyda exuēs, & Cleoni homini auda-
 ci, & rei militaris ignaro classem, viros, arma at-
 que adeo praefecturam hominē peritissimum fla-
 gitantem tradens.

Paludamenti, & fagi, ac caligæ militaris figura, ex antiquissimis marmoribus Romæ inuentis.

CAP. XII.

AI T Vlpianus, Tunicae.) Aulus Gellius libro septimo noctium Atticarum ait, antiquitus Romanos primò quidem sine tunicis toga sola amictos. Quare nec videtur reprehendendus Cato, qui de more maiorum solebat statim à prandio ad forum descēdere, ac ibi cum amicis deambulare, nullis nec calceis, nec tunica. μετ' ἄριστον δέ, inquit Plutarchus in Catone, πάλιν, ὥσπερ εἴθιστο, κατὰ βῆλα εἰς ἀγορὰν ἀνενδύσθης, καὶ ἀχίτων περιπατῆσαι μετὰ τῶν σιωπῶν. Hoc est, Post prandium autem rursum, vt solebat, in forum sine calceis, at tunica descendens cum familiaribus deambulasse. Cuius moris non meminisse videtur Plutarchus, indicans eum non seruasse decorū prætoriae dignitatis, quòd sine calceis & tunica ius diceret, cum maiores non vfos tunica satis constet. Neque enim frustra Ennius Carthaginensium iuuentutem tunicatam appellat. Postea vero, inquit Gellius, substrictas & breues tunicas citra humerum desinentes habebant, quod genus Græci dicunt θωρίδας, qua vsum Catonem Maiorem, cum brumæ tempore rusticaretur, author Plutarchus. ἐπαικλῶν δέ, inquit, εἰς τὸ χωρεῖον, αὐτὸν μὲν ἢ χειμῶν, θωρίδα λαβὼν: θέρος δέ, γυμνὸς ἐργάζεσθαι μετὰ τῶν οἰκετῶν. Hoc est, Reuersus autem in agrum, si quidē hyems erat, exomida sumebat: sin autem æstas, nudus cum seruis operabatur. Quando vero in Catonis mentionem incidimus, illud

in illo miratur Plutarchus, quod iam senex post
 cōsulatum & triumphum adeptum, nulla unquā
 veste vsus sit, quæ centum denariorū pretium ex-
 cederet. *ἰδοῖται μὲν γὰρ, ὅθεν τε Φησι, φορέσαι πολυπλεῖραν*
ἐκάτον δραχμῶν. Hoc est denariorum: quas ad qua-
 drantem respondent Iulii, quibus vtuntur hodie
 passim in Italia, qui centum denarii nummo no-
 strate viginti francicis æstimari possunt. Iam & in
 obsoniū ipse Cato in diem triginta asses insume-
 bat, hoc est triginta bayochos: nostro vero more,
 triginta solidos. Massiliensium quoque frugalitas
 celebrari solet, quod apud eos mulierum dos ma-
 xima centum aureos non excederet, vestimēta ad
 quinque aureos. quæ tamen summa Catonis pre-
 tio centum solidis nostris maior est. *ἡ γὰρ μέγιστη*
πρὸς αὐτοῖς ὅσιν ἐκάστω χρυσοί, καὶ ἰδοῖται εἰς πέντε, καὶ πέντε
εἰς χρυσῶν κόσμον. πλείον δὲ ἔκ' ἐξέστι. Hoc est, Maxima e-
 nim dos eis est aurei centum, quinque in vestes, in
 mundum aureum totidem: excedere vero non li-
 cet. author Strabo. Straboni tamen refragatur id
 quod Græci prouerbii vice vsurpant, *εἰς μασκαλίαν*
πλῦσαι, καὶ εἰς μασκαλίαν ἥκει. Aiunt enim ipsos
 Massilienses nimis delicato ac molli, muliebrique
 cultu vsos. insuper capillum vnguētatum mulie-
 brem in modum religare. Vnde natum prouer-
 bium. Verum illi prouerbio non assentior, cum
 apud me maior sit M. Tullii authoritas, qui pro
 Flacco ait, Massiliae disciplinā ac grauitatē non so-

lum Græciæ, sed haud scio an cunctis gētibus anteponēdam iure dicā, quæ tam procul à Græcorū omnium regionibus, disciplinis, linguâque diuisa, Gallorū gentibus, barbarorū fluctibus alluatur: sic optimatū consilio gubernatur, vt omnes eius instituta laudare facilius possint quàm æmulari. Sed quid opus illis ethnicorum testimonio, cum Lazarus amicus ab Iesu seruatore Christo vocatus, hanc vnā potissimum sedem delegerit, in qua verissima dei dogmata mortales edoceret, mirificaque ad reuocandam errabundam plebeculam, prodigia ostentaret. Sed ad tunicas reuertamur. Manicatis tunicis indui non sine probro solebant, vt author est Gellius, qui eas Græco vocabulo *χειρὶστὸς* appellat. Politianus in Herodiano, manuleatas vertere, Plautum imitatus, maluit, quàm cum Cicerone dicere manicatas. Qui cum in gregem Catilinæ inuehitur, sic ait, Quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut barbatos videtis, manicatis & talaribus ac strictis tunicis amictos, non togis. Virgilius quoque videtur non sine probro dixisse,

Et tunicae manicas, & habent redimicula mitrae.

Mulieres tunicis utebantur longe latèque diffusis, ad vlnas cruraque aduersus oculos protegenda, quorum ima erat carni proxima: vnde iocus Martialis in Lesbiam,

De cathedra quoties surgis, iam saepe notauit,

Pædicant miseram Lesbica te tunica.

Obseruaui & apud Ouidium, tunicam in singulari accipi pro tunica illa, quæ ima erat, qua hodie linea utimur, ut olim Athenienses talari & linea utebantur, authore Polluce. Ouidius in Amoribus, Sic etiam tunica tangitur illa sua.

Et in tertio,

Illic nec tunicam tibi sit posuisse pudori.

Et alibi,

Pugnabant tunica, sed tamen illa tegi.

Tunicam accipe pro ea quæ carni proximior, quam ut mihi videtur, tunicam lineam, vel imam dicere possumus. Sunt qui interulam vocitent. Athenæus χιτώνιον ἐχέειν appellat in decimotertio, ubi de Phryne scorto nobili, ἐχέειν γὰρ χιτώνιον ἀμπεχετο. Hoc est, Tunicula carni proxima amiciebatur, quam camisiam dicimus. Utebantur & tunica, quæ media dici potest: cuiusmodi ferè est tunica rubra, qua brumali tempore utimur. Erat & alia tunica quæ his superinduebatur. Nostri rustici vocabuli Græci vestigia retinētes, hocheton appellāt, quasi dicas ὁ χιτών: alii faye. Neque vero cuipiam mirum videri debet, siquidem olim Druidæ Gallorum sacerdotes, publicis priuatisque rationibus Græcis literis utebantur, ut legimus in sexto Commentariorum Cæsaris. Quin & Ephorus apud Strabonem Gallos ἐλλήνηας appellat. μονοχίτων Græcis is est, quem tunicatum dicimus, id est sola tunica a-

miſtum. Plutarchus in Antonio, de Cleopatra lo-
quens, quæ valetudine affecta, in lectulo iacens, vt
Augustum aduentantē reſciuit, tunicata exiliit ob-
uiam, ſequē ad pedes eius ſtrauit, & abiecit. ἡ δὲ
inquit, ἔτυχε μὲν ἐν σιβάδι κατακειμένη ταπεινῶς, εἰσιόντι
δ' αὐτῷ μονοχίτων ἀναπρόσβουλον πεσπίζει. Ipsa autem ia-
cebat in lecto sordide. Ingredienti vero ipsi vnica
amicta tunica exiliens accidit. Idem in Sylla, οἱ τῷ
Θιμβρίῳ στρατιῶται μονοχίτωνες ἠσπάζοντο τὴν ἐκείνου μονοχί-
τωνας. Hoc est, Tunicati, & enocheton, vt vulgo lo-
quimur, salutabāt illius tunicatos. Si interpres Plu-
tarchi aliter vertit, vel fallor, vel falsus est. Athe-
næus quoque in primo, καὶ ἀνδρείαντας αὐτῆς ἐν ἀλεξάν-
δρεια ἐστάναι φησὶ, καὶ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως μονοχίτωνας, ἐν τῷ
κρατύντας ἐν ταῖς χόρσιν. Hoc est, Statuas ipsius in Ale-
xandria collocasse ait, in multis ciuitatis partibus
tunicatas, manibus rhytum tenentes. Id est poculi
genus. A tunica fit tunicatus. Martialis,

Formosam faciem nigro medicamine velas,

Sed non formoso corpore lædis aquas.

Ipsam crede deam verbis tibi dicere nostris,

Aut aperi faciem, vel tunicata laua.

Ouidius,

Astiterit tunicata, moues incendia, clama:

Sed timida caueat frigora voce toga.

Tunicata, id est in camisia. Proinde facetissimus
poeta quietem tunicatam appellat, id est liberam
ab opera togata.

Quos Faustine dies, qualē tibi Roma Rauennam
Abstulit, ô soles, ô tunicata quies.

Solebant enim, vt diximus, Romani togati deducere & reducere magistratus, & eos, qui dignitate vel ætate, vel opibus præcellerēt, in domum, in forum, in tēpla, vel aliō. Quæ opera togata à Martiale vocitatur,

Exigis à nobis operam sine fine togatam:

Non eo, libertum sed tibi mitto meum.

Et in nono,

Denariis tribus inuitas, & mane togatum

Obseruare iubes atria Bassæ tuæ.

Deinde hædere tuo lateri, præcedere cellam

Ad vetulas tecum plus minus ire decem.

Quare in vita beatiore togam raram optat. Domi enim Romani commorantes, togam reponabant, & viliori veste utebantur: quam non inepte fortasse domesticam dixeris. Tullius in secundo de finibus, Aut etiam vt vestitum, sic sententiā habeam, aliam domesticam, aliam forensem. Herodianus in Maximo, ἀρπάζουσι τὸν πρεσβύτατον, περιβρῆξαι-
πας δὲ ὅς ἐστιν περὶ τοῖς σώμασιν ἐσθῆτας λιτὰς, ἅπε οἵκῳ δε-
τεῖσθοντες. Hoc est, Corripiunt senes, laceratis quibus amiciebantur, vestibus, vilioribus sanè, vtpote qui domi sese continerent. Et item Plutarchus in Syl-
la ait, ἐσθῆτα δὲ ἄλλω μὲν οἰκῶντι, ἄλλω δὲ εἰς ἀγορὰν
περιβρῆξαι. Hoc est, Vestem aliam, cum domi maneret, aliam cum ad forum descenderet, vel

procedens. Tunica lati clauī, insigne erat senatorum, senatorumque ab equite distinguebat. Plinius libro trigésimotertio, Annuli distinxere alterum ordinem à plebe, ut semel coeperant esse celebres, sicut tunica ab annulis senatorum tantum. Tranquillus in Augusto, Sumentī virilem togam, tunica lati clauī refuta ex utraque parte ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur non aliud significare, quàm quòd is ordo, cuius insigne id esset, quandoque ei subiiceretur, id est ordo senatorius scilicet. Tunica lati clauī, latus clauus etiamnum appellatur.

Martialis in Gelliam,

Dum te posse negas, nī lato Gellia clauo

Nubere, nupisti Gellia cistigero.

Tacitus in dialogo, Equidem, ut de me ipse fatear, non eum diem latioremi egi, quo mihi latus clauus oblatus est. Quintilianus vndecimo, Cui lati clauī ius non erit, ut tunicæ prioribus oris infra genua paulum posterioribus ad medios poplites usque perueniant. Nam infra, mulierum est: supra, centurionum. Lati clauī ius, est dignitas ordinis senatorii. Dicitur & clauus. Tranquillus in Augusto, Togis neque restrictis neque fuscis usus est: clauo nec lato, nec angusto. Tunica lati clauī, siue latus clauus, antea quidem dicebatur tunica palmata, à latitudine clauorum, quæ nunc à genere picturæ appellatur. Verba sunt Sexti Pompeii

in vocabulo, picta, paucis additis. Cum vero ait, quæ nunc à genere picturæ appellatur, accipe ab ipsis clavis purpureis, qui tunicis inseruntur, appellari tunicam lati clavi. Quibus clavis purpureis mappæ quoque ad limbum, ut opinor, variari solebant. Et hoc est quod ait Martialis, Et lato variata mapalia clauo.

Quare cum apud Liuium identidem legas tunicā palmatam, accipe pro tunica lati clavi, quam Græci χιτῶνα πλατύσημον appellant. Strabo in tertio, ὅτι οἱ καὶ οἱ δῦσαι λέγονται πρώτοι τῶν ἀνθρώπων χιτῶνας πλατύσημον. Hos autem primos memoriæ proditum, induisse homines tunicas lati clavi. Hactenus quæ de lato clauo cōminisci potui, hæc sunt: ita tamen, ut ingenue fatear, mihi planè nō liquere: sicut nec illis maiorum gentium scriptoribus, qui ante me natum hac in re hallucinati sunt. Tunica phœnicea signum erat prælii futuri, quam aliàs coccinā appellat Plutarchus, ut diximus in cocco. Plutarchus in Bruto, πρὸς κεῖτο μὲν δὲ βρῦτος χάραξ, καὶ δὲ κασιὶς σύμβολον ἀγῶνος, φοινικῆς χιτῶν. Hoc est, Ante Bruti & Cassii vallum, prælii signum erat propositum tunica phœnicea. Et in Pōpeio, ἔτι τάχος πρὸς τὴν σκηνῆς ἐκέλευσε πεθεῖναι ἐν φοινικοῦ χιτῶνα. ὧς γὰρ μάχης ῥωμαίοις ὅτι σύμβολον. Hoc est, Extemplo ante prætoriū iussit proponi tunicam phœniceā. Hoc enim Romanis pugnae signum. Alibi coccinā appellat Plutarchus, credo, quia idem ferè color. Quod ait Iu-

reconsultus, tunica, hoc ideo, quia pluribus tunicis utebantur. Et Augustus quaternis interdum tunicis, authore Tranquillo, muniebatur. Quare apud Ovidium fastorum secundo,

Exuerat tunicas vteri, manifesta timore

Proditur indicio ponderis ipsa sui.

Et in eodem,

Dat tenues tunicas Getulo murice tinctos:

Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit.

Tunica quoque apud Celsum pro eo ponitur, quam taygam vulgo dicimus, his verbis, Vel ex ictu aliquo rumpitur tunica, quæ deducere ab inferioribus partibus intestina debuit. Sunt & tunicae apud eundem, testiculorum inuolucra. Sic etiam Persius non ineleganter, cape tunicatum appellat.

C A P. XIII.

PALLIOLA.) Pallium erat Græcorū. Tullius pro Rabirio, Consularis homo foccos habuit & palliū: nec vero id homini tum quisquā, sed tempori assignandum putauit. Tranquillus in Augusto, Sed ceteros continuos dies inter varia munuscula, togas insuper & pallia distribuit, lege proposita, vt Romani Græco, Græci Romano habitu vterentur. Pallium quoque erat philosophorum. Gellius libro nono, Video, inquit Herodes, barbam & pallium, philosophum nondum video. Pallia inter communia vestimenta annumerantur Vlpiano hîc, quæ promiscua appellat TAGG.i.

citus in tertio, Promiscuas viris & fœminis vestes.
Palliis etiamnum in lecto utebantur.

Ovidius in Amoribus,
Nec in lecto pallia nostra sedent. Martialis,
Gutta pallia nec fefellit vlla. Iuuenalis in sexta,
-tunc corpore sana

Aduocat Archigenen, onerosaque pallia iactat.
Pallia tunicae imponebantur, ex prouerbio, Tunica
pallio proximior. Quod si verum est, tunicarum
muliebrium alae non erant confutae, erantque Ro-

manae φαινομειδεις, quemadmodum & Spartanæ.
Quod & Ovidianis versibus probari potest, cum ait,
Pallia si nimium terræ demissa iacebunt,

Collige, & in munda sedulus effer humo.

Protinus officii pretium patiente puella,

Contingent oculis crura videnda tuis.

Neque enim efferendo pallio aperirentur crura, si
alae utrinque confutae essent, etiam si Plutarchus di-
cat, ἔτι δὲ μᾶλλον ἢ πῶτε τὰς παρθένους φυλακὴ κατέσχευε
ἢ νυμφὴ πρὸς τὸ θῆλυ καὶ κόσμον. ἢ δὲ τῶν λυγρῶν παντά-
πασιν ἀναπεπταμένη καὶ θῆλυς εἶναι τοῖς παικταῖς λόγον παρέ-
χεν. Φαινομειδεις τε γὰρ αὐτὰς ἀποκαλεῖται, ὡς ἵβυκος, καὶ
ἀνδρομανεῖς ἰσορῶσιν, ὡς δειπιδης. Et paulo post, τὰ γὰρ
ὅντα τῶν παρθενικῶν χιτῶνος αἱ πτέρυγες εἰς ἡβαν ἀνερῶα μμέναι
κάτωθεν, ἀλλ' ἀνέπύσσοντο, καὶ συνεγόμενον ὅλον ἐν δὲ βαδί-
ζειν εἰν μῆρόν. Hoc est, Itemque custodia quæ ad vir-
gines pertinet, à Numa cohibita magis est ad mu-
liebrem cultum & ornatum. Custodia vero Ly-

curgi planè aperta nimis. Siquidē muliebris cum fit, poetis ioci ansam præbuit. φαεινομελιδας enim ipsas appellant, id est quarum aperta sunt femora, vt Ibycus. Et paulo post, Nimirum pinnae virginæ lis tunicae non erant consutæ, sed explicabātur, aperiebāntque totum incedendo femur. Hactenus Plutarchus. Quibus verbis apparet Spartanæ mulieres solitas incedere sola tunica amictas, cuius alae non erant consutæ. Quod & Romanis obseruatū arbitror ex Ouidio, ita tamen, vt tunicis pallia vel stolæ superimponerentur. Neque enim, vt mihi quidē videtur, aliter capi potest sensus Ouidianus, nisi si quis dixerit, quod efferēdo pallio, simul & efferebantur tunicae, quod magis amentis fuisset quā amantis. Cæterum tunica illa, cuius pinnae dissolutæ aliquatenus erant, & qua utebantur Spartæ *χιτών* appellatur à Iulio Polluce, in onomastico ad Commodum. A pallio fit palliolum, quod laneum erat. Martialis,

Succida palliolo vellera quinque petit.
Mulierum etiam erat. Iuuenalis, -aut cum
Vxorem comædus agit, vel Dorida nullo
Cultam palliolo, mulier nempe ipsa videtur.
Inde palliolatus. Trāquillus in Claudio, Ob hanc
eandem valetudinē, & gladiatorio munere, quod
simul cum fratre memoriæ patris edebat, pallio-
latus nouo more præfedit.

Martialis in nono,

GG.ii.

Hanc volo quæ facilis, quæ palliolata vagatur.
 A pallio fit palliatus, id est pallio munitus. Gel-
 lius libro nono, Adiit nobis præsentibus palliatus
 quispiam & crinitus. Erant etiamnum pallia cœ-
 natoria, quorum meminit Martialis,
 Pugnorum reus, ebriæque noctis
 Cœnatoria mittat aduocato.

Et in vndecimo,
 Ad cœnam venies, sed sic diuisa recumbes,
 Vt non tangerentur pallia nostra tuis.
 Et in Apophoretis, ubi in lemmate est cœnatoria,
 subaudiendum pallia. ait enim,
 Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota.

Hic opus est pictis accubuisse thoris.
 Interpres fœde lapsus est: lege, ac ridebis.
 Porro autem palla Gallica ad formam nostri pal-
 letoci manicati videtur accessisse, si Martiali credi-
 mus, Dimidiâsque nates Gallica palla tegit.
 Quid vero sit palla Gallica, docet Strabo in quin-
 to, αὐτὶ δὲ, inquit, χιτῶνων χιτῶν χερσὶν φέρονται μέχρ
 αὐδίων καὶ γαστῶν. Hoc est, Tunicarum vice pallas
 manicatas gestant, ad verenda usque natesq; me-
 dias pertingentes. Quæ verba, Martialis versum vi-
 dentur interpretari. Palla ab Horatio honesta di-
 cta, mulierum erat, ut quidam opinantur. Martialis,
 Fascia te, tunicæque tegunt, obscuræque palla.
 Vtebantur & citharœdi.

Ovidius in vndecimo,

Ille caput flauum lauro Parnaside vinctus,
Verrit humum Tyrio saturata murice palla.

Et tragœdi. Idem Ouidius Amorum tertio,
Fronte comæ torua palla iacebat humo.

Quare falluntur ii qui mulierum tantum fuisse putant, in quibus & noster Sipontinus, vir alioqui de lingua Latina non pessime meritus. Marcus Varro de lingua Latina ait, pallam ideo dici, quod foris palam sit. Eratque palla longa ad terram usque promissa, ut apparet in Ouidiano versu. Quam ob id appellat Virgilius, Pro longæ tegmine pallæ.

Endromis dicta videtur, quod eo genere vestis, *ἐν δρόμῳ*, id est in cursu & palæstra vterentur, quam pinguem, hirsutamque, & villi longioris fuisse constat ex Martialis libro quarto,

Hanc tibi Sequanicæ pingue textricis alumnam,

Quæ Lacedæmonium barbara nomen habet.

Sordida, sed gelido non aspernanda Decembri

Dona, peregrinam mittimus Endromidem:

Seu lentum ceroma teris, tepidumve trigona,

Siue harpasta manu puluerulenta rapis:

Plumea seu laxi partiris pondera follis,

Siue leuem cursu vincere quæris Atam.

Ne madidos intret penetrabile frigus in artus,

Necve grauis subita te premat iris aqua.

Ridebis ventos hoc munere tectus, & imbres:

Nec sic in Tyria findone tutus eris.

Iuuenalis taxat mulieres Romanas, quæ endro-

mide purpurea vterentur, in sexta,
Endromidas Tyrias, & foemineum ceroma
Quis nescit?

Quod vero ait Martialis, findone, vt obiter id intel-
ligas, *σινδών*, vt ait Pollux, est amictus ex lino AEgy-
ptiaco, quod nunc dicrossum appellatur: dicta, vt
opinor, quia primū in Sidone vrbe huiusmodi a-
mictus fieri cœpit, ob id Tyria à Martiale dicta.
Erant enim vicinæ vrbes Tyrus & Sidon. Hoc eò
adieci, vt intelligeres quæ scripta sunt in Matthæo,
Et cum accepisset corpus Ioseph, inuoluit illud
findone munda. De findone conuenit Matthæus,
Marcus & Lucas: verum Iohannes ait, *καὶ ἐθήκεν αὐ-
τὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων*. Hoc est, Et obuinxerunt
illud othoniis cum aromatibus. Quod si Polluci
credimus, *ὀθόνιον* apud Homerum magis *βελίς*, id est
ex lana, quàm *ἐκ λίνου*, id est ex lino erat. Sindon ve-
ro inter linea vestimenta adscribitur ab ipso Pol-
luce. Quare puto Iohannem per othonia lintea
intellexisse, rectèque vertisse Erasmus, etiam si a-
liter sentiat Pollux.

CAP. XIII.

QUOD ait Vlpian⁹, Anfitaria, quid velit inge-
nuè fateor me planè nescire. Consului ve-
tustissimos codices, quorum in altero legi, Anfi-
tapa: in altero, Anticapa. Quocirca si mihi permit-
tis diuinare, vel potius coniectura vti, puto legen-
dum amphitapa. Nam amphitapæ dicuntur ve-

stes vtrunque villosæ. Lucilius libro primo,
Pfilæ atque amphitapæ villis ingentibus molles.

Varro Manio, Alterum bene acceptum dormire super amphitapa bene molli. Athenæus ἀμείταπει dixit in quinto, ταύταις δ' ἀμείταπει ἀλουργαῖς ὑπὲρ-
στρωτο τῆς πρώτης ἐρείας. Id est, Hisce amphitapa sub-
sternebātur è molli lana. Quæ & amphimalla di-
cuntur. Strabo in quinto, πλὴν δὲ μέστω οἱ παρὰ πατά-
ξιον, ὅς ἢ οἱ τάπητες οἱ πλυντελεῖς καὶ γαύθπι, καὶ δ' ῥιζτον
πάν ἀμείμαλλον καὶ ἐτόρόμαλλον. Hoc est, Mediocrē
vero lanam ager Patauinus, ex qua tapeta fiunt
laudatissima, & gaufapinæ, cæteraque eiusdem ge-
neris amphimalla & heteromalla. Id est quæ v-
trunque villosa sunt, vel in altero tantum, cuius-
modi ferè sunt mātēs vulgo dictæ, quas Massiliae
fieri vidimus, quæ & amictus & stragulæ vestis
vsum nautis & nauigantibus præstant. Hodie
veste serica heteromalla vtimur, quam villo-
sam, & villutam vulgo dicimus, quemadmo-
dum & lanea heteromalla, quam trippam, nisi
fallor, appellamus.

CAP. XV.

AIT Vlpianus, Et saga.) Sagum militū erat,
quod & inter familiaria adscribitur ab Vlpia-
no. Tullius, Itur ad saga. Nostri milites g litera
sublata, vocabuli Latini vestigia retinent, faum
vel sayon appellantes id genus vestis, quod armis

superinduitur, alii accoustramentum, vt prætoria-
 ni. Cicero ad Trebatium, Quamobrem camino
 luculento vtendū cenſeo. Idem & Mutio & Mani-
 lio placebat, præſertim qui ſagis non abundares.
 Quòd vero ait, idem & Mutio, iocatur Tullius in
 Trebatium iureconſultum, quibus moris eſt alio-
 rum authoritate ſuam ipſorum comprobare ſen-
 tentiam. Græci vnico vocabulo, vt opinor, *πρωτο-
 ρακίδες* appellant, ea quæ ſuperinduebātur armis.
 Plutarchus in Artaxerxe, *ὡς δὲ μέλις σιωεῖσθαι τὰ πρω-
 τορακίδες φοινικῶν, λυκοῖς χαμλύνων τῇ βασιλικῶν ἀπάντων,
 ἔγνωσαν περὶ μέλιτος ὄντας*. Lapis fœliciter interpretatus
 eſt, Qui vbi vix rubra ſagula cōſpicati ſunt, quòd
 regiæ partis omnes albis vterentur, agnouerūt ſta-
 tim hoſtes eſſe. Strabo vocabulo Latino vtitur in
 tertio, *ὃν βασητανία δὲ μελανείμονες, ὃ πλεον δ' ὃν ἔχουσιν*.
 Hoc eſt, In Baſtetania vero nigris veſtimētis vtun-
 tur ad vnum omnes, magnam ferè partem in ſa-
 gis. Vtebantur & Luſitani ſagis, vt author eſt Stra-
 bo in tertio, quibus operiebāt captiuos, ex eorū vi-
 ſceribus vaticinaturi. Quod immanius mihi qui-
 dem videtur, quàm quod Galli quondam feciſſe
 ferunt, fontes ſcilicet ac damnatos diis immortalibus
 immolaſſe. Plutarchus in Galba, *ἐοικῶτα ἑσπερίων
 τικῆν* appellat, quod nos, vt opinor, ſagum. Extat
 lex militaris Caii Gracchi, apud Plutarchum in
 Tiberio, in hæc verba, *ἐοικῶτα μὲν κελεύων δημοσίᾳ χωρη-
 γεῖσθαι, καὶ μηδὲν εἰς τοῦτο τὸ μισθοφορῶν ὑφαιρεῖσθαι τῇ ἑσπερίᾳ*

τὸ οὐ μὲν. Hoc est, Sumptu vt publico saga militibus præberentur, nihil hac de re stipendio militari diminuto. A sago fit sagulum. Liuius in x x x, Hæc omnia sagulo gregali amictus. Virgilius, Virgatis lucem sagulis. Tacitus de moribus Germanorum, Nudi, aut sagulo leues, nulla cultus iactatio. Et paulo post, Tegmen omnibus sagum, fibula, aut si desit, spina confertū. A sago fit sagatus. Martialis, Vis te purpureū Marce sagatus amem? Tranquillus in Cæsare dictatore, Conuiuatū assidue per prouincias duobus tricliniis, vno quo sagati, palliatīve: altero quo togati cum illustrioribus prouinciarū discumberent. Saga Ligustica celebratur à Strabone in quarto. Tunica quoque illic fieri solita. Abolla quoque militū erat, vt Nonio Marcello placet. Vnde iocus Martialis in Crispinum, qui posita abolla, togam sumpserat, Nescit cui Tyriam dederit Crispinus abollam,

Dum mutat cultus, induiturque togam.

Et apud Iuuenalem non semel. Iam vero & lænā 3
militarem fuisse Nonio placet, quam Græci χλαῖ-
ναι vocitant. Plutarchus in Numa, καὶ γὰρ ἂν ἐφόρου οἱ
βασιλεῖς λαῖνας, ἰούβας φησὶν χλαῖνας εἶναι. Hoc est, Etenim
quas gestabant reges lænas, Iuba chlanas ait esse.
Palliis superinduebantur hyberno tēpore, si Mar-
tiali credimus,

Tempore brumali non multum læuia profunt,

Calfaciunt villi pallia vestra mei.

Quod & prouerbic fit manifestū, ἐν θέρει πλὴν χαλκῶν κατὰτείβεις. ὡς δὲ τῶν μὴ καθ' ἄρσεν τοῖς ἀναγμαίοις χαλκῶν. Hoc est, Aestate lanā deteris. In eos qui nō suo tempore rebus necessariis abutuntur. Vtebantur lana in sacrificiis. Tullius in Bruto, Licet aliquid etiam de M. Popilii ingenio suspicari, qui cū consul esset, eodēque tēpore sacrificiū publicū cū lanā faceret, quōd erat flamē carmētalis, plebis cōtra patres concitatione & seditione nuntiata: ut erat lanā amictus, ita venit in cōcionē, seditionēque cū authoritate, tum oratione sedauit. Vtebantur & coenatoriis pallii vice. Iuuenalis in quinta, plurima sunt, quæ

Non audent homines perfusa dicere lanā.

Martialis, vbi de Lusco conuiuia furacissimo,

Et tectus lanis sæpe duabus abit. Nec tamen me fallit fuisse quoque apud Græcos genus vestis quæ χλανίς diceretur, ut est apud Herodotum, vbi de Dario. Nec hoc loco omiserim Gallos olim solitos sagis villosis uti, quas lanas appellabant. Strabo in quarto, ἡ δ' ἐρέα, Ἰαχέια μὲν ἀκρόμαλλος δὲ, ἀφ' ἧς τῶν δασεῖς σάγας ὀβρυφαίνουσιν, οὓς λαῖνας καλεῖσιν. Hoc est, Lana vero hirta, villosa pilo, ex qua saga pexa crebra cōtexunt, quas lanas appellant. Valerius χλανίδα amictū dixit. χλανίδας meminuit & Athenæus in quinto, πρῶτοι μὲν οἱ ἐν ὄχλῳ ἀνείροντες σφλινοὶ περὶ φύρας χλανίδας, οἱ δὲ φοινικίδας ἡμφισμενοί. Sileni qui primi turbā coercuerunt pars lanas & purpuras, alii paluda-

mentum purpureum induebantur. Illud fortassis quispiam mirabitur, quod in eodem dixit Athenæus *χλαῖται*, quam Plato *τεῖβωνα* appellat in symposio. Alcibiades loquitur, ἔσθ' ὃν τεῖβωνα κατακλινεῖς ἐν τρυφῇ. Hoc est, Sub læna huius iacēs. Athenæus vero, οὐθ' ὡς ἀλκιβιάδης συνεκκίμησεν ἔσθ' πλὴν αὐτῶν *χλαῖται*. Hoc est, Neque vt Alcibiades sub eadem læna vna iacuit. Cicero, vbi de Dionysio in tertio de natura deorum, in fine, Pellenicæ lænæ celebrātur, antiquis victoribus athletis præmii loco dabātur. Pollux. Strabo in octauo, ὅτι δὲ καὶ κώμη πελλινῶν, ὅθεν καὶ αἱ πελλινικαὶ *χλαῖται*, ἃς καὶ ἄλλα ἐτίθεσαν ἐν τοῖς ἀγῶσι. Hoc est, Est & vicus Pellene, vnde & Pellenicæ lænæ, quas & præmia cōstituerant in certaminibus ludicris.

CAP. XVI.

LACERNA quasi lacera, quòd capite minus sit, Sexto Pompeio. Quam militum quoque fuisse constat. Propertius in quarto,

Texitur in castris quarta lacerna tuis.

Ouidius Fastorum secundo,

Mittenda est domino, nūc nunc properate puellæ

Quam primum nostra facta lacerna manu.

Erant & lacernæ, quibus vterētur Romani, cū spectaculis operā sedentariam præstarent, & togæ superinduebantur ad arcenda frigora. Martialis,

Amphitheatrales nos commendamur ad vsus,

Cum tegit algentes nostra lacerna togas

Iuuenalis in nona,

-pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ, duri, crassique coloris.

Rursus Martialis in octauo,
O quantos risus pariter spectata mouebit
Trita palatina nostra lacerna toga.

Tranquillus dedit negotium ædilibus, ne paterentur in foro circove quenquam consistere, nisi positis lacernis togatum. Lacernis candidis utebatur in spectaculis, si Martiali credimus, qui ludi in Horatium, qui nigra lacerna spectaculis aderat, Spectabat modo solus inter omnes Nigris, munus Horatius, lacernis: Cum plebs, & minor ordo maximusque Sancto cum duce candidus federet, Toto nix cecidit repente cœlo.

Albis spectat Horatius lacernis.

Haftenus Martialis. Plutarchus in AEmilio, vbi de triūpho Pauli AEmilii agit, ὁ μὲν δῆμος ἐν τε τοῖς ἱππικοῖς θεάδοις ἃ κέρως καλῶσι πᾶσι τε πλὴν ἀγορὰν ἱκεῖα πηξάμενοι καὶ τὰλλα τῇ πόλει μείλει καταλανόντος ὡς ἕκαστα παρῆιχε τῇ θορπῆς ἐπὶ ὅσιν ἐθεῶντο καθαρχεῖς ἐοῦσι κεκοσμημένοι. Cōcedebatur aliquando, honoris ergo, tota vti prætexta in spectaculis, vt S. P. Q. R. admiratus Catonis fidem & sedulitatem in cōseruanda Cypria gaza, vltro ei præcipuam detulit præturam, cōcessitque vt toga prætexta in spectaculis publicis vteretur. Plutarchus in Catone, καὶ τὰς θεὰς αἰὲν ἐν ἐοῦσι πᾶσι θορπῆς θεάσασθαι. Etia ludos in toga prætexta vt ip-

se spectaret. Lacernis utebantur & mulieres. Iuuenalis in prima, Ipse lacernatæ cum se iactaret amica. Ipsi in plerisque Italiae ciuitatibus matronas vidimus lacernatas, eo ipso tempore, quo per urbem mirifice temperato gressu incedunt. Fortasse vero non inepte dixerim nostros iuris tam diuini, quam humani doctores (eo enim vocabulo gaudent) lacernatos, cum cappis quas vocant, pellitis ornati, tyronibus suis prolytarum, lytarumque insignia largiuntur, pro sensus ratione an pro censu, nihil habeo dicere. Sacerdotes quoque, qui Canonici dicuntur, lacernis nigris ornantur, ut cucullo, cum in ædis choro sedentario diuinos Dauidis versus, alternis vltro citroque vicibus decantant: tempore vero æstiuo utuntur amictu pelliceo, quem ab amiciendo, opinor, vulgo aumiciam vocant. Quinetiam videntur lacernæ esse eæ, quibus Cardinales Romæ obequitando, triumphantium more utuntur, sacerdotii, ut ita dicam, dibaphici ius adepti, cum cucullo & Causia purpurea, quam nonnulli capellum rubrum vocant. Qui ne nimium hac de re glorietur, sciât lacernas quoque pauperiorum fuisse. Iuuen. in tertia, Quid quod materiam præbet, causasque iocorum, Omnibus hic idem, si foeda & scissa lacerna.

Martialis ad Mamurianum,
Cerea si pendet lumbis, ac trita lacerna.

Nobiliiores illustrioresque lacernis non utebantur, nisi pluuio tempore, aut in spectaculis. Quare

Tullius obiectat Antonio, quòd redisset in urbem cum Gallicis & lacerna. In secūda Philippicarum sic ait, Nā quòd quærebas quomodo redissem, primum luce, non tenebris: deinde cum calceis & toga, nullis nec Gallicis, nec lacerna. In vulgatis codicibus scriptū est caligis: tu ex Gellio libro X I I I. Gallicis legas, nos galozas dicimus. Erant enim & quædā lacernæ, quib⁹ pluuioso tēpore vterētur. Plinius X V I I I. cap. X X V. vbi de virgiliarū occasu, Ergo ex occasu eius de hyeme augurātur, quibus est cura infidiādi negotiatoris auaritia. Nubilo occasu pluuiosam hyemem denūtiānt, statimque augentur lacernarum pretia. Hactenus Plinius. Quæ lacernæ dicebantur & penulæ. Aulus Gellius libro X I I I, T. Castritius rhetoricæ disciplinæ doctor, qui habuit Romæ locum principem declamandi & docēdi, summa vir autoritate grauitatēque, & à D. Adriano in mores literāsque spectatus, cū me præfente, vsus sum enim eo magistro, discipulos quosdam suos senatores vidisset die feriato tunicis & lacernis indutos, & Gallicis calceatos, Equidem, inquit, maluissem vos togatos esse. Pigritum est saltem cinctos esse & penulatos. Vides vt quos lacernis indutos dixerat, vocat penulatos. Penulam enim abusiue nobilissimi veteres dixere omne quicquid tegit. Penula utebantur arcendis pluuiis. Aelius Lampridius in Alexādro, Penulis intra urbem, frigoris causa, vt senes vterentur, permi-

fit, cū id vestimēti genus semper itinerariū, aut plu-
uiæ fuisset. Matronas tamen intra urbē penulis vti
vetuit, in itinere permisit.

Iuuenalis in quinta,
-fremereet sæua cum grandine vernus
Iuppiter, & multo stillaret penula nimbo.

Quintilianus, Galba penulam roganti, nō pos-
sum commodare, inquit, domi maneo, cum cœ-
naculum perplueret. Idem Galba, penulam rogan-
ti respondit, Si nō pluit, non est opus tibi: si pluit,
ipse vtar. Quòd autem viatoria fuerit, Tullius ad
Atticum x i i i. probat, Sed ego, inquiens, ita egi,
vt non scinderem penulā. Prouerbii vice vsurpa-
uit Tullius, vt loquimur, non sustinuit vt scinde-
rem mantellum, quo apud me remaneret. Et pau-
lo post, Horum ego vix attigi penulam, & tamen
remanferunt. Idem Tullius pro Milone, Cum al-
ter veheretur in rheda penulat⁹, vnā sederet vxor.
Et paulò post, Quid minus promptum ad pugnā,
cum penula irretitus, rheda impeditus, vxore pe-
nè constrictus esset? Erat & penula scortea: scorta
enim veteres pelles nominabant, cuius meminit
Martialis,

Ingrediare viam cœlo licet vsque sereno,

Ad subitas nusquam scortea desit aquas.

Penula scortea vtuntur ii, qui solenne habent vi-
sere ædem D. Iacobi Caleci, vel voti vel num-
mi causa. brodes vocamus. Vtuntur & pegasarii

cursores, qui à Gallia Lugdunensi, quinto aut sexto demum die Romā aduolant, subinde per stationes mutatis equis, Græci penulam φαινόλιω vocant. Paulus ad Timotheum secunda, ἐν φαινόλιω ὃν ἀπέλιπον ἐν Ἰωάννῃ παρὰ κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε. Id est, Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, cū venies, apporta. Hieronymus in tertio aduersus Pelagium dialogo, vertit lacernam siue penulam, vt inquit Erasmus in annotationibus, quod cum Gelio cōuenit, qui vt ferè eadem posuit lacernam & penulā, vt diximus. Athenæus in tertio, παῖς ληκέδος μοι ἄχνησεν φαινόλην. Hoc est, Puer cādide da mihi inutilem penulā. Nos vocabuli Græci vestigia seruamus. μαϊδύην Græci, nos manteau dicimus. Pollux in septimo, ἡ δὲ μαϊδύη, ὁμοίον ἔστι τῷ καλσμενίῳ φαινόλῃ. Id est, Mādyā vero simile quiddam habet cum ea quæ penula vocatur. Quòd vero Lampridius scribit, Alexandrum senioribus permisisse, vt intra urbem penulis vterentur, quis forsitan mirabitur, cum orandis causis, penula munitos fuisse constet ipsos etiam oratores, ex Tacito in oratorum dialogo, his verbis, Quantū humilitatis putamus eloquētix attulisse penulas istas, quibus astricti & velut inclusi, cū iudicibus fabulamur. Hactenus Tacitus. Nanque ii, sub quorum persona differit Tacitus, ante Alexandrum Imperatorem fato functi sunt: quin & Tacitus ipse, vt mihi quidem videtur. Quare in tanta non solum rerum, sed etiā au-

thorum diuersitate, eorumque probatissimorum, nihil plane decernere ausim. Quæram vero omnia, dubitans plerunque, & mihi ipse diffidens. Tantum hoc dico, rem ipsam vestiariam variis temporibus haud prorsus eandem rationem retinere potuisse. Penula gausapina erat crebra, & villosa, qua hyberno tempore & frigido vterentur. Martialis,

Is mihi candor inest, villorum gratia tanta,
Vt me vel media sumere messe velis.

Quidam his versiculis putauerunt penulam gausapinam inter theristra, id est, æstiuæ vestimenta annumerari. Verum, ni fallor, falluntur. Sensus enim Martialis est, Penulæ dicit talem inesse candorem, tantam inesse villorum gratiam, vt etiam si hyberno vsui sit adscripta, tamen quis penulæ specie captus, eam vel media sumere messe velit. Vsque adeone iudicio caruere Martialis interpretes? Et ille κέρως ἀμαλθείας inscriptus, de quo lactis haustum gallinacei sperare possis?

CAP. XVI.

VELVTI stolæ) Vides vt iureconsultus stolam annumerat inter ea vestimenta, quibus vir sine reprehensione vti nō potest, licet aliter obseruetur à Græcis, & Latinorum antiquissimis, vt diximus in principio huius opusculi. Postea vero ad matronarum vestem hoc vocabulum translatus est, quæ demissa erat ad imos vsque pedes, &

HH.i.

cuius extremam partē ambibat instita affuta, quæ
erat fasciola quædam, siue limbus. Patrum nostros
rum memoria, matronæ illustriores instita uteban
tur, quos goddetos vulgo dicebant.

Ouidius,

Este procul vittæ tenues, insigne pudoris,

Quæque tegis medios instita longa pedes.

Et aliâs,

Ecquid ab hac omnes rigida submouimus arte,

Quas stola contingi, sumptâque vitta vetat?

Inde stolatum, matronale atque honestum dici
mus.

Martialis,

Quis floralia vestit, & stolatum

Permittit meretricibus pudorem?

Quòd vero instita dicatur, & limbus, probat Vir
gilius versus,

Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.

Et Ouidius, -quam limbus obibat

Aureus, ornabant aurata monilia collum.

Sunt qui dicant limbum, muliebre vestimentum
fuisse, citentq; Plauti locum, Textores, limbolarii.
quo non satis probatur quod volunt, etiam si id
Marcellus velle videatur. Capitia, Capitium Var
roni dictum, quòd pectus capiat, hoc est, compre
hendat. Et est capitis tegmē, à capite dictum, vt o
pinor. Quod si verum est, in mulieribus id capitiū
dicemus, quod in matronis cappam appellamus,
quo vndatim crispo vtūtur Parisinæ. Omiseram

dicere vestem aliquando poni pro panno, vt apud Marcum Tullium, vestis Melitensis, quæ fiebat Melitæ, quæ est insula satis lato ab Sicilia mari, periculosoque disiuncta, in qua est eodem nomine oppidum, quo iste Verres, inquit Tullius, nunquam accessit: quod tamē oppidum isti in textrinam ad muliebrem vestem conficiendam fuit. Idem libro IIII. in Verrem, Sed tantum ne Melitensium: quasi etiam amicorum vxores, tantum lectorum quasi etiam omnium istorum villas ornaturus esses.

CAP. XVIII.

ZONAE) hic iureconsultus inter muliebria adnumerat. Martialis,

Longa satis nunc sum, dulci sed pondere venter

Si timeat, fiam tunc tibi zona brevis.

Zona quoque erat virorum, in qua solebant deferre nummos. Inde præceptum illud domini apud Matthæum, Ne possideatis aurum, neque argentum, neque æs in zonis vestris. Extat Gracchi dictum in oratione, quam ad populum in concione habuit, Itaque Quirites, cum Roma profectus, zonas quas plenas argenti extuli, eas ex provincia inanes retuli. Alii vini amphoras, quas plenas tulerunt, eas argento plenas domum reportarunt. Plutar. in Tiberio, pro zona βαλάντιον vertit, his verbis, μόνος δὲ τῇ στρατευόμενων πλῆρες τὸ βαλάντιον εἰσενηνοχῶς, κενὸν ἔξδηννοκέναι. Etiam si idē Plutarchus aliàs his verbis vtatur, in Lucullo scilicet, οἱ δ' ἄγοντες

HH.ii.

αἰδομένοι, πεντασίχες χρυσῆς, ὑπεζωσμένον ἀπέκτειναν.

Cum sensissent qui eū ducebant, aureis quingentis succinctum interfecerunt. Illud vero non omittendum quod scripsit Athenæus in primo, reges Persarum & AEgyptios dare solitos reditum tributorum Alexandriae ciuitatis vxoribus suis in zonas. Tullius, Solere aiunt Barbaros reges Persarum ac Syrorū plures vxores habere. His autē vxoribus ciuitates attribuere hoc modo, Hæc ciuitas mulieri redimicula præbeat, hæc in collū, hæc in crines. Socrates quoque apud Platonē in Alcibiade prior ait, ἰσθεί οὐτ' ἐγὼ ἤκιστα ἀνδρὸς ἀξιοπύιστος τῇ ἀναβιβηκότῳ παρὰ βασιλείᾳ, ὅς ἐφη παρελθεῖν χώραν πάντων ἑλλήνων καὶ ἀγαθῶν, ἐχὺς ἡμερησίαν ὁδὸν, ἣν καλεῖν τὰς ἐπιχωρίους, ζώνην τὴν βασιλέως γυναικὸς, εἶναι δὲ καὶ ἄλλην ἣν αὐτὸς καλεῖσθαι καλύνπτραν, καὶ ἄλλας πολλὰς καὶ πόδας καλὰς ἀγαθὰς, εἰς τὸν κόσμον ὀζυρημένους τὸν τὴν γυναικὸς, καὶ ὀνόματα ἔχειν ἑκάστης τῇ πότει ἀπὸ ἑκάστης τῇ κόσμων. Nam ex viro fide digno quondā audiuit, qui ad regem in Asiam adiuit, qui diceret regionem se præteriiisse amplam admodum & vberem, vnius ferè diei iter, quam incolæ zonam reginæ nomināt: esse autem & aliam quam rursus vocant calyptram. Alia præterea multa loca pulchra & fertilia mūdo vxoris regis destinata, & ea sortita nomina à muliebri ornamento. Porro autem latis zonis utebantur & mulieres apud Illyrios, quæ præcingunt ventrem latis zonis quando bibunt, & hoc primum mediocriter præstringunt,

Cum vero acrius bibunt, magis semper cogūt, cōprimuntque zonam. Verba Athenæi subscriberē, quem laudo authorem, ni verear lecturis stomachum facere. Erat & cinctus & cingulum à cingēdo, vt inquit Varro. Alterum viris, alterum mulieribus attributū. A quo & cinctura dicitur. Tranquillus in Cæsare dictatore, Vsum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec vt vnquam aliter super eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Vnde emanasse Syllæ dictū, optimates sæpius admonentis, vt malè præcinctum puerum cauerent. De baltheo dubitari potest, an vestimētorum appellatione veniat. Et magis est, vt armorum nomine comprehendatur, quandoquidem baltheū Varro inter arma adscripsit, dictum quasi bullatū cingulum. Tacitus quoque X V I I. recenset inter armorum ornamenta, in hæc verba, Manipuli quoque, & gregarius miles, viatica sua, & baltheos, phalerāsque, insignia armorū argento decora, loco pecuniæ tradebant. Græci *ζωστήρες* appellāt. Plutarchus in Camillo, *ἀρχὸν σάμνος πρὸ μάχαιραν, ἅμα καὶ τὸν ζωστήρα προσέθηκε τοῖς σκευαῖς*. Hoc est, Gladium vnā cū baltheo exutum, lancibus apposuit.

CAP. XIX.

MITRÆ) Mitra utebantur matronæ. Varro de lingua Latina, Mitra & reliqua ferè in capite. Postea addita cū vocabulis Græcis. Utebantur & recte, hoc est, fasciola, qua capillus in ca-

pite colligaretur. Erat autem reticulū, quod capillum cōtineret, nos cophiā vocamus. Capital quoque à capite dictum, quod sacerdotale, inquit Varro, in capite nūc solent habere. Sic rica à ritu, quòd Romano ritu sacrificium fœminæ cum faciunt, capita velant.

CAP. XX.

PILEVS, quod & pileum dicitur, in plurali, vt quidam putāt, vel quòd ex pilis fieri sole-
ret, vel quòd pilos capitis tegeret. Græci τὸ πιλίον.
Plutarch⁹ in M. Catone, τὸ πιλίον ἐκεῖ, καὶ πλὴν ζώνῳ ἐπιε-
λισμένον. Et capitis tegimē fuisse patet ex Martiale,
Si possem, totas cuperem misisse lacernas,
Nunc tantum capiti munera mitto tuo.

Et aliās,

Dūmque decēt nostrū pilea sumpta Iouē. πιλί-
διον etiā dicitur à Demosthene πρὸς τὴν παρὰ πρεσβείας
καὶ πιλίδιον λαβὼν ὡς πλὴν κεφαλὴν πρὸς ὅσῃς καὶ ἐμοὶ λοιδορεῖ.
Mos fuit Romanis, vt eorū serui libertatem affecu-
ti, pileū capite tonso gestarent. Plautus, Vt ego ho-
die raso capite caluus accipiam pileum. Plutar-
chus in Tito, οἱ γὰρ ἄνδρες οὗτοι καθάπερ ἕως ὅτι τοῖς
οἰκέταις, ὅταν ἐλθὺν θρωσῶσι, ξύρειαί τε τὰς κεφαλὰς, καὶ πιλίᾳ
φορεῖν, τὰν ταῖς δρᾶσιν αὐτοῖς θριαμβεύοντι παρέχοντο. Hoc
est, Viri enim illi, qui mos seruorum est cum li-
bertate donantur, rasis capitibus pileati in trium-
pho Titum comitabantur. Hactenus Plutarchus.

Serui quoque cum pileati vanabant, eorum nomine venditor nihil præstabat, ut Cælius Sabinus scriptum reliquit. Cuius rei causam esse ait, quòd eiusmodi cōditionis mancipia insignia esse in vendendo deberent, ut emptores errare & capi non possent: neque lex vendundi operienda esset, sed oculis iam perciperent, quodnam esset mancipiorum genus. Hæc Gellius noctium Atticarum septimo. Tiara erat capitis tegmen regum orientis. Ovidius in vndecimo de Mida rege,

Tempora purpureis tentat velare tiaris.

Plutarchus inter Medicam stolam adnumerat in Antonio, qui in publicū filios produxit, ἀλέξανδρον μὲν ἐν ἰατρικῇ, τιάραν καὶ κίταριν ὀρθὴν ἔχοντα. Hoc est, Alexandrum Medica veste, tiaran & citarin rectam habente. Hierony. ad Fabiolam, Quartum genus est vestimenti rotundum pileolum, quasi sphaera media sit diuisa, ut pars altera ponatur in capite. Hoc Græci & nostri tiaram, nonnulli galeum vocant. Plutarchus in Artoxerxe, ἀρτοπίπτει δὲ τὸ κεφαλῆς ἢ τιάρα τῷ κύρῳ. Hoc est, Decidit à capite tiara Cyri. Quo in loco pro galea accipi videtur. Hesychius enim ait, quandoque esse πωδελκράνιον, quod antiqui dicebant veluti σέμμα. author Pollux. κίταρις, quā nonnulli cidarim vocāt, Persarū quoque regum insigne erat, si recta gestaretur. Plutar. in Artoxerxe, ἀνέλειξε τὸν δαρείον βασιλέα πεντήκοντον ἔτος γεγονότα, καὶ πρὶν καλῶς μύσσειν κίταριν ὀρθὴν φέρειν ἔδωκε. Id est,

HH.iiii.

Designauit Darium regē quinquaginta annos natum, permisitque, vt eā quæ citaris appellatur, rectam gestaret. Cidaris quoque capitis ornāmētum regū Armeniæ, quod & diadema appellatur. Plutarchus in Lucullo, *τιγράνης δ' αὐτὸς ἑαυτὸν γυμνόν, καὶ αὐτοπλὸν φέρον ὑπερέβηκε πομπήν, καὶ τὸ διάδημα τ' κεφαλῆς ἀφελόμενος ἔθηκε πρὸ τῆς πομπῆς*. Hoc est, Ipse vero Tigranes nudus & inermis ante Pompeium procidit, sublatumque à capite diadema ante pedes posuit. Quod hīc diadema dixit Plutarchus, citarim in Pompeio appellat his verbis, *καὶ τέλος, ὅς πρὸς αὐτὸν ἦλθε πομπήν, ἀφελόμενος πῶς κίταειν, ὥρμησε πρὸ τῶν πομπῶν θῆναι*. Hoc est, Postremo, vt ad ipsum Pompeium venit, sublato è capite citare, ante pedes collocare pergit. Vides vt cum de eodē Pōpeio & Tigra-
ne eadem referat, quod in Lucullo diadema dixerat, in Pompeio citarim vocet. Quare puto vtrunque simul iunctum, insigne regium esse, vt de tiara & cidare recta diximus ex Plutarcho in Antonio. Quin Suidas & Hesychius citarem & tiarā eadem existimasse quosdam scripserunt. Cidaris vero, vt ait Pollux, appellatur & cyrbasia, & pileus. *πῶς δὲ κυρβάσιαν, καὶ κίταειν καὶ πῆλον καλεῖται*. Ludouicus Cælius in antiquis suis lectionibus legit anaxyris, quam & cyrbasiam dicunt, falsus corrupti exemplaris errore. Legendum enim in Polluce, *πῶς δὲ*, non, *πῶς καὶ*. Salii, authore Dionysio, tunicas versicolores æneis succincti baltheis,

togāsque annectentes fibulis circumductis purpura, subtegmine puniceo, quas trabeas vocant. Est enim gentilis ea vestis, Romanis valde honorifica, & quos apices vocant, capitibus imponentes pileos altos, in speciē coni eductos, quas Græci κυρ-
 τασίς appellant. Diadema, ornamētum capitis regū insigne. Tacitus in quinto, Surena patrio more Tiridatē insigni regio euinxit. Paulo post subdit, Delectum capiēdo diademati diem hunc con-
 celebrauerāt. Surenæ enim gentilibus ius erat, nouo regi primum diadema ponere, vt palàm fit ex Plutarcho in Crasso, in hæc verba, *καὶ γένος ἢ ἐν ὅλῳ ἀρχῆς ἐκέκτητο βασιλεῖ γνομυνώ παρ' ὅσων ἐπιτιθέναι τὸ δαδὴμα πρῶτος*. Reginæ quoque eo insigni ornabātur, vt docet Plutarchus in Lucullo, de Monima Milesia altera Xerxis vxore, cuius magna fama, & honor apud Græcos, ὅτι τῷ βασιλέως πειρῶντος αὐτῆς, καὶ μνείας πεντακισχίλις χρυσῶς πεπλεγμένης, αὐτῇ, μέχρι τῆς γάμου ἐγένοντο σιωθῆναι, καὶ δαδὴμα πέμψας αὐτῇ βασιλεὺς αὐτὴν ἀνῆγόρευσε. Hoc est, Quod regi ipsam attentanti, præmissis que quindecim aureorum millibus euocanti non paruerit, donec de matrimonio conuentum fuerit, missoque diademate reginam salutarit. Aureum pro centum solidis nostris accipe, vt docuit Budæus ex Tranquillo & Plutarcho & Tacito. Erat autem diadema, fascia quædam, qua caput circunligabant, vnde illa cuius modo mentionem fecimus, Monima, cum à capite diadema

abstraxisset, collo aptauit, sc̄que suspēdit. *παρασά-
ραξε τὴ κεφαλῇς τὸ διάδημα ὃ φραχίλῳ περιῆψε, καὶ ἀνέρετη-
σεν ἱαυτῷ.* Et cum corporis grauitate laqueus ille
confractus esset, O execrandum, inquit, diadema.
Neque in tam tristi mihi ministerio profuisti. A
diademate, Metellorū vnus dictus diadematus, vt
inquit Plutarchus in Coriolano, ὅτι πολὺν χρόνον ἔχων
περιενόσει περιδιδυμείος ἃ μέτωπον, quod multo tēpo-
re circūuagabatur, frontē redimitus. Quare quidā
non indocti apud Plinium in septimo, diadema-
tis legunt, his verbis, Et hoc dicebat, iam Baleari-
cis & Creticis, & diadematis, iam Macedonius i-
pse. Etiam si nonnulli putent legendum, non dia-
dematis: sed Numidicis, ex Plutarcho in Lucullo,
in ipso statim principio, quum ait, Auunculū Lu-
culli fuisse Metellum eum, qui Numidicus est co-
gnominatus.

Vitta tegimen capitis matronarum. Tibullus,
Sit modo casta doce, quanuis non vitta ligatos

Impediat crines, nec stola longa pedes.

Erat quoque Vestaliū, qua cum plaga vtuntur eā,
quæ perpetuā virginitatē deo vouerūt, vnicum dei
filiū spōsum agnoscētes. Erat autē plaga, grāde te-
gimen lineū, qua hodie mulieres Romanæ vtun-
tur. cuius diminutiū est plagula, cuius meminit
Vlpianus hic. Calāticæ etiā meminit Vlpianus in
seq. & erat tegmen muliebri capitis. Cicero, Tūne
cum mētirentur pedes fusci, cum calāticam capiti

accommodares? *κωῆ* pileus erat Lacedæmoniorū.
 Strabo in sexto, vbi de origine Taranti loquitur,
σωκῆτο μὲν, inquit, τοῖς ὑακινθίνοις ἐν δὲ ἀμυκλαίῳ σωπε-
λαμλὺς τῷ ἀγῶνος, ἡνίκα τῷ κωῆν ποδῶν δὲ ὁ φάλαθος, πιεῖ-
σαι πρὸ ὤδι, θίσιν. Loquitur de infidiis, quas Lacedæ-
 moniorum Helotes, id est mancipia vocati, & par-
 theniæ popularibus struxerāt. Conuenerat, inquit,
 cum Hyacinthinis, vt insultus initium fieret in po-
 pulares, quando habita in Amyclæo ludorum ce-
 lebritate, Phalanthus capiti cynam imponeret. Cy-
 nam paulò post idem author, vt opinor, ex Epho-
 ro, pileum Laconicum appellat, licet aliter rem i-
 psam narret. Cynæ quoque meminit Athenæus
 decimoquarto, τοῖς δὲ εἰλάσι πᾶν ὑβριστικὸν ἔργον ὠδὶ τὰ τῆς-
σι πρὸς πᾶσαν ἄσιν ἀτιμίαν. κωῆν δὲ γὰρ ἔχασον φορεῖν ἐπ' ἀ-
ναγκῆς. Ilotis autem opus omne iniuriosum & i-
 gnominiosum imperabant. coge batur enim quis-
 que ferre cynam. Hesychius vero ait, petasum esse
 pileum Arcadicum. quibus verbis palam fit, petasum
 fuisse tegmen capitis, vnde petasati dicti. Trā-
 quillus in August. Domi quoque nō nisi petasatus
 sub dio spatiabatur, hoc est velato capite. Athenæ⁹
 in V, ἐπὶ δὲ πάντων τῶν ἀναβιβῆκει παιδαρεῖα χιτῶνας ἔχον-
τα ἡνιοχικῆς, καὶ πετάσας. In his autē omnib⁹ ibant puel-
 li tunicas rhedariorū habētes & petasos. Et in XII.
 vbi de Alexādro, ἐν δὲ τῇ σωρείᾳ τὰ πεπιδίλα καὶ δὲν πέ-
τασον. In conuiuio vero calceos & petason. Marcus
 Tullius in epist. ad Cassiū, Sed petasati veniūt, co-

mites ad portas expectare dicunt. Causia etiam capitis erat, quæ purpureæ dabantur à regibus Macedonum, ut diximus. Erat enim Macedonum causia, *καυσία πῖλος μακεδονικὸς παρὰ μεναίδρω*. Causia apud Menandrum pileus est Macedonicus, ait Pollux in decimo, ut tiara, candys, ut *ἀναξυρίδης* Medorum & Persarum. Erat autem candys tunica, quæ regis erat haliporphyros, aliorum vero purpurea, ut ait Pollux. Atqui Alexander Magnus, uti ferunt, anaxyridas, candyn, tiarâque semper repudiavit. Erant autem anaxyrides, feminalia, seu brachæ, ut inquit Suidas, Hesychius, & etiam, ut audio, Eustathius, in Homerum Iliados secundo. Quod & Strabo dixisse videtur, cum ait in quarto, ubi de cultu Gallorum, *ἔχομεν δὲ καὶ κομοτροφῆσι, καὶ ἀναξυρίσιν χιτῶνται πᾶσι πεταμυλίοις*. Hoc est, Sagis utuntur, & comam nutriunt, oblongisque feminalibus, quas unico vocabulo brachas dicere possumus. Idem Strabo author est, *ἀναξυρίδης* Persarum quoque fuisse, his verbis, *ἰσθῆς δὲ τοῖς ἡγεμίσι καὶ ἀναξυρίσιν τετραπλῆ. χιτῶν δὲ χειρῶν, τετραπλῆς, ἕως γόνατος. ὁ ὑπερδύτης μὲν λαυκός, ἀνθινός δὲ ὁ ἐπ' αὐτῷ. ἱμάτιον δὲ ἕρως μὲν πορφυροῦν ἢ ἄνθινον, τὰ ῥαὶ παραπλησίωνται, τῇ μάλιστα, ὑπόδημα κοῖλον, διπλοῦν, τοῖς δὲ πολλοῖς χιτῶν ἕως μεσοκνημῖος, καὶ διπλῆς. ῥάκος δὲ σινδὼνίον τι πᾶσι κεφαλῆς*. Hoc est, Persarum principes vestis vice uti bracha tripla duplâque, & manicata tunica ad genua usque promissa, cuius suffultura utique candida, exterior vero pars picta. Eorum pal-

lium æstate purpureum, vel varium: hyemē vero pictū: tiaræ haud abfimiles eis quas Magi gestant, calciamentum cauum ac duplum: vulgus autem tunicam ad mediam vsque tibiam gestat, eamque duplam: fascia vero sindonica caput euinciunt. Erant autem brachæ Gallorum transalpinorum, Britonūque. Martialis,

Quod veteres brachæ Britonis pauperis,
Quibus & pudenda tegebantur. Iuuenalis,
Mittentur brachæ, cultelli, fræna, flagellum.

Tacitus decimosextimo, Ornatum ipsius municipia & coloniæ in superbiam trahebant, quod verficolore sagulo brachas tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur. Plutarchus in Othone, *ἐκείνων δὲ κεκίνας, ὅτε χῆμα δημολὺς, ἀλλ' ἐπαχθὴς καὶ ἀλοκότῃ σώματος μεγάλῃ, χαλαρῶς ἀναξυρίσι καὶ χειρίσι συνέσκησμενός.* Quibus verbis eadem ferè quæ apud Tacitum retulisse videtur Plutarchus. Vnde brachati dicti Narbonēses, vt ait Plinius. Iuuen. in octaua, Vt brachatorum pueri, Senonūque minores.

Nunc vero etiam brachatis, & transalpinis nationibus. Scitum est illud Tranquilli, Gallos Cæsar in triumphum ducit. Idem, In curia Galli brachas deposuerunt, latum clauum sumpserunt. De brachis etiam, vt opinor, dictum prouerbialiter, vt de re insolita, *ἀμαθὴς ἀναξυρίδα ποδὶ δέμνιος, πᾶσι ταύτῃ ἐδείκνυ.* Hoc est, Imperitus bracham indutus, omnibus eam ostentat. Neque vero puto *ἀναξυρίδα* sub-

ci videntur pelles, seu lora, quibus inuoluuntur, adliganturve vestimenta, quæ omnia instrumenti viatorii sunt. Haftenus AEgnatius. Quibus verbis videtur id significari, quod Græci φάσκολον dicunt. Itali valize, nos vero malle. Ego ante quàm hæc AEgnatii verba legissem, aliter sentiebam. siquidem memineram me legisse apud Pliniū in octauo, Lana & per se coactæ vestem faciunt. vnde coactilia dicta putabam ea, quæ vulgo feltra appellamus. Nunc vero tanti viri authoritate permotus subsisto. Cæsar libro tertio de bello ciuili, Atq; omnes ferè milites aut ex subcoactis, aut ex centonibus, aut ex coriis tunicas ac tegmenta fecerant quibus tela vitarent. Quod si verum tibi lector videbitur, quod nos ante vulgata AEgnatii scholia opinati sumus, ausim & ego opinari bis ad eundem lapidem AEgnatium offendisse. Neque enim pertinaciter in Pertinace Capitolini legendum, tabernam coactiliariam, vt censet AEgnatius: sed coctilitiam potius, id est eam in qua coquebantur ligna, ne fumum facerent, quorum meminit Vlpianus in l. ligni appellati, supra de leg. tertio, & de verb. sig. his verbis, Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant. Quæ etiā à Martiale ligna ecapna dicuntur, quæ & forsitan coctilia dicuntur à Trebellio Pollione in D. Claudio, in hæc verba, Ligni quotidiani pondo mille si est, copia: sin minus, quantum fuerit, & coctiliū quotidiana battilla quatuor. Quæ Iulius Pollux in decimo ξύλα-

καὶ ὁπμα appellat. Quod vero apud Plinium in octauo, post verba suprâ scripta, in vulgatis codicibus legitur, Indumenti vsum veniunt: legendum, in tomenti vsum vaneunt. Cuius loci me admonuit (volo enim suæ cuique industriæ honos reddatur) Christophorus Longolius, vir mecum iisdem Græcarum literarum studiis, veluti sacris initiatus, eoque nomine mihi amicissimus. Ille enim vnus in causa fuit, vti posthabitis rabularū altercationibus, quibus audiēdis in suprema Parisiorum curia tempus tereremus, Romam vnâ cum eo ad capiendum ingenii cultum concederem: cuius immaturo interitu, Romanæ, Græcæque literæ damnum non mediocre fecerūt, cuiusque singularem tum doctrinam, tum virtutem admirati Romani, eum non petentem ciuitate donarunt. Laboris enim improbitate, ingeniique foelicitate eò gradū fecerat, vnde si porro factorum clemētia vitæ diem prorogante adnissus fuisset, peruenire ad summa, & doctissimo cuique in vtriusque linguæ facultate æquari potuisset. Latine quidem loquendo nescio an habuisset parem neminem. Quod si quis meum hac in re testimonium eleuet, vt hominis Longolii amicissimi, Germani Brixii carmen legat, viri vtriusque linguæ studiosissimi, tum vero poetæ foelicissimi,
Longolio vix dum digresso matris ab aluo
Dixerat Aonidum nomine Mercurius,

Cresce infans, tibi ab ingenii, linguæque disertæ
 Dotibus, olim ingens, me duce, fama aderit.
 Quam primis postquam sibi cōciliasset in annis
 Longolius fuso, nocte diēque, oleo.
 Tum deus eloquii veritus, si debita fati
 Ordine vixisset tempora Longolius,
 Ne sibi præriperet linguæ decus, invidus illum
 Contactum virga sustulit ante diem.

Εἰς τὸ αὐτὸ τῷ αὐτῷ.

Κέλευρος οὐ μεσῶν κέλπεις ἀντήνορος ἐνὸς
 Τείχεος, λοχόλιον μοῖρ' ὅλον δάμασεν.
 Τῷ ῥα ἱὴς πάλιος σέφανον δωρήσαστο ῥώμη
 Ἀσείῳ γέρας ξείνον ἀμειβομένη.
 Εἵνεκα τῶν τε λόγων, καὶ λέξιος, εἵνεκα κομψῆς,
 Εἵνεκα τῆς διδασχῆς, εἵνεκα τῇ χαρίτων.
 Δύσμορε λοχόλιος, φατὸν ὥς, θάνεις ἐν νεότητι
 Καὶ πόρ' ἑὼν ζωῆς ἄξιος ἀθανάτης.

Hæc Lazarus Bayfius commentabatur, emendaturus, immutaturusque, siquid sit, quod à varietate iudiciorum desyderetur.

De vasculis.

De vasculis

Antonio à Burgo

CLARISS. VIRO, GALLIA-
rum Cancellario Lazarus Bayfius S.

H A S nostras vigilias pridem edideramus sine tutore, sine vindice, Antoni clarissime: propterea quòd id temporis Venetiis eramus à Rege legati: nihilque à quoquam iurisgentium autoritate fulti timeremus, qui ab omnibus propemodum sancti haberemur. Nunc ipsi ad priuatam fortunam reiecti, te potissimum nostrorum studiorum assertorem fore idoneum cognouimus: qui in altissimo dignitatis gradu constitutus, summisque occupationibus districtus, tuam tamen dignitatē ad hæc humaniora studia, vt ita dicam excolēda, demittere nō grauaris. Quorum studiosis vt prodesse posses, quantum velles, Regis Francisci iudicio factum est, qui te nihil tale cogitantem, ne dicam non ambientem, ad hoc munus sponte sua delegit, quod & est, & habetur in nostra Gallia eximium. In quo obeundo te ita geris, vt plus tua comitate comite, prudentique consilio negotiorū expedias, quàm quantum iure & potestate, morosaque seueritate, qui ante te fuerunt, potuerint omnes. Et nimirum expediēdis, conficiēdisque rebus vincit facilitas seueritatem, prudentia auctoritatem, consilium potestatem. Sed hæc fortasse

nimum multa. Accipies igitur hoc paruum opusculum tua (vt soles) ab omnibus prædicata humanitate: in quo videbis explicatam, vt potuim⁹, Romanorum supellectilem, vasa omnia aurea, argentea, & in his (si Diis placet) nonnulla gemmea: quæ tibi (vt spes est) tam grata erunt, quàm antiquariis hominibus esse solent numismata è terra eruta, quæ in amoribus propter antiquitatem & deliciis habet. Vale. Calend. Augusti, A N N. M. D. X X X V I.

Animaduersiones

IN TRACTATVM DE AV-
ro & argento legato, per Lazarū Bayfium.

IN capite Vxori quis le-
gavit, quæsitum est an
carruca dormitoria.

Carruca vehiculi ge-
nus est à carro dedu-
ctum. Quam & rhe-
dam vocat Martialis,
vbi de Basso, Faustine
plena Bassus ibat in

rheda.

Subdit enim,

Nec feriatus ibat ante carrucam.

Plinius libro trigesimotertio, conqueritur quòd
sua atas carrucas ex argēto cælare inuenerit, quas
& aureas fuisse testatur Martialis in quinto,
Aurea quòd fundi pretio carruca paratur.

Antonius Heliogabalus, vt author est AElus
Lampridius, cum priuatus esset, iter nunquam mi-
nus sexaginta vehiculis fecit: Imperator vero etiā
sexcenta vehicula dicitur duxisse: asserens decem
millibus camelorum, Persarum reges iter facere:
& Neronem quingentis carrucis iter iniisse. Sure-
nas autem Persarum regis præfectus, ἐξήλαυτε καθ'
ἑαυτὸν αἰὲ χιλιάς σκευοφορέμενος καμήλοις καὶ ἀλοκείας α-

II.iiii.

πίνας ἐπῆχτο παλλακίδων. Plutarchus in Crasso, Δημο-
 δένης περὶ τῶν συμμοριῶν, de eodem rege Persarū in-
 quit, καὶ τί τῆς ὅσιν πρὸς Δις καὶ χιλίας καμήλας, ἅς
 βασιλεῖ τὰ χήματα ἄγειν φασὶν εἶποι. Plutarchus etiam
 in Alexandro, πλὴν δὲ ἄλλω κατασκευῶν, καὶ τὸν πλεονέκ-
 κορμηθῆναι φασὶ μνείαις ὀρεκοῖς ζεύξεσιν καὶ πεντακισχιλίας κα-
 μήλοις. A carruca dicuntur mulæ carrucariæ, trahen-
 dis carrucis assignatæ. Sic & asinus machinarius
 dicitur ab Vlpiano in l. Cum quereretur, supra De
 leg. tertio, & in l. Quæsitum, De fundo instructo.
 Et Asina molendinaria à Paulo dicitur in l. Cū de
 Ianionis, supra De fundo instructo. Neque enim
 iurecōsultorū tempore adinuētæ erant machinæ,
 quæ defluentis, atque adeo præcipitatis aquæ im-
 petu rotatur, quibus hodie passim nostri molito-
 res vtuntur. Dicitur & meta molendinaria, quæ est
 molæ pars inferior, catillus vero superior. Quam
 metam Græci ὄνον vocāt, & μύλος ὀνικός dicitur apud
 Matthæū cap. decimo octauo. Quæ & meta molē-
 dinaria dicitur à Iurecōsulto Paulò, supra De fun-
 do instructo. instrumēto leg. Quòd vero hic Scæ-
 uola carrucæ dormitoria meminerit, addit fidem
 his quæ de cubiculo viatorio Neronis principis ex
 Plinio diximus in l. Vestis, infra Eadem. Dormi-
 toriā autē dixit, vt & Iulius Pollux refert in deci-
 mo, à comicis dici χιτῶν δυνητήρ, quā nos verbū ē ver-
 bo, si volumus, tunicā dormitoriā dicemus, vulgo
 camisiam nocturnā. Quin & Horatius Sermonū

primo, nocturnam dixit illo versiculo, Nocturnā vestem maculant ventremque supinum. Plutarchus in Themistocle huiusmodi carrucas dormitorias σκηνάς videtur appellare, cum ait, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀργυρονήταις καὶ παλλακενομήναις ἰαχυρῶς παραφυλάττεισιν, ὥς ἔσθ' οὐδὲν ὁρᾷαθ' τῶν ἐκτὸς, ἀλλ' οἴκοι μὲν διαίτῳαθ' καὶ τακεκλεισμέναι, ἐν δὲ ταῖς ὁδοιπορίαις ἔσθ' σκηνάς κύκλω περιπεφραγμέναις ὑπὸ τῶν ἀρμαμαξῶν ὀχεῖαθ'.

In l. Cum aurum & argētum &c. an replumbari debeāt. Plin. Secundus libro nat. hist. tricesimo quarto, docet duo plumbi esse genera, nigrū & cādidum. Album nulli rei sine mixtura vtile est, neque argētum ex eo plumbatur, hoc est, vt ipse interpretor, iungitur & solidatur, quoniam prius liquefcit argentum. Quibus Plinii verbis planū fit, quid sit argentum replumbari: replumbatur enim, si plumbum auellitur, & argentum purū relinquitur. Applumbare vero argentum, est plumbo addito curare, vt argentum argento, vel massa massæ cohæreat, cuius meminit Paulus in l. In rē actio, suprā De rei vendicatione, in hæc verba, Nō idem in eo quod applumbatum est, quia ferruminatio per eandem materiam facit confusionem, plumbatura vero non idem efficit. Plūbatura igitur est, quando plumbo massa massæ iungitur, ita vt iunctura plumbea cohæreat. Ferruminatio vero fit, si per eandem materiam massa massæ confunditur.

Plin. libro tricesimotertio, cap. quinto, vbi de glutinandis perficiēdisque metallis, dicit aurum stagno ferruminari, his verbis, Chrysocollam aurifices sibi vendicant agglutinādo auro, & inde omnes similiter vtentes appellatam dicunt. Tēperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis vrina, addito nitro, teritur Cyprio ære, in Cypriis mortariis. Ita ferruminatur aurū. Ferruminatur dixit, id est, alicui rei iungitur. Sic & idem Plinius ferruminat dixit, pro cōiūgit. Et decimosexto, vbi de calamis & arundine, Aut enim pro pluma strata cauponarum replet, aut vbi limosiore callo induruit: sicut in Belgis contusa & interiecta nauium commissuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimis que explendis fidelior pice.

In eadem l. §. Si cui vascula argentea, vtputa lances quadratæ sint legata. Lanx à latitudine dicitur, vt quidam putauere, & est vas escarium. Horatius, -ne non & cantharus & lanx Ostendat tibi te. Eterat non solum lata, sed etiam caua, & ob id cauas lances dixit Martialis x i,
 Sic implet gabatas paropsidasque,
 Et leues scutulas, cauasque lances:
 Hoc lautum vocat, hoc putat venustum,
 Vnum ponere ferculis tot assem.
 Erant autem lances maximæ, mediæ, & minimæ, vt inquit Iureconsultus, in l. Cui lācē, hoc ipso tra-

etatu. Et erant non solum quadratæ quædā vt hīc,
sed & rotundæ aliæ: quod vel Horatii versibus pro-
bari potest Sermonum secundo,

Vmber & iligna nutritus glande rotundas
Curuet aper lances, carnem vitantis inertem.

Planū fit etiā ex verbis Pauli in l. Si in rem, supra
De rei vēdica. in hæc verba, Quāuis & in vasis oc-
currat difficultas, vtrū lancem duntaxat dici oport-
reat, an etiam quadratam vel rotundam. Nos ro-
tundis vtimur, & vulgo platum à latitudine dici-
mus, vt opinor. Quòd autem lanx vas sit escariū,
adducor vt credam ex Iuuenalis in quinta,

Aspice quàm magno distendat pectore lancem
Quæ fertur domino squilla, & quib⁹ vndiq; septa
Asparagis. At vereor ne cui videar in re non dubia
testimoniis vti minime necessariis. Ad alia pergā,
si modo prius dixero, lances chrysendetas dici à
Martiale, & etiam chrysendeta, lances aureis cru-
stis illigatas & exornatas. Martialis in secundo,
Immodici tibi flaua tegunt chrysendeta muli.

De quibus crustis copiosius infra dicemus. Ca-
tinum quoque vas escariū dicimus, à capiendo di-
ctum, & per diminutionem catillum deducunt.

Horatius Sermonū primo, -mensave catillum
Euandri manibus tritum deiecit ob hanc rem:

Aut positum antè mea quia pullū in parte catini
Sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus
Sit mihi. Quibus Horatii verbis vides Romanos

illos solitos catinis vti ad reponendos pullos, & alia obsonia, vt hodie platis vtimur. Pisces quoque catinis reponebāt, quod vel Horatii versu planum fit Sermonum secundo,

Angustoque vagos pisces vrgere catino.

Catino autem vtebantur pauperiores, quod conicio ex Horatii Sermonum primo,

-assisto diuinis, inde domum me

Ad porri & ciceris refero, laganique catinum.

Cœna ministratur pueris tribus, & lapis albus,

Pocula cum cyatho duo sustinet, astat echinus

Vilis cum patera, guttus Campana supellex.

Eo enim fictili vtebantur antiqui. Iuuenalis in sexta, -aut quis

Sympullum risere Numæ, nigrumque catinum,
Et Vaticano fragiles de monte patellas

Ausus erat. Est autem Sympullum, vt id obiter intelligas, vas fictile, quo in sacris prolibabant sacrificuli. Plin. libro x x x v. vbi de plastice, In sacris quidem etiam inter has opes non murrhinis crystallinisve, sed fictilibus prolibatur sympullis.

Nec me fallit quosdam viros, & eos doctissimos, legere apud Pliniū sympiniis ἐκ τῶν συμπίων. Quod haud scio an cuiquam probare possint. Et fortasse dictum sympullum, vt ampullā dicimus. Tullius III. de legibus, Excitabat enim flens in sympullo, vt dicitur, Gratidius, quos post filius eius Marius in AEgæo excitauit mari.

Sympullum in antiquo marmore cum lituo sic
descriptum Romæ vidimus.

Marcus sanè Tullius, qui ista ignorare nō potuit,
vasa illa quibus in sacris Numam vsum fuisse cō-
stat, capedines ac fictiles urnulas vocat in eo libel-
lo qui $\pi\alpha\rho\acute{\alpha}\delta\epsilon\alpha$ inscribitur. Verba autē Tullii hæc
sunt, si quis fortè requirat, Quid autē Numa Pom-
pilius minúsne gratas diis immortalibus capedi-
nes ac fictiles urnulas fuisse, quàm Deliacas alio-
rum pateras arbitramur? Hactenus Tullius, qui in
tertio de natura deorum capedunculas eas vocat,
Docebo, meliora me didicisse de colendis diis im-
mortalibus iure pontificio & more maiorum, ca-
pedūculis quas Numa nobis reliquit. Magida e-
tiamnum inter escaria vasa ascribunt, cuius men-
tio apud Paulum in l. Servius, suprā De condic. in-
debi. & à magnitudine dictam putant, cum à ma-
za deducatur, vt quidam autumant, à qua & ma-
zonomum dictum rentur, cuius meminit Hora-
tius Sermonum secundo, -deinde secuti
Mazonomo pueri magno discerpta ferentes.

$\mu\acute{\alpha}\chi\eta\varsigma$ Græcum vocabulū est, quo significātur men-
sæ, quæ apponuntur & remouētur, authore Iulio

Polluce. Fenestella quoque, vt inquit Plini⁹, tympana, se iuvene, dicit appellata patinas & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Est autem patina ab eo, quod pateat, dicta, quā Iurecōsultus in l. Cū de lanionis, suprā De fundo instructo, inter culinaria videtur adscribere, cum inquit, Patinæ & cacabi ad coquendum pulmētarium. Patinis vtique, nisi si in authorum obseruatione falsus sum, utebantur non solum ad coquendum pisces, & cætera id genus, quod authore Plinio probatur libro vigesimotertio, vbi de fæce sapæ, Decoquitur, inquit, in patinis cum sale & adipe ad tumore quoque maxillarum & ceruicum: sed etiā ferculi vice. Cum ferculū dico, vas ad ferēdum opsoniū vel pulmētarium intelligo. Et nisi me & lectorē decipio, eadē patina utebātur & ad coquendū, & ad ferendum opsonium, elixum præsertim. Horatius, Siquis eum seruū patinam qui tollere iussus, Semefos pisces tepidūque ligurierit ius. Idem Horatius Sermonum secundo, Affertur squillas inter murena natantes In patina porrecta. Quibus certe locis patinam pro ferculo posuit Horatius. Iuuenalis autem in quarta, patinam rhombo coquendo extructam, taxat his verbis, Quidnam igitur censes, conciditur? absit ab illo Dedecus hoc Montanus ait, testa alta paretur, Quæ tenui muro spatiosum colligat orbem:

Debetur magnus patinae subitusque Prometheus.
 Argillam atq; rotam citius properate: sed ex hoc
 Tempore iam Cæsar figuli tua castra sequantur.
 Notatur & à Plinio in x. nat. hist. AEsopi patina,
 in qua posuit aues cantu aliquo, aut sermone vo-
 cales, nūmis sex singulas coemptas. Vitellii quo-
 que patinam scribit Trāquillus ab eo dedicatā, ac
 propter eius immensam magnitudinē clypeū Mi-
 neruæ, αἰγίδα πολίσχου nuncupatā, in qua scarorū io-
 cinora, phasianorū & pauonum cerebella, linguas
 phoenicopterū, murenarū lactes, à Carpathio vs-
 que, fretoque Hispaniæ per nauarchos ac triremes
 petitarū. Huic autē patinae faciendæ fornax in cam-
 pis exædificata erat, quādo eò peruenit luxuria, in-
 quit Plinius lib. x x x v. vt etiā fictilia pluris con-
 stēt quā murrhina. Hāc patinā Vitellius in prin-
 cipatu suo condidit C C. sestertiis. Murrhini vero
 pretium ab eodē Plinio ponitur lib. x x x v i i,
 Excrescit indies eius rei luxus, murrhino L x x x.
 sestertiis empto, capaci planē ad sestarios tres cali-
 ce. Vides vt vas murrhinū prægrāde L x x x. H S
 emptū, sitque summa multò inferior ea quā in Pa-
 tina statuimus, quāto videlicet numer⁹ C C. octo-
 genariū superat. Nec te moueat quòd apud Pliniū
 libro x x x v. cap. x i i. in vulgatis codicibus sic
 legitur, Nam nos cum vnam AEsopi tragoediarū
 histrionis in natura auium diceremus sestertiis
 D C. stetisse, non dubito indignaturos legentes.

Nā in antiquo codice legimus non festeriis D C. sed festeriis cētum. Et in x. vbi de AEsopi patina, non legendum, sexcētis festeriis taxata, sed festeriis centum. Qui loci apud Pliniū corrupti in causa fuere, vt viri alioqui doctissimi ista nō satis percepisse videantur. Quibus non danda est venia: nihil enim peccarunt qui diuinare non potuerunt: sed habēda est gratia, quod nos incautos loci praecepitis admonuerint, & quasi digito commonstrarent, ne cum vulgo temerē istac praeuerecti collaberemur. Propter illam porrò Vitellii patinā, Mutianus altero consulatu suo in cōquestione exprobrauit patinarum paludes, alludens opinor ad Pōtinas paludes. Cæterum à patina dicitur tripatinū summa cœnarum lautitia, vna erat murenarū, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, vt tamē eos praeferre Græciæ etiā philosophis possimus: siquidem in Aristotelis hæredum auctione, L X X, patinas vānisse traditur, authore Plinio. Patella quoque vas escariū ad olera & pulmenta ponenda, quam Græci λεκανίδα vocāt. Iulius Pollux in sexto, τὰς δὲ καλεῖ μὲν αὖς πετέλλας λεκανίδας ὀνομαστέον. Sic enim legendum apud Pollucem. Quod autem in patellis olera ponerētur, vel Horatii versibus epistolarum primo ad Torquatū probatur,

Si potes Archiacis conuiua recumbere lectis,
Nec modica cœnare times olus omne patella.

Et Martialis in quinto,
 Ponetur digitis tenendus vstis
 Nigra coliculus virens patella.

Et Iuuenalis in quinta,
 Ponitur exigua feralis cœna patella.

Quorum omnium testimoniis clarum est, credo, patellam paruam esse patinā quæ ab istis tum modica, tum exigua dicitur. Iulius Pollux recēfens vasa escaria, *τεύχη*, & *χόματα* vocat, quæ nos vasa & vascula: *κύκλοι*, quos orbes & quadras dicimus: *πίνακες*, quas lances vocat Iureconsultus.

Quòd autem *πίνακες* sint vasa escaria, ex Athenæo videre est in quarto, cum ait, *ὅτι γὰρ τὰς πίνακας ἐφ' ὧν τὰς ἰοφὰς πρὸς τὸν τοῖς τὰς ἔχουσιν*. Patinas & patellas, *λεκανίας* & *λεκανίσδας* dicunt, nisi fallimur, vt notum ex prouerbio, *ἐνδεῶς λεκανὴν ἀλφὶνὰ χωρεῖν*, cuius meminit Plutarchus in Lucullo.

Ad calcem istius legis vel capitis, si lubet ita vocare, Quemadmodum clauī aurei & purpuræ. Legendum purpurei, ex vetusti exemplaris fide. Sic enim & ipsi hūc locum citauimus in libello de re vestiaria. Clauī enim purpurei insuebantur vestibus, & maxime tunicis, ad eam ferè partē qua pectus tegebatur. Horatius Satyra septima,
 Et latum demisit pectore clauum.

Non quòd reuera essent clauī, sed quòd viderētur clauorum purpurea capita supereminentia in tu-

nicæ superficie. Et vt huic nostræ cōiecturæ fidem habeamus, facit quod apud Athenæum in x i. legimus, vbi interpretatur hos Homeri versiculos
 παρ δ' ἄπας ἦν ποδὶ κάλλης ὃ εἰκοθεν ἦγ' ὁ δευραῖος χυσεῖοις
 ἥλοισι πεπαρμένον. Ait enim, poetā dicere poculum illud, quam Nestorida vocat, fuisse aureis clavis suffixum: nō quòd in poculo clavi infixi fuerint, sed quòd ἐξοχὴ ἦν ὀλίγη καὶ οἶονεὶ κεφαλίδας ἥλων ἀχρὸς πλῆθε, πεπαρθαι δὲ λέγεται τὰς ἥλως ὑπὸ τῷ θρηπτῇ οὐχ' ὅτι ἐξωθεν πρὸς κεινται καὶ πεπαρμένοι εἰσὶν, ἀλλ' ὅτι ἐμπεπαρμένοις εἰκόσιν ἐξωτε ὀλίγω πρὸς ἄλλης ὑποφανείας ὄντες. Nostri vascularii eiusmodi pocula martellata vocant.

In capite, Etsi nō sunt clavi, nec aurea emblemata, quæ in parapsidib' argenteis essent. Legēdū cēseo paropsidibus, quæ vasa sunt escaria in Iuuenale, Quam multa magnaque paropside cœnat. Tranquillus in Galba, Et ordinario quidem dispensatori breuiariū rationū offerēti, paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligētia porrexisse. In vulgatis codicibus legitur parapsis, cū vocabulū Græcū fit. παροψίς enim à Græcis non solum pro vili opsonio, & iure, & etiam maza: sed pro escario, quod docet Iulius Pollux his verbis, τὰς μὲν παροψίδας, ἢ μὲν πλείων χρηστὴς ἐλέγχει πύνομα ὑπὸ μαΐξης, ἢ ζωμῶ τινός, ἢ ὑπὸ ἐδέσματος ὑπὸ πλῆθους, ὃ μὲν ἀλλὰ καὶ τὸ ἀχρεῖον λεχτέον. & mox subdit, οὐ δὲ τῇ ἀντιφάνει βοιωτικῇ φέρεται ὑπὸ τῷ ἀχρεῖ ὅστις ἐρημένον. καλεῖται παρὰ τίθισι οὐ παροψίσι βοιω-

ἔς. Athenæus quoque in nono ad principiū quaerit, apud quem authorē παροψίς ponatur pro vase, ut de re minime triuiali addubitans. Quod vero, ὡς παροψήματος ponatur, id est, pro opsonio, citat Aristophanem in Dædalo,

Γάσαις γυναιξί β' ἐνός τε τῷ ἑρώω

ὥς πορ παροψίς μοιχὸς ἐν σκιδνασμενός

ὡς δὲ τῷ σκιδνός. Citat eundem locum citatum à Iulio Polluce, ex cuius collatione legendum duxi apud Pollucem, καλέεσθαι non καλέεσθαι, ut passim legere est in vulgatis codicibus: & in altero βοιωτία, non βοιοτία. Citat Alexim in Esione,

ὥς ἴδε πῶς ἰάπεξαν ἀνθρώπων δύο

φέροντάς ἐσσω, πενήλων παροψίδων.

Κόσμον βρύσθιν, ὅκ' ἐπὶ εἰς ἐμὲ ἐλέπων.

Argēteis autē addidit Iurecōsultus, quādoquidem fiebant & fictiles, quod vel è Martialis versibus intelligere est, cum paropsidem rubrā vocet in X I, Cui portat gaudens ancilla paropside rubra

Alecem, sed quam protinus illa voret.

In eadem lege, Vel sigilla argentea. Sigilla sunt parua signa, quæ sunt simulacra ad effigiē alicuius vel dei, vel herois facta. Cicero in sexta in Verrē, Nego vllam gemmam, aut margaritam, aut quicquam ex auro, aut ex ebore factum, signum vllū æneum, marmoreū, eburneum: nego vllā picturā, neque in tabulis neque textilib⁹ fuisse, quin quæsierit, inspexerit, quod placitū sit abstulerit. Et in eadē,

Patella grandis cum figillis simulacris deorū effigiem. Et paulo post, Apposuit patellā in qua figilla erant egregia, iste continuo vt vidit, nō dubitauit illud insigne penatium hospitaliūque deorū ex hospitali mensa tollere. Sed tamen quod antea de istius abstinentia dixerā, figillis auulsis reliquum argentum sine vlla auaritia reddidit. Vides vt quæ prius dixerat figilla, vocet illud insigne penatium. Et in eadem, vbi de simulacro Herculis Agrigentini, Postea, inquit, conuulsis repagulis, effractisque valuis, demoliri signum ac vectibus labefactare conantur. Vbi Tullius signum vocat Herculis simulacrum: & sic accipiendum est in l. Titia, ad finem, in eodē, cū ait, Iubeoque signū dei ex libris cētum, in illa sacra ade & in patria statui. Quo in loco recte pro simulacro intellexit Accursius, non vt Hugut, nescio quis, qui ridicule satis signum dei pro cruce interpretatur. Illis igitur Ciceronis verbis planū fit, vt opinor, signa & figilla, simulacra vel deorū vel alicuius alterius rei esse. Quæ figilla vasis & scyphis illigabantur calatorū & vasculariorum artificio, qui scyphi ob id dicuntur sigillati à Marco Tullio in eadem oratione in Verrem, Cū sederem, inquit, domi tristis, accurrit Venerius, iubet me scyphos sigillatos ad prætorē statim afferre. Sigillatos dixit, hoc est figillis ornatos: Græci ἀγάλματα & ἀγαλμάτια dicūt, & ἑστὴ θεῶν, quæ nos signa & figilla dicimus, nisi fallor.

Vasis aurei vel argentei figillati, & emblematis ornati
forma, qualis apud antiquos fuit.

Ornabantur etiā vasa emblematis, dictis *ἀπὸ τῶν ἐμ-
φαισμένων*, quod vasis adiicerentur & reuellerētur, cū
libitum erat. De quibus dicere supersedeo, quando
de his copiose tractauit G. Budæus in annota. Illi-
gabātur & aureis crustis vasa, & est apud Paulum
in l. Pediculis, infrā eodem, in hæc verba, Cymbia
argētea crustis aureis illigata. Quarum crustarum
meminit Tullius in sexta, his verbis, Cybiratæ
fratres vocantur, pauca improbant, quæ probarāt,
iis crustæ aut emblemata detrahebantur: sic Halū-
tini excussis deliciis cum argento puro domum re-
uerterunt. Hactenus Tullius. Vasa pura dixit Iure-
cōsultus nō calata in l. Si in rem, suprā De rei ven-
dicat. A crustis autem istiusmodi dicti crustarii,
quorū artificio vasa crustis illigabātur. Plinius lib.
X X X I I I, Habuit & Teucer crustarius famam.
Incrustare quoque dicimus. Horat. Serm. primo,
Syncerum cupimus vas incrustare. Huiusmodi
vero crustarum mentio apud Iuuenalem,
-ipse capaces

Heliadum crustas & inæquales beryllos
Virro tenet phialas. Cæterum vasa aureis cru-
stis illigata, quod & suprā diximus, dicuntur à Mar-
tiale chrysendeta in sexto,
Ponuntur semper chrysendeta Calpetiano,
Siue foris, seu cum cœnat in vrbe domi.
Dicuntur & lances chrysendetæ ab eodem in apo-
phoretis.

Vasis aureis crustis illigati, ac calati, siue chrysendetæ forma ex antiquis monumentis.

In eadem, Nec speculum parieti affixum, quod intellige etiam si argenteū fuerit. Fiebant enim specula ex argento, vt ait Plinius libro tricesimotertio cap. I X, Laminas duci & specula fieri, non nisi ex optimo posse creditum fuerat, id quoque iā fraude corrūpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso aere atque in oculos regeſto, fieri conuenit. Fiebant quoque specula ex ſtanno laudatiſſima, & Brundufii temperabantur, donec argenteis vtī cōepere & ancillæ. author Plinius libro X X X I I I I.

In eadem l. 5. Argento factō, Trullas & pelues, &c. Trua vas vinariū, ſic dictum quōd vſu teratur: vel vt alii putauere, à tranſuolādo dicta, quōd per eam aqua tranſuolet. tamen falluntur qui vas aquarium dixerint. Erat enim vas vinarium, vt ex Horatio intelligere eſt his verſibus,
 Qui Veientanum feſtis potare diebus
 Campana ſolitus trulla, vappamque profeſtis.

Et Iuuenalis in tertia,

Si trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

Dicitur & trulleum vas quo manus perluūtur. author Nonius. Quod vero ſit vas vinariū, probatur ex Tullio in ſexta in Verrē, vbi agit de trulla gēmea Antiochi regis, his verbis, Erat etiā vas vinarium ex vna gemma prægrandi trulla excavata cum manubrio aureo. Quibus fanē verbis luce clarius patet, eos nihil viſiſſe qui eam vas tantū

aquarium confirmarint. Plinius quoque author est libro trigesimo septimo, Titum Petroniū consularem moriturum inuidia Neronis principis, ut mensam eius exhæredaret, trullam murrhinā nescio quot sestertiorum milibus emptam fregisse. Et mox subdit idem Plinius, Sed vero, ut par erat principem, vicit omnes, quadringentis sestertiorū milibus capedinem vnam parando. Capedinem posuit pro vase vinario, quæ dicta videtur à capiēdo, ut & capis & calpar. Huius autē capedinis meminisse videtur Plutarchus in libello De cohibenda iracundia, quo loco corrupta sunt exemplaria. Supradictorum autem vasculorum mentio est apud Nonium, quem vide: neque enim hoc tempore sententia est, omnia vasorum genera persequi, sed in aliud tēpus, quo liberiore otio perfruemur, ista reiicimus: tantum lectorem admonitum volo, ut discat ex Ciceronis verbis, & Iurecōsulti scriptis ad finem istius capituli, antiquos gemmeis vasis vsos, ut regum nostrorum luxus cum antiquorum elegantia & lautitia comparatus, summa parsimonia, ne dicam frugalitas, esse videatur. Sed ad reliqua huiusce tractat⁹ vocabula explanāda properemus. Pelues. Nonnulli peluim à pelluēdo dictā affirmant: alii à pedum lotionē, inde peluuium vas in quo pedes lauātur: sic & malluuium vas in quo manus lauantur. Varro de lingua latina, Peluis pedes lauis, à pedum lauatione. Ego ve-

ro me memini legisse apud Iulium Pollucem in decimo, vbi tractat de vasis, in quibus abluuntur pedes, πέλω dici à tragœdiis, πλώ λεκάνη. οἱ δὲ αἰολεῖς, inquit, vocāt πέλικα μάλισα πλώ ξυλίνη: nos vulgo gede dicimus. Sic & Raniot vas in quo pocula lauantur, quod Græci ὀλκαῖον & λαντήριον eodē authore vocant. Vide igitur lector optime, ne peluis Græcum sit, aut certē à Græca origine deductum: quia Græci dicunt & πέλω & πέλικα, nos peluim.

Repositoria quoque cōtinebuntur. Repositoria à reponendo dicta videntur, in quibus reponebantur mensæ, quæ fortasse inde trapezophora dicuntur. Reponere enim collocare est. Tullius in sexta in Verrem, Erāt ænea præterea duo signa non maxima, verum eximia venustate, virginali habitu atque vestitu, quæ manibus sublatis sacra quædā more Atheniensium virginum reposita in capitibus sustinebant, Canephoræ ipsæ vocabantur. Reposita dixit, hoc est, vt ego interpretor, collocata: & inde repositoria dicta, quibus vel mensæ, vel opsonia collocarētur. Plinius libro tricesimo tertio, Iam vero & mēsas repositoriis imponimus, & ad sustinenda opsonia interrاديمus latera. Mensarū intellige. Plinius in eodem, capite vndecimo, Cornelius nepos tradit ante Syllæ victoriam, duo tantum triclinia Romæ fuisse argētea: repositoriis argentum addi sua memoria cœptum, Fenestella dicit, qui obiit nouissimo Tiberii Cæsaris principa-

tu: sed & testudinea tum in vsum venisse. Ante se autem paulo lignea rotunda solida, nec multo maiora quam mensas fuisse. Se quidem puero quadrata & compacta, aut acere operta, aut cedro coepisse. Mox additum argentum in angulos lineasque per commissuras. Cum vero Plinius solida dicat repositoria, damnantur inscitiae ii, qui pro loculis & recoditoriis interpretati sunt, quos in praesentia nominare non est necesse. Illud vero in praesenti non omiserim *ῥύβω* dici ab Athenæo in quarto repositorium, in quo lanx cum opsonio reponeretur. Verba autem apud Athenæum hæc sunt, *πίναξ δὲ πηχὺς πρὸς πλὴν διγμῆτρον ἐν ῥύβῳ κατακείμενος ἀργυρεῖ, πλήρης ἰχθύων ὅπῃ τὰ πάντα ῥήν σιωηθεῖσιν μέλιον.* Hoc est, Lanx dimentientis magnitudine bicubitalis in repositorio collocata argenteo piscium assatorum referta ex omni genere congregatorum. id genus repositoria vulgo chapeletz vocamus, eisque utimur ad sustinendas lances, & discos. Plinius libro decimo octavo ad finem, Necnon & in conuiujs mensis que nostris, vasa quibus esculentum additur, sudorem repositoriis relinquentia, diras tempestates prænuntiant. Plinius vigesimo octavo, capite secundo, Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conuiuia, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur.

In l. Etsi non sunt clauis. §. Argento facto, Et ideo

scutellas vel promulsidiaria cōtineri. Vasa promulsidiaria dicuntur ea quibus promulsidem apponebant. Est autem promulsis quod vice mulsi dabatur conuiuiis ad prouocandam auiditatem cibi. Huiusmodi fortassis erant, artolagani, oleæ, & lucanica. Mulsum enim ex vetere vino factū non implet stomachum, sed appetentiam reuocat, & auiditatem cibi, vt docet Plinius libro vigesimo secundo, vbi de natura mellis. Sic enim promulsidem dici puto, vt proconsulem & proprætorem dicimus. Proarietē quoque dixit Cæsar in quarto Commentariorū, pro eo instrumento quo vice arietis vtimur, ad adigendam materiā, his verbis, Et ad inferiorē partem fluminis obliquæ adigebantur, quæ proariete subactæ, & communi opere coniunctæ, vim fluminis exciperent. Quo loco obliquæ substātiue positum credo. M. Tullius ad Papirium Pætum, Ad quem virum? non eum quem tu solitus es promulside cōficere. Et paulo post subdit, Dediscendæ tibi sunt sportellæ, & artolagani tui. Artolagani confectionē docet Athenæus in tertio, his verbis, εἰς δὲ τὸ καλὸν μὲνον ἀρτολάγον ἐμβάλλεται οἰνάριον ὀλίγον καὶ πέντε ὄνυχα, γάλα τε καὶ ἔλαιον ὀλίγον ἢ σέαρ. Est autem panis genus quod & vulgo nomen retinet. M. Tullius ad eundem Papirium Pætum, oleas & lucanica promulsidis loco nume rasse videtur, in hæc verba, Neq; est quod in promulside spei ponas aliquid, quam totam sustuli:

solebã enim antea delectari oleis & lucanicis tuis.
Haftenus Tullius. Mulsum autem an sit id quod
Græci οινόμελι dicūt, dubitari potest, propterea quod
Iurecōsultus Vlpianus in l. Si quis vinū legauerit,
suprà De tritico, vino vel oleo legato, aliud mul-
sum esse, aliud œnomeli posuisse videatur, cū ait,
Sed si mulsum sit factum, vini appellatione non
cōtinebitur proprie. Subdit enim, OEnomeli pla-
nè, id est dulcissimum vinum, continebitur. Idem
etiam Vlpianus in l. Idem Pomponius scribit, su-
prà De rei vendicatione, asseuerare videtur, mulsum
esse speciem diuersam à vino, cum ait, Idem scri-
bit si ex melle meo, & ex vino tuo factum sit mul-
sum, quosdam existimasse id quoque communi-
cari. Sed puto verius, vt & ipse significat, eius po-
tius esse qui fecit: quoniam speciem pristinam nō
retinet. Quod & Iustiniano probari videtur, in .§.
Cum ex aliena, De rerum diuisione. Quin & Pli-
nius libro vigesimo secundo, vbi de natura mellis,
mulsum pro cibi genere videtur posuisse, cum ait,
Multi senectam longam mulsi tantum nutritu
tolerauerunt. Subdit enim, Neque vllō alio cibo, ce-
lebri Pollionis Romuli exēplo: quem cētesimum
annum excedentem, cum diuus Augustus hospes
interrogaret, quam ratione maxime vigorem
illum animi corporisque custodisset: ille respōdit,
Intus mulso, foris oleo. Proculus quoq; in l. Qui
vinum Surētinum. §. Cui dulcia, annumerat mul-

sum, vuas, ficus & palmas: itémque passum & defrutum, inter ea quæ dulcium legato cedūt, ac potius condituræ loco sunt, quàm vini. Huius sententiæ Paulus etiam fuisse videtur in libro responso-
rum & sententiarum receptarum. οἰνόμελι, authore Dioscoride, σκιδνάζεται πρὸς δύο μετρητάς οἶνους αὐστηρὰ καὶ παλαιὰ ὥς εἰ πολὺν, ἐνὸς μετρητῆς μέλιτος μεγνυμένους. & differt à melitite, quod fit è musto, cum quinque congiis austeri musti, & mellis congio, & salis cyatho. Plinius de vinis factitiis, quæ sumpsisse videtur ex Dioscoride πρὸς μελιτήν οἶνον ferè ad verbum. Quibus verbis planū fit οἰνόμελι dici mulsum à Plinio: cum ait, Distat à mulso, quod dicit Dioscorides, Ἀλλὰ φέρει δὲ τῷ οἰνομέλιτος. Quod si verum est, malim suspicari locum mendosum apud Vlpianū, quàm virum doctissimum simul & ὀνοματοθήραν, ut inquit Athenæus in tertio, ignorationis coarguere.

In eadem §. Infecti, ad finē, Certe si caccabos argenteos. Hisce Iureconsulti verbis probatur, caccabos & sartaginē esse vasa culinaria. Caccabus autem Græcū est. Athenæus in quarto ex Antiphonis parasito,

Εἶτα ἔκ αὐτῶν εἴποις κάκκαβον λέγω

Σὺ δ' ἴσως αὐτῶν εἴποις λοπάδ' ἐμοὶ τ' ὀνομα

οῖσι Ἀλλὰ φέρειν εἴτε κάκκαβόν τινες

χαίροντες ὀνομάζουσιν, εἴτε σίτηνον,

γλῆν ὅτι λέγεις ἀχέϊον οἶδα.

Caccabos & patinas inter culinaria vasa adscribit

Paulus in l. Cum de Ianionis, suprà De fundo instructo. Sunt & alia eius generis vasa apud Latinos, aula siue olla, ad pultem & olera coquenda, quod vel prouerbio manifestum fit, celebrata Catullo, Ipsa olera olla legit: tum etiam ex Iuuenalis versiculo Satyra decimaquarta,
Et grandes fumabant pultibus ollæ.

Annumerantur & ista, lebes, ahenum, tripus, patella, frixorium, craticula, mortarium, & pistillum. Vasa etiam coquinaria apud Iulium Pollucē hæc didicimus, χύτρας, χυτείδας, χυτείδας, λοπάδας, λοπάδας, ἐχίνους, ἐχινίσκους, χάλκια, χαλκίδας, ἐχάρους, ἐχαρείδας, λίβητας, λίβητια, λίβητάεια. καὶ ὀβείλους, καὶ ὀβελίσκους. Quæ verucula dicere possumus ex Plinio libro trigesimo tertio, his verbis, Ex eo sublata veruculis ferreis, atque ipsa flamma conuoluitur veruculo, vt sit modici ponderis. Vbi Plinius veruculū dixit, vt Græci ὀβελίσκον. λοπάδα vero & λοπάδιον sartaginē dicimus, vt opinor. Nos vulgo Galli la poalle, vt vocabuli Græci nō leuiter pressa vestigia retinere videamur, vsque adeo Galli sunt ἐλλήνηες. Illam vero quam chauferettam dicimus, Iulius Pollux, quem potissimum in his sequimur authorem, πύργον dicit & πυρφόρον: apud nos dicta videtur ἀπὸ τῆς καῦμα φέρειν, Chauferette. Sed de his satis. Ridebūt enim, vt video, istum meū Gallicarū dictionū ἑλληνισμὸν Germani simul & Itali: sed rideant, modo valeamus. Cæterū quòd hic miliarii Iurecōsult⁹ meminerit,

torquere potuit vel mediocriter doctos, non solū Accursio tenebras offundere. Cuius interpretationem non sine risu fateor me legisse. Sed illi viro vt temporibus illis non imperito Iuris ac legum, illorum temporum infœlicitas obfuit, quibus omnia barbaries Gotthica occuparat. Miliarium igitur vas erat ad parandam aquam calidam, quam & caldam vocat Martialis,

Caldam poscis aquam, sed nōdum frigida venit. Quod vero hic miliariū vocat Pomponius, Paulus in l. Cū de Ianionis, æneum appellat, quod supra focum pendet, in quo aqua ad potandum calefit. Quo in loco puto legēdum ahenum ex Horatii epistolarum secundo, -emptis

Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum.

Quod autem sit vas ad parādum aquæ caldæ potum, docet Athenæus in tertio his verbis, τὸ μιλιᾷριον καλὸν μύρον ἔτι τὸ ῥωμαίων τὸ εἰς θερμὴν ὕδατος κατὸ ῥαγίσαν κατασιδναζόμενον. Quod vas nonnulli Græcorū verborum artifices ἰωνολέβητα appellarunt, eodem authore Iulio. Pollux in decimo, vbi tractat de his vasis, in quibus calefit aqua, sic ait, ἵνα μὲν τὸ ὕδωρ θερμαίνεται θερμαινῆρες, θερμαινῆρες, θερμαίνεις, χαλκία θερμαινῆρα, ἰσχαλίδες, λίβητες, λιβητάρια, ἰωνολέβητα. Nos hoc vltimum miliaria vertere possumus, vt opinor. Miliarii etiam mentio est in ὑδροχαμμάτων secundo. Cuius extat haud incōditum epigramma, ipsi Latinum fecimus incondite fortasse, sed tamen

vt possit intelligi,

Ex are emisti miliarion Heliodore

Qui perflat Thracas frigidius Borea.

Ne suffles ignes, tu fumum stulte laceffis,

Tempus in æstiuum baucalim hanc habeas.

Ἡγόρασας χαλκοῦν μιλιάρειον ἠλιόδωρε

τῷ ποδὶ πῶθ' ἄκλιον ψυχρότερον βορέα.

μὴ φύξαι, μὴ κάμνει, μάτρω τὸν καπνὸν ἐγείρεις

εἰς δ' ἱερὸς χαλκῶν βαυκαλιν ἠγόρασας.

Miliarii etiamnum meminit Palladius.

In eadem. §. Perueniamus ad gemmas. Cedant igitur gēma phialis vel lancibus inclusæ auro argentove. Phiala est quam Græci φιάλῃ vocant: dictam putant, quasi πιάλῃ, κατ' ἀντιστοιχείαν, ἢ τὸ πῖν ἄλῃς παρέχουσα, μείζων γὰρ τῷ ποτηρίῳ. Apud Athenæum legimus & phialium, φιάλιον χρυσῶν in 5, his verbis, διὸ καὶ εἰληπόων τὸν τῷ μεγάλῃ βασιλείῳ ἀλεξάνδρῳ πατέρα, φησὶ δῶκεν ὁ σάμμος φιάλιον χρυσῶν κεκτημένον αἰετῶν ἔχειν κέμενον ὑπὸ τὸ πρὸς κεφάλαιον. Hoc est, Quocirca Philippum quoque illum, qui regem magnum Alexandrum progenuit, refert Duris Samius, cum auream phialam haberet, semper illam sub puluino tenuisse repositam. Quam tamen ipsam phialam Plinius libro trigesimotertio, poculū aureum vocat. verba ipsa Plinii adscribam, vt obiter locus ille mendosus emaculetur, Summæ apud exteros licētiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Phi-

LL.i.

lippum regem dormire solitū: Agnonem Teium Alexandri Magni præfectū aureis clavis suffigere crepidas. Sic enim legendum apud Plinium non Agonētium, vt in quibusdam, & in aliis Agonem Teium. Quod vel doctissimi Plutarchi auctoritate confirmari potest, cum ait in Alexandri Magni vita, ὥς τε ἄγωνα τὸν τῆιον ἀργυρῶς ἐν ταῖς κρηπίσιν ἤλας φορεῖν. Quo in loco aduertendum est, Plutarchū dixisse clauos illos fuisse argēteos, cum Plinius dicat eos aureos. Et sententiæ Plinii adstipulatur Athenæus in duodecimo his verbis, ὡς εἰς αὐτὴν καὶ ἄγων χρυσῶς ἤλας ἐν ταῖς κρηπίσιν καὶ τοῖς ὑποδήμασιν ἐφόρει. Quorum vnus Agnon cum esset, aureos clauos in soleis & calceamentis gestabat. Vides vt aureos clauos dicat χρυσῶς ἤλας, quos Plutarchus dixit ἀργυρῶς argenteos. Quocirca vel diuersos à Plinio & Athenæo authores secutus est Plutarchus, vel etiā quod doctissimis viris interdum conceditur, μνημονικὸν ἀμάρτημα fuit, quòd ἀργυρῶς conscripserit χρυσῶς. Vtcunque sit, certe constat inter ipsos authores illum Alexandri Magni præfectū Agnonem fuisse appellatum, patria Teium, vt nihil amplius de Plinii lectione dubitari possit. Illud quoque adiciā ex Plutarcho in Artoxerxe, καθ' ὃσον αὐτὸς τοὺς ἀνθρώπους εἶδεν ὑπὸ καὶ ἑὸ φθάσας δύνειν δὲ ποταμῷ περὶφέρειν, καὶ ταῖν χερσὶν ὑπολαβὼν τῷ ὕδατος περὶλύσκεν, ἡδὴς ὁ ἀρτοξέρξης θιὰ λιν ἐπέμψε αὐτῷ χρυσὴν καὶ χιλίους δαρείκους. Idē Plutarchus Alexandri Magni liberalitatē demon-

strat in ipsius vita, his verbis, Alexander κοινὸν τῶν
 περὶ χαμηλοτέρων μακεδόνων γάμον ὅτι ἄλλος, οὐ ὡς φασι ἐν αὐ-
 χλίων τῶν παρὰ κεκλημενῶν ὡδὶ & λείπνον ὄντων, ἐκάστω χυ-
 σίῳ θιλάκιω πρὸς τὰς ἀποιδὰς δοθῆναι.

In eadem, In margaritis. Margarita à Græcis ὁ
 μαργαρίτης dicitur. Theophrastus apud Athenæum
 in tertio, τῶν θαυμαζομένων δὲ λίθων ὅτι καὶ ὁ μαργαρίτης
 καλέμενος, ἀφ' αὐτῆς μὲν τῆ φύσει. Eorum lapillorum
 qui in admiratione habentur, est & margarita di-
 cta, natura quidem pellucida. Cætera quoque ad
 margaritarum originem spectantia persequitur
 Athenæus diuersis authoribus citandis. Quā me-
 lius noscere est ex Plinio in nono. Cuius verba
 adscribam, simul vt intelligantur ea quæ scripta
 sunt à Iureconsulto in l. Pediculis, ad finem, infra
 eodem, vbi de elenchis, cylindris & tympanis, vo-
 cabulis Accursio incognitis agitur: simul vero etiā,
 vt interim nonnulli Plinii loci à nobis in illo ca-
 pite veræ ac germanæ lectioni restituantur, ea sunt
 capite trigesimoquarto, Principium ergo colu-
 ménque omnium rerum pretii margaritæ tenēt.
 Indicus maxime has mittit oceanus. Inter illas be-
 luas tales tantâsque, quas diximus, per tot maria
 veniētes, tam longo terrarū tractu, è tantis solis ar-
 doribus, atque Indicis quoq; insulis petūtur, & ad-
 modū paucis. Fertilissima est Taprobane & Toi-
 dis, vt dixim⁹, in circuitu mūdi. Itē Perimula pro-
 LL. ii.

montorium Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiã in Persico sinu maris rubri. Origo autem atque genitura, concha est haud multũ ostrearum conchis differens. Has vbi genitalis anni stimulat hora, pandentes sese quadam oscitatione impleri roscido cõceptu tradunt, grauidas postea eniti, partũque concharum esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, cãdorẽ conspici: si vero turbidus, & foetum sordescere: eundem pallere, cœlo minante conceptũ: ex eo quippe constare, cœlique eis maiorem societatem esse quàm maris: inde nubilum trahi colorẽ, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestiue satientur, grandescere & partus. Si fulguret, cõprimi conchas, ac pro ieiunii modo minui. Si vero & tonuerit, pavidas ac repente cõpressas, quæ vocant physmata efficere, speciem vero inani inflatam sine corpore, hos esse concharũ abortus. Sani quidem partus multiplici cõstant cute, non improprie callũ vt existimari corporis possit, itaque & purgatur à peritis. Miror ipso tantum eas cœlo gaudere, sole rufescere, candorẽque perdere vt corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt, pelago altius mersæ, quàm vt penetrent radii. Flauescunt tamen & illæ senecta, rugisque torpescũt, nec nisi in iuuenta constat ille qui quæritur vigor. Crassescũt etiam in senecta, conchisque adhærescunt, nec iis auelli queunt nisi lima, quibus vna tantum est fa-

cies, & ab ea rotunditas, auersis planities, ob id tympana nominantur. Cohærentes videmus in conchis hac dote vngueta circumferentibus. Cæterum in aqua mollis vnio, exemptus protinus durefcit. Concha ipsa cum manum videt, cõprimit sese, operitque opes suas, gnara propter illas se peti: manumque si præueniat, acie sua abscindit, nulla iustiore pœna, & aliis munita suppliciis: quippe inter scopulos pars maior inuenitur, sed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamẽ aures foeminarum arcetur. Quidã tradunt sicut apibus, ita concharum examinib⁹ singulas magnitudine & vetustate præcipuas esse veluti duces, miræ ad cauendum solertia: has vrinantiũ cura peti: illis captis, facile cæteras palantes retibus includi: multo deinde obrutas fale in vasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdã corporum, hoc est vniones decidere in ima. Vsu atteri non dubium est, coloremque indiligentia mutari. Dos omnis in cãdore, magnitudine, orbe, leuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum vt nulli duo reperiãtur indiscreti: vnde nomen vnionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam apud Græcos non est, nec apud barbaros inuẽtores eius aliud quàm margaritæ. Est in cãdore ipso magna differẽtia. Clarior in rubro mari repertus. Indicus specularium lapidum squamas assimilat, alias magnitudine præcellens. Summa laus coloris est exaluminatos vocari. Et procerioribus sua gratia

est. Elenchos appellant fastigiata longitudine, alabastrorum figura in pleniorē orbem desinentes. Haftenus Plinius. Nostri poyrettē vocant. Et elenchorum meminit Iurecōsultus in l. Pediculis. §. finali hoc tractatu. Cum autem ait Plinius, Et procerioribus sua gratia est: de illis fortasse sentire videtur, quos cylindros Paulus vocat in l. Pediculis ad finem, in eodem. siquidem cylindri lapilli sunt teretes & oblongi atque volubiles, instar eius columnæ qua utimur æquandis areis. Qui cylindri fiebāt & ex aliis lapillis. Plinius libro trigesimo septimo, ubi de beryllis, Indi mire gaudent longitudine eorum. Et mox subdit, Ideo cylindros ex iis facere malunt quā gemmas: quoniā est summa commendatio in longitudine. Haftenus Plinius. Quibus Plinii verbis intelligere est, cylindros & elenchos in eo differre, quod elenchi sint fastigiata lōgitudinis: cylindri vero proceritatis æqualiter orbiculata. Quod si verum est, noster Siphontinus ista non satis percepisse videtur. Cylindrorū meminit & Iuuenalis,

Tu nube atque tace, donant arcana cylindros.

Cylindros, hoc est lapillos teretes & oblōgos. Habes etiā ex suprā scriptis Plinii verbis de tympanis, quorū meminit Paulus in l. Pediculis. Cæterū quod Plinius dicit, fieri cōcharū abortus si tonuerit, efficereque ea quæ physmata appellāt, contrā sentit Athenæus in tertio his verbis, *φασι δ' ὅταν*

βρονταὶ συνεχεῖς εἰσι καὶ ὄμβρων ἐκχύσεις, τότε μᾶλλον πρὸ πᾶν-
 ταν κύνειν, καὶ πλείω γίνεσθαι μαργαρίτων καὶ διμυγέθην.

Aiunt autem siquādo tonitrua continua fuerint,
 pluuiarūque effusiones, tunc maxime conchas
 concipere, grauidāsque fieri, & eo ipso tēpore mul-
 tas atque adeo permagnas fieri margaritas. Quo
 loco videntur duo isti, Plinius & Athenæus, diuer-
 sos authores sequuti.

In eadē, quia cōcha apud rubrū mare & crescit
 & coalescit, conchā pro quadā specie margaritarū
 accipit Accursius. Nos verò cum Plinio dicimus
 margaritas in concha nasci, quarū clariores inue-
 niuntur in rubro mari, eodem Plinio authore.

In eadē. §. Murrhina autē vasa. Oriēs murrhina
 mittit: inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec
 insignibus Parthici regni, præcipua tamen in Car-
 mania: humorem putant sub terra calore densari.
 Amplitudine nusquā paruos excedūt abacos, craf-
 situdine rara, quāta dictū est vasi potorio. Splēdor
 his sine virib⁹, nitōrque verius quā splēdor. Sed
 in pretio varietas colorū, subinde circūagētibus se
 maculis in purpurā, cādorēmque & tertiū ex vtroque
 ignescentē, veluti per transitū coloris purpura, aut
 rubescente lacteo. Quas maculas videre est in illo
 pisce, qui murena dicitur, vt nos vir illustrissimus
 simul & doctissimus docuit Ianus Lascaris, quem
 qui digne laudare volet, omnes omnium qui sunt
 quique fuere, laudes colligat, & in eum congerat,

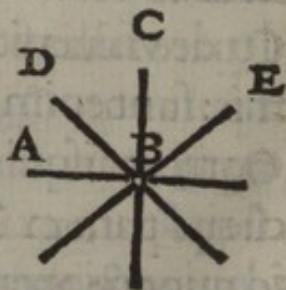
fic tamen vt fateatur illius ipsius virtutes verbis assequi non potuisse. Aliqua & in odore commendatio est. author Plinius. Primus Pompeius Magnus, Mithridate victo, sex pocula murrhina Ioui Capitolino dicauit, si Plinio credimus. Augustus ex Alexandria capta, nihil sibi præter vnum myrrhinum calicem ex instrumēto regio retinuit. author Tranquillus. Sunt & crySTALLINA, quorū meminit Iurecōsultus in l. tertia De supellectili legata. CrySTALLUM fieri aiunt gelu vehementiore concreto, argumento esse, non aliubi reperiri, quā vbi hybernæ niues maxime rigent, glaciēque esse, vnde nomen Græci dederunt. Ex crySTALLO vas amphorale visum est, authore Xenocrate. Plinius etiam author est asyntheta vocari vasa crySTALLINA, pura, sine vna macula & vitio: vitia enim artifices cælatura occultant. CrySTALLINORUM simul & myrrhinorū meminit Iuuenalis in sexta, quo loco pro vasis potoriis posuisse videtur,

Grandia ponuntur crySTALLINA, maxima rursus Myrrhina, deinde adamas notissim⁹, & Berenices In digito factus pretiosior. Martialis in tertio vtrorumque meminit, his verbis,
Opimianum morionibus nectar
CrySTALLINISQUE myrrhinisQUE propinat.

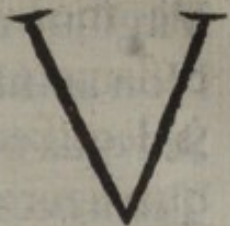
Idem in decimo, crySTALLA pro crySTALLINA dixit,
Candida setini rumpat crySTALLA trientes.
Quo loco Martialis triētem posuit non pro vase,

vt quidam putauere, sed pro vini modo & mensura in calice positi. Trientem enim dixit pro quatuor vini cyathis. Sic & sextantem pro duobus, & deuncem pro vndecim cyathis posuit in illo versiculo, Poto ego sextantes, tu potas Cinna deūces. Sic & quincuncem pro quinque. Nos hodie ad antiquorum morem vinum miscemus in calicibus vitreis, non ad cyathorum numerum, sed ad quatuor vel quinque digitorū crassitudinē: quorū pollex pedis iusti mensura est, vt minimum quantum à maiorū obseruatione deflexisse videamur. Decussē etiamnum dicebant Romani, non solū pro decem assibus, sed etiam pro numero denario, vt ex Vitruuio intelligere est: à qua decussē decussare dixere, rem aliquam diuidere in eam notam, quæ decem apud Latinos significat: ea autem est ferè similis illi, quæ apud Græcos χ dicitur. Quod vt verum esse credam, facit quod à nobis studiose obseruatum est, ex Platonis & Ciceronis collatione. Plato enim in Timæo sic ait, τὰὐτὼ οὖν πλὴν ἑνὸς αἰῶνος διπλὴν ἔστι μῆκος χίλις μίσιον πρὸς μίσιον ἑκατέρω ἀλλήλαις, ὅσον χ. πρὸς βαλὼν κατέκαμψεν εἰς κύκλον. Quæ ferè ad verbum ita vertit Marcus Tullius in libello de vniuersitate, si tamen est germanus Ciceronis: sunt enim viri doctissimi qui addubitent. Ille porro quisquis est, qui libellum de vniuersitate cōscripsit, ita ex Platone vertit, Hanc igitur omnem coniunctionem duplicem in longitudinem diffi-

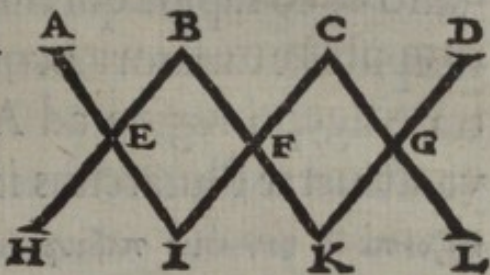
dit, mediæque accommodans mediam quasi decussauit. Quo sanè loco author ille, quicūque fuit is, decussauit dixit, hoc est, in figuram X cōposuit, quæ figura apud Latinos decē significat. Cuius figuræ dimidiata pars, V, quinariū, atque adeò quincūcē notat: quod nōnulli pro instrumento fabrorum positum asseuerāt, quam vulgo schierrā Galli vocant, vt nos admonuit Victor Faustus quinquere mis instaurator. Et sic quoque videtur intelligendus Plinii locus libro X V I I I. vbi de limitatione agrorum, his verbis, Diximus vt in media linea designaretur vmbilicus. Per hunc medium transuersa currat alia: hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem. Et limes qui ita fecabit agrū, decumanus vocabitur. Ducātur deinde aliæ duæ lineæ in decusses obliquæ, ita vt à septentrionis dextra læuāque ad austri dextrā læuāque descendant. Omnes per eundem currant vmbilicum. Et vt ponatur aliquid quod pateat latius, fit linea A, in media cuius sit vmbilicus B, per quē ducatur linea C trāsuersa ad rectos angulos in crucis figuram, quæ linea vocetur decumanus: deinde à dextera læuāque ducātur duæ lineæ D E in figuram crucis Eurgūdiæ: quæ à Plinio dicuntur decusses obliquæ, propterea quòd eam formam obtineant quæ decem signat, vt liquet ista figura.

Quòd si quis ex illa figura quæ decem notat, mediam partem tollat, manebit ista figura, quæ quinarium numerum atque adeò quincuncem demonstrat.

Et nisi fallor, arborū ordines dicuntur in quincuncem digesti, quādo secūdi ordinis arbores ad primas paribus interuallis sic disponuntur, vt figurā quincūcialem seruare ad inuicem videantur.

Sit ergo primus arborū ordo A B C D: in secundo ordine sic arbores collocandæ sunt, vt E F G, eodem interuallo distent à proximis quibusque. Verbi causa, E eodem interuallo distet ab A & B quo distent inter se. Quod fieri non potest, nisi æqualiū laterū trianguli seruata ratione, quod & in cunctis ordinibus seruandum est: & si quis diligēter inspicat figuram quincuncialem, vbique videbit: quod fieri nequit, nisi obliqui sint ordines: directe tamen current. Cæsar Commentariorum septimo, Ante hos obliquis ordinibus in quincuncem dispositis scrobes trium in altitudinem pedum fodiebantur. Quare falli videntur, qui id directis ordinibus fieri putarint. Quintilianus libro octauo, cap. I I I, Quid enim illo quincūce speciosius, quid in quācūque partem spectaueris rectius? Sed protinus in id quoque prodest, vt terra succum æqualē trahat.

Virgilius in secundo Georgicorum,
 Non animū modo vti pascat prospectus inanem,
 Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas:
 Terra nec in vacuum poterunt se extendere rami.
 Fiebāt & deltaria crySTALLINA & onychina, ex cry-
 stallo & eo lapide qui onyx dicitur. Quo in gene-
 re epistolæ amatorix conscribebantur à Cleopa-
 tra Aegypti regina ad Antonium Imperatorem,
 vt asseuerat Plutarchus in Antonio, his verbis, δι-
 κάζοντα δὲ θαλάσσης περσάρχαις καὶ βασιλῶσι ἐντὶ βήμα-
 τος δελτάρια τῶν ἐρωτικῶν ὀνύχινα καὶ κρυστάλλινα δέχιαθ' παρ'
 αὐτοῖς, καὶ ἀναγιγνώσκειν. In I. In argento, veluti co-
 lumna & vrceoli. Quid, malū, sit columnariū,
 nescire me fateor: neq; vero pro vase memini me
 alicubi legisse: quin suspicor mendum esse, legen-
 dūmque colum niuarium, ex Martiale in apopho-
 retis in illo disticho, cui lemma colum niuarium,
 Setinos moneo nostra niue frange trientes,

Pauperiore mero tingere lina potes.

Colum igitur niuarium vas erat, quo aqua ex ni-
 uibus colari solebat. Nos hodie colo vtimur ad
 lac colandum: & est vas ligneum quod fundū lin-
 teum habet ei annexum, & coulouer vulgo dici-
 tur. Vtebantur autē Romani & sacco niuario, quo
 liquidius merum potarēt, & erat lineus. Martialis,
 Attenuare niues norunt & lintea nostra:

Frigidior colo non salit vnda tuo.

Idem Martialis x i i,

- & vt liquidum potet alauda merum,
 Turbida follicito transmittere cecuba sacco,
 Atque inter mensas ire redire suas.

Plinius libro X X I I I I, Nitrosæ aut amaræ aquæ
 polenta addita mitigantur, vt intra duas horas bi-
 bi possint. Qua de causa & in saccos vinarios ad-
 ditur polenta. A sacco sacculus numorum reposi-
 toriū. Vlpianus in l. Sed etsi quid, supra De vsufri-
 ctu, si vero simul in sacculo soluit, nihil fecit acci-
 pientis. Iuuenalis X I I I I,
 Interea pleno cum turget sacculus ore.

Et Catullus,

Planus sacculus est aranearum.

A sacculo saccularii dicti, quorū mentio apud Iu-
 reconsultos in tractatu De extraordinariis crimi-
 nibus. Quo sanè vocabulo quidam significari cen-
 suere eos qui à Græcis βαλαντιοτόμοι dicuntur. Id
 haud scio quàm recte, homines vtique sic dicti,
 qui è sacculo partem subducebant, & partem au-
 ferebant, quantum ex contextu verborum Iure-
 consulti deprehēdere potuimus. Quid si ii notan-
 tur, qui mirifica digitorū agilitate, atque adeo de-
 xteritate quadā oculos spectantium perstringunt,
 quos gobeletarios dicimus? Et fortasse sunt ii, quos
 Græci βαλαντιοκλέπτης dicunt. Quod autem aqua
 ex niue antiqui vterentur, vel Martialis disticho
 probari potest,
 Non potare niuem, sed aquam potare rigentem.

De niue commenta est ingeniosa fitis.

Quā aquā ob id niueā vocat idē Martialis in x i,

Nec nisi post niueam cecuba potat aquam.

Athenaeus quoque in tertio citat versus Alexis οὐ
μαιοβραγειζομένη: qui quoniam visi sunt lepidissimi,
mihi temperare non potui quin adscriberem:

Εἴτ' ἔπειργόν ὅδιν ἀνθρώπος φυτόν.

Ἦν' οἰαντιωτάτοις τε, πλείστοις χρώμενον.

Ἐρῶμεν ἀλλοτείαν, παρορῶμεν συχινεῖς.

Ἐχόντες ἔδῃ ὑπορῶμεν τοῖς πέλαις.

Ἐράνεις φέροντας ἔφερομεν ἄλλ' ἢ κακῶς.

Κἄκ τῆς Ἰοφῆς δὲ τῆς καθεμέραν πάλιν.

Γλιχόμεθα πῶς μάζαν, ἵνα λουκὴ παρῇ.

Ζωμὸν δὲ τῶν τε μέλανα μηχανώμεθα

Τὸ καλὸν δὲ χῶμα δυσσοπιῶ χρώμεν.

Καὶ χίονα μὲν πίνειν παρὰ σκευάζομεν

Τὸ δ' ὅλον ἐὰν μὴ θερμὸν ἢ ὀξυσύρομεν.

Καὶ τὸν μὲν ὀξύ οἶνον ἐκπιτίζομεν

Ἐπὶ ταῖς ἀβυρτάκαισι δ' ἐκβακχόνομεν.

Ὅνκειω δ' πολλοῖς τῶν σφῶν εἰρημύον.

Τὸ μὴ χνέας μὲν κράτιστον ἔς' αἰ

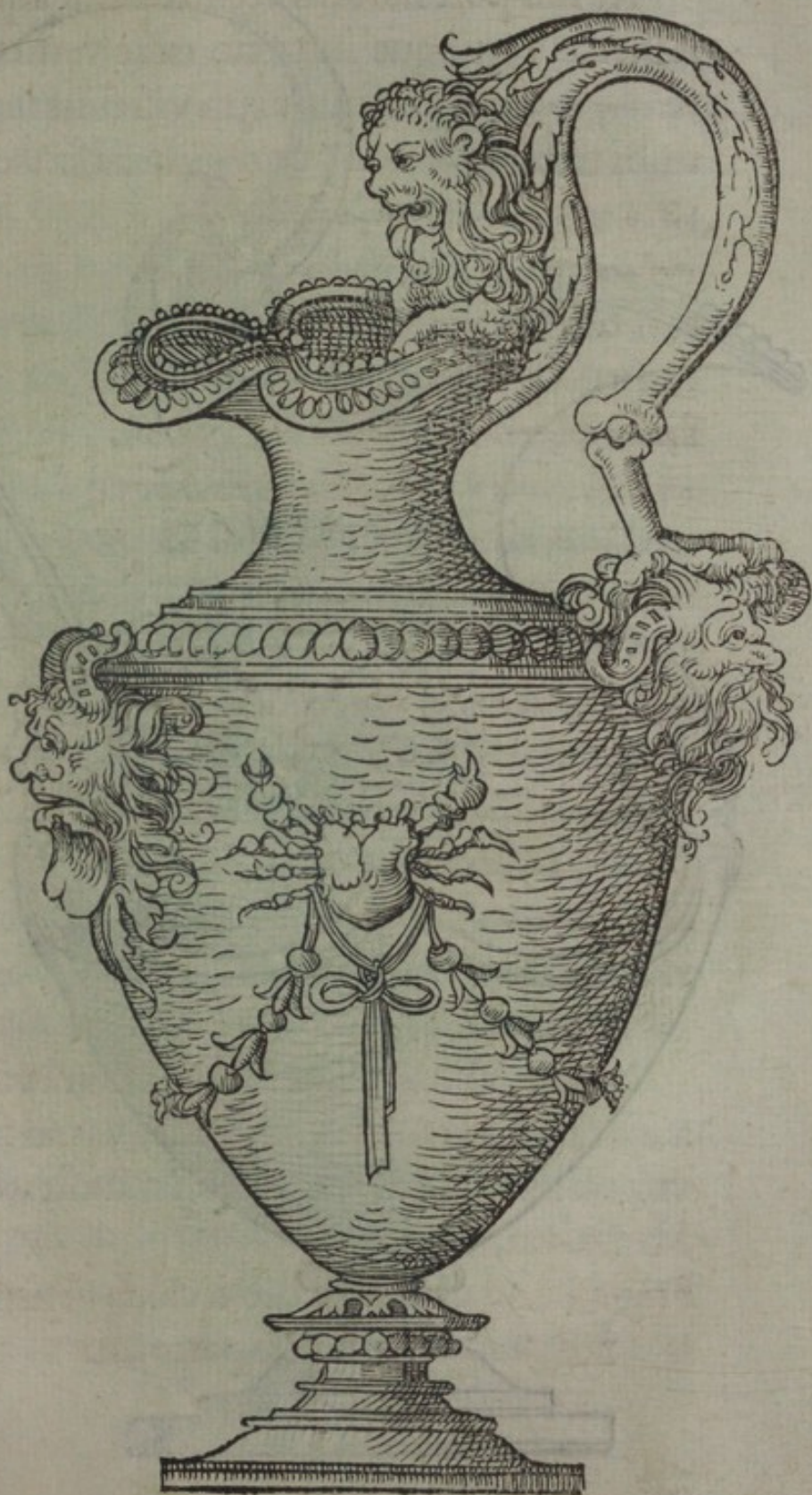
Ἐπ' ἂν χνῆται δ' ὥς τάχιστα ἔχειν τέλος.

Vrceoli. Vrceus cuius diminutivum vrceoli, vas
aquarium, ut tamen vrceus esset vas ad frigidam,
vrceoli ad caldā. Inde vrceoli ministratorii apud
Martialem,

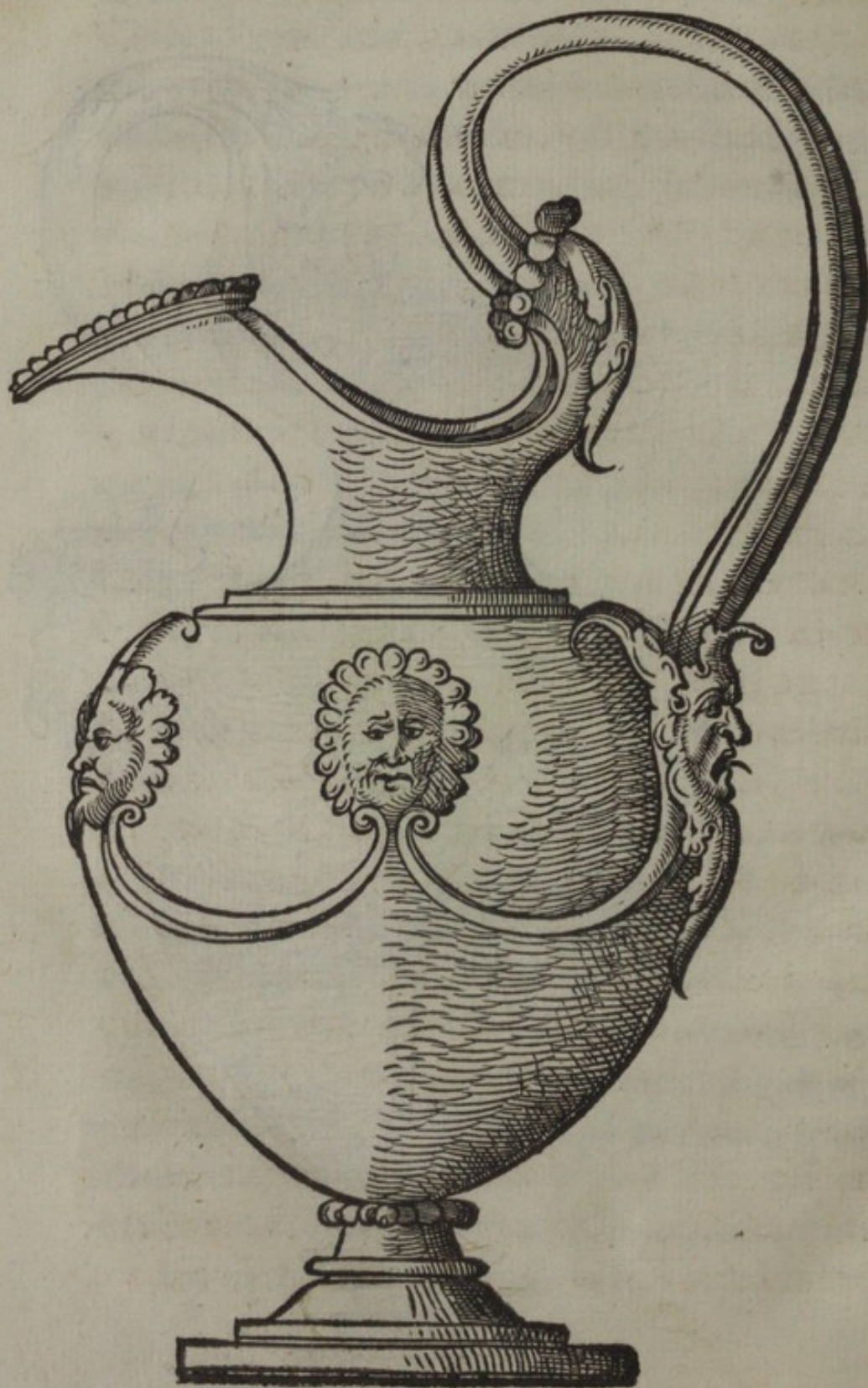
Frigida non defit, non deerit calda petenti.

Sed tu morosa ludere parce fiti.

Vrceoli ministratorii forma ex antiquis marmoribus
desumpta.

Vrcei figura, quo aqua in æneum infundebatur.

Vrcei meminit Iureconsultus in l. Cum de Ianionis, sæpe citata, his verbis, Vrcei quoque, quibus aqua in æneum infunditur, in idē genus rediguntur. Erat & nimbus vitreus, cuius mentio multa apud Martialem, quem vide, si animus est tibi ista pernoscere. Illi autem qui ab eodem calices vitrei dicuntur, à Græcis κύλικες ὑάλινοι, verbum è verbo scilicet nuncupantur, authore Iulio Polluce. Fiebant & calices ex Therebintho, qui à nomine authoris *Θηείκλειοι* appellabantur: quemadmodum Antigones & Seleucides, quibus Antigonus Seleucis que nomina indiderunt: author Plutarchus in AEmilio. Plinius quoque libro decimosexto ex Theophrasto quod de Thericle scripsit, sumpsisse videtur, dum ait, Celebratur & Thericles nomine, calices ex Therebintho solitus facere torno. Athenæus enim libro vndecimo, *ἢ* Theophrastum citat in hæc verba, ὅτι δὲ κύλικες ὄντιν ἡ Θηείκλειος ἱερῶς παλαιοὶ θεόφραστος ἐν τῇ περὶ φυτῶν ἱστορίᾳ, διηγόμενος γὰρ περὶ τῆς περμίνθος φησὶ τορνεύεσθαι ἐξ αὐτῆς κύλικας Θηείκλειος ὥστε μηδὲν αἰσθάνεσθαι, πρὸς τὰς κερχαμέας, κατασκευάσθαι δὲ λέγεται πρὸς κύλικα ταύτην Θηείκλειος ὁ κερκίνθιος κερχαμὸς, ἀφ' οὗ καὶ τ' ὄνομα ἔχει, ἄλλοι δὲ ἱστοροῦσι Θηείκλειον ὀνομασθῆναι τὸ πύθιον ἕξ τὸ δορὰς Θηείων ἀνδρῶν ἐπιτυπῶσθαι. Illud porro sciendum est, calicem à probatissimis authoribus poni non solum pro vase, sed pro ea tantum vasis parte, quæ humoris capax est. Plinius libro tricesimo septimo supra à nobis citato, vbi de

murrhini pretio agit, Excrescit, inquit, indies eius rei luxus, murrhino lxxx. sestertiis empto, capaci planè ad sestarios tres calice. Vides vt calicē murrhini dixeriteā partē quæ humorē cōtinere queat. Sic & rosæ calicem dixit Plinius eam partē, quæ rosæ luteos apices in se recipiat & contineat. Plinius capite 1111. libro xxi, Quo mox intumescente, & in virides alabastros fastigiato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit in calicis medio sui stantis complexa luteos apices. Est & hydria vas aquariū. Plutarchus in Mario, οἱ μὲν ἀξίνας, οἱ δὲ πελέκεις ἐνιοὶ δὲ καὶ ξίφη καὶ λόγχαι ἅμα ταῖς ὑδρίαις ἀναλαβόντες ὥς καὶ οὗτοι μάχης ὑδροσόμενοι. Vtebātur & hydria ad ferenda suffragia, eodē Plutarcho authore in Tiberio, his verbis, καὶ τὸν δῆμον αὐτῶν καλοῦτος ὡς πρὸς τὴν φωνήν, ἡρώαθησαν ὑπὸ τῇ πλεονασίᾳ ὑδρίαι. Erat & calpis qua vterentur vase aquario. Herodianus in 5, vbi de Rheno & Histro loquitur, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρνέσθαι θέλοντας μὴ κάλπειν ἐπ' αὐτῷ μὴ δὲ κοῖλα σκεύη φέρειν, πελέκεις δὲ καὶ δικάλλας ἵνα ἐκκόψαντες γυμνόντε σκεύος ἀράμενοι τὸ ὕδωρ φέρωσιν ὡς περ λίθον. vtebātur etiamnū ὑδρία ad colligendos continēdosque mortuorum cineres, quā & calpin vocasse videtur Plutarchus in Marcello.

In eadem l. §. Vnguentis legatis. Quando hic §. scatet mendis, sic lector optime, me authore, ac potius consultore, leges, ac emendabis, vnguentis legatis. Non tantū ea legata videntur, quibus vn-

gimur voluptatis causa, sed & valetudinis: qualia sunt comagena, gleucina, irina, rhodina. E myrrha quoque tum nardinum purū. Haecenus Iureconsultus. Comagenum vnguentum quod κομμανὸν vocat Galenus in tertio ὑγίων: à Comagene Syriae parte dictum, authore Plinio, ubi de anseribus, Aliud, inquit, reperit Syriae pars, quae Comagene vocatur, adipem eorum in vase aereo, cum cinnamo, niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad usum praecleari medicaminis, quod ab gente dicitur comagenum. Haec Plinius. Quod autem sequitur, gleucinū, irinum, &c. De gleucini, irini, nardini, rhodini, & aliorum vnguentorum confectione, vide apud Dioscoridē. Neque enim illa hīc transcribere est animus: quin potius cum Plinio conqueri vnguentorum luxum ē cunctis maxime superuacui. Margaritae enim gemaeque ad heredem tamen transeunt, vestes prolongant tempus: vnguenta illico expirant, ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut transeuntē foeminā odor inuitet, etiā aliud agentē: exceduntque quadragenos denarios librā. Tāti emitur voluptas aliena: etenim odorē qui gerit, ipse nō sentit. Sed tamē & haec aliqua differētia signāda sunt. In Marci Ciceronis monumentis inuenitur vnguenta gratiora esse, quā cerā, quā quā crocum sapiant. Sic enim legendum, nō terram, ut passim scriptū est in vulgatis codicibus. Verba autē Marci

Tullii ea sunt in tertio de Oratore, vbi ait, Licet hoc videre in reliquis sensibus, vnguentis minus diu nos delectari, summa & acerrima suauitate cōditis, quàm his moderatis: & magis laudari quod ceram, quàm quod crocū olere videatur. Haec Tullius. Vnguentis cognomina dedere aliis patriæ, vt Comagenum, Mendesium: aliis succi, vt irinum, rhodinum, crocinū, amaracinū, melinū, quod & Cyprinū dicebatur, quia fiebat in Cypro. Panathenaicum suum Athenæ perseuerāter retinere. Melinū fit è malis cotoneis. Singuli quoque succi nobilia vnguenta faciunt, in primis malebathrum, cuius mentio apud Iureconsultos in l. Interdum. §. Species pertinetes ad vectigal, in tractatu De publica. & vectigal. Iris Illyrica herba est, à qua irinū vnguentū dictū. Nardinū, siue foliatū constat omphacino, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. Omnia autē acutiora sunt, costo, amomo, quæ maxime nares feriunt. Hæc ex Plinio authore, quandoquidem ea facere duximus ad istorū vocabulorum intellectum. Ex samfuco fit oleū quod samfucinum vocatur aut amaracinū. Pli. lib. xxi. ca. xxii. Quod si tibi nō est graue & nimis molestū candide lector, infundam & non nihil edysmatis in hunc libellum ex Athenæi myrothecio, qui vbi de Ptolemæi Philadelphi pompa tractat, sic ait, πέντε δὲ μὲν τὰς πρῶτας ἡμέρας ἐν ᾧ γυμνασίῳ πάντες ἐκ χρυσῶν ὀλκείων ἐλείποντο

κροκίῳ μύρῳ . ἦν δὲ ταῦτα πέντε ἢ δέκα καὶ κινναμομίνῳ
τὰ ἴσα ἢ ναρδίνῳ, παραπλησίως δὲ ἢ ταῖς ἑξῆς ἡμέραις εἰ σε-
φέροντο τέλινον, ἀμαράκινον, ἰείνον, ταῦτα δὲ φέροντα ταῖς
δωδεκάαις . Quo loco apud Athenæum legendum
putavi ἰείνον, non autem εἰείνον, vt in vulgatis. Quid
si quis legat λείνον, cuius meminit Dioscorides &
Plinius capite quinto, lib. vigesimoprimo. Quod
verò τέλινον dixit Athenæus, hoc ipsum fit ex oleo
recēti, Cypro calamo, meliloto, fœnogræco, mel-
le, & quibusdam aliis, vt docet Plinius, vir omniū
rerum curiosus . Alteram tamen τέλινῳ compo-
sitionem docet Dioscorides. Solebant antiqui non
solū in conuiujs vnguentis vti, quod docet Mar-
tialis in tertio,

Vnguentum fateor bonum dedisti

Coniuuiis here, sed nihil scidisti:

Res falsa est bene olere & esurire.

Qui non cœnat & vngitur Fabulle,

Hic verò mihi mortuus videtur.

Ludit in illum, qui vnguentum dederat, atque id
ipsum bonum, nihil verò, aut certe paucula quæ-
dam ad epulandum appararat . Non solum igitur
in conuiujs vngebantur, sed etiam in specta-
culis, quod docet Athenæus in primo, vbi de An-
tiocho, quem, inquit, omnes ferè Græcos conuo-
casse ad spectaculum: quos omnes ἐκ χρυσείων ὀλκείων
ἤλειφε κροκίῳ μύρῳ ἢ κινναμομίνῳ ἢ ναρδίνῳ ἢ κρινίῳ. Quo
in loco haud scio, an legendū sit ἰείνω vel λείνω, ex

Dioscoride, qui tamē etiam *κρινίνα* meminit. Crocum autem collyrio vni nomen dedit, ex eoque expresso vnguento crocino, quod crocomagma appellāt. author Plinius X X I. Plutar. in Bruto, *ἢ τῶν ταξιαρχῶν ἑνὸς ἀπ' αὐτομάτῃ τὸν βραχίονα μύρον ῥόδιον ὑδαθεῖν, ἢ παλάκῃς ὑδαλείφοντας ἢ ἀπομάττοντας μηδὲν πύραίνειν.*

In lege, Argumēto sunt. Sed stragulas & bubolonicas, quæ equis insterni solent. Sunt qui mihi dixerint, hoc in loco legendum, bubalinas, vt subintelligatur pelles, nō esse vestis. Bubali hodie noti in Italia, quos vulgo buffalo vocant, ē quorum pellibus fiebant stragula ad equos. Ego verò puto legendum Babylonicas, vt sit Iureconsulti mens, quam iam subiicio: tametsi vestes Babylonicae, vestimentorum appellatione contineantur: tamen stragulæ Babylonicae quæ equis insterni solēt, non veniūt appellatione vestis: quandoquidē in alium vsum paratæ vidētur. Babylonicarū meminit Iurecōs. in l. Interdū. §. Species ad vectigal pertinētes, infra De publicanis. Colores diuersos picturæ intexere, Babylon maxime celebrauit, & inde nomen Babylonicis imposuit, à doctissimis vsurpatū, non solū Latinis, vt apud Plin. & hic, sed etiā à Græcis. Plutarchus in Marco Catone refert illū, cū ex hæreditate Babylonicū stragulū ei obuēnisset, statim vendidisse, *ἐπίβλημα δὲ τῷ ποικίλῳ βαβυλώνιον ἐκ κληρονομίας κτηθέντος δι' αὐτῆς ἀποδοῦναι.*

In eadem, Alia causa est odonum. Accursio cōdonandum, quod corruptum vocabulum assequi nequiuerit: legendū enim est œdorum nō odonū, ē quorū œdorum pellibus fiebant calciamenta, vt ex antiquis marmoribus Romæ cōiecimus. Neque verò postulo, lector optime, vt mihi fidē habeas, nisi id ita esse cōuicero, ex festiuissimo poeta Martiale in xii. ad Phœbū. Versiculos autē ipsos Martialis ascribam, simul vt & rideas non solum Phœbum, sed & Accursium, si ita tibi videbitur. Simul verò etiam vt hanc nostram coniecturam non absimilem vero cognoscas,

O Edina tibi pelle contegenti
Nudæ tempora verticēque caluæ,
Festiuē tibi Phœbe dixit ille,
Qui dixit caput esse calciatum.

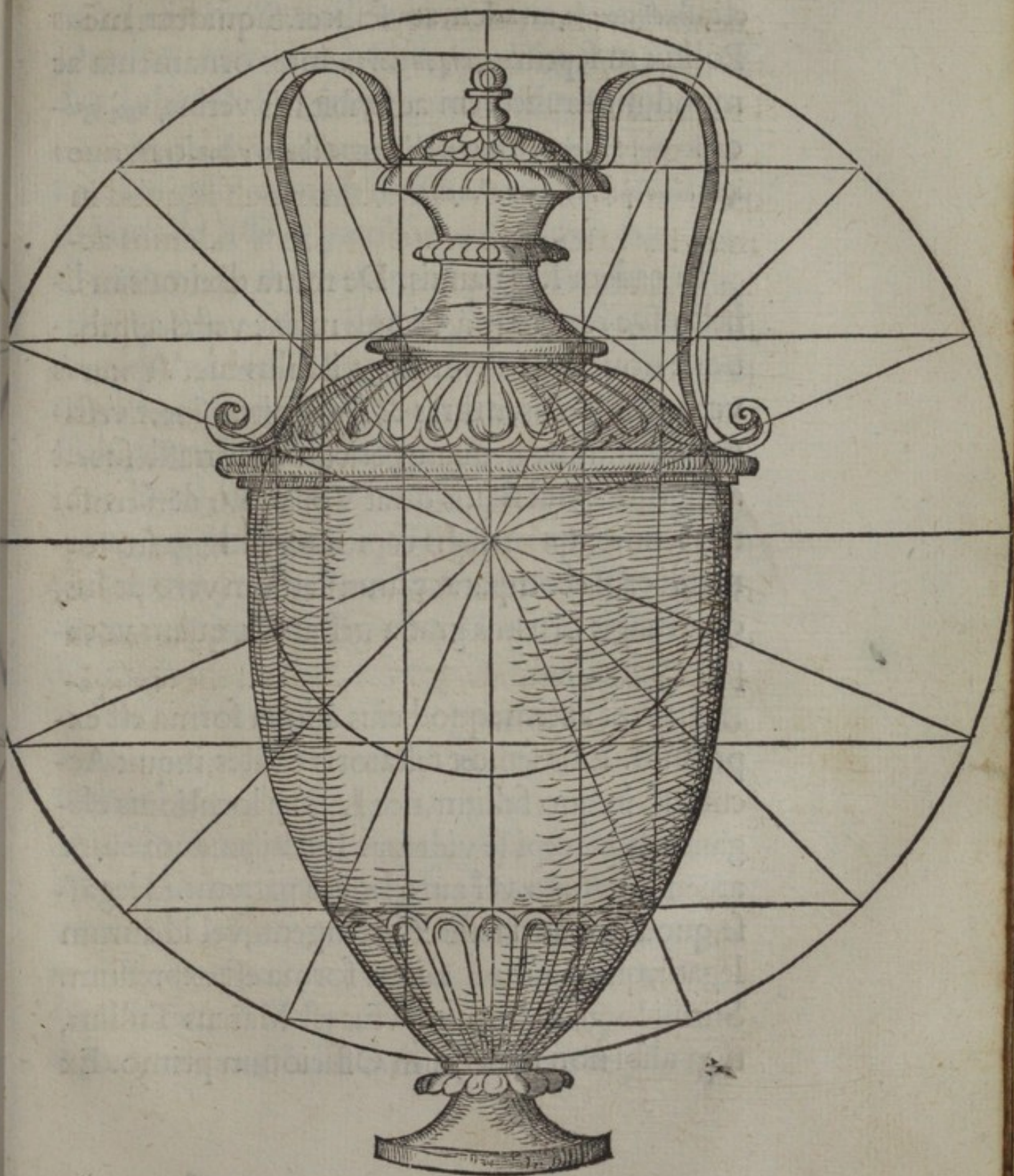
Festiuē autem dixit, propterea quod Romani temporibus illis in calciamentis vterentur pellibus œdinis: & sanē facilis fuit lapsus œdonū ad œdorum, sola r litera in n mutata.

In eadem, Vasa vnguentaria, & si qua similia dici possunt, veluti labacioristus. In antiquo codice ipsi legimus lauatio riscus. Tullius epistolarum nono ad Varronem, Vt lauatio parata sit. Lauatio enim pro vase posuisse videtur. In aliis, alabacioristus: quo fit vt in animū inducam, fortasse legendum alabaster: est enim vas vnguentarium, vt docet Iulius Pollux in sexto his verbis, τὸ δὲ ἀλβαστῆρ

τῶν μύρων, λίχνθος μύρηρα, καὶ ἀλάβαστρον. ὀλκειον etiam
adscribit Athenæus in locis à nobis citatis, suprâ
vbi De vnguentis. Recensentur etiamnū inter vn-
guentaria vasa, pyxides & ampullæ, quarum mē-
tio apud Martialem in tertio,
Et Cosmianis ipse fusus ampullis.

Quarum formam intelligere est ex Plinio in fine
quarti epistolarum. Aut decessit expulsus, quod in
ampullis cæterisque generis eiusdem videmus ac-
cidere, quibus non hians, nec statim patens exitus.
Recensetur etiam onyx. Martialis in vndecimo,
Profertur Cosmi nunc mihi ficcus onyx. Plutar-
chus in Aristide, κρωσσὺς pro vasis vnguentariis di-
xisse videtur: ἐλαίᾳ τε καὶ μύρᾳ κρωσσὺς νεανίσκοι κομίζον-
τες ἐλθόντες. Hoc est, olei quoque ac vnguētī cros-
sos liberi adolescentes deferunt. In Alexandro re-
censet vasa quædam vnguentaria, his verbis, ὥς δὲ
εἰ δὲ μὲν ὀλκεια καὶ κρωσσὺς καὶ πυλίσς καὶ ἀλαβάστρως πάντα
κρυσεῖσκημενίᾳ πωυτῆως, ὡς δὲ δει δὲ πεπείσιον οἶον ὑπὸ ἀρω-
μάτων καὶ μύρων ὁ οἶκος.

hæc erit ampullæ forma, quam ex antiquis marmoribus de-
mptimus, quæ ut vides, amphottis etiã dici potest, quòd vtrinq; an-
ta sit: cuius vasis efformandi rationem lineis circumscrip-
tam vides.

Anademata. Alciatus vir eximiæ eruditionis cē
fuit legendū ἀναδήματα. Ego vero, quod pace tan-
ti viri dixerim, puto legendum, vt vulgo scriptum
est, ἀναδήματα, anademata scilicet. Siquidem Iulius
Pollux in septimo, ἀναδήματα inter ornamenta ac
mundum muliebrem adscribit his verbis, καὶ σφό-
δρον καὶ ὀπίσθω σφενδόνῳ παρ' ἀριστοφάνη, καὶ σφενδόνῃ ἐκαλέετο
καὶ ἀναδήματα καὶ κάλαμος.

In eadem l. Quauis. De mitra diximus in li-
bello De re vestiaria, etiam si mitræ vestis appella-
tione non veniant, vt inquit Paulus hic. Vlpianus
vero in l. Vestis, mitras & semimitras inter vesti-
mēta annumerat, quare periculum fortasse subest
antinomiæ: nisi si quis dicat Vlpianum de illis mi-
tris sentire, quæ magis capitis tegendi, quàm or-
nandi causa comparatæ sunt: Paulum vero de his,
quæ magis ornatus gratia gestantur, quàm vt ca-
put tegant.

In §. Si autem. quod eius aliqua forma est ex-
pressum. Eius scilicet testatoris existēs, inquit Ac-
cursius: in quo fallitur, nec Latinæ locutionis ele-
gantiam percepisse videtur. Intelligendum enim
argento signato vel auro legato patremf. id legas-
se, quod eius auri scilicet, vel argenti, vel id aurum
legatū, quod aurum aliqua forma est expressum.
Simili loquēdi formula vsus est Marcus Tullius,
tum alibi non semel, tum Officiorum primo. Ex

ceteris similibus facile iudicamus, quid apte eorū fiat, quid ab officio naturæque discrepet. Cum autem subdit Iureconsultus, veluti qui Philippi sunt, & appellatur stateres Philippi: quemadmodū & Darici & Alexādreī, à Philippo, Dario & Alexandro. Iulius Pollux in nono, καὶ οἱ μὲν δαρεικοὶ ἐκαλοῦντο στατήρες, οἱ δὲ φιλιππῶνιοι, οἱ δὲ ἀλεξάνδρειοι χρυσοὶ πάντες ὄντες. De quib⁹ copiose simul & erudite G. Budæus in libris de Asse & partibus eius, quibus sanè per-eleganter rem numariā temporis iniuria sic iactatam, vt nemo scire, aut certe Latine enūtiare posset quid haberet, suo vt dicitur Marte, nullis adminiculis cōstituit: quo sanè nomine, illi poti⁹, quàm olim Gratidiano statuar omnibus vicis statuendæ sunt, & ad eas thus & cerei. Scaphia, Scaphiis igitur argenteis antiqui utebantur, vt & hodie viri Galliarum primarii: quin & aureis vasis ventris onus excipiebant: inde iocus Martialis in Bassam, Ventrīs onus misero, nec te pudet, excipis auro,

Bassa bibis vitro. Heliogabalus onus ventris auro excepit, in murrhinis & onychiis minxit, authore Lāpridio. Soliis quoque argenteis Rom. fœminæ in balneis utebantur. Et hoc est quod ait Plinius libro trigesimotertio, Argento fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant eadēque materia & cibus & probris seruiatur. Videtur & à Græcis mutuo sumptum scaphium. σκάφειον enim dicunt, authore Iulio Polluce in decimo, vbi agit

de necessariis ad secessum, & mulierū erat, quem-
admodum lasana & ἀμὲς virorū erat, & ῥήνη, quā
nos vrinal. ἐν ῥήθραν vocat idem Iulius Pollux. Ma-
tella virorum erat, cuius meminit Martialis in di-
sticho cui lemma matella fictilis, & illo versiculo,
Dispeream si tu Piladi præstare matellam

Dignus es. Et in duodecimo,
Matella curto rupta latere meiebat.

Quod autem scaphium mulierū fuisse diximus,
Plutarchus in Arato, scaphium athletarum fuisse
videtur asseuerare, quod & coniiicere est è Iuvena-
le in sexta, Et ride scaphium positis cum sumitur
armis. Scaphidas inter culinaria vasa annumerat
Anaxippus apud Athenæum in quarto. Idem A-
thenæus in quarto, scaphium inter vasa vel potio-
ria vel escaria adscribit, nisi me fallit memoria.
Matellam autem crepitu digitorum poscebant ve-
teres. Inde ortus iocus Martialis in Panaretum,
Cum peteret seram media iam nocte matellam

Arguto madidus pollice Panaretus,
Spoletina data est: sed quam siccauerat ipse:
Nec fuerat soli tanta lagena satis.

Ille fide summa testæ sua vina remensus,
Reddidit œnophori pondera plena sui.
Miraris quantum biberat cepisse lagenam:

Desine mirari Ruffe, merum biberat.
Quibus sanè versiculis adducor, vt credam eandē
fere fuisse formam matellæ, quæ lagenæ erat. Est

autem lagena vas vinarium, quam Martialis hic
œnophorum vocat, quorum vtrunque Græcum
est. Laguncula per diminutionem vsus est Plinius
Iunior in epistolarū primo. Id in præsentia non
omiserim, quod apud Pliniū decimosexto, capite
tricesimo primo legimus, quando memorabile vi-
sum est, lagenas fieri è radicum filis tum fici tum
etiam syluestrium. Verba Plinii sic habent, E qui-
bus montani prætenuia fila decerpentes, spectabi-
les lagenas & alia vasa nectunt. Matellionis quo-
que vasis meminit Tullius in libello *παροιδία* in-
scripto, Quid enim censes, si L. Mummius aliquem
istorum videret matellionem Corinthium cupi-
dissime tractantem, cum ipse totam Corinthum
contempsisset, vtrum illum ciuem excellētem, an
atriensem seruum diligentem putaret? Matellio-
nem Corinthium dixit Tullius ære Corinthio fa-
ctum. Quod æs ex s. c. deleta à L. Mummio Co-
rintho factum & conflatum est. Nam æris notam
pretiosiores ipsa opulentissimæ vrbis fecit iniu-
ria: quia incēdio perustis plurimis statuis atque si-
mulacris, æris, auri, argentique venæ in commune
fluxere. Signa quoque fictorum nobilium Corin-
thia appellabant antiqui. Fuit etiamnum antiquis-
sima gloria æris Deliaci, mercatus in Delo conce-
lebrante toto orbe: ex quo fiebant & vasa, Deliaca
dicta. Tullius pro Sexto Amerino, Domus refer-
ta vasis Corinthiis & Deliacis: in quib⁹ est authe-

psa illa, quam tanto pretio nuper mercatus est, ut qui prætereuntes pretium enumerare audiebant, fundum vanire arbitrarêtur. Inde Deliaca supellex à Cicerone dicta, in qua erât triclinia & lecti, cum pedibus & fulcris ex ære Deliaco factis. Cicero in quarta in Verrem, Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ: plurimā vestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilem, plurima vasa Corinthia, magnum numerum frumēti, vim mellis maximam Syracusis exportasse. Hactenus Tullius. Quoniā vero in Corinthiorum & Verris mentionem incidimus, illud haud aprosdionysum in præsentia, ut mihi persuadeo, adiiciam: fuisse scilicet traditum Verrē, quem Cicero damnauerat, non alia de causa proscriptū fuisse ab Antonio, quā quod Corinthium æs se ei cessurum negauisset. Strabo in octauo, aliorum Corinthiorum meminisse videtur, vbi de Corintho restituta à Diuo Cæsare, mentionem facit, missisque ab eo libertini generis incolis, qui τὰ ἐρίπεια κινουῦντες καὶ ὅν τὰ φεῖς σιτανασκαπῆντες δούσκον ὅσχα κένων τορδυμάτων πλήθη, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα, θαυμάζοντες δὲ πῶς κατασκυλὴν ἔδεναι τάφον ἀσκυλῶρητον εἶαθαι, ὥς τε δὲ πορνήσαντες τῇ πείσῳ καὶ ἀγροτέμνιοι πολλῶν νεκροκορινθίων ἐπλήρωσαν πῶς ῥώμιω, ἔτω γὰρ ἐκάλαν τὰ ἐκ τῇ τάφῳ ληφθέντα. Ea fanè quæ vasa corinthia diximus, χαλκώματα κορινθιστῆν appellare videtur.

Vasis ænei Corinthiaci calati forma ex antiquis
monimentis.

In l. Cum in testamento, An etsi eas mēsas argenteas. Antonius Heliogabalus primus mēsas & capsas argenteas habuit, primus etiam & caccabos argēteos, si AElío Lampridio credimus, quos tamen intelligo priuato vsui habuisse. Nam publico Romæ fuisse antea, cōstat ex Plutarcho in vitis in hæc verba, ὁμοίως δὲ καὶ τῆ βασιλείας τῶν ἱερῶν κλί-
νην καὶ τράπεζαν καὶ θρόνον ἅπαντα χρυσῷ πέμψαντος αὐτῷ καὶ
διδόντος λαβεῖν, καὶ ταῦτα τοῖς ταμίαις παρέδωκεν εἰς τὸ δη-
μόσιον. Est autem mensa escaria à cibo cibila dicta, authore M. Varrone. Mensa vero vinaria cyliban-
tum dicebatur à poculo cylice calice dicta, eodem authore. Mensas dicimus primas, secundas, & ter-
tias, inquit Iulius Pollux. Mensas quoque voca-
bant cibos mensis impositos, τράπεζας δὲ ἐκάλεσαν καὶ
τὰ σιτία τὰ ἐπ' αὐτῶν τιθέμενα. Iulius. Et hoc est quod
inquit Athenæus in secundo, πάντων τράπεζας καλεῖν-
των τὰς παραδέσφας ταύτας. Et sic accipiendum puto,
quod ait Martialis, Explicat & cœnas vnica men-
sa duas. Mensæ porro dicebantur illæ, quæ aufe-
runtur, quas & magidas dixerunt, αἱ δὲ ὑπὸ τιθέμεναι,
καὶ αἱ ῥόμβιναι τράπεζαι ἃς νῦν μαγίδας καλεῖσιν. Quos e-
nim discos vocant, Pollux censet eos κύκλους ἀργυ-
ρεὺς orbes argenteos, ἢ χάλιατα ἀργυρεῖα, ἢ πίνακας ἀρ-
pellandos in sexto. Mensæ autem secundæ erant,
quibus bellaria, tragemata, & cætera id genus dul-
cia, quæ & dulciaria sunt, apponebantur, à Græcis
δυντήραι τράπεζαι dicuntur. Dicæarchus apud Athe-

næum libro decimoquarto, ἢ γὰρ πλὴν πολλῶν διαπονήων
 ἐν τοῖς δειπνοῖς παρέχοντα δυνάμειν. φάσκειν περὶ σέ-
 φανοι καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ τὰ τέτοις ἀκόλυντα πάντα.
 Quibus secundis mensis non solum apponeban-
 tur tragemata, quæ Græcorum antiqui vocarunt
 φωγᾶλια & μεσσηρία: sed & oua, & lepores, & tur-
 di, cum dulciariis omnibus, si Athenæo fides ha-
 benda est. Quare cum Cornelius Celsus dicat, se-
 cundam mensam bono stomacho nihil nocere,
 imbecillo coacescere, accipiendum puto, secundam
 mensam pro cōditis, & cæteris id genus bellariis,
 cuiusmodi sunt ea, quæ recensentur à Iurecōsultis
 l. fi. §. Dulcia, in tractatu De vino, tritico, & oleo
 legato. Dicebantur denique mensæ, quibus repo-
 nebantur vasa escaria & fercula, quas sic obsoniis
 onustas, conuiuiis apponebant duo serui. Neque
 enim singuli serui singula fercula ferebant, vt ho-
 die factitare solemus: sed mensam ferculis onustā
 adferebant, atque adeo accumbētibus conuiuiis ap-
 ponebāt, mediā inter duos vt coniicere est ex Lu-
 ciano in dialogo, qui ὄνειρος ἢ ἀλεκτῶν inscribitur,
 in hæc verba, εἶτα μνηνὸς ἀνελθόμενος πλῆσιον κατακείσθαι
 αὐτῷ ἐμὲ κτλ κλίνουσι φέροντες ὡς ὁμοτράπεζοι εἴημεν. Quare
 non ab re conqueritur Martialis de Annio, qui vt
 lautior videretur, ministrantes seruos habebat, qui
 singula gestarent fercula. Verba autem Martialis
 sunt libro septimo,
 Cum mensas habeat fere ducentas,

Pro mensis habet Annius ministros.

Transcurreunt gabatæ volântque lances:

Has vobis epulas habete lauti.

Nos offendimur ambulante cœna.

Quem morem etiam antiquum fuisse cōiicio ex
versiculis citatis ab Athenæo in nono,

ὥς εἶδε πλὴν τραπέζαν ἀνθρώπων δύο

φέροντας εἶσω, πικίλων παροψίδων

κόσμον βρύνθαι. Quos versiculos suprâ citauimus.

Quod vero multis mensis vteretur, docet Plutar-

chus in Lucullo, ἐπεὶ δὲ μόνον δειπνῶντος αὐτοῦ μία τραπέ-

ζα καὶ μέτερον παρεσιθυιάθη δειπνον, ἡχανάχτης καλέθεις τὸν

ὑπὸ τῶν πεταγμένων, οἰκέτιον. τῷ δὲ φήσιντος, ὡς ἐκ ᾧ το μη-

δεῖνός παρακεκλημένον πολυτελὲς τινός αὐτὸν δεήσειας. τί λέσεις

εἶπεν, ἐκ ἧς οἱ σήμερον παρὰ λυκαλῶ δειπνῇ λυκαλός;

Multis vero mensis vsos antiquos, docet apertius

idem Plutarchus in Pelopida, καὶ φερόμενοι διὰ τῆς

τραπέζων ὑπὸ τὴν ἀρχίαν καὶ ἐλίππων ἐφάνησαν οἱ πόρῃ ἦσαν.

Coniicio etiam ex eodem Plutarcho in Numa,

λέγεται γὰρ ποτὲ καλέθεις ὑπὸ τῇ τραπέζαν ἐκ ολίγας τῆς

πυλῆς, σκιδύητε φαῦλα καὶ δειπνον διπλῆς πάντων προθέας καὶ

δημοτικόν, ἀρχαμενίων δὲ δειπνῆν ἐμβαλὼν λόγον ὡς ἡ θεὸς ἦ

συνέσι ἡκεῖ πρὸς αὐτὸν, αἰφνίδιον ἐπέσχεε τὸν τε οἶκον ἐκπωμά-

των πλήρη πολυτελῶν καὶ τὰς τραπέζας, ὅφω παντοδαπῶν καὶ

παρασιθυῆς σαφελὲς γέμεθαι. Istis autem mēsis primū

quadratis, mox rotundis vsi sunt, author Varro.

& ob id orbes dicuntur à Martiale in nono,

Vt Mauri Lybicus centum stent dentibus orbes.

Orbes Mauri dicuntur mensæ citreæ, circulari for

ma è Mauritania aduectæ, vt docet Plinius libro decimotertio, capite decimoquinto, his verbis, Cō fines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri, & mē- farum infania, quas fœminæ viris contra margari- tas regerunt. Fiebant & ex acere, quæ ob id acernæ dicuntur. Horatius Sermonum secundo,
His vbi sublatis puer alte cinctus acernam
Gausape purpureo mensam perterfit.

Quæ mensæ ornabātur coronis aureis vel argen- teis gemmis distinctis. Quarum coronarum me- minit Pōponius in l. Etsi non vt clauis. Peruenia- mus, isto titulo. Mensæ quoque citreæ meminit Tullius in Verrem, his verbis, Tu maximam & pulcherrimam mensam citream à Q. Lucretio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio à L. Sylla ci- uis Romanus factus est, omnibus scientibus Lily- bei abstulisti, & Paulus iurecōsultus in l. Si sterilis suprà De act. empti. Quid vero in causa fuerit, vt antiqui mensas circulari forma cōpararint, docet Athenæus in vndecimo, διὸ πῶς ῥά περαι κυκλοειδῆ κα- πικιδάξαντο οἱ παλαιοί, καὶ τὰ παρὰ τῇ ἡμέρῃ προφῶν πρώτοι διὰ ταξάμενοι τοῖς ἀνθρώποις παιδόμενοι τὸν κόσμον εἶναι σφαι- ροειδῆ, λαμβάνοντες ἐκ τε τῆς ἡλίου καὶ τῆς σελήνης χήματος ἀναρ- γεῖς τὰς φαντασίας. Græci mensam ῥά περαι dicunt, in- de trapezophora dicta ea quæ mensam sustinēt. Tullius epistolarum familiariū septimo, Quod tibi destinaras trapezophoron, si te delectat, ha- bebis. Sin autem sententiam mutasti, ego habeo.

Quæ repositoria ex Plinio suprà diximus, & sic legendum puto in l. tertia, supra De supell. legat. A *στρώμα* dicitur & *στρωτοκόμος*, quem Latini structorem dicunt. Martialis in decimo, Et quæ non egeat ferro structoris ofellæ. Græci quoque *ἐκστρωτόματα* vocant obsonia mensis imposita. Qui vero iis comparandis præerat, dicebatur obsonator, ut est apud Marcellum in l. Legatis servis, supra De legatis tertio. Græci illum *ἀγορευτὴς* vocant, eodem authore Athenæo. Quin & obsonator Græcū vocabulum videri potest, quasi *ὅστις ὀνήτωρ*, qui & *ὀψώνης* dicitur. *ὅψων* enim dicunt omne quod igne paratur ad epulandum. *ἐκ ἀγοῶν δὲ*, inquit Athenæus, *ὅτι ὅψων χυρίως καλεῖται πᾶν δὲ πνεῖ κατασκευαζόμενον εἰς ἐστιασμόν*. Mensæ interdum vno tantum pede sustinebantur, quæ dicebantur monopodia. Plinius libro trigesimoquarto, Nam triclinia ærata, abacósque & monopodia Cneium Mālium Asia deuicta primum inuexisse triumpho suo. Quorum mentio est in l. In rem actio, supra De rei vendicatione. Neque vero mensa bipede utebātur, etiam si apud Martialem dicatur. Martialis in duodecimo, Ibat tripes grabatus & bipes mensa, Et cum lucerna corneoque cratere, &c. At vero tribus pedibus sustinebatur, & dicebatur mensa tripes. Horatius Sermonum primo, -modo sit mihi mensa tripes, & Concha salis puri. Vide Plinium in tertio *ἐπι-*

stolarum, Non alienū hīc fore arbitror, si ex antiquorū authorū obseruatione, aperuerim morē in accubatione epulari Romanorū maioribus vsurpatū: qui hora ferē nona, hoc est tertia vel quarta à meridie, vt nunc cōputamus, cœnabāt: quod vel Martialis versiculo probatur in quarto, cum ait, Imperat extructos frangere nona toros. Toris enim recumbebāt: quini interdū in lectis, sæpe plures: μικρὸν δὲ ἔτι κατὰ κλινὰς, vt inquit Lucianus in cōuiuio Lapitharū. Tullius in Pisonē, Græci sti pati, quini in lectulis, sæpe plures: ipse solus bibiturus quæ eodē de folio ministrētur. Neq; enim sedebāt, sed accūbebāt: & ideo Cato post prælii Pharsalici offensionē, hoc inter cætera sibi luctus imperauit, vt nunquā post illa cœnādo recumberet, sed solū sederet. Plutarchus in Catone, εἰς δὲ πνύδῃ καθεμένου ἀφ' οὗ καὶ ἡμέρας πλὴν καὶ φαρίαν ἔγνω ἡτῆσαι, καὶ οὕτως οἱ λοιπὸν προσέθηκε πένθει, τὸ μὴ κατακλινθῆναι πολλὴν καθόδον. Græci τεκλίνιον vocāt. Plutarchus in Agide & Cleomene, τῶν δὲ λείπων αὐτῶν τὸ μὴ καθεμερινὸν ἦν οὐ τεκλινίῳ σφόδρα συνεσθλημένον καὶ λακωνικόν. εἰ δὲ πρόσθεν ἢ ξένος ἐλθοίτο, οὐδὲ μὴ ἄλλαι περὶ παρεβάλλοντο κλίνειν. Qui lecti dicebantur, & lecti triclinares dicuntur ab Aelio Lampridio ad differentiam cubicularium. Triclinia autem dicebantur à tribus lectis, & sic intelligo quod scriptum est à Iuuenale in quinta, Tertia ne vacuo cessaret culcitra lecto.

Et ne toralia (Sic enim vocant lecti stragulas) pe-

dibus foedarent, soleas deponebant, coenabantque
excalceati: & sic accipiendum puto quæ scripta sunt
à Martiale in quinto,

Deposui soleas, affertur protinus ingens

Inter lactucas oxygarumque liber.

Inde eiusdem poetæ iocus in Cottam, qui soleas
amisit, pueri negligentia, dum coenaret:

Bis Cotta soleas perdidisse se questus,

Dum negligentem ducit ad pedeis vernam.

Seruorum enim ministerio utebantur ad sumen-
das & deponendas soleas. Martialis in disticho,

Cui lemma solæ lauata,

Defuerit si fortè puer, solæque libebit

Sumere, pro puero proderit ipse sibi.

Habebāt & puluinos, quib⁹ hinc inde sese fulcirēt:
& etiam ceruicalia ad ceruicē. Martialis in tertio,

Cubitis trudit hinc & inde conuiuas,

Effultus ostro sericisque puluinis.

Philarchus apud Athenæum in quarto, vbi de La-
cedæmoniis, καὶ πάλιν αὐτοῖς στραμναί τε τοῖς μεγέθειν ὅ-
πως ἐξησκημέναι πολυτελῶς, καὶ τῇ περικλίᾳ δις φόρως ὥστε

τῇ ξένων οἰκίᾳ τῇ παραληφθέντων ὀκνεῖν ἐν ἀγκῶνα ὑπὸ τοῖς

προσκεφάλαια ἐρείδειν. Quos tamen puluinos, vt mi-
hi quidem videtur, AElus Lampridius subalares

culcitræ vocat in Heliogabalo, quibus ita, vt dixi-
mus, recubentibus, mensæ cum ferculis per vnum

& alterum seruum apponebantur, collocabantur-
que in repositoriis ad hoc paratis, quæ & trapezo-

phora dicuntur, nisi fallimur. Cibum autem incipiebant à lactucis & oxygaro, ut versiculo supra citato probatur: & in disticho,

Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum,

Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?

Cœnam vero claudebant bellaria & dulcia.

Illi vero lecti trichinares dicti, nonnunquam facti erant ad effigiem literæ Græcæ quæ sigma dicitur, ista C puto figura, & ita inter vnum & alterum conuiuiam mensa collocata: & ob id fortasse messia dicta à Marco Varrone, hoc est quod ait Martialis in decimo, Septem sigma capit, sex fumus, adde lupum. Illud etiam non est omittendum, mensas antiquorum (de Romanis loquor, quorum extant monumenta literarum) non fuisse mappis opertas. Siquidem pro se quisque cœuiua mappam secum ad conuiuium adferebat: quod ipsum ita esse conuincitur ex eodem Martiale in duodecimo,

Attulerat mappam nemo, dum furta timentur:

Mantile è mensa sustulit Hermogenes.

Quod vero mensas opertas non poneret, ait Martialis in undecimo, qui id ridiculum putat.

Mensas Ole bonas ponis, sed ponis opertas:

Ridiculum est: possum sic ego habere bonas.

Mantilibus autem utebantur ad manus abstergendas post lotionem. At vero lectorum fulcra à lauioribus vestiebantur testudinum laminis, cuius rei luxum taxat Iuuenalis in undecimo,

Nemo inter curas & seria duxit habendum
 Qualis in oceani fluctu testudo nataret
 Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrum.
 Quorū etiam meminit Iurecōsultus in l. Labeo,
 in tractatu De supellectili legata, & in l. Hæres ad
 finem, suprā De legatis tertio. Meminit & Martia
 lis in duodecimo,

Gemmantes prima fulgent testudine lecti,
 Et Maurusiaci pondera rara citri:

Argentū atque aurū nō simplex delphica portat.
 Stant pueri, dominos quos precer esse meos.

Testudinum putamina secare in laminas, lectōf-
 que & repositoria iis vestire, Carbilius Pollio in-
 stituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta
 ingenii. Author Plini⁹ in nono. Plutarchus in eo
 libro qui αἰτιῶν ῥωμαϊκῶν inscribitur, quærit quid
 nā in causa fuerit, quòd Romani nō finerēt men-
 sam auferri vacuā, his verbis, *Δις τί πλὴν φάπτεται ὅκ-
 ῖων ἀνθρώπων κενόν, ἀλλὰ παντὸς τινὸς ἔχοντος; ὅπερον ἀνιπτό-
 μλοι εἰς πλεῖν αἰετὶ τῷ παρόντος εἰς τὸ μέλλον ἔπι λιπῆν, καὶ τὸ
 αὐτοῖον ἐν τῇ σήμερον μνημονεύειν, ἢ νομίζοντες ἀσέειον εἶναι, τὸ συ-
 στέλλειν ἢ ἀνέχειν πλὴν ὀρεξίν ἔτι παρῆσθαι τὴν ἀφελανύσεως;* Hic au-
 tem non absurdum fuerit nō nihil ex eodem Plu-
 tarcho de cōuiuiorū apparatu & magnificētia re-
 ferre. Crassus igitur ἡγεκλεῖ μεγάλῃ θυσίᾳ θρησκόμενος,
 εἰσίστασε εἰς δῆμον ἀπὸ μυελῶν φάπτεων, καὶ σίτον ἐμέψῃσεν εἰς ἱμνη-
 ρον. Cæsar autē τὸν δῆμον ἀνελάμβανεν ὅστις ἀσέει καὶ θύασι, ὅστις ἀ-
 θύασι μὲν ἐν δισμυρίοις καὶ διχιλίοις τρικλίνοις ὁμᾶ σὺμπαντας.

Quòd si in triclinio collocati sint 7. vt admitterē-
tur solum ii, quorum capita censebantur, inueni-
tur numerus is ciuium qui recēsetur à Plutarcho,
x v myriades scilicet, ἡνταδεῖσαι γὰρ αἱ πᾶσαι πέντε
κὶ δέκα μυριάδες. Si quis enim numerum 150. diuidat
per numerum 22. mille, vel numerum 22. mille
multiplicet per 7. resultabit numerus plus minus
150. mille.

In l. Seia, dulcissimæ, scyphi, modioli. Scyphū
quem scypphum nonnulli scribunt, Græci σκύφον
dicūt, & σκύπφον, vt docet Athenæus in vndecimo.
Est autem vasculum potorium, vt cuique notum
est. Plutarchus tamen in Antonio, in ipso statim
principio, scyphum posuisse videtur pro eo vase,
quod bassin dicimus, ἐπεὶ τίς ἀφίκετο τῇ σωήθων πρὸς
αὐτὸν ἀργεῖα δέομενος, ἀργύριον μὲν ἔκ ἔχον, παιδαίῳ δὲ
εἰς ἀργυρῶν σκύφον ὕδωρ ἐμβάλλοντι κομίσαι, κὶ κομίσαντος ὡς
ξύραθ' μέλων κατέβρεχε τὰ γένηα, τὸ δὲ παιδαίῳ καθ' ἑπεί-
ραν πρέφασιν ἐκποδῶν γνομένης, τὸν μὲν σκύφον ἔδωκε δὲ
φίλῳ χρῆσθαι κελύβει, & cætera. Martialis scyphos auo-
rum vocat vasa potoria, quæ & archetypa dicun-
tur ab eodem,

Nec thuris veniant leues felibræ
Sed lances ferat, aut scyphos auorum,
Aut grandis reus, aut potens amicus.

Illi vero versus sunt in septimo, quibus scy-
phos auorum vocat pocula archetypa,
Archetypum myos argentum te dicis habere.

Quod sine te factum est, hoc magis archetypum est.

Inde iocus Martialis in Carinum,
 Argenti genus omne comparasti,
 Et solus veteres Myronis arteis,
 Solus Praxitelis manus scopæque,
 Solus Phidiaci toreuma cœli,
 Solus Mentoreos habes labores.

Pocula Mentoris manu facta. Marcus Tullius in sexta in Verrem, toreumata vocat, his verbis, De hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata, in his pocula duo quædam, quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu summo artificio facta. Quæ pocula archetypa Martialis numismata vocare videtur cum ait,

Nec confessorum vicina numismata tantum

AEra, sed à cumeis vltiora petis.

AEra vetera Iulius in Verrē vocat prima stipendia hominis militaris.

L. Crassus orator duos scyphos Mētoris artificis manu cælatos habuit, emptos sestertiis centū. Confessus tamen est, nunquam se iis vti propter verecūdiā ausum. Author Plinius. Illud adiiciā, quod nec alienum à proposito videtur, nec parū prodesse ad retundendā nostrorū seueritatē possit, D. Claudiū Cæsarem conuiuæ qui pridie scyphū aureum surripuisse existimabatur, reuocato in diē posterū calicem fictilem apposuisse. Author Plu-

tarchus in libello, de Cohibenda iracundia.

Modiolus, vas paruum, factum ad modii similitudinem, cuiusmodi fere sunt ea quæ gobeletta dicimus. Et Venetiis Latini vocabuli vestigia vulgo retinent: vocant enim mozol quasi modiol, propter affinitatem d, cū z, vt nos admonuit vir egregie triplici lingua doctus Hieronymus Alexander Archiepiscopus Brūdufinus. Vitruuius, Itacum rota à calcantibus versabitur, modioli pleni ad summum elati, & rursus ad imum reuertentes infundent in castellum.

In l. Medico, ad finem viriolas ex Smaragdis. Viriolas designare videtur Iuuenalis, cum ait, Nil non permittit mulier sibi, turpe putat nil, Cum virides gemmas collo circundedit, & cum Auribus exterfis magnos commisit elenchos.

Viriolæ enim, vt opinor, fiebant è gemmis viridibus, ad colli ornamentum. Ista vero, ne te decipiam lector optime, mea est coniectura: nihil enim quicquam istarum viriolarum, apud quenquā authorū, de his qui probātur, conscriptū inuenimus, etiāsi sint qui apud Pliniū lib. XXXIII. cap. tertio, viriolæ legāt: quo in loco, Vxorix lego ex vetustissimo & emēdatissimo codice. Fibularū enim mentionē facit Plinius, tā viriliū quā vxoriarū. Verba autē Plinii sic habent, Sed in militia quoque in tantū adoleuit hæc luxuria, vt M. Bruti Philippicis cāpis epistolæ reperiātur fremētes, fibu-

las tribunitias ex auro geri. At Hercules, idem tu Brute, mulierū pedibus aurū gestari tacuisti: cuius sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per annulos fecit, vt habeant in la- certis iampridem & viri, quod ē Dardanis venit, itaque & Dardanium vocabatur. Vxorīæ Celticæ dicuntur viriles Celtibericæ. Quo loco sunt qui legant viriæ, alii viriolæ. Viriolarum meminit & Paulus Iureconsultus in l. Si tibi electio, suprà De optione vel electione leg. Quod quid fuerit, mihi incompertum est.

Antonii Thylesii
COSENTINI LIBELLVS
DE COLORIBVS.

LECTORI S.

Cum permulta, Lector, à Bayfio, in libello De re vestiaria potuissent dici, quæ ad colorum varietatem cognoscendam videretur apprimè esse necessaria: ne tamē etiam id à sua diligentia requireres, quod ab alio tractatum iam fuerat, & elegantissime explicatum: maluit vir prudens, & tuæ utilitatis amantissimus, authorem ipsum, à quo hæc copiose desumas, his libellis subnectere, quā ipsemet desumpsisse, & suis scriptis inseruisse: ne videretur bonum authorem propria dignitate ac laude spoliare velle. Qui animus vtinā permultis idem esset, à quibus quotidie noui nescio quid prodit: scient certe omnes quarum rerū quisque verus esset inuentor: quis honor, quæque gloria iis esset tribuenda, qui suis scriptis studiosorum laborem magnopere subleuarent.

Antonii Thylesii co

SENTINI DE COLORIBVS LIBELLVS.

I C A M aliquid de coloribus in hoc libello, non quidem vnde cōficiātur, aut quæ sit eorū natura: neque enim pictoribus hæc tradūtur, aut philosophis: sed tātum philologis, qui Latini sermonis elegantiam studiose inquirunt. Scribam omnia breuiter & accurate: ac rerum ipsarum nomina, quo statim colores intelligantur, singulis apponam.

C O E R V L E V S.

C A P. I.

E Xordiar primum à cœruleo: quo nisi natura ipsa maxime gauderet, nūquā profecto deorū hoc domicilium,

Continuo circum complexu cuncta coercens,
Specie tam læta vniuersum exhilarasset. reliquos deinde contexam. Cœruleus igitur dictus quasi cœluleus, vt ex voce ipsa apparet, proprie color est cœli, sed sereni: id quod Ennius respiciēs, Cœli inquit, cœrula tēpla. atque inde ab omnibus mare appellatur cœruleum: refert enim illud eundem,

quem ab ipso superne accipit cœli nitorem. Quare ex antiquis nonnulli, vt alterum Homeri opus, propter cædes, de quibus illic poeta loquitur, colore exornabāt sanguineo: sic Odyſſeam, vbi Vlyſſis idē maritimos ſcribit errores, membrana contegebant cœrulea. Sed quoniam cœrulei quædam ſpecies eſt penè nigra, vt quod Indicū dicitur, eoque olim veſtitæ Græcæ mulieres amictæ producebant eorum funera, quorum in cœlum animas migrāſſe cœruleum exiſtimabāt: idcirco pro triſti nōnunquā capitur, vt apud Virgilium puppis cœrulea Charōtis, Imbérque & ſol cœruleus. Cucumis autem cœruleus, nam id quoque legitur, Melopeponem ſignificat, qui inter cucumeres, multa enim ſunt eorum genera, pulcherrimus eſt. Nec tantū cœrulei videtur particeps, ſed ipſius quoque mūdi gradus, introrſum verſus, attenuatos oſtendit, vt hoc olim de eo luſimus,

Quis neget è cœlo miſſum formamq; colorémq;
Atque gradus cœli, Nectaris atque refert.

Eſt enim ſapore ſuauiſſimo. Sine vlla dubitatione, quod nos cœruleum, Græci dicunt Cyaneum, in quorum etiam commentariis Lazurion inuenio. Aſcribitur huic generi, qui venetus olim, nunc vulgo blauus nūcupatur color, ex factione Circenſi valde nobilitatus. Fuerunt autem colores in Circo, præter hunc venetum, roſeus, albus & praſſinus: quibus auratus poſtea, purpureus & lu-

teus additi sunt. De iis loco dicemus.

CAESIUS.

CAP. II.

CAESius vero si dictus esset, ut doctissimi viri monumentis olim tradiderunt, quasi coelius à coelo, eadem foret in coelo & caesio diphthongus. Constat autem esse in iis vocibus diuersam: nihil præterea differret à coeruleo, quando id, ut ostendimus, à coelo deductum est: differt autem sine dubio, vel ex ipsius M. Tullii autoritate, cuius hæc sunt verba in primo de natura deorum libro, Caesios oculos Mineruæ, coeruleos esse Neptuni. Ad hæc, non quemadmodum legimus coelum, mare, vestem, florem coeruleum: ita legimus coelum, mare, vestem, florem caesium: sed oculos tantum caesios veteres dixerunt, quibus inest fulgor quidam visu horrendus. Vnde existimo, sicut Cæsar, & Cæso dicuntur, à cædendo: ita caesium à cæde nominatum esse: ut qui caesius sit, cædem quodammodo oculis minari videatur: qualis prælio gaudens & cæde dicitur fuisse Minerva, ex quo illa ab antiquis vocata fuit, ut ego arbitror, cæsia. Significat hoc M. Cicero, ubi de Catilina ait, Notat & designat oculis ad cædem vnumquæque nostrum. Hic, qui oculis ad cædem senatores designabat, caesius erat. Cuius etiam oculos Sallustius insignis historicus, fuisse tradidit fœdos, id est caesios. Cuiusmodi memoriæ proditum est, Neronis quoque oculos fuisse: quod ipsum non leue fuit argumentum tyrannicæ crudelitatis. Quin

OO.i.

à Terentio cæsi hominis facies dicitur cadaueros-
sa, hoc est immanis, & sæuitiam arguens, qualem
ficarii præ se ferunt & carnifices: quāuis alii parum
erudite cadauerosam pro subliuida exposuerint.
Enimuero leonis oculos si quis inspexit, qualis sit
hic color, intelligit. Micāt illi, vt studiose ipsi pro-
pè considerauius, velut ignis penitus flagrans.

Dicitur color hic Græce ab omnibus glaucus,
quod verbum longo iam vsu Latini poetæ suū fe-
cerunt. Latius tamen patet glaucus: nam præter o-
culos noctuinos, quos, vt auis ipsius Græcum no-
men declarat, omnes glaucos esse confirmāt: mul-
ta quoque dicuntur glauca, vt vlua palustris her-
ba: vt salix, cuius cum frōdes, tū multo magis cor-
tex in ramis, præsertim anniculis, nitet hoc colo-
re. Quē laudat Virgilius in equis, eōsque noto car-
mine glaucos appellat, communi Italogū lingua
baios nominatos. Nam spadices honesti ab eodē
poeta ibidem vocati, illustriores sunt aliquanto,
baii & ipsi, sed clari vulgo nuncupati: atque ii duo
aliorū omniū maxime probātur colores in equis.
Vlua igitur & salix, quas idē Virgilius glaucas di-
xit, equi item species optima, castaneæ etiam nucis
tunica, aliæque multa, præter leonis ac noctuæ o-
culos, colorem glaucum ostendunt. Sed vt vnde
discessi, redeam: quando cæsius color tantū est o-
culorum, videndum est, ne is sit potius quem Ari-
stoteles charopon vocat. Sic enim ab illo dicitur

leo ab oculorū sœuitia, quam Catullus poeta doctissimus cæsiū appellat. Vnde Hercules cognomēto dictus fuit charops, quasi iracūde intuēs. Nam chara Græce, ira quoque dicitur Latine: & ex eodē vt puto, horrore Charybdis nominata est, & Charō: de quo cum inquit Virgilius, Stāt circū lumina flamma. Cæsiū voluit senem illum horribilem, ac dirum significare. Quanuis non nesciam, charopon ab aliis aliter quoque exponi.

A T E R.

C A P. I I I.

Horribilis etiam color est ater dictus, omnino velut anthrax, id est carbo: nā propriē est carbonis extincti. Quare scitē vt omnia, Terētius, Tā excoctā, inquit, reddā atq; atrā, quā est carbo. Et inde à Virgilio cinis dictus est ater, & fauilla atra. Sanguis præterea caloris atque coloris ignei particeps, effusus ac frigefactus amisso rubore, tanquam in carbonem mutatus, ater ab omnibus vocatur. Dicitur & mors atra, quia cadauer extincto calore illo vitali, quo corpus alitur, atrū relinquitur, vt est carbo, quæ mihi perquā elegans videtur similitudo. Quid quod dies atri eadem de causa dicti fuerūt? Qui enim luctū afferebāt, carbonibus: vt cōtrā dies læti scrupis signabantur gypseis. ex quo Horatius ait, Creta, an carbone notandi. Differt in hoc à colore nigro, quòd vt omnis ater est niger: sic non omnis niger est ater: horrēdus est hic, tristis, visu iniucundus, lugentibus accommo-

datus, ille contra nonnunquā lepidus ac venustus: vt humani oculi sunt cōplures, quos nemo atros diceret, sed nigros, iisque tamen nihil maiori cum voluptate spectamus. Vocabatur autem ater ab antiquis etiam anthracinus, idēque furnus: quibus longe minus sunt nigri, liuidus & fuscus. Alter ex graui corporis iētu proueniens deformitatem habet. Vnde inuidi aliorū bonis, velut verberibus laniati, & idcirco exangues, liuidi nuncupantur. Alter non insuauis, & in homine persæpe laudatur. Qui tamen, si modum excedit, ac maxime fuscus est, & quasi nigrescit, pressus dicitur: vt quæ aliquādiu sub prelo vestis pressa nimiū coloratur. Legimus etiā equi colorem pressum. Secus vero fasciolarum coloriscæ dictæ fuerūt, quæ nō saturatæ, sed vix colore aliquo illitæ è coronis dependebāt. Est autē forma diminutiua, vt Licisca, Syrisca. Aquilū veteres hunc fuscum à colore aquæ vocarūt, qui inter nigrum est & album, id quod Plato etiam docet.

A L B V S.

CAP. IIII.

Est autem albus color purissimus, quocirca ad animum trāflatus pro sincero capitur: iis nulli quā in niue, clarior est, quam tamen atram esse Anaxagoras affirmabat. Sumitur pro pallido, vnde timor albus legitur, & metu exalbuit. Quam ob rem Romanæ mulieres quondam funera sequebantur in veste alba, tanquam mortui quem efferebant, colorem referrent. Elucet

candidus, atque oculos delectat. At candens non hoc tantum est, sed pro ignito accipitur. Itaque Veneris humeros recte dixeris candidos, vel cadentes. Ferrum quod à marito tunditur, non candidum est, sed candens. Eiusdem generis est canus, qui etsi ad alia transfertur, proprie tamen est capilli, & barbæ senilis. Nascitur equus nonnumquam canus atque albineus, non idem qui & candidus aut albus, sed huius non expers. Est & color albi nigrisque particeps, à Græcis inde Leucophæos, voce iam à nostris usurpata, vocatus. Genus est id coloris natiui, non enim inficitur, sed ovis ipsa sic natura quasi pingitur. Hunc sibi secta sacerdotum sumpsit sanctissima, qui nulla tunica linea penitus induti, pro cingulo recte se vinciunt nodosa, ac ligneis tantum calciamentis usi, precario victum queritant.

P V L L V S.

C A P. V.

Qualis vero sit pullus, ostendit terræ ipsius color: maior enim illius pars pulla est. Itaque quoniam ea mortuis iniicitur, voluerunt veteres, ut qui lugerent, pullis pallis, terræ similibus, essent amicti. Dorsum etiam leporinum proprie est pullum: quæ ob rem naturæ ipsius doctus magisterio, terram recentem ab aratro metu pavidus querit ille, ibique nonnunquam stratus, nullaque re abditus, venatores, canesque ipsos prætereuntes, ac sagaciter propè omnia perquirentes, coloris tantum beneficio sæpissime latet: & ut in quodam epi-

OO.iii.

grammate de lepore diximus,

Quē fuga nō rapit ore canum, nō occulit vmbra:

Concolor immotum sub Ioue terra tegit.

Nulla arte aut impensa color hic paratur. Natura enim sic prouenit, vnde natiuus quoque vocatus est, diuersus ab eo de quo locuti sumus. Iāque nos Cosentini, apud quos multa antiquitatis vestigia apparent, siquidem & præfixa, vt quondam, mortuos laudant, & filicernium in vsu est, ac nemo sine suorum osculo sepelitur, vtriusque sexus vestimentum funebre, natiuum dicimus: quanuis atrū sit illud, & in mulieribus matrimonio iunctis cyaneum, quo Græce, vt dictū est, olim in funere utebantur. Idem quoque Hispanus vocatus est & Bæticus, etiam Mutinensis. In iis enim locis id genus lanæ videtur. Est autem pullus nomen, vt reor, diminutium à puro, velut à rara vestimenti genere fit ralla, ab opera opella, à terra etiam tellus: vt lana pulla sit pura, nullo alio colore infecta, sed suo tantū & ingenuo contenta. Colorias huiusmodi vestes per se coloratas aliqui dixerūt. Posuit hanc vocem Augustus in suo testamēto, vbi hæc verba legebātur, Gaufapes, lodices purpureas & colorias meas. Atq; indidē, vt sentio, dicti sunt pulli equorum, aliarūque pecudū, quasi puri, nulla adhuc libidine aut labore violati. Sūthuic pullo similimi color impluiatus, dictus velut fumato stillicidio implut: & suusus, qui insuusus quoque vo-

catus, lutū refert. Est autē suafus è stillicidio etiā factus fumoso in vestimento albo. Quare haud dubitāter nō alius est quā impluuiatus: quāvis aliqui tradiderint colorem omnem, qui fiat inficiendo, suafum dici, quōd illi quodāmodo sit persuasum, in alium quemuis colorem ex albo transire.

FERRUGINEVS.

CAP. VI.

FErrum longo situ rubiginosum, facile ostēdit colorē ab ipso appellatū ferrugineū: agit enim is, id est refert colorē ferri. Quin & flamēta, quib⁹ sæpe conopæū, & multæ præterea vestes lineæ circumsuūtur, ferruginē dicūt infectores. Tunica etiā nuclei pinei lanugine quadā puluerulenta, ferruginea est. Erat is quoque lugētiū color. Itaq; capitur nōnūquā & ipse pro funesto, atq; ea de causa hyacinthi dicti fuerūt à Virgilio ferruginei, quasi lugubres: quia puerū, vt est in fabulis, casu interfectū Apollo diu luxit: atq; in eius foliis velut epitaphiū, in sui doloris perpetuū monumētum inscripsit, nō quia verē floris color sit ferrugineus: est enim is, in quē mutatū ferūt adulescētulū, purpureus. De hyacintho in literatū flosculū trāformato fecim⁹ hoc, Nil opus elogio redimire, aut flore sepulchrum:

Ipse sibi flos est, elogiumque puer.

Eodem modo cœlum vocatur ferrugineum, hoc est nubilum & triste: atque apud eundem Virgiliū, sol caput suū nitidū in morte Cæsaris texit ferrugine, quasi colorem se induit lugēti aptū: vt tanti viri

cædem sol ipse lamentari videretur. Nec alia ratione Charontis nauiculã dixit ferrugineã, quàm quoniã ea vna loco Sandapilæ, mortuos omnes vespillo indefessus transuectat.

R V F V S.

CAP. VII.

NOneundẽ esse rufum, atque rubrum, ex hoc intelligi potest, quòd recte dicitur sanguis ruber, rufus non recte. Rursus barbam, & capillum AEnobarbi rubrũ veteres non dixerũt: sed modo rufum, rutilum modo, qui idẽ est. Quin & canes immolabant Romani sacerdotes, nũquam rubras vocatas, sed quas nunc rufas, nunc rutilas appellabãt, ad placandũ caniculæ sydus, frugibus inimicũ. Ex quo manifestum est rufum, rutilumque eundẽ esse, id quod ex antiquis etiã aliqui docẽt. E canis igitur colore satis noto, atque è multorũ barba, & capillo, cuiusmodi sit color rufus, apparet. Hunc rustici in armentis robum, giluumque olim dixerunt, atque etiã heluum, vt vini genus est quoddã inter rufum albumque, nulli non cognitum: quod quoniã cerasi colorem refert duracini, cerasolum aliqui dicũt Italiæ populi. Sed & burrham iidem appellabant vitulam, quæ rostro esset rufo. At homo burrhus est, qui præsus, cibo & potione rubet: hunc aliqui etiã rubidum vocant. Inuenitur & rubeus, etsi aliqui non indocti vocem nõ esse Latinã monuerint: cũ tamen apud authores non malos ex vuīs nigris fieri vinũ forte legatur, è rubeis

autem suaue. Necnon bos rubeus probetur. Verbum est omnino rusticum, nec prorsus idem color est, qui & ruber, sed ad eum proximè accedit. Quid quòd russeus etiam legitur? negat quidam è vetustis grammaticis dici posse, ruffum iubet, ex quo pannus est ruffatus. Vtrunque certe Latinum est, sed aratoris magis, quam oratoris habent enim & sua verba qui ruri viuunt, vrbani nonnullis inaudita. Russeum equum dicunt illi, qui non planè ruffus est, sed aliquàto minus ruboris habēs, idem ferè videtur. Hic autē, quoniā quasi cruentato similis est, hodie saginatus, quasi sanguinatus vulgo nominatur: quanuis huius nominis nonnunquam equi albescant.

RUBER.

CAP. VIII.

Rubrum maxime indicat animantiū sanguis, & quo lana inficitur, coccus: granum id à nostris vocatur, vnde vestis est coccina, nulli ignota. Ostentat tamen hunc colorem præ cæteris rebus liquor purpuræ, cuius adeò gratus est color, vt si quid paululum habeat ruboris, modo visu sit illud non iniucundum, purpureum sæpe dicatur, vt sunt violæ, & varia florum genera: quin & candidus, is enim quoq; oculos remoratur, à poetis vocatur nonnunquā purpureus. Nam & olores purpureos dixit Horatius, & niuem ipsam purpureā Albinouanus. Inuenitur & blatteus positus pro purpureo. Non prætereūdu est color viteis fron-

dibus arefactis fimillim⁹, & idcirco xerampelinus Græce dictus. Vsurpāt hanc vocem Latini: certum enim vitis genus adulto iam autumnno pampinis rubet velut cruētatis, vnde nomen colori inditum est. Rosa ab omnibus nunc dicitur sicca. Atrabapticas vestes eo colore infectas, quoniā in eo purpura nigresceret, aliqui appellauerunt. De ea re fabellam excogitatam his versiculis fui complexus, Caderet immeritæ vitis dum crura, cecidit

Ipse sua: & dira cæde Lycurgus obit.

Vnde prius viridis, rubet hostis sparsa cruore

Illæso vitis stipite, & vltā nefas.

ROSEVS.

CAP. IX.

I Vcundissimus omnium est color roseus, atque humano corpori, si id formosū est quā fimillimus. Itaque os, ceruicē, papillas, digitos roseos poetæ dicunt: id est candidos, rubore sanguinis penitus diffuso cum venustate: isq; color proprie est quem communis sermo incarnatum vocat. Refert enim maxime omniū pueri nitorem, ac virginis rosa, non Milesiam intelligo: quæ nimis purpurea ardere quodammodo videtur, nec rursus albam: sed quæ vtrinque decorem accepit, & quia corpus hominis imitatur, quod lingua vernacula carnem appellat, eadem id genus rosarum incarnatum nominauit. Cicero colorem hunc suauem dixit.

PUNICEVS.

CAP. X.

A Phœnicib⁹ color phœniceus, puniceus quoque dictus flagrat, velut viola flammea: atque ita à multis olim purpura vocata fuit violacea, hodie penè nomen seruat: nā Paonacius, quasi puniceus dicitur, etsi aliqui vocem hanc vernaculam à pauonis colore factam volunt. Phœniceum vero aliū ab hoc palma (quæ phœnix Græce est) à se nominauit. Color hic in equo, vt iam diximus, maximè laudatur, qui modo spadiceus, baius modo, badius etiam & balius, variis nominibus vocatus est. Termites enim palmarū cum fructu spadices, & baia Græci dicunt: vnde equus ab equisonibus appellatur baius.

FULVVS.

CAP. XI.

EX omnibus maxime lucet fuluus, quem multa iactāt, orichalcum in primis, aurum, ipsæque etiam stellæ:

Quas non extinguūt venti, non nymbus aquosa
Nube cadens: celsa semper sed luce coruscant.

Quare Tibullus proprie sydera fulua appellauit. Est & aureolæ species arenæ, quam fuluam dixit Virgilius: & genus quoddam aquilæ ab Aristotele maxime celebratum, colore etiam fuluo. Qui si obtusus quodammodo est, atque obscuratus, vocatur rauus. Iamque sic Horatius lupam appellauit, cuius colorem noto magis verbo plerique omnes fuluum dixerūt. Tradunt aliqui rauos o-

culos, quos in cane & ariete laudat M. Varro inter caefios esse & flauos.

Ornat fæpe color hic flauus virginum, ac puerorũ capita: atque in maturis frugibus semper elucet, necnõ pro pulchro frequẽter positũ videmus.

At luteum nihil æque ostentat, ac flos calthæ & genistæ, ouique etiam vitellus. Croceo est hic perquam similis, sed lucidior aliquanto: ab antiquis flammeus quoque dictus, quoniam eo flaminis vxor flaminica utebatur. Potest hoc loco pallidus poni, ac luridus: mortui color est hic horribilis, ipsiusque mortis, vt poetæ dicunt, & Plutonis. Ille nõnunquã vel gratus in homine, atque amabilis.

VIRIDIS.

CAP. XII.

Cuiusmodi sit color viridis, suppeditat exemplum herbarum multitudo, quarum tãta est varietas, vt cum earum vis sit infinita, nulla tamẽ æque, atq; ex iis aliqua prorsus vireat: sed omnes inter se discolores videantur, id quod in reliquis omnibus coloribus apparet. Quare si minus est hic albus aut niger, quàm ille: non idcirco nomen albi amittit, aut nigri. Ex auib⁹ autem insignis est hoc colore psittacus, auis inde à quibusdã viridis appellata, & qua nihil lætius est, smaragdus: maxime quoque lucet viriditas in genere quodam scarabei, cuius ipse meminit Aristoteles. Is quoniam dorsum habet, nota quadam aureola sic litum atque illustratum, vt lunæ speciem exiguæ sustine-

re videatur, non inuenuste à nobis Cosentinis equus lunæ nuncupatur. Fecimus hoc iam pridem de scarabeis iocosum epigramma,

Paruula Sisyphio gens condemnata labori,

Quas figula ipsa facit, fertque refertque pilas.

Pars nigra, ut Aethiopum man⁹ vsta colorib⁹ horret,

Regia pars viridi picta colore nitet.

Parua micat cuius dorso nota, magna minutis

Si conferre licet, luna pusilla velut.

Dixit equum lunæ hinc cognomine Brutia tellus.

Quod si bellator sic nituisset equus,

Illo capta foret non vna Semiramis, essent

Centauri & plures, quam genus est hominum.

Egregius est inter colores, qui virêt, prassinus, multorum carminibus collaudatus, nunc viride porum ab infectoribus vocatur.

EPILOGVS.

CAP. XIII.

Libet epilogum addere, varietatem proprie de colorib⁹ dici, ex quo vestis varia, discolor est, diuersisque coloribus confuta. Diuisam nunc omnes vocant, & equus varius non totus vel candidus vel niger, sed his, aliisque coloribus distinctus: sic & coelum varium, cuius partes serenæ interlucent, partes nubilæ tristantur. Atque alium sæpe pro alio, si inter eos affinitas est, colorem usurpât poetæ, ut lumen Mineruæ flauum dixit Virgilius pro glauco, quo venustatem quoque esse in oculis Deæ ostenderet: quemadmodum amictum Ty-

beris, cuius aquam alibi flauam appellauit, glaucum idem esse cecinit : est enim inter hos colores similitudo & quasi vicinitas. Sic, vt iam dictū est, albus pro pallido, ac cœruleus pro subuiridi poetice ponitur, proque etiam subnigro, multique præterea inuicem cedunt. Ex omnibus vero maxime contrarii sunt albus, & niger: quare nihil æquè apparet, atque in alba papyro atramentum. Vtebantur veteres, quod nunc etiam seruatur, cum librorum titulos notarent, colore puniceo in honorem memoriâque Phœnicum, quos literarū tradunt fuisse inuētores. Sunt etiā e coloribus aliqui incerti, qui intuentiū oculos fallūt, vt est cœli nitor: quod cum tenebrosū quidā autumēt, illustratū radiis solaribus cyaneū videtur, vt iris, vt quas suspicimus nubes nonnunquā ignescere, vt mare ipsum, quod præter cœruleū, modo atrum horret, modo virescit: interdum etiā flauum, rauūque se ostendit, aut specie quadam purpurascit violacea. Non idem quoque decor in collo cernitur columbæ & pauonis, vnde aues sæpe dicuntur verficolores, quale est serici genus satis notum, quod è diuersis partibus spectāti non eundem offert coloris leporem.

Discolor autem non modo pro vario sumitur, sed si quid eundem colorē velut radios quosdam diffundit, vt, Discolor vnde auri per ramos aura refulsit. At decolor is dicitur, ex cuius ore color

defluxit, & exanguis relictus est, atque idcirco pro deformi capitur & nigro, vt decolor Indus: nam concolorem eiusdem esse coloris nemo ignorat. Ad hæc colores bifariam diuiduntur, nam austeri vocabantur reliqui omnes, præter minium, purpurissimum, cinnabarim, armenium, chrysocollam, indicum, quos floridos dixerunt. Sed hæc pictores videant, quibus olim in vsu tantum erat melius color, candidus. Silaceus, qui inter cœruleos nominatur, Sinopis genus rubricæ, & atramentum. Quidam etiam suaues dicti sunt, vt flauus, purpureus, candidus, in primis roseus: humanis autem oculis nihil venusti hominis colore suauius videtur. Inesse vero coloribus suauitatem, præterquã quod sensus ipsi iudicant, egregii Latinitatis authores ostendunt, M. Cicero, & Virgilius Maro: quorum alter suauem hominis colorem dixit, ab altero suaue rubens hyacinthus vocatus est. Alii tristes sunt & lugubres, velut atrum esse diximus, pullum ferrugineum, & cœrulei speciem. Quin vt videntur, sic sordidi etiam aliqui dicti sunt, vt de quibus locuti sumus, suasus & impluuiatus: iis enim rei vt misericordiam apud iudices captarent, se deturbabant. Talem quoque fuisse vestitum Charontis ostendit, cum inquit Virgilius,
Sordidus ex humeris nodo pendebat amictus.
Iam verò colores partim nominati sunt à locis, vt Puniceus, Tyrius, idemq; Sarranus. Purpurei sunt

hi, Indicum, Sinopis, Melinus, Hispanus, Bæticus, Mutinēsis, de quibus dictum est. Colossinus à Colosso vrbe in Troade, vbi lana inficitur, florem referēs cyclamini, quod tum rapum, tum terræ malum, ac tuber vocatur, à nobis Cosentinis terrigena. fulget flos ille inter candorem & purpuram.

Partim à metallis nuncupati sunt, vt plumbeus, ferrugineus, argenteus, aureus. Sed à plantis nomen acceperūt complures, vt præter phoeniceum, id est palmeum, ac xerampelinum, Buxeus est qui pro pallido sumitur: pallet enim præ cæteris buxea materia. Roseus præterea hyacinthin', in quo purpura lucet subnigra. Hysginus ab hysge herba: coccinus, & vtrique similis sandycinus. Violaceus qui & ianthinus, ex quo tyrianthinus, è purpura vt nomen indicat, factus, & viola. Additur his croceus. Vnde crocotula vestis genus, vt à calta caltula: à bysso lini genere tenuissimo byssina: erantque hæ omnes luteæ, sed byssina penè, vt aurum fulgebat. Fuit in vsu vestis à citri similitudine, citrosa dicta. Et quædam coloris candidi, papauerata à Lucilio Satyrico, cum eam, vt probrū, Torquato obieciſſet, nominata. Inuenitur quoque Galbia vestis alba à Galbano. A maluæ item flosculo color est molochinus, vt à Punicæ etiam flore balaustinus. Virentis quoque porri folia nomen ex se, vt iam diximus, fecerunt prassinum. Multi præterea ab animalibus vocati sunt, vt ceruinus, murinus.

Atque hi colores sunt in equo notissimi. Mustelinus, de quo Terentius. Ictericus, qui regio morbo laborat, à colore galguli, quam Græci auem icteron dicunt. Luteus est hic admodum. Cygnæus, idemque Latine olorinus, id est candidus, ut contra coracinus, niger. Ascribuntur & his ostrinus, conchyliatus, muriceus, purpureus, ab Hercule ut fabulantur, primum inuentus. Feci paucos de ea re choriambos, quos visum est hic ponere.

Errat dum bibulis Herculeus littoribus canis,
Nantem forte videt spumifero gurgite purpuram:
Aggressusque ferox corripuit viscera mordicus.
Mox pastus rediit comaculas gramina sanguine.
Quem Tyro simul ac pulchra videt (nanque erat
hæc comes)

Prolutum roseis candida sic ora coloribus,
Alciden alloquitur, Non alio munere te sequar,
Quam si picta mihi palla rubens huic similis
datur.

Quod nunc per spolium terrificæ te rogo belluæ,
Inuictæque manus robora, per tela sonantia,
Non ignota auibis nubila translata fugacibus,
Da ferre hæc (poteris nam omnia) nec te tenuit
maris

Circum fusa palus, hesperidum quo minus aurea
Ferres munera. Sic brachiolis fata reuinciens
Robusta, implicuit nympa procax colla tenaciter.

Paret victus amans blanditiis Amphitryonius:
Nactusque exanimem, quam expuerat iam mare,
purpuram,

Infecit tyrio primus ouem murice candidam.

A rebus denique diuersis nonnulli colores dicti sunt, vt igneus, flammeus. Sic orbis nitorque solis ab Attio & Catullo appellatus est. Quare color solis, & quia ita apparet, & ex illorum autoritate flammeus proprie potest vocari. A coelo, vt iam principio dixi, coeruleus est. Marinus, & thalassinus à mari: ab vnda cymatilis & cymatius: idemque est in iis omnibus color. Quinetiam ab arqu pluuiarum nuntio, arquatus est nominatus. Hyalinus, qui & vitreus, niueus, marmoreus, lacteus, eburneus, quo dictus fuit cognomēto propter candorem corporis Fabius quidam. Amethystinus præterea, ex quo tyriamethystus in vsu fuit olim. Sădaracinus, flammeus est is, quibus etiā impluiatus, sanguineus, atque herbidus adduntur. Cæreus item, piceus, cinereus, vt cardui genus esculenti à colore, Cinara vocatum. In hoc autē carduo esse etiam aliquod ipsius virtutis simulachrum, pauci, quos hîc subieci, declarant versiculi.

Vt vallatus acutis

Circum frondibus horret,

Intus sed tamen abdit

Dulcem carduus escam:

Coelo missa sereno

Sic virtus, puer aspris
Ambit sentibus ipsam
Iucundam ambrosiam Diis.

A spumis quoque & maculis, spumeus est & maculosus: atque ii equorum sunt etiam colores, ut à guttis guttatus: cuiusmodi præter equos, canes videtur nonnulli sagaces, quos à muscarum similitudine muscatos dicunt, velut equus scutulatus à scutulis: quem ab exiguorum pomorum specie, pomulatum vocant equisones, & si orbes sunt latiusculi, rotatum. Videtur ad extremum natura amare cœruleum: eo enim, ut initio diximus, mare collustravit, ac cœlum ipsum: quod nunquam stellis fulgentibus ornasset, nisi eadem quoque fuluo maxime delectaretur. Sed quia vicissim videmus terram, aut viriditate conuestiri, aut eo ornatu spoliata, pullam esse, aut etiam candore niueo contegi: viridem, pullum, atque album naturæ gratum esse nemo potest dubitare. Nigra insuper est nox: nigri sunt Indi, atque Aethiopes. Gaudet igitur rerum mater colore nigro: quam à rubro nihil abhorre, hominum, ac cæterarum animantium sanguis facile declarat.

INDEX TAM GRAECARVM QVAM LATINARVM
 dictionum, quæ in his tribus libellis explicantur, iuxta paginarum
 numerum compositus. Aduerte autem, vbi n literam numeris
 postpositam videris, in libello De re nauali tibi esse quærendum.
 Aliorum trium libellorum numeris nihil postposuimus.

A

A. Hirtij locus emē	ἀλουργίς	20.54	appellatio purpuræ.		
datus	17.n	alueus.115.126.165.n	12		
A . Marcellinus de	Amethystinatus.14		appiani locus emen-		
Seribus	30	amethystini & hya-	datus	98.n	
abolla	81	cinthini differētia.	aptæ naues	45.n	
ἀκάτιον	99.136.n	20	Aquarię naues.	92.n	
ἄκατος	100.n	amethystinus	202	aquilus color	188
accincti	36	amethystus	14	Archetypa	177
accingere	37	amicitia prætextata.		arenaria nauis	93.n
accubendi mos.	173	52	ἀργὴ nauis	3.n	
accursij lapsus	12.	amiculum	82	argō vnde	4.n
162		aminocles	Corin-	arma	38
acernæ	171	thius	26.n	ἀρμύλον	138.n
achaicæ naues.	21.n	amphimalla	79	arquatus	202
acrostolia	134.n	ἀμφηκεκὸν ἀκάτιον.		artemon	136.n
ἀκροστόλιον	41.n	101.n		artolagani	132
ἀκρωτήρια	152.n	amphitapa	79	ἀρ'τος ναυτικός.133.n	
acroteria	167.n	ampulla	160	Asbestinum	25
actuaria	96.n	Anademata	162	asiaticæ naues	21.n
actuariolum	98.n	anaxagoras niuem		asyntheta	144
Adulterij pœna.43		atram dixit	188	Ater	187.199
αἰχμάλωτοι νῆες.		anaxyrides	100	athenæi locus emen	
152.n		anchora	146.166.n	datus	154.n
ægyptiæ naues.	21.n	āchoralia.146.166.n		athenienſes	63
arata naues	73.n	ἀνδροειὸν	46	atra mors	187
æs Corinthium	165	ab Animalibus	201	atrabapticæ vestes.	
æs Deliacum	165	ansercul ⁹ .148.166.n		194	
æstate lænam dete-		antenna	134.165.n	atri dies	187
ris	82	ἀντίρεται	143.n	atrum mare	198
ἄσχυρα	145.n	ἀνθινὰ vestes	54	attalicæ	34
Ahenum	136	antiatiū tēplū	75.n	attalus	34
Alabaſter	159	antiqua minerua.	55	αὐ'τανδρος ναῦς.	
albus	188.198	Aperta nauis	29.n	155.n	
alciaſtus	162	ἄφρακτα	98.n	aurea palla	33
alexandriæ situs	61	ἀφροειδὸν	146.n	aurei clauī	34

INDEX.

aureliani dictū	29	C	καταδύειν	157.n
aureus	97	C. Pollio	176	κατάφρακτοι. 97.n
αὐτόφορος ὀλκός.		caccabus	134	κατάφρακτος ναῦς.
155.156.n		cæreus	202	30.n
B		cæsar Augustus	36	κατασκοπικά. 103.n
Babylon	35	cæsia facies	186	catalepticon 103.n
babylonicæ	158	cæsius	185	κατάφραγμα. 127.n
badius	195	cæsius oculis catilina		catastromata 139.
baij	186	185		165.n
baius	195	calantica	98	καθάρων 47
βαλαντιοκλέπται.		calciamenta cædina.		catilina oculiscæsius.
149		159		185
βαλαντιον	91	calix vitreus	153	catinus 115
βαλαντιοτόμοι.	149	calos	165.n	catonis fides 84
balanstinus	200	calpis	154	catonis frugalitas. 65
balius	195	camisia	68	caudex 163.n
balthæus unde di-		candens	189	caudicæ 163.n
ctus	93	candidæ lacernæ.	84	causia 60.100
baptista AEgnatius.		candidus	189	κέλης 104.n
34.102		candys	100	κέλητες 10.n
bassini	177	canonici	85	κελήτιον 104.n
Biremes celeres.		canus	189	celetizontes pueri.
19.n		canusina	5	106.n
biremes leues	18.n	canusinatus	5	κελευστής 132.n
biremis	12.16.n	capedo	129	celocespiraticæ. 76.n
Blateus color	29	capital	94	censores 51
blauus	184	capitia	90	centū quadrātes. 42
Bombyces	30	captiua navis	152.n	centuripina navis.
bombycina	30	carbonariæ rates.		27.n
Brachæ	101	93.n		κεραία 134.n
brachati Galli	101	cardinaliū cultus.	85	cerasolum 192
Bubali	158	carchesium	165.n	cercuri 106.n
buccinum	12	carina	126.165.n	ceruinus 201
budæi laus	41.163	caristius lapis	26	χαλκέμβολοι. 174.n
bulbus lanifer	26	carruca	111	χαλκώματα. 74.n
bullæ	51	carrucaria mula	112	charadet 131
burrha	192	carteia	12	chara 187
burrhus	192	carthagenenses.	26.n	charopos color. 186
buxeus	200	castaneæ nucis tuni-		charops Hercules.
Byssina	200	ca	186	187
byssus	27.200	castaneus	9	χρυσωταί 67
				PP. ii 4.

INDEX.

χειρόμακτρον	26	cœnatoria pallia.	76	157.n	
ζώνισκος	148.166.n	cœrulei coloris à cœ		consetinis terrigena	
χιτών πλατύς	72	sio differentia.	184.	200	
χιτώνες ποδὶ πόρφυ-		185		constrata naui.28.n	
ρος	49	cœruleum mare.	183	constratæ naues vn-	
chlamydis effigies		cœruleus	8.10.183.	de diceretur 31.n	
60		202.203		cōsulares trabes.54	
chlamys Alexan-		cœrulus, cœsius	8	κοντωταί	122.n
dri	61	in equis quis Color		κωπαι	142.n
χλαῖνα	81	probetur	186	κωπήρης	98.n
χλαρίς	82	color blateus	29	coracinus	201
chrisendetæ	115	color charopos.	186	κόραξ	150.n
Cibila	168	color fuluus	6	corbis	165.n
ciceronis locus e-		color glaucus	186	corbita	92.166.n
mendatus	97.n	color luteus	8	corinthium æs	165
cidaris	95.96	color molochinus.	9	cornelius Nepos	13
cinctura, cinctus.	93	color ruber	10	cornelius Tacitus.	
cinereus	202	color suauis	194	32.82	
cingula	93	color varius	197	cornua	165.n
κίταρις	95	colores incerti	198	coruscatio	10
citrea mensæ	171	colores lanarū præ-		κρατήρης	44.n
citrofa	201	cipui	6	croceus	200
citrum	200	de Colorib ⁹ ex Gel		crocomagma	158
Classis	152.n	lio	7	crocota	8
claudij factum	178	de Coloribus ex Pla		crocotarij	9
clau aurei	34	tone	9	κροκώπιον	9
clau in mappis	72	coloriæ vestes	190	κροκώβς	9
clau purpurei	121	coloriscæ fasciolæ.		crocotula	200
clauus	71.165.n	188		κρωστοί	160
Coa	31	colossinus	200	κράεσσαι πρύμναν.	
coa naui	22.n	colum niuariū	148	130.n	
coa vestis	31	comagenum	155	crustæ	126
coactilia	102	comba	165.n	crustarij	126
co.ccina	22.193	comæ flauentes	7	crystallus	144
coc.cina tunica	72	comœdiæ togatæ.	43	Cubicula viatoria.	3
coc cinatus	22	concha	143	cucumis mundi ty-	
κόκλος βαρκή	22	cōchyliata vestis.	18	pus	184
cocum	21	conchyliatus	201	culcitra subalares.	
coccus	193	conchylum	12	173	
cœlius	185	concolor	199	cultus cardinaliū.	85
cœlū ferrugineū.	191	conscēdere nauem.		Cybea	89.92.n

INDEX.

κυβερνήτης	167.n	διζώσφαι	102	αἴρης	44.n
cygneus	201	dibaphum	13	αἰνής	38.n
cylibantum	168	δικωπία	116.n	Ἐφαπῆς	59
cylindri	142	διχρότος ναῦς	10.	ἑφεγῆς	58
κῦμα	8	16.17.n		ἑφολων	116.n
cymatilis	8.202	dictū Aureliani	34	Ἐπακτοκέλης.	106.n
cymatius	202	διήρης πλοῖον	16.n	ἠδιβαίνον	158.n
cymba	94.117.n	differentia vnguen-		ἠδιβάδες	97.n
cyna	99	torum	157	ἐπίδρομος	138.n
κυνή	99	dinocrates	61	ἐπίνον	153.n
cyrbafia	96	dionysius	2	epotides	165.n
D		disci	168	ἑπατής	145.n
D. Lazarus	67	discincti	36	Ἐρεται.	143.167.n
danais	5.n	discolor	198	δρεῖμός	142.n
dare vela	139.n	δίσετος	163.n	eriophoron	27
Δεκῆρης	38.n	Doctores nostri		ερυνθός	6
decolor	199	seculi	85	Ἐσχαρός	132.n
decussare	145	δωδεκάσηκλον		εωθῆς	2
decussis	145	πλοῖον	105.n	Ἐξωμίδης	65
defringere remos.		dolo	137.n	expensus locus	Ta
142.n		domestica tunica.	70	citi	33
deliaca supellex.	166	dorsum leporis pul-		F	
deliacum æs	165	lum	189	Facere vela	139.n
δελαινοφόροι	155.n	Δραγμαί	66	facies cælia	186
deltaria	148	druidæ	68	farinaria navis	93.n
demetrius Poliocre-		δρύνον	126.n	Feminalia	102
tes	61	dryochos	165.n	ferculum	118
demosthenis locus.		Ducere vela.	139.n	ferrugineum	191
82.n		duplex plumbū.	113	ferrugine ⁹ .9.191.199	
deprimere	157.n	dulciaria	168	ferruminatio.	113.114
descēdere ad naues.		E		Fibulæ vxoriæ.	179
157.n		Eburneus	202	Flāmeus	195.202
δεσμαι καλάμαν.		effigies chlamydis.		flauum mare	198
113.n		60		flauentes comæ	7
detergere remos.		εἰκοσῆρης	38.n	flauus	7.10.196.198
142.n		εἰκοσῆρος ναῦς	8.n	florentinus	10
Diadema	96.97	Elenchi	142	fluuiatiles naues.	
diadema & reginarū		Emblemata	126	III.n	
fuisse	97	ἔμβολος	74.n	Fori	166.n
diadematus Metel-		Ἐνδεκῆρης	38.n	foriculi	130.n
lus	98	endromis	77	forus	127.129.130.n
				PP.iiij.	

INDEX.

Frugulitas catonis.	αῤ'παξ	150.n	Ictericus, icterō.	201
65	Hedolia	166.n	Igneus	202
frugalitas Massilien	ἑδωλίον	127.129.n	Illyricę mulieres.	92
sium	helotes	99	Ima tunica	67
frumentaria nauis.	heluus	192	impluuiatus	190.
89.n	hemifolia	46.n	200.202	
Fulgor	hepteres.	35.37.38.n	Incarnatus	194
fuluus	herbidus	202	incerti colores	198
fuluus color	hercules charops.		inferre vs ⁹ trabes.	56
fuscus	187		inhibere	130.n
G	ἑρμῶν	88.n	insitæ picturæ	35
Galeones	hexeres	35.36.n	instita	89
galerus	Hieronymus ale-		instrueta nauis.	45.n
galbia vestis	xander	179	interfcalmiū.	125.n
galli brachati	ἱμάτιον	46.47	interula	68
galli αἰετῶνες.	ἡμιολία	76.77.n	inuentio purpuræ.	11
gallia togata	ἡμιολία	46.n	I'ov	19
gallica palla	hippagines	81.n	iouis tunica	16
gallicæ	ἰωνός	82.n	ἱππολεβήτιον	137
gaulus	hispani togati	45	Irinum	156
gaufapes	ἰσός	135.165.n	Ius lati clauī	71
gaufapinapenula.	Hodæporica	2	iuuetus tunicata.	65
Gellij locus restitu-	ὀλκός	89.91.n	L	
tus	holoserica vestis.	28	Labacioristus.	159
genera lanarum	honestā palla	76	lacerna	83
genera trabearū.	ὀπλιταγός	91.n	lacerna erat & pau-	
georgius merula.	Hyacinthi	191	perum	85
Gilius	hyacinthina	20	lacerna & penula pe-	
Glaucus	hyacinthinus	200	ne pro eodem.	88
glaucus color	hyalmus	202	lacernæ candidæ.	84
Graues naues.	hydria	154	lacernæ tyriæ	15
grauia nauigia.	ὑπηρετικά	96.n	lacernis & mulieres	
Gubernacula.	ὑποσκαλμός	125.n	vsæ	85
gubernaculū	ὑσγνοβαφῆ	24	lacernarum vsus.	83
guberuator	hysginum	24	lacteus	202
guttatus	hysginus	200	læna	81
H	I		lænæ villosæ	82
Ἀλίας	I. Gillius	35	lagna	165
ἀλιευτικὸν πλοῖον.	ianthina	19	lanarū colores præ-	
95.107.n	ianthinus	200	cipui	6
harpagones	ianus lascaris	143	lanarum genera	5

INDEX.

lances variaë	114	longolius	104	megalensis purpura	
lanifer bulbus	26	lorica linea	37	15	
lanx	114	Ludouicus Cælius.		melinum	156
lapis caristius	26	96		melitites	134
lapus interpret	80	luridus	195	menfæ	168
lafana	164	lusitani	80	menfæ citreæ	171
lafcaris	2	lutaria nauis	93.n	menfæ rotundæ	171
latera nauis	126.n	luteolus	10	menfæ secundæ	168
latus clauus	71	luteus	8.195	meffa	175
Λεκαρίς	120	luteus color	8	meta molendinaria	
lecti	173	λύβραδαι τὰ ἀρχαία		112	
lembus	101.n	146.n		à Metallis & plantis	
lenunculus pifcato-		M		200	
rius	94.n	Macedones	59	metellus diadema-	
lex militaris	80	μακρὰ πλοῖα	6.n	tus	98
Liburni	19.n	macrobius	51	Miliarium	136
liburnicæ naues.18.		maculosus	203	militaris lex	80
19.20.21.n		magida	117.168	mitra	93.162
ligna acapua	103	magis	117	Modiolus	179
lignaria nauis	93.n	maiores naues	35.n	molendinaria meta	
liguftica faga	81	malebathrum	156	112	
limbus	90	malluuium	129	molochinus	201
linea lorica	37	malus	135.165.n	molochinus color.9	
linei thoraces	37	mandya	88	monima	97
de Lineis vestib ⁹ .25		μανδύη	88	μονήρης ναῦς	10.n
lintres	112.n	manicatus	67	μονοχίτων	68
ληστῆριον νομαδικόν.		mantica	175	μοτοκροτος ναῦς	10.n
77.n		manus ferreæ.150.n		monopodia	172
ληστῆριον πλοῖον		marcellus	10	monoxylæ lintres	
76.n		mare cœruleum.183		115.n	
liuidus	188	margaritæ	139	moreus	10
Loc ⁹ capitolini.103		marinus	202	mors atra	187
locus Ciceronis re-		marmoreus	202	mos Catonis	65
stitutus	86	martha	29	mos iurecōfultorum	
locus Macrobij re-		massiliensium fruga-		80	
stitutus	135.n	litas	66	mos manumittendi	
locus Martialis	89	matella	164	feruos	94
locus Matthæi	21	matellio	165	Mula carrucaria.112	
locus Pauli	102	mauri	171	muliebris stola	89
loc ⁹ Plinij.19.98.104		Media tunica	68	mulierū priuilegia	
longæ naues	3.n	medica vestis	30	apud Romanos.51	

INDEX.

mulsum	132	Νικομηδῖς	88.n	P	
mulsum cibi genus		niger	198	πάκτωνες	112.n
133		nigra	203	palearuin nauis.	93.n
munera antiqua	55	νηίτης στρατός	152.n	palla aurea	33
murices	18	nimbus	153	palla Gallica	76
muriceus	201	niuarium colū	148	palla honesta	76
murinus	201	niueus	202	palla tragoedi vte-	
murrhina	119.143	Numa	60	bantur	77
muscatu	203	numisma	178	palla vnde dicta	77
mustelinus	201	nummus	14	pallia coenatoria.	76
mutinensis	6	O		pallia communia.	73
Μυωπάρω	76.	Obsonator	172	pallidus	195.198
79.81.n		obsones	172	palliolatus	75
myoparo piraticus		ὀκτήρης	38.n	pallium	73
77.n		oculus	165.n	palliū philosopho-	
myoparones parui		OEdina calciamē-		rum	73
78.n		ta	159	palmata toga	54
μυριοφόρος ναῦς		oenomali	133	palmata tunica	71
155.n		Olla	135	paludamentum	57
N		olores purpurei	193	paludamentum Gal-	
Nardinum	156	Oneraria nauis		liae	58
natiuum	190	5.6.88.n		paludamentum im-	
natiuus	190	onyx	160	peratorum gesta-	
nauales socij	144.n	Opella	190	men	59
naualia	153.n	opera	190	paludati	57
ναυαρχίς	75.n	opera togata	70	pamphile	31
naucella	94.n	opiferi funes	165.n	panathenaicum	156
naucula	124.n	ὀψον	172	pandere vela	139.n
naucula parua	106.n	Orā soluere.	146.n	paonacius	195
nauigare in Massiliā		orbes	170.171	papauerata	291
66		ornamēta senatoria		parasemon	147.
nauigiolum	123.n	53		165.n	
nauigium	123.n	ornamenta triūphā-		παροσχέειν	143.n
ναύσταθμος	154.n	tium	55	paropside	122.
nautæ	167.n	ὀρθίος νόμος	130.n	123	
τὸ Ναυτικόν	152.n	Ostrina vestis	9	patella	120
nautilus	21.n	ostrinus	201	patina	118
Νεώρια	153.n	ὀδόνη	78	patina Vitellij	119
νεωσιχοι	153.154.n	othonia	78	paulus AEmilius	
nesichthon	32.n	ὀρήνη	164	49	

INDEX.

Pelagus	13	φοινικίς	20	pompeij & Alexādrī	
pellene	83	φορτηγικόν πλοῖον		similitudo	62
pellenicæ	83	91. n		pomulatus	203
pelluuium	129	φορτηγός	88.90. n	pontones	84. n
pelues	129	φυλακίς	85. n	populus tunicat ⁹	38
πεντεκαίδεχίρης		φύραμα	133. n	πόρια	83.84. n
39. n		φύραν	133. n	πορφυρίς	20
πεντηκόντορος	8. n	piceus	202	ποθμειον	85. 112. n
penula	86	picta toga	16.55	πορθμός	85. n
penula gaufapina		pictæ vestes	35	ποτάμια πλοῖα	
89		picturæ insitæ	35	III. n	
penula viatoria	87	πηδάλιον	166. n	πύς	140. n
penula scortea	87	pileati serui	95	Præcingere	37
penula vsi oratores		pileus	94	præcipui lanarū co-	
88		πιλίον	94	lores	6
penulæ vsus	86	πίναξ	121	prædatoriæ naues	
penulā scindere	87	piraticæ naues	76. n	75.76. n	
penulati	86	piraticus myoparo		præsidaria nauis	
περίλθικον	48	77. n		85. n	
περίνεως	143. n	piscatoria nauis		prætexo	49
πείπορφυρος	16.	94. n		prætecta	16.48
48		pistris	86. n	prætecta an trium-	
πείρωρακίς	80	Plaga	98	phantium sit	52
πείρωμα	102	plagula	98	prætecta quid pro-	
perfarum mille na-		πλδραί	126. n	prie	48
ues	25. n	plinij locus restitu-		prætecta toga	53
pes	140. n	tus	26. n	prætectæ origo	51
petasati	99	πληρώματα	143.	prætecte S. Tullij.	62
petasos	99	145. n		prætectæ vsus	51
petasus	99	πλοιάριον	123. n	prætextata amicitia	
φαινόλης	88	plumbari	113	52	
φαινομνείδης	74	plumbei	41	prætextati	48
φάσκολον	103	plumbū duplex	113	prætextatus Papi-	
phaseli	155. n	plutarchi locus ema-		rius	52
phaselus	79.80. n	culatus	133. n	prætextatus qui	52
phiala	137	Πολέωνες	141. n	prætoria nauis.	75. n
phialium	137	pœna adulterij	43	pressus	188
phœniceus	7.200	politianus	67	pretium purpuræ.	17
phœniceus color in		pollentinae	5	πρίσις	87. n
equo	195	polymita	35	proaries	132

INDEX.

procinctū testamen- tum 40	purpurea nix 193	thoritas 60
promulsis 132	purpurea toga 55	roseus 194.200
promulsidiaria vasa 132	purpurei clauī 121	rostra pro concione 75.n
πρωτοι νηες 103.n	purpurei olores 193	rostra, templū 75.n
propugnatores 138.n	purpureus 10.193. 201	rostratæ naues 73. 74.n
πρωρα 130.165.n	πύργουχοι 138.n	rostrum 165.n
πρωρατης 132. 167.n	pyxis 160	rostrū tridens. 165.n
proreta 167.n	Q	rotatus 203
πρωραδης 132.167.n	Quadrans 41	rotundæ mensæ 171
πρωσκωπος 143.n	quadrātes centū 42	Ruber 192.193
proverbium 101	quadriremis 26.n	ruber color 10
πρύννα 130.n	quies tunicata 69	rubeus 192
Pterna 135.165.n	quiqueremis 32. 85.n	rubidus 8.192
Pullū leporis dor- sum 189	R	rudentes 165.n
pullus 189.190. 199.203	Ralla 190	rufus 192
puluini 174	raphael Volaterra- nus 22	russatus 193
punica nauis 22.n	rapum 200	russus 193
puniceus 195	rara 190	rutilus 6.7.192
puppis 130.165.n	rara toga 42.70	S
pura pro cādida. 47	ratis 118.n	Saccularij 149
pura toga 45	rauum mare 198	sacculus 149
purpura Megalēsis 15	rauus 195	saccus 148
purpura insigne ma- gistratuum 13	Remi 142.165.n	saga 37
purpura pro magi- stratu 13	remiges 143.167.n	saga ligustica 81
purpuræ appellatio 12	remulco trahere 82.n	sagatus 81
purpuræ inuentio. 11	repositoria 130	saginatū 193
purpuræ pretium. 17	restis 93	Σαγοι 80
purpuræ vsus 12	reticulum 94	sagulum 81
purpuræ vsus hodie ignotus 12	Rheda 111	sagum 79
	ῥιη 114.n	in Salo esse 146.n
	rhodiæ naues 21.n	Σαλοι 147.n
	rhytum 69	salum 147.n
	Robus 192	Σαμωνα 154.n
	roma 22	samlucinum 156
	romana nauis 22.n	sandaracinus 202
	romani pōtificis au-	sandycinus 200
		sanguineus 202

INDEX.

sardapali historia.		sericum vnde dica-	σελος	152.n	
24		tur	28	strabonis locus emē	
sardonica	12	serinda ciuitas	29	datus	11.n
sarra	15	serui pileati	95	στρατία ναυτική.	
sarrana	15	serum barbarum.	29	153.n	
sartago	135	Sidonia nauis.	22.	στρατηγίς	75.n
Scalmus	125.n	23.n		στρατιώτης	91.n
scapha	95.115.116.n	sigilla	123	στοχύλη ναῦς	7.n
scaphia	163	sigillati	124	structor	172
σκαφίδιον	117.n	signum praelij futu-		Suasus	190.200
scaphis	164	ri	22	suauis color	194
scaphium	117.n	silaceus	199	subalares culcitrae.	
scaphium	163	similitudo Pompeij		174	
σκάφος	116.n	& Alexandri	62	subligaculum	102
scarabeorum genus		findon quid, & vn-		subserica	28
extremē viride.		de dicta	78	succincti	36
196		sipontinus lapsus		supellex Deliacā.	
σκαυοφόρος	89.n	77.142		166	
schedia	118.n	σιταωτός	91.n	Syllæ dictum de	
χισός, χιτών	75	σιτηγός	89.90.n	Cæsare	93
scindere penulam.		Smaragdus	196	sympullum	116.117
87		smyrneæ naues.	22.n	synthesis	45
scortea penula	87	Solia	163	syriacæ naues	21.n
scutula	5	Spadices	186	T	
scutulatus equus.		spadiceus	195	T. Castritius	86
203		spadix	7	T. Priscus	32
scutulatus textus	5	spartanarum cultus.		Tacitus impera-	
scyphus	177	75		tor	28
Seleucides trire-		speculatoria nauis.		talentum	23
mes	87.n	104.n		ταρσός	142.n
senatoria ornamen-		speculum	128	tasij	28.n
ta	53	spumeus	203	Tecta nauis	28.n
senecæ locus emen-		Stola	1	tellus	190
datus	163.n	stola apud veteres.	1	temo	166.n
sentina	127.n	stola etiā viros vti.		terra	190
septiremis	38.n	89		testamētum procin-	
seres, serica.	28	stola muliebris	89	ctum	40
serica villosa	79	stola pro cultu	2	τεφής	26.n
quid pprie Sericū.		stola vnde dicta	2	textus scutulatus	5
31		stolatum	90	θαλαμίται	158.

INDEX.

160.n		togula	40	trulleum	128
θάλαμος	168.n	τοῖχαρχος	132.n	Tuber	200
thalassinus	202	τοῖχος δυνάμους καὶ		tullus Hostilius	52
thericles	153	δείος	126.n	tunica	73
theristra	89	toralia	173	tunica coccina	72
thoraces linei	37	toreumata	178	tunica domestica.	70
θραυῖται	158.160.n	tori	173	tunica ima	67
θράνος	168.n	toye	73	tunica Iouis	16
θραυὴν παρσάς.		Trabea	54	tunica lati clavi	71
142.n		trabeæ consulares.		tunica media	68
thronus	167.n	54		tunica pallio pro-	
θύκη	131	trabeæ equitum	56	pior	74
Tiara	95	trabeæ vsus inferre.		tunica palmata	71
tiara pro galea	95	56		tunica quæ vulgo ca-	
τήκεννα	38	trabearum genera.		misia	68
τήκεννος	38	56		tunicæ	65.67
τήλινον	157	trachelus	165.n	tunicata iuuentus.	65
tinctura	12	tragemata	169	tunicata quies	69
Toga ἀχρεφύρος		transtra	141.n	tunicatus	69
& πλός	46	trapezophora	171	tunicatus populus.	
toga palmata	54	τριακοντήρης	38.n	38	
toga prætexta	53	τριακόντορος	8.n	turres	165.n
toga picta	16.55	τριαρμύλος	138.n	turritæ naues	64.n
toga pro pacis arti-		triclinium	173	Tympana	118
bus	39	triens	144.145	typus mundi cucu-	
toga pura	45	τεινεκόν	154.n	mis	184
toga purpurea	55	τεινηρημολία	45.n	tyria	13
toga quæ fuerit	38	τεινηρημολίαι.		tyriæ	15
toga rara	42.70	77.n		tyriæ lacernæ	15
toga virilis	47	τεινής	25.n	tyriamethystus	14
togata Gallia	45	tripatinum	120	tyrianthinus	200
togata quies	70	tripes	172	tyrium	14
togatæ comœdiæ.		triremis	25.85.n	tyros	14
43		triremem quis pri-		V	
togati pro pacis a-		mus inuenerit.	26.n		
matoribus	45	triumphatium orna-		Variaæ lances	114
togati Hispani	45	menta	55	varius color	197
togatulus	40	τρόπος	126.n	varius equus	197
togatus	40.43	trua	128	vasa promulsidiaria.	
togatus Xerxes	43	trulla	128	132	
				Vectoria nauigia.	

INDEX.

96.n	vexillum	168.n	vnguentorum vsus.
veliulantes naues.	vexillum	23	157
140.n	Viatoria	2	Vrceolus 153
velum 137.n	viatoria cubicula	3	vrceus 153
versicolores 198	viatoria penula	87	Vsus lacernarū.83
versus Brixij de Lō-	victor Faustus	146	vsus penulæ 86
golio 104	villosa serica	79	vsus purpuræ 12
verucula 135	villosæ lanæ	82	Vxorix fibulæ.179
vestales virgines.98	vinaria nauis	92.n	X
vestes pictæ 35	violaceus	200	Xerxes togatus.
de Vestibus aureis.	viridis	8.10.196	43
32	virgines vestales	98	ξύλα καύσιμα 103
vestimenta 38	virilis toga	47	Z
vestis appellatio 1	viriolæ	179	Zona 35.91
vestis Christi 56	vitiles naues	112.n	zona erat & virorū.
vestis conchyliata.	vitreus calix	153	91
18	vitta	98	ζωστήρ 93
vestis holoserica 28	Vlua salix	186	ζυγίται 158.160.n
vestis medica 30	Vndulata vestis.	8	ζυγός 168.n
vestis ostrina 9	vnguentorum diffe-		
vestis vndulata 8	rentia	155	

EXCVDEBAT ROBERTVS STEPHANVS

PARISIIS, ANN.M. D.XXXVI.

PRID. CAL. SEPTEMB.

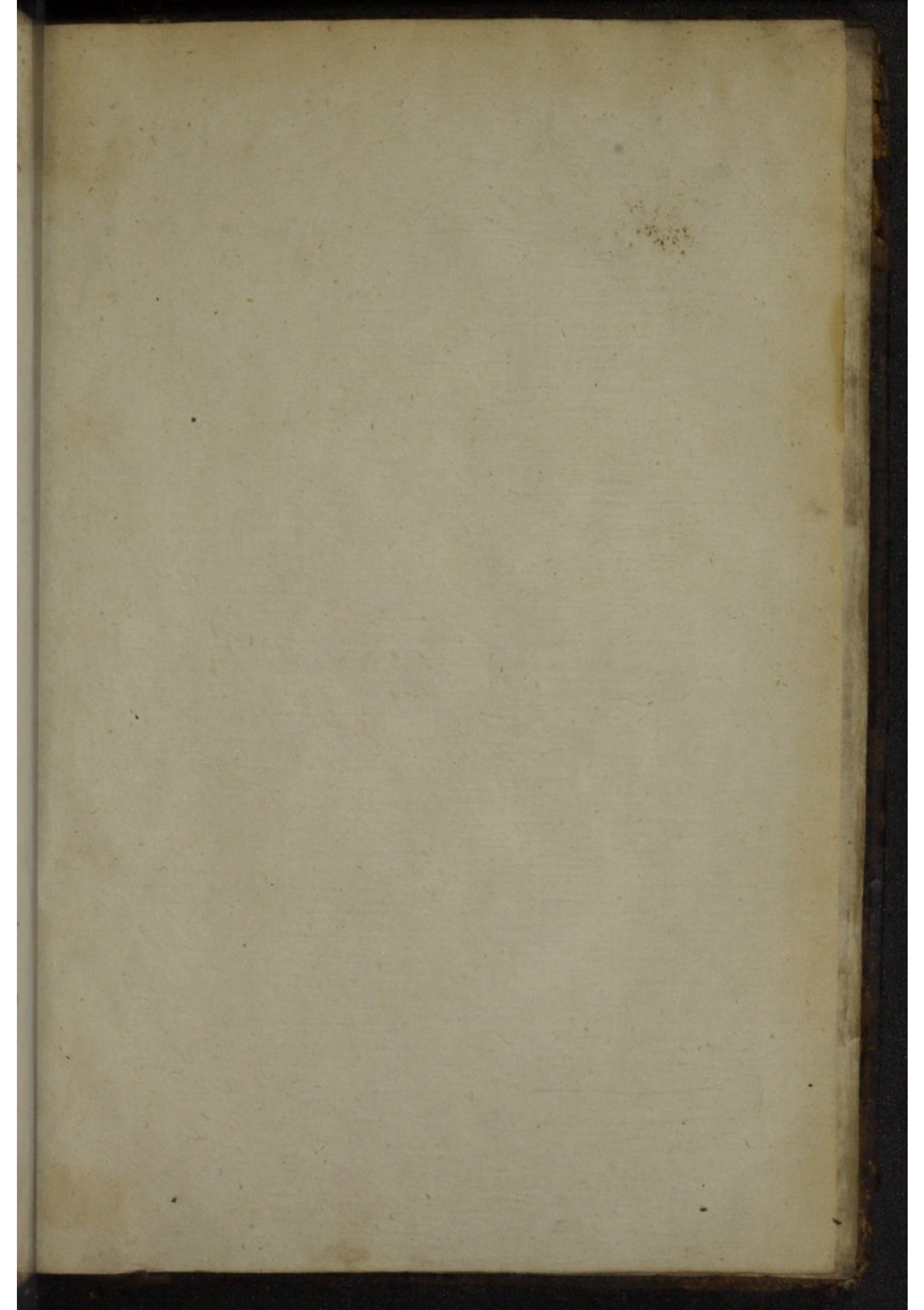
ERRATA SIC CORRIGITO IN LIBRO
DE RE NAVALI.

Pagina	Linea	
10	tem	triremes
16	tius	διηρότως:
17	scripsit,	dierotas
19	Lucianus	ἑρωτες
21	gustus,	πεπηγυαυς
Ibidem	ὀψόφοις	ὀψόφοις
45	nus:	Nec
57	quæ	Actis his rebus,
81	videatur	mouet
82	fuerunt	lora
93	ipsis	gaulum
Ibidem	τῶ	ἀστῶν.
116	pano	il batello.
195	B	antennarum extremæ

IN DE RE VETSIARIA.

Pagina	Linea	
2	alibi	ἐνίκησεν
25	ne,	excitasset, in ea ipsa pyra domum li- gneam ædificauit: in qua
31	Quid	procedere
39	exceptusque	ab eo comperta
Ibidem	nomine toga	nomine tebennos, id est toga appel- lata est.

In verbis Vlpiani quæ statim post epistolam ponuntur, pro
Aristoteles, lege Aristo.

J. & F. N. SPON,
CHURCHING CROSS,
LONDON, S.W.

La

BAYFIUS
DE RE
NAVALI

PARIS
1336

